

Tétényi András

A Dél-afrikai Köztársaság: regionális hegemon

Világgazdasági Tanszék

Témavezető:

Dr. Simai Mihály
akadémikus

© Tétényi András

Budapesti Corvinus Egyetem
Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola

A Dél-afrikai Köztársaság: regionális hegemon

Ph.D. értekezés

Tétényi András

Budapest, 2014.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	5
Ábrák és táblázatok jegyzéke.....	8
Alkalmazott rövidítések jegyzéke	9
Bevezetés.....	14
1. A kutatás elméleti kerete	25
1.1. Regionális hatalmak, illetve regionális hegemonok a nemzetközi rendszerben ..	25
.....	25
1.2. A regionális hegemon értelmezése a disszertációban	34
1.3. Az alkalmazott fogalmak definíciója	38
1.3.1. A regionális hegemon jelentése	38
1.3.2. Az erő/hatalom fogalma.....	38
1.4. Koncentrikus körök és befolyási övezetek.....	40
1.5. A hipotézisek megfogalmazása	42
2. Az alkalmazott módszertan	44
2.1. A hipotézisek vizsgálatára alkalmazott módszerek.....	44
2.1.1. Adatgyűjtési módszerek	44
2.1.2. A nemzetközi szervezetekben való hatékony fellépés és a régiós érdekképviselő vizsgálatának módszerei	46
2.1.3. Az afrikai békefenntartás vizsgálata	48
2.1.4. A régiós kereskedelem és befektetések vizsgálata.....	50
2.1.5. A nemzetközi fejlesztési együttműködés vizsgálata.....	51
2.1.6. Az alaphipotézisünk vizsgálata	52
2.2. A kutatás időkerete	52
2.3. A felhasznált szakirodalom és adatforrások	53
3. A Dél-afrikai Köztársaság tágabb világgazdasági és regionális pozíciója.....	55
3.1. A DAK múltja és jelene	55
3.1.1. Az alapítástól az apartheid végéig (1962-1994).....	55
3.1.2. Dél-Afrika helyzete a rendszerváltást követően (1994-2014)	62
4. A Dél-afrikai Köztársaság belső feltételrendszere a külpolitikai ambíciók eléréséhez	77
4.1. A gazdasági helyzet.....	77
4.2. A belső intézményrendszer alkalmassága	83

4.3.	Az elit érdekei	89
5.	A Dél-afrikai Köztársaság regionális és globális külpolitikája.....	92
5.1.	A Dél-afrikai Köztársaság külpolitikai céljai	92
5.2.	A Dél-afrikai Köztársaság stratégiájának gyakorlati megvalósulása 2011-2013-ban	106
5.2.1.	Az Afrikával foglalkozó kérdések előtérbe helyezése és a fenntartható fejlődés	106
5.2.2.	Elősegíteni a politikai és gazdasági integrációt a SADC országai között.....	108
5.2.3.	Dél-Dél kapcsolatok javítása.....	109
5.2.4.	Részt venni a globális kormányzási rendszerben.....	110
5.2.5.	Erősíteni a gazdasági és politikai kapcsolatokat	111
5.3.	A Dél-afrikai Köztársaság érdekérvényesítése nemzetközi szervezetekben..	112
5.4.	Következtetések.....	115
6.	A Dél-afrikai Köztársaság békefenntartói tevékenysége	118
6.1.	A Dél-afrikai Köztársaság védelmi céljai	118
6.2.	A Dél-afrikai Köztársaság hadseregének kapacitásai.....	120
6.3.	A Dél-afrikai Köztársaság békefenntartó misszióinak bemutatása	125
6.3.1.	Burundi.....	128
6.3.2.	Kongói Demokratikus Köztársaság.....	131
6.4.	Következtetések.....	132
7.	A Dél-afrikai Köztársaság gazdasági tevékenysége a kontinensen	134
7.1.	A Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelme	134
7.2.	A Dél-afrikai Köztársaság külföldi közvetlen tőkeberuházásai	140
7.3.	Következtetések.....	144
8.	A Dél-afrikai Köztársaság, mint felemelkedő donor ország.....	146
8.1.	A Dél-afrikai Köztársaság, mint segély-befogadó ország.....	147
8.2.	A Dél-afrikai Köztársaság, mint segélyt folyósító ország.....	148
8.3.	Következtetések.....	153
9.	Összefoglalás és következtetések.....	155
9.1.	A disszertáció érvelésének és főbb következtetéseinek összefoglalása	155
9.2.	További kutatási irányok	163
9.3.	Kitekintés.....	166

Forrásjegyzék	169
Irodalomjegyzék	169
Internetes adatbázisok / adatforrások	178
Interjúalanyok	183
Mellékletek	184
A SADC országok összehasonlítása	184
Interjú kérdések a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikájáról	185
A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	186
Könyvfejezetek:	186
Cikkek:	186
Egyéb tanulmányok:	187
Előadások / műhelytanulmányok:	187

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra: Egymással versengő regionális hatalmak kapcsolata kisebb államokkal.....	30
2. ábra: A munkanélküliség és a GDP növekedés százalékos változása 1994-2013.....	64
3. ábra: A Szaharától délre fekvő területek gazdaságilag 10 legjelentősebb afrikai országának GDP növekedése 1994 és 2013 között.....	78
4. ábra: Az oktatásban eltöltött évek átlaga életkor és társadalmi csoport szerint (2008).....	79
5. ábra: Az egyes dél-afrikai szektorok hozzáadott értéke százalékban 2013-ban.....	80
7. ábra: A Dél-afrikai Köztársaság top 10 termékének az exportja a SADC országaiba	139
1. táblázat: a Dél-afrikai Köztársaság lakossága milliókban, 1911-2010	62
2. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság 10 legjelentősebb exportterméke 2009-2013; ezer USD	69
3. táblázat: Összehasonlító táblázat BRICS országokkal, G7 országokkal, illetve jelentősebb afrikai országokkal	73
4. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság 2014-es költségvetése.....	82
5. táblázat: Külképviseletek száma a Dél-afrikai Köztársaságban és dél-afrikai külképviseletek a világban	113
6. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság védelmi kiadásai 1000 randban	121
7. táblázat: Egyes országok hadikiadásai 2013-ban	121
8. táblázat: Dél-afrikai részvétel ENSZ békefenntartó missziókban	126
9. táblázat: 2014. július 31-én békefenntartók ország megoszlás szerint	127
10. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelme partnerek szerint 2009-2013 (Millió dollárban).....	137
11. táblázat: Dél-afrikai vállalatok a fejlődő országok 100 legjelentősebb nem-pénzügyi vállalkozásai között (2011, Milliárd dollár)	143
20. táblázat: SADC országok egymás közötti összehasonlítása 2012-ben	184

Alkalmazott rövidítések jegyzéke

ANC	African National Congress (Afrikai Nemzeti Kongresszus)
AOU	Organisation of African Unity (Afrikai Egységszervezet)
AU	African Union (Afrikai Unió)
AfDB	African Development Bank (Afrikai Fejlesztési Bank)
APRM	African Peer Review Mechanism (Afrikai Partneri Felülvizsgálati Mechanizmus)
APSA	African Peace and Security Architecture (Afrikai Béke és Biztonsági Intézményrendszer)
ARF	African Renaissance and International Cooperation Fund (Afrikai Újjászületési és Nemzetközi Együttműködési Alap)
AUSAID	Australian Agency for International Development (Ausztráliai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség)
BINUB	United Nations Integrated Office in Burundi (ENSZ-hivatal Burundiban)
BRICS	Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság által alkotott országsoportosulás
BT (ENSZ)	az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsa
CIDA	Canadian International Development Agency (Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség)
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa (Kelet- és Dél-afrikai Közös Piac)
COSATU	Congress of South African Trade Unions (Dél-afrikai Szakszervezeti Szövetség)
DfID	Department for International Development (Nemzetközi Fejlesztési Hivatal)

DIRCO	Department for International Relations and Cooperation (Nemzetközi Kapcsolatok és Együttműködés Minisztériuma)
EAC	East African Community (Kelet-afrikai Közösség)
ENSZ	az Egyesült Nemzetek Szervezete
EU	Európai Unió
FAO	Food and Agricultural Organization of the UN (az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete)
FÁK	Független Államok Közössége
GDP	Gross Domestic Product (bruttó hazai termék)
GNI	Gross National Income (bruttó nemzeti jövedelem)
GSP	Generalied System of Preferences (általános preferenciarendszer)
IBSA	India – Brazília – Dél-afrikai Köztársaság
IAEA	International Atomic Energy Agency (Nemzetközi Atomenergia Ügynökség - NAÜ)
IMF	International Monetary Fund (Nemzetközi Valutaalap)
MERCOSUR	Dél-amerikai Közös Piac
MONUC	United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of Congo (ENSZ-misszió a Kongói Demokratikus Köztársaságban)
MONUSCO	United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo (ENSZ Stabilitási Misszió a Kongói Demokratikus Köztársaságban)
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás)
NATO	North Atlantic Treaty Organization

	(Észak-atlanti Szerződés Szervezete)
NEFE	Nemzetközi Fejlesztési Együttműködés
NEPAD	New Partnership for Africa's Development (Új Partnerség Afrika Fejlődéséért)
NGDO	Non Governmental Development Organisation (nem-kormányzati fejlesztési szervezet)
NGO	Non Governmental Organisation (nem-kormányzati szervezet)
NZAID	New Zealand Agency for International Development (Új-Zéland Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet)
OECD, DAC	OECD Development Assistance Committee (OECD Fejlesztési Támogatási Bizottsága)
ONUB	United Nations Operation in Burundi (ENSZ-akció Burundiban)
PCRD	Post-Conflict Reconstruction and Development (Háború utáni Újjáépítés és Fejlesztés)
SACU	South African Customs Union (Dél-afrikai Vámunió)
SACP	South African Communist Party (Dél-afrikai Kommunista Párt)
SADC	South African Development Community (Dél-afrikai Fejlesztési Közösség)
SADPA	South African Development Partnership Agency (Dél-afrikai Fejlesztési Partnerségi Ügynökség)
Sida	Swedish International Development Cooperation Agency (Svéd Nemzetközi Fejlesztési és Együttműködési Ügynökség)
SZMSZ	szervezeti és működési szabályzat
UNDP	United Nations Development Program (az ENSZ fejlesztési programja)
UNFCCC	UN Framework Convention on Climate Change

	(az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye)
UNMIL	United Nations Mission in Liberia (ENSZ-misszió Libériában)
UNMIS	United Nations Missions in Sudan (ENSZ-misszió Szudánban)
UNMISS	United Nations Missions in South Sudan (ENSZ-misszió Dél-szudánban)
UNAMID	African Union/United Nations Hybrid operation in Darfur (AU-ENSZ Vegyes Misszió Darfurban)
UNMEE	United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea (ENSZ-misszió Etiópiában és Eritreában)
UNMIN	United Nations Mission in Nepal (ENSZ-misszió Nepálban)
UNESCO	UN Educational, Scientific and Cultural Organization (az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete)
USAID	United States Agency for International Development (USA/Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala)
WFP	UN World Food Programme (az ENSZ Világélelmezési Programja)
WTO	World Trade Organisation (Világkereskedelmi Szervezet)

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Simai Mihály professzor úrnak az általa végzett aprólékos munkáért, tanácsokért és orientációért.

Köszönettel tartozom értekezés-tervezetem két bírálójának, Paragi Beátának és Búr Gábornak hasznos útmutatásaikért és ötleteikért.

Az értekezés, illetve egyes részeinek és előzményeinek alakulását tanácsaival és meglátásaival nagyban segítette továbbá Benczes István, Blahó András, Nováky Erzsébet, Szent-Iványi Balázs, Vigvári Gábor, Lyal White, valamint Trautmann László, hálás vagyok önzetlen segítségükért.

Köszönet illeti továbbá valamennyi tanáromat és kollégámat a Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékén, illetve Magas István tanszékvezető urat a konstruktív szakmai vitáknak teret adó tanszéki légkör biztosításáért.

Végezetül köszönettel tartozom szüleimnek és nagyszüleimnek a szeretetért és erkölcsi támogatásért, valamint Mancinak, hogy végig mellettem volt és türelmesen mindenben odaadóan támogatott.

A tanárain és kollégáim önzetlen segítsége ellenére az értekezés valamennyi következtetése és megállapítása saját véleményemet és eredményeimet tükrözi, az esetleges hibákért és hiányosságokért kizárólag engem terhel felelősség.

A szerző

Bevezetés

A világgazdaságban az elmúlt években alapvető átalakulásoknak lehettünk tanúi: 2008-tól kezdődően hol erősebb, hol gyengébb mértékben vehetőek észre a világgazdasági válság hatásai, és az úgynevezett újonnan iparosodott országok egyre jelentősebb szerepet töltenek be a világgazdaság működésében és a növekedés fenntartásában, miközben a fejlett államok csoportja a növekvő infláció és a recesszió felszámolásával küzd. Annak következtében, hogy az elmúlt lassan hat évben a fejlett országok mérsékelten voltak csak képesek megküzdeni a világgazdasági válság okozta problémákkal, 2014-re körülbelül átlagosan csak 3,4%-os növekedés prognosztizálható. Az Egyesült Államok és Japán 2009 és 2013 között éves szinten körülbelül 1,2 illetve 0,3 százalékkal növekedett, míg az euróövezet éves szinten 0,4 százalékkal zsugorodott. Ezek az adatok állnak szemben például a BRICS (Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság) országok teljesítményével, amelyek közül Kína és India 8,8%-os és 6,9%-os, Brazília 2,6%-os, Oroszország 1,1%-os¹ és a Dél-afrikai Köztársaság (DAK) 1,9%-os átlagos éves növekedést volt képes felmutatni a válság éveiben (IMF 2014). A BRICS országok jelentőségét azonban nem csak az ázsiai viszonylag magasnak tekinthető gazdasági növekedési ütemük jelzi, hanem az is, hogy az egyes régiókban, ahol elhelyezkednek, jelentős gazdasági és politikai befolyással rendelkeznek a környező országok felett.

A regionális befolyás az újonnan iparosodó országok esetében nem egyenletesen erős. Oroszország, Brazília és a Dél-afrikai Köztársaság az érintett régiókban vezető szerepet töltenek be, ugyanakkor – bár a regionális befolyás természetesen tetten érhető Kína és India esetében is – ezeknek az országoknak relatíve több versenytársuk akad Ázsiában (például Japán, Dél-Korea, Indonézia, stb.). Emiatt sokkal inkább egyfajta erőegyensúlyi helyzet áll fenn. Visszautalva Oroszországra, Brazíliára és a Dél-afrikai Köztársaságra, a vezető szerep alatt azt értjük, hogy mind a kereskedelmi kapcsolatokat, a beruházásokat, a konfliktusok jobbára békés rendezését illetően, mind pedig a nemzetközi szervezetek felé való érdekképviselést ellátják a környező országok számára. Oroszország vezető

---

¹ A 2014-re prognosztizált becslések szerinti éves orosz GDP növekedési adat 0,2 százalékos lesz, jóllehet ezt az adatot az elhúzódó ukrán-orosz konfliktus miatt még szinte biztos, hogy módosítani fogják.

szerepe a posztszovjet térségben nem új keletű,² a Szovjetunió felbomlását követően megőrizte vezető szerepét a régióban, jóllehet a 2008-as orosz-grúz háború, valamint a 2013-2014-es orosz-ukrán válság részben megkérdőjelezi eddigi eredményeit. Jóllehet Brazília befolyása kisebb Dél-Amerikában, hiszen az argentin gazdaság körülbelül 30 százaléka, a kolumbiai gazdaság pedig körülbelül 22 százaléka a brazilnak, de ez is tetemes előnyt biztosít a különböző tárgyalásokhoz, illetve hatalmi játszmákhoz (IMF 2013b). Merőben más azonban a Dél-afrikai Köztársaság helyzete, mint a korábban említett országoké. Gazdasági értelemben véve a legerősebb, ha nem is a legnagyobb a szubszaharai régióban, ugyanis kihívója, Nigéria a GDP újraszámításának következtében 2014 áprilisában (BBC 2014) már megelőzte a Dél-afrikai Köztársaságot, mint a legnagyobb gazdaságot Afrikában.³

A regionális hatalmak és regionális hegemonok vizsgálata relatíve új terület a nemzetközi kapcsolatok tudományterületén. A hidegháború során a kutatók, valamint külpolitikával foglalkozó szakemberek jelentős része, érthető okokból a nagyhatalmi politikára koncentrált, viszont a Szovjetunió felbomlását követően az Egyesült Államok fokozatosan lehetőséget biztosított, hogy egyes regionális szereplők megerősödjenek. Huntington (1999) szerint Afrikában két olyan állam van, amelynek a hozzájárulására és segítségére az USA-nak szüksége van, ha meg akar oldani egy regionális problémát: az egyik Nigéria, a másik disszertációnk tárgya a Dél-afrikai Köztársaság. Különböző szerzők más okokkal magyarázzák miért törekednek egyes országok a hegemon pozíciót betölteni. Mearsheimer (2001) az egyes országok hegemoniára való törekvését a katonai biztonság maximalizálásán keresztül magyarázza. Kiss (2009) szerint érthető, hogy minden állam a biztonsága maximalizálása érdekében hegemon szeretne lenni, de emiatt óhatatlan az, hogy a hegemoniáért versengő országok idővel konfliktusba keveredjenek egymással. *A kérdés az, hogy miképpen képes egy állam olyan módon hegemonná válni,*

---

² Ha összehasonlítjuk Oroszország 2013-as (becsült) PPP-n számított kumulált GDP-jét a FÁK országokéval azt kapjuk, hogy az Oroszországon kívüli nyolc tagállamból mindössze három olyan van, amely az orosz GDP-nél öt százalékkal nagyobb: Fehéroroszország (5,77%); Kazahsztán (9,41%); Ukrajna (12,9%) (IMF 2013 alapján saját számítás). (Megjegyzés: az elhúzódo orosz-ukrán konfliktus következtében az IMF (2014b) nem számolt 2014-re GDP-adatokat, emiatt a 2013-as adatokat használjuk. Jóllehet Ukrajna 2014-ben törvényt hozott arról, hogy kilépjen a FÁK-ból, a forrásként használt adatbázis elkészültének időpontjában még tag volt.)

³ A nigériai GDP újraszámítása azért vált szükségessé, mert utoljára az 1990-es évek elején határozták meg a fogyasztói kosarat, és az például nem tartalmazott olyan elemeket, mint a mobiltelekommunikációs ágazat, az informatikához kapcsolódó iparágak, mint az online kereskedelem vagy az új légitársaságok.

hogy ne szembesüljön jelentős ellenállással. Ehhez nyújthat segítséget az Armitage – Nye (2007) által megfogalmazott „okos erő”, amely egyaránt épít a kemény és puha hatalomra, annak érdekében, hogy legimitálják az amerikai befolyást szerte a világban, globális problémák orvoslásával, közjavak biztosításával. Később látni fogjuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaságnak ugyanúgy meg kell küzdenie a legitimáció kérdésével Afrikában, mint az Egyesült Államoknak globálisan, mert számos állam úgy tekint rá, mint egy „nagy testvérére” (Geldenuys 2010), aki visszaél erőfölényével. Kindleberger (1973) szerint egy vezető államnak a következő közjavakat kell nyújtania a hegemon pozíciójából adódóan: biztosítani a tőke áramlását a szegény országokba; koordinációt a makroökonómiai politikák között; és krízis esetén felvevőpiacot is kell biztosítani. Nolte (2010) foglalja össze talán legalaposabban, hogy mi a különbség a középhatalom, a regionális hatalom és a regionális hegemon között. Míg a középhatalmi státuszt Nolte a vizsgált ország nemzetközi rendszerben elfoglalt pozíciójából és presztízséből vezeti le (pl. Kanada, Svédország), addig a regionális hatalom egy többnyire olyan újonnan iparosodott ország (pl. DAK, Brazília, India), akinek inkább van befolyása a régiójára, mint globális megbecsültsége. A regionális hatalmat hegemonnak tekinthetjük, hogyha közjavakat biztosít a hozzá tartozó régióknak.

A Dél-afrikai Köztársaság Afrikában és globálisan betöltött szerepének vizsgálatát azért is tekinthetjük relevánsnak, mert a legtöbbször hivatkozott szerzők nem egységesen ítélik meg a Dél-afrikai Köztársaság regionálisan betöltött helyzetét. Alden – Soko (2005), Prys (2008), Habib (2009), Alden – le Pere (2009) regionális hegemon szemszögből, vagyis közjavak biztosításán keresztül jellemzi a DAK régióban betöltött szerepét, míg például Flandes (2007), Geldenuys (2010) vagy Kappel (2010) a DAK rendelkezésére álló hatalma alapján. A következő bekezdésben a DAK eltérő megítélését fogjuk röviden rendszerezni. A DAK az apartheid rendszer megszűnését és az 1994-es szabad választásokat követően fokozatosan erősítette meg helyzetét és növelte befolyását Afrikában. Patrick Rhamey a vele készített interjú során arra hívta fel a figyelmet, hogy míg 1994 előtt szubszaharai Afrikát négy, hasonló erejű hatalmi csoportosulásra lehetett bontani, 2010-re már csak három csoport maradt, amelyek közül a DAK messze a legerősebb (Völgy - Rhamey 2014). A Dél-afrikai Köztársaság afrikai külpolitikai és külgazdasági céljai nem egyértelműek: Alden – Soko (2005) a DAK SACU-ban, SADC-ben valamint Afrika egészében folytatott külpolitikája alapján vizsgálja, hogy vajon a DAK egy „jóindulatú” hegemon, aki altruista elvek által vezérelve közjavakat biztosít a

kontinens számára, vagy kizsákmányolja a kontinenst a saját gazdasági érdekei miatt. Flemes (2007, 2009) négy tényezőn keresztül elemzi, hogy a Dél-afrikai Köztársaság tekinthető-e regionális hatalomnak: kinyilvánította-e az igényét vezető szerepre; van-e megfelelő mennyiségű gazdasági erőforrása; milyen külpolitikai eszközöket alkalmaz; a világ vezető gazdasági hatalmai elfogadják-e regionális vezetőnek. Prys (2008) éppenséggel megkérdőjelezi, hogy a regionális hegemonok valóban biztosítanak-e olyan közjavakat, mint például a rend vagy a stabilitás. Habib (2009) élesen elkülöníti a regionális hatalom és a regionális hegemon szerepét: szerinte minden regionális hegemon egyben regionális hatalom is, de ezen felül a hegemonok rendelkeznek jövőképpel és a hozzá szükséges forrásokkal is, hogy régiójukat a saját képükre formálják. Az átalakítást közjavak biztosításán keresztül valósítják meg.

A szakirodalomban többnyire konszenzus van abban a tekintetben, hogy meddig terjed a DAK befolyása Afrikában. Például Alden – le Pere (2009) tanulmányában azonosítja, hogy a Dél-afrikai Köztársaság befolyása meddig ér el Afrikában és hogyan csökken Dél-Afrikától távolodva. Míg a SACU-ban egyértelműen domináns a DAK helyzete, a SADC-ben a tagállamok már nem minden esetben cselekszenek úgy, ahogy az a dél-afrikai vezetés elvárná (pl. Zimbabwe esetében), de még nincs kihívója. Szubszaharai Afrika és Afrika egészét tekintve már kihívót is azonosít a szerzőpáros a nigériai kormány személyében, aki számos alkalommal tett keresztbe dél-afrikai kezdeményezéseknek a kontinensen. Geldenhuys (2010) regionális hatalmi szempontból elemzi a Dél-afrikai Köztársaság helyzetét és annyiban túlmutat Alden – le Pere (2009) tanulmányán, hogy nem csak arra kíváncsi, hogy meddig terjed a DAK befolyása (itt hasonló konklúzióra jut), hanem arra is, hogy vezető államként milyen normákat kíván általánossá tenni a befolyási övezetében, mennyire képes ezeket elfogadottá tenni, és legvégül a normákat a napi ügymenet részévé tenni. Kappel (2010) tanulmányában empirikusan elemzi, hogy milyen közös jellemzőkkel rendelkezik Brazília, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság, ha a régiójukban betöltött szerepüket vizsgáljuk. Mind a négy ország jelentős szerepet tölt be a régióján belüli kereskedelemben, de a DAK kivételével a tőkebefektetések kevésbé számottevőek.

A rendelkezésre álló szakirodalom, amikor jellemzi a Dél-afrikai Köztársaság regionálisan és globálisan betöltött szerepét, nem egységes abban a tekintetben, hogy mit biztosít a DAK a kontinens számára és ez a szerep mit jelent. A szakirodalom számára

ugyancsak hiányzik azoknak a közjavaknak az azonosítása, amelyeket a DAK biztosít és ezeknek a relevanciájának a megfelelő értékelése. Disszertációkhoz hasonló átfogó és részletekbe menő kutatásra – tudomásunk szerint – még nem került sor. Munkánk ennek megfelelően az alábbi pontokon járul hozzá a téma szakirodalmához:

1. Kiegészíti a regionális hatalmakról és regionális hegemonokról szóló szakirodalmat, amely Mearsheimer (2001); Kappel (2010); Gilpin (1987); Nolte (2010); Prys (2008); Habib (2009); Völgy – Rhamey (2014); Alden – Soko (2005); Flandes (2007, 2009); Alden – le Pere (2009); Geldenhuys (2010); Kappel (2010) munkásságán alapul.
2. Adaptálja a regionális hegemonokról szóló szakirodalmat a Dél-afrikai Köztársaságra, és meghatározza, melyek azok a közjavak, amelyeket a Dél-afrikai Köztársaságnak biztosítani kell a kontinens számára annak érdekében, hogy regionális hegemónnak tekinthessük.
3. A regionális hatalmakról és hegemonokról szóló szakirodalomból kiindulva a kérdést holisztikusan kezelve és Afrikára alkalmazva kialakít egy modellt, amelynek segítségével értelmezhető regionális hatalmaknak az adott régióban elfoglalt helyzete, valamint ezen keresztül útmutatást nyújt a Dél-afrikai Köztársaság a világban és Afrikában betöltött helyzetének értékeléséhez. (Például ezen keresztül elemezhetjük, hogy a feltörekvő Nigériát mikor lehetne regionális hegemónnak tekinteni.)

Jelen értekezés célja a Dél-afrikai Köztársaságot elhelyezni regionális kontextusban és megvizsgálni, hogyan alakult át pozíciója gyakorlatilag politikailag és gazdaságilag egyaránt elszigetelt országból regionális afrikai hatalommá az 1994-es rendszerváltást követően. A disszertáció során azt fogjuk bizonyítani, hogy a Dél-afrikai Köztársaságot regionális hegemónnak tekinthetjük, mert regionális közjavakat biztosít Afrikában. A Dél-afrikai Köztársaság ma a legerősebb gazdasággal rendelkezik az afrikai kontinensen; állandó szereplője a nemzetközi közösségnek (gondolhatunk itt az ENSZ Biztonsági Tanácsában⁴ betöltött szerepre, vagy az egyéb nemzetközi szervezetekben való részvételre); fontos szerepet játszik az afrikai vitarendezési folyamatokban; az afrikai országokkal folytatott kereskedelem volumene folyamatosan növekszik; s ezen felül még

---

⁴ A Dél-afrikai Köztársaság 2007-2008-ban, valamint 2011-2012-ben is tagja volt az ENSZ BT-nek.

nemzetközi fejlesztési segélyezésben is részt vesz az afrikai kontinensen. Mind e tényezők következtében fontosnak véljük kategorizálni, hogy milyen szerepet tölt be a Dél-afrikai Köztársaság Afrikában; milyen funkciót tölt be az államközi konfliktusok megoldásában; miben más a kapcsolata a fejlett világgal, mint a fejlődővel; s végül, de nem utolsósorban a gazdasági érdekeihez hogyan és miképpen kapcsolódik az afrikai jelenlét.

Azért is releváns és aktuális kérdés a Dél-afrikai Köztársaság részletes külpolitikai vizsgálata, mert az afrikai földrész gazdasági értelemben folyamatosan és dinamikusan fejlődik: ha megvizsgáljuk a DAK melletti legerősebb gazdaságokat Afrikában, láthatjuk, hogy Nigéria 1994-től kezdve átlagosan 4%-os gazdasági növekedésről eljutott napjainkra átlagosan 8%-os gazdasági növekedésig. Hasonló Angola és Ghána helyzete, amely országok 1994-ben átlagosan 8 és 3 százalékkal növekedtek, viszont 2014-re Angola átlagos növekedési üteme 9,5 százalékra emelkedett, míg Ghánáé 8,5 százalékra. Ezen felül mind Nigéria, mind Angola, mind Ghána esetében a gazdasági növekedés átlagos gyorsulását lehet előre jelezni. Ha ezek az értékek fennmaradnak, és még több ilyen afrikai ország kerül ebbe a szerencsés helyzetbe, elképzelhető, hogy a 2008-2009-es gazdasági válság utáni időszakot már Afrika évtizedeinek fogjuk nevezni. És jóllehet nem a Dél-afrikai Köztársaság fejlődik a legdinamikusabban az említett afrikai országok közül, de a kumulált egy főre eső vásárlóerő-paritáson számolt vagy reál GDP-t tekintve a legerősebb a kontinensen, ő rendelkezik a leghatékonyabban működő intézményrendszerrel, és ő bonyolítja le a kontinensen belüli afrikai tőkeberuházások 80 százalékát. Sajátos fejlődési útja, amelynek értelmében afrikai fehér telepes gyarmatként vetette meg a lábát a nemzetközi versenyben, egyedivé és érdekes elemzési kérdéssé teszi. Emiatt 2012-2013-2014-ben egy afrikai felemelkedő ország regionális és globális helyzetével foglalkozó doktori disszertáció témája nem lehet véleményünk szerint más, mint a Dél-afrikai Köztársaság.⁵

---

⁵ Nigéria gazdasági előretörése következtében felmerülhet az a kérdés, hogy miért nem Nigéria a disszertációnk fókuszja. A nigériai gazdaság ugyan 2014 áprilisában méretében lehagyta a dél-afrikait, de külpolitikai és külgazdasági tevékenysége és regionális identitása, mind a szűken vett Nyugat-Afrikában, mind pedig a tágabban vett Afrikában még erősen fragmentált. Egy példa, amely jól jellemzi véleményünk szerint a helyzetet, hogy 2014 júniusában Nigériának nem volt online formában elérhető külpolitikai stratégiája sem a külügyminisztériumi honlapon sem pedig a kormányzati honlapon. Erről lásd bővebben Tétényi (2014).

A Dél-afrikai Köztársaság regionális kontextusba helyezéséhez a következő alaphipotézist fogalmaztuk meg: *a Dél-afrikai Köztársaságot – afrikai és globális szerepvállalása miatt – regionális hegemónnak tekinthetjük.*

Annak érdekében, hogy megállapítsuk, hogy valóban regionális hegemon-e a Dél-afrikai Köztársaság, négy alhipotézisen keresztül kívánjuk elemezni a tevékenységét. Ezek az alhipotézisek a következő területekre vonatkoznak: nemzetközi szervezetekkel való kapcsolat és globális szerepvállalás; békefenntartás Afrikában; kereskedelmi és befektetői kapcsolatok Afrikában; valamint nemzetközi fejlesztési tevékenység. A négy alhipotézis a következő:

- a) A Dél-afrikai Köztársaság, külpolitikája alappilléreként hatékonyan képviseli a régió érdekeit a nemzetközi szervezetekben.
- b) A Dél-afrikai Köztársaság az 1994-es rendszerváltás óta meghatározó szerepet vállal az afrikai békefenntartási műveletekben.
- c) A Dél-afrikai Köztársaság külgazdasági politikájában az afrikai partnerek meghatározó és növekvő szerepet töltenek be.
- d) A Dél-afrikai Köztársaság az afrikai szolidaritás jegyében aktívan részt vesz a nemzetközi fejlesztési együttműködésben az afrikai kontinensen.

Az adatgyűjtési módszerek tekintetében az értekezés egyaránt épít elsődleges és másodlagos forrásokra. A másodlagos források részét képezi a magyar és angol nyelvű szakirodalom, valamint a hivatalos dokumentumok és stratégiák, amelyek a DAK külpolitikáját, biztonságpolitikáját meghatározzák. Annak érdekében, hogy kiegyensúlyozott véleményt fogalmazzunk meg mélyinterjúkat végeztem a téma szakértőivel. A kutatás metódusát illetően tekintettel arra, hogy a disszertáció a nemzetközi kapcsolatok tudományterületén íródott, multidiszciplináris megközelítést alkalmaz. A kutatás elsősorban összehasonlító vizsgálatokkal történt, mások kutatási eredményeit veti össze egymással, valamint a kutatás során elkészített interjúkkal. A kutatás Kiss (2009) alapján a nemzetközi rendszer szintű külpolitikai elemzést alkalmazza, és kevésbé merít az állam vagy az egyén szintjéből, hogy elhelyezze a Dél-afrikai Köztársaságot regionálisan és globálisan. A Tarrósy István által említett (Csizmadia – Tarrósy 2009) államközpontú elemzés egyes elemeit is átvettük,

amennyiben a dél-afrikai vezetés és a dél-afrikai elit fellépésén keresztül próbáltuk meghatározni a külkapcsolatok sikerességét.

A hipotézisek kifejtését és magyarázatát a második fejezet tartalmazza. A Dél-afrikai Köztársaság regionális és globális helyzetének feltérképezése és megértése nemcsak az ún. nagyhatalmi politika jobb megértése miatt lényeges, hanem azért is, mert a Dél-afrikai Köztársaság előretörésével végre olyan ország került befolyásos döntési helyzetbe Afrikában, amely nemcsak a jól bevált „nyugati” receptek alapján kívánja Afrika felzárkóztatását megvalósítani, hanem az afrikai érdekek figyelembevételével is. A disszertációban nem térünk ki részletesen a Dél-afrikai Köztársaság belső társadalmi helyzetére. Jóllehet az országban számos probléma tapasztalható: mint például a magas munkanélküliség, egyenlőtlen társadalom, alacsony szakképzettségi arány, illetve a bűnözés és a magas HIV/AIDS fertőzöttség, ezeknek a kérdéseknek alapos kifejtése terjedelmileg nem fért volna bele a disszertáció keretrendszerébe. Emiatt az ehhez kapcsolódó kutatás csak a későbbiekben valósulhat meg.

Magyarország szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír az afrikai kontinensen zajló erőviszonyok átalakulásának vizsgálata. A „Magyar külpolitika az Uniós elnökség után” című dokumentumban a magyar külügyminisztérium világosan megfogalmazta, hogy az egyik pillér, amelyre külpolitikánkat alapoznunk kell, a globális nyitás politikája, amelynek során feladatunk *„kapcsolataink felélénkítése az elmúlt évek során külpolitikánkban háttérbe szorult (vagy érdeklődésünkől mindig is kieső) relációkban, fellépésünk erősítése a nemzetközi közösségben és aktivitásunk fokozása a globális kihívások kezelése területén”*. (Külügyminisztérium 2011: 9)⁶ Magyarország a szubszaharai térségben jelenleg (2014 nyár) csak három nagykövetséggel rendelkezik, amelyből az egyik éppen a Dél-afrikai Köztársaságban található. Emiatt logikusnak tűnik, hogy Magyarország ebből az országból kezdheti meg az afrikai kapcsolatok újjáélesztését. Itt kell azonban megjegyezni, hogy a nagykövetség megléte még nem jelenti azt, hogy kellő humánerőforrással rendelkezne az előtte álló feladat elvégzéséhez. 2014 nyarán például öt főt számlált a DAK-ba akkreditált magyar diplomaták száma

---

⁶ Magyarország Külügyminisztériumának a neve megváltozott Külgazdasági és Külügyminisztériummá 2014 nyarán. A félreértések elkerülése végett a 2014 június utáni forrásokban a Külgazdasági és Külügyminisztérium megnevezés fog szerepelni, míg a 2014 június előtti forrásoknál a Külügyminisztérium.

(Külgazdasági és Külügyminisztérium 2014), és számításba véve, hogy a nagykövet a Dél-afrikai Köztársaságon kívül akkreditálva van még Namíbiába, Botswanába, Mozambikba, Lesothóba, Szváziföldre, Zimbabweba és Zambiába is, arra enged következtetni, hogy jelentős kihívások elé néznek a magyar diplomaták, amikor magyar érdekeket kell képviselniük a térségben. A disszertációhoz készített mélyinterjúk során az egyik interjúalany kifejtette: jól mutatja, hogy mennyire nincs pénz a pretoriai követségen, hogy a nagykövetnek állandó sofőrje sincs.

A disszertáció felépítése az alaphipotézis és a négy alhipotézis köré szerveződik. Az első fejezetben a disszertáció elméleti keretét vázoljuk fel, amit szükségesnek tartunk ahhoz, hogy kontextusba helyezzük a Dél-afrikai Köztársaságról szóló mondandónkat. A fejezet célja, hogy bemutassa a regionális hatalmakhoz, illetve regionális hegemonokhoz kapcsolódó irodalmak alapjait, majd ezeken keresztül kialakítson egy elemzési keretrendszert, amelyet használhatunk a DAK-ra is. Reflektálni fogunk arra a kérdésre is, hogy a nemzetközi szakirodalom mit tart elégséges szerepvállalásnak a nemzetközi porondon egy hegemon pozíció betöltéséhez. Ezeket a szerepvállalási elképzeléseket fogjuk mi disszertációnk során hipotézisekbe átültetve a Dél-afrikai Köztársaságra alkalmazni.

A második fejezetben a hipotézisek vizsgálatához felhasznált módszereket tekintjük át. Bemutatjuk azokat az alapfogalmakat, amelyek kapcsolódnak disszertációnk témájához: vagyis azt, hogy miképpen definiáljuk a regionális hegemonót. A hipotézisek bizonyításához egyaránt támaszkodunk elsődleges forrásokra (mélyinterjúk) és másodlagos forrásokra. Ebben a fejezetben fogjuk azt is bemutatni, hogy milyen indikátorok alapján tudjuk majd azt mondani, hogy egyes alhipotéziseink teljesültek-e vagy sem. Szó lesz még a kutatás időbeni és térbeli elhatárolásáról, vagyis arról, hogy mely évek jelentették a részletes vizsgálat tárgyát, illetve mely régióval foglalkoztunk részletesen és melyekkel felszínesen. A fejezet legvégén szemléltetjük a felhasznált szakirodalmat és adatforrásokat.

A harmadik fejezetben röviden bemutatásra kerül, hogy a Dél-afrikai Köztársaság általánosságban véve milyen múlt és jelenbeli problémákkal küzd. Ennek keretei között áttekintjük az apartheid kialakulását és végét, az ország belső és külső környezetét a rendszerváltást követően, a külpolitikai kapcsolatrendszerét és a BRICS országokon belül

elfoglalt helyzetét. A harmadik fejezet egyértelmű célja, hogy megismertesse az olvasót Afrikával, ezen belül is Dél-Afrikával és felhívja a figyelmet, azokra a sajátosságokra, amelyek jellemzik az országot, illetve a régiót, és ami nélkül a disszertáció további része, amelyben a Dél-afrikai Köztársaság regionális elhelyezésével foglalkozunk, nem lenne érthető.

A negyedik fejezetben a Dél-afrikai Köztársaság belső feltételrendszerével foglalkozunk, és célunk annak megállapítása, hogy vajon ez lehetővé teszi-e a külpolitikai célok megvalósítását. E fejezet egyfajta átmenetet képez a harmadik fejezet és az ötödik fejezet között abban az értelemben, hogy mélyebben fókuszál a belső politikai helyzetre a Dél-afrikai Köztársaságban. Annak érdekében, hogy megérthessük, valóban képes-e az ország vezető szerepet betölteni a kontinensen, és ha igen, azt milyen érdekek mentén, véleményünk szerint szükséges ennek a problémának az áttekintése.

Az ötödik fejezetben elkezdjük tárgyalni az egyes alhipotéziseinket. Az első hipotézis vizsgálatához a fejezet során a következő gondolatmenetet követjük: először is meghatározzuk, melyek a Dél-afrikai Köztársaság kormánya által deklarált külpolitikai célok. Másodszor feltérképezzük, melyek számára a stratégiai partnerek, mely nemzetközi szervezetekben rendelkezik tagsággal, illetve mely nemzetközi szervezeteket tekinti fontosnak külpolitikai céljainak megvalósítása szempontjából. Harmadszor azzal foglalkozunk, hogy miképpen képes a DAK a régió és ezen belül a saját érdekeit képviselni és megvalósítani ezekben a szervezetekben. Legvégül (hasonlóan a hatodik, hetedik, nyolcadik fejezetekhez) reflektálunk arra a kérdésre, hogy hipotézisünket elvethetjük-e vagy sem.

A hatodik fejezetben a második alhipotézis bizonyítására törekszünk, vagyis a dél-afrikai békefenntartás bemutatása lesz a fejezet témája. Itt hasonló gondolatmenetet fogunk követni, mint az ötödik fejezetben. Legelőször áttekintjük, hogy melyek a Dél-afrikai Köztársaság deklarált védelmi céljai. Másodszor megvizsgáljuk, hogy milyen kapacitásokkal rendelkezik a dél-afrikai hadsereg, vagyis milyen minőségben és milyen mennyiségben lehet képes ellátni békefenntartó feladatokat. Végül pedig bemutatjuk, hogy milyen békefenntartó missziókban vettek részt az ország alakulatai, és két esettanulmányon keresztül demonstrálni is fogjuk a tapasztalatokat.

A hetedik fejezetben a Dél-afrikai Köztársaság gazdasági tevékenységével foglalkozunk Afrikában, illetve a harmadik alhipotézisünkre keresünk választ. A fejezet során két fő kérdéskörrel foglalkozunk: egyrészt a dél-afrikai áru- és szolgáltatáskereskedelemmel, másrészt a dél-afrikai külföldi közvetlen tőkeberuházásokkal. Mindezeket táblázatok segítségével, saját gyűjtésű anyagokon keresztül kívánjuk bemutatni és a fejezet végén a statisztikák alapján meghatározni, hogy valóban jelentős szerepet játszik-e a DAK gazdasági szempontból Afrikában.

A nyolcadik és egyben utolsó tartalmi fejezetben azzal foglalkozunk, hogy megválaszoljuk utolsó alhipotézisünket és ezen keresztül azt, hogy vajon a Dél-afrikai Köztársaság a NEFE terén milyen feladatokat valósít meg Afrikában. Előzetes várakozásainkkal szemben (amikor is azt feltételeztük, hogy a Dél-afrikai Köztársaság csak látszattevékenységet valósít meg a NEFE keretében a kontinensen), látni fogjuk, hogy igen jelentős volumenű erőforrásokat mozgat meg annak érdekében, hogy Dél-Afrika ne a kevés közepesen fejlett ország egyike legyen a kontinensen, hanem egy legyen a sok fejlett ország között.

A kilencedik és záró fejezetben összefoglaljuk a tapasztalatainkat, reflektálunk a hipotézisek teljesülésére, valamint további kutatási lehetőségeket fogalmazunk meg annak érdekében, hogyan is lehet a disszertáció kérdésköreit kibővíteni.

1. A kutatás elméleti kerete

A következő fejezet célja, hogy bemutassa a regionális hatalmakhoz, illetve regionális hegemonokhoz kapcsolódó irodalom alapjait. Tekintettel arra, hogy disszertációnk annak a megértését tűzte ki célul, hogy mi a Dél-afrikai Köztársaság szerepe regionálisan és globálisan, milyen közjavakat biztosít, véleményünk szerint ahhoz, hogy ezt a kérdéskört elemezni tudjuk, legelőször is az elméleti alapvetéseket kell tisztáznunk. A kontextusba helyezést azzal kezdjük, hogy bemutatjuk az olvasónak kívülről befelé haladva, mi a nemzetközi kapcsolatok tudománya, mi a nemzetközi rendszer és hogyan definiálhatjuk, miért van erőre, illetve hatalomra szükség a nemzetközi rendszerben, illetve reflektálni fogunk arra a kérdésre is, hogy mi a regionális hatalom és a regionális hegemon között a különbség. Ezen kívül választ adunk arra a kérdésre is, hogy a „regionális hatalom” állapot-e vagy szerep? Vagyis ha állapot, mely tényezők megléte szükséges ahhoz, hogy egy államot regionális hatalomnak tekintsünk, ha pedig szerep, akkor milyen közjavakat kell nyújtania a szomszédos, régiós országoknak? A korábban felsoroltakat ezen felül majd igyekszünk kontextusba helyezni és folyamatosan magyarázzuk az elméleteket a Dél-afrikai Köztársaság példájára utalva.

1.1. Regionális hatalmak, illetve regionális hegemonok a nemzetközi rendszerben

A nemzetközi kapcsolatokkal (international relations) foglalkozó elméletek kialakulása az első világháború utáni időszakra tehető: ez volt az a korszak, amikor a jelentősebb gondolkodók felismerték, hogy új eszköz és elméleti rendszer kiépítésére van szükség, hogy elemezhető és előrejelezhető legyen egyes államok viselkedése, megakadályozható legyen a további háborúk kialakulása és kitörése (Brown – Ainley 2005).⁷ Az elemzések emiatt a nagyhatalmakkal és az államok közötti háborúval foglalkoztak, hiszen ezek az országok jelenthettek fenyegetést a nemzetközi békére. Ez nem feltétlenül problémafelvetés vagy még csak nem is kritika a részünkről, hiszen a

---

⁷ A háborúk kialakulásának tanulmányozására létre is jöttek munkacsoportok, illetve tanszékek különböző neves egyetemeken (University College Wales, University of Oxford, London School of Economics), illetve kialakult az első nagyobb vita is a tudományterületen belül a liberálisok vagy utópisták és a realista kritika között (Kiss 2003).

társadalomtudományok egyik legfontosabb feladata, hogy aktuális, releváns és jelentős sokaságokat érintő kérdésekre adjanak választ. Az 1920-as és 1930-as években az akkori tapasztalatok szerint a háborúkat nagyhatalmak vívták, és a befolyásuk globális volt, ergo a kutatási kérdések is ehhez kapcsolódtak. Vagyis a mi esetünk, amely a Dél-afrikai Köztársaság (egy közepes hatalom) globális és regionális elhelyezését tűzte ki célul maga elé, ebben az elméleti környezetben nem lett volna még értelmezhető és megvalósítható.

Ami viszont véleményünk szerint hiányzik a „nagy” nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szerzőktől, az a regionális hatalmak pozíciójának vizsgálata. Ez valahol érthető is, hiszen a regionális hatalmak részben új képződményt alkotnak a nemzetközi kapcsolatok terén. A második világháború előtt a világ gyakorlatilag fel volt osztva az európai gyarmatosítók, az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Japán között. A hidegháború alatt úgyszintén az első és a második világ érdekszférájához tartoztak többségében az egyes államok, bár ekkor már megjelent az El Nem Kötelezett Országok Mozgalma, egyfajta alternatívát kínálva. A hidegháború végét követően és a globalizáció térhódításának hatására megnyílt a lehetőség, hogy egyes államok régiós szinten kiterjesszék a befolyásukat gazdasági, politikai és katonai értelemben is.⁸ Disszertációnkban mi ezzel a jelenséggel foglalkozunk, és hozzá kívánunk járulni a regionális hatalmak globális szintén való elhelyezéséről szóló diskurzushoz.

Az elméleti keretünk kialakításához az egyik alapirodalmat John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (2001) című könyve szolgáltatta. Ugyan Mearsheimert offenzív realistának tekinthetjük, és könyvében leginkább a nagyhatalmak kérdésével foglalkozik, ennek ellenére kitér a regionális hatalmi kérdéskörre. Mearsheimer szerint az egyes országok alapvető célja a túlélés, és ezt csak akkor látják biztosítva, ha minél nagyobb hatalmat tudhatnak magukénak. Vagyis a cél a nagyhatalmak számára, mivel biztonságra törekszenek, hogy eljussanak a hegemon pozícióba, jóllehet éppen ezért konfliktusba keverednek egymással (Kiss 2009). Természetesen, ha egy ország eljutna a

---

⁸ Ez részben oda vezethető vissza, hogy a Szovjetunió összeomlásával az Egyesült Államok fenntartotta ugyan a jelenlétét a korábban szövetséges államok területén, viszont célja a politikai problémák helyi szintre delegálása volt. Nem akart intenzív kapcsolatot fenntartani minden egyes állammal, sokkal inkább volt szüksége befolyásos szövetségesekre, amelyek az amerikai támogatásért cserébe megvalósítják vagy megkísérlik megvalósítani azokat az elveket, amelyek az Egyesült Államok számára lényegesek. Idővel ezek az államok persze kinőtték az eredeti szerepkörüket, megerősödtek, és ha nem is direkt, de sok esetben indirekt kihívói lettek a tradicionális nagyhatalmak által képviselt politikának.

globális hegemon helyzetbe, ez esetben az örök béke, amelyet Kant (1985) is említ hasonló című művében, megvalósulhatna. Más kérdés persze, hogy ez mennyiben jelentene egyúttal autoriter rendszert.

További kérdés, hogy miképpen definiálhatjuk a hegemónt? „*A hegemon olyan állam, amely akkora hatalommal rendelkezik, hogy a nemzetközi rendszer minden egyes állama felett képes uralkodni.*” (Mearsheimer 2001: 47). Ezen felül egyetlen államnak sincs lehetősége arra, hogy katonailag sikeresen szembeszálljon a hegemónnal.⁹ Az állam, amely lényegesen erősebbnek tekinthető a többi nagyhatalomnál a nemzetközi rendszerben definíció szerint nem tekinthető hegemónnak, mert más hatalmakkal is meg kell küzdenie. Ugyanakkor lehetőség nyílik arra (és ezért érdekes számunka Mearsheimer definíciója), hogy a hegemon pozíciót regionális kontextusban is vizsgáljuk, vagyis meg lehet különböztetni globális és regionális hegemonokat. Az Amerikai Egyesült Államok a nyugati féltekén tekinthető regionális hegemónnak (katonailag egy ország sem lenne képes reálisan fenyegetni az USA-t), de globálisan inkább már csak nagyhatalomnak tekinthetjük. Egy regionális hegemónnak feltétele az is, hogy a régióján belül senki se legyen képes és senkinek se legyen lehetősége vezető szerepét megkérdőjelezni. Miért fontos ez a definíció a disszertációnk szempontjából? Arra keressük a választ, hogy a Dél-afrikai Köztársaság helyzetét vajon hogyan is értékelhetjük globálisan és regionálisan. Vagyis mi a feltétele annak, hogy regionális hegemónnak tekintsük, mi az a régió, ahol egyeduralkodónak számít, illetve létezik-e ilyen egyáltalán? Afrika egésze ez a régió, vagy a Szaharától délre fekvő területek, vagy a tágra vett Dél-Afrika? Mearsheimer, szemben más szerzőkkel akiknek később a munkáit elemezni fogjuk, a hegemon szerephez nem rendel feladatokat és közzavakat, egyszerűen a katonai és gazdasági befolyáson keresztül fogja meg a hegemon szerepkört.¹⁰ Mearsheimer definíciójának száz

---

⁹ Fontos megjegyezni, hogy Mearsheimer a katonai hegemónt nem az arisztotelészi értelemben használja, vagyis nem feltételezi, hogy a katonai befolyás alá önként léptek volna be az egyes államok (Haugaard – Lentner 2006).

¹⁰ Mearsheimer szerint a nagyhatalmak elsődleges célja, hogy egyedüli regionális hegemon legyen a földön; másodlagos célja, hogy a világ vagyonának minél nagyobb része felett rendelkezék befolyással; harmadlagos célja, hogy a katonai haderőben mért erőegyensúly az ő oldalára billenjen; negyedrészt, hogy nukleáris fölényrel rendelkezzen. Mearsheimer, realistaként, azt az elvet vallja, hogy az erő, amely igazán számít, a katonai és politikai erő, illetve a lakosság száma; a gazdaság és a technológia inkább csak eszköz annak érdekében, hogy a hadsereget fel lehessen fegyverezni. Itt érdemes megjegyezni, hogy abban az esetben, ha egy ország expanzionista politikát folytat, akkor ideig-óráig növelheti a befolyását háború nélkül átgondolt diplomáciával, avagy hatékony stratégiával, de a Waltz (1988) által felhozott példák mindegyikében a terjeszkedő országgal szemben idővel létrejött egy nagykoalíció, amely azután a végét jelentette az expanzionizmusnak. Vagyis a legnehezebb feladat a külpolitikai expanziót folytató ország

százalékos alkalmazása esetén nem tekinthetnénk regionális hegemónnak a DAK-ot, hiszen távol áll attól, hogy olyan befolyással rendelkezék Afrikában, mint mondjuk az Egyesült Államok a nyugati világban. Emiatt a továbbiakban tovább kell finomítani a definíciónkat, hogy valóban alkalmazni lehessen a Dél-afrikai Köztársaság helyzetére.

Morgenthau (2006), klasszikus realistaként, sokkal inkább fókuszál azokra a kézzelfogható tényezőkre, melyek meghatározzák, hogy mekkora hatalommal bír egy ország. Az ő elmélete szerint szerepet játszik a földrajzi elhelyezkedés (például szigetország-e a vizsgált ország vagy sem); a természeti erőforrások (élelmiszertermelő képesség, nyersanyagok, kőolajjal való ellátottság); az ipari kapacitás és technológia; a katonai képességek, a hadsereg technológiai fejlettsége és a vezetők felkészültsége; a lakosság száma, eloszlása; a nemzeti karakter és a nemzeti morál és az államigazgatás és a diplomácia minősége. Morgenthau elméletét azért használhatjuk inkább elemzésünkhöz, mert olyan tényezőket is elemez, mint a gazdasági helyzet vagy a technológia. Morgenthau azonban nem említi a regionális összehasonlítás kérdését, és ugyancsak nem tér ki a regionális hatalom vagy hegemón által regionálisan nyújtott közjavakra.

Huntington (1999) megfogalmazásában a regionális hatalom egy szinttel van a globális szuperhatalom alatt. Az ő modelljében, amelyet 1999-ben alkotott meg, az Egyesült Államok a globális szuperhatalom, amely a világ minden pontján képes befolyást gyakorolni az egyes államok működésére, cselekedeteire. Ugyanakkor, ha valamilyen nemzetközi problémát kíván megoldani az Egyesült Államok, együtt kell működnie a jelentősebb regionális hatalmakkal. Ezek a hatalmak Huntington szerint: Franciaország és Németország Európában, Oroszország Euráziában, Kína Kelet-Ázsiában, India Dél-Ázsiában, Irán Délnyugat-Ázsiában, Brazília Dél-Amerikában, illetve Nigéria és a DAK Afrikában. Vagyis a most felsorolt hatalmak és az Egyesült Államok együttműködésén keresztül lehet csak megoldani regionális problémákat. Huntington szerint nagyon lényeges, hogy ehhez kell az említett államok beleegyezése, de a közjavakat nem említi.

---

számára annak meghatározása, hogy mikor érte el azt a pontot, ami után már nem képes tovább növelni befolyását, és be kellene fejeznie az expanziót nyereségei megtartása érdekében.

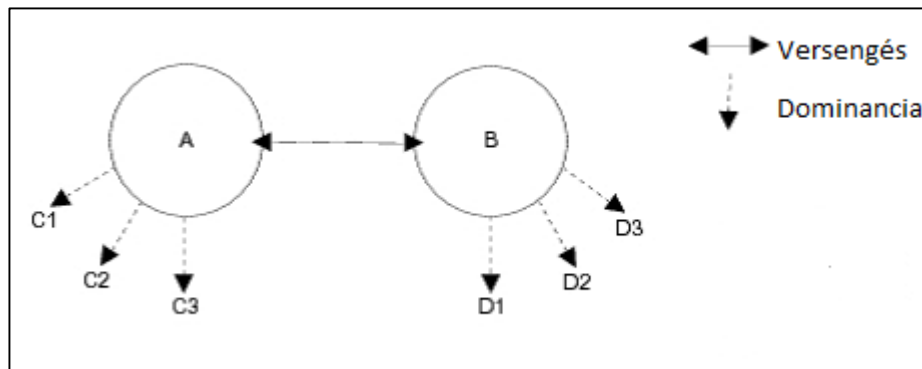
Nye (2010) rendkívül érdekesen fogalmazza meg a jelenlegi világrendszer felépítését. Véleménye szerint a hatalom a jelenlegi világrendben hasonlít egy három dimenziós sakktáblához. A sakktábla legfelső szintje a katonai hatalomról szól, amelyben az Egyesült Államok gyakorlatilag kihívó nélkül áll mind a katonai kiadásokat, mind pedig a katonai potenciált tekintve. A középső sakktábla a gazdasági hatalomról szól, amely már multipoláris az EU, Japán, Kína előretörésének, illetve más újonnan iparosodó országok megerősödésének köszönhetően. A legalsó szint a transznacionális kapcsolatokat foglalja magába, amelyben ugyanúgy helyet kapnak a nagyvállalatok, mint a terroristák, a hekkerek, illetve a globális problémák, mint a klímaváltozás vagy a járványok. Ezt a tipológiát követve Mearsheimer a legfelső és a középső sakktábla közötti rendszer szintű változásokra koncentrál, míg mi a disszertációban inkább a középső és a legalsó szinttel foglalkozunk.

Armitage – Nye (2007) megfogalmazása alapján az Egyesült Államok akkor képes fenntartani vezető pozícióját, ha úgynevezett „okos erőt” (smart power) alkalmaz a külpolitikájában. Az „okos erő” az olyan globális közjavakba való befektetés, amelyet minden egyes ország illetve állampolgár szeretne, de az amerikai vezető szerep nélkül képtelen megszerezni. Mind a kemény, mind pedig a puha hatalomra épít, de egy integrált stratégia keretei között alkalmazza, és olyan módon kísérli meg legitimálni az amerikai befolyást szerte a világban, hogy globális problémákat orvosol. Noha Armitage – Nye (2007) az „okos erőt” az Egyesült Államokra fogalmazta meg, ám a Dél-afrikai Köztársaság helyzetére is alkalmazható, hiszen ahogyan később látni fogjuk ez az az ország a régióban, amely képes olyan közjavakat biztosítani, amelynek segítségével a szubszaharai régió fejlődhet. Összefoglalásképpen Morgenthau, Huntington, Waltz, Nye és Mearsheimer elméletei kapcsán elmondhatjuk, hogy Huntington hasznos számunkra a regionális hatalom, míg Mearsheimer a regionális hegemon definiálása révén, jóllehet ezt azért kisebb elemzési egységben kívánjuk használni, míg Morgenthau hasznos a nemzeti erő definiálása okán. Ezen felül Waltz és Nye felvetik a külpolitikai lépések fontosságának kérdését, valamint azt, hogy a regionális és globális szolgáltatások nyújtása és az okos erő alkalmazása miért is lényeges elem egy ország külpolitikai hatalmának fenntartása kapcsán.

A továbbiakban olyan szerzők munkásságát fogjuk bemutatni, akik a regionális hatalmak helyzetét kívánták meghatározni munkáikban. Kappel (2010) tanulmányában arra keresi

a választ, hogy vajon a gazdasági befolyás mennyiben elégséges feltétel ahhoz, hogy egy regionális hatalom megőrizze a pozícióját. Véleménye szerint a jelentős regionális hatalmak egymással és a kisebb államokkal is versenyeznek a nagyobb befolyásért. A nagyobb befolyás szerinte külföldi közvetlen beruházásokon és a nagyobb exporton keresztül valósul meg.

1. ábra: Egemással versengő regionális hatalmak kapcsolata kisebb államokkal

Forrás: Kappel 2010: 9 alapján

Az 1. ábra a nemzetközi rendszernek leegyszerűsített képét mutatja be, ahol két egymással versengő regionális hatalom van jelen (A és B), amelyek nem csak egymással versengenek, hanem versengenek a kisebb országok (C1, C2, C3, D1, D2, D3) feletti befolyásért, amelyek szintén versengenek egymással. Ez a helyzet részben jellemző Afrikára is, ahol két nagyobb ország versenyez a befolyásért a kisebb országok felett. A két nagy ország: a DAK és Nigéria. Érdekessége Kappel elemzésének, hogy a Morgenthau által említett hatalmi tényezőkből csak a gazdaságiakkal foglalkozott, amikor meghatározta, hogy milyen közjavakat kell biztosítaniuk. Megállapítja, hogy a regionális hatalmak a környező országok számára fejlesztési támogatásokat biztosítanak, a vállalataik részére stratégiai szerződéseket kötnek, és felhasználják befolyásukat a nemzetközi szervezeteknél, hogy a baráti kormányok további támogatásban részesüljenek. Kappel a korábban említett elvek alapján készített egy regressziós számítást, amely alapul vette a BRICS országok régiós relatív lakosságszámát, az egy főre eső reál GDP-t, az egy főre eső jövedelem növekedési ütemét, a GDP éves növekedési ütemét, az export növekedési ütemét, az ipar hozzáadott értékét, a középiskolákba való beiskolázottsági arány növekedését, a K+F-re fordított kiadásokat és az intézmények minőségét. A modell eredményeiből a szerző a következő konklúziókat vonta le, amelyek nagy része nem tartalmaz jelentős újdonságnak számító elemet:

- a regionális hatalom gazdaságilag erős ország, amely befolyásolni képes a régió és a világ eseményeit;
- a regionális hatalom relatíve nagy területet foglal el a kontinensén és relatíve nagyszámú lakossággal rendelkezik;
- a regionális hatalom régiós szinten átlag feletti növekedéssel rendelkezik és piacot biztosít a környező országok termékeinek;
- a K+F kiadásai növekednek és régiójukban elsők e tekintetben;
- a regionális hatalom rendelkezik olyan vállalatokkal, amelyek versenyképesek az OECD országokból betelepült vállalatokkal való összehasonlításban, ezen felül bekapcsolódnak a nemzetközi értékláncba is;
- a regionális hatalom stabil valutával rendelkezik és megbízható monetáris politikát folytat a régiójában, ezen felül megkerülhetetlen szerepet tölt be a régiós kormányzásban és számos nemzetközi szerződésnek a létrehozója.

Ugyancsak lényeges Kappel (2010) szerint a regionális pozíciók megértéséhez Andreas Predöhl, Gunnar Myrdal és Albert Hirschman munkássága. Predöhl felosztása szerint az egyes régiók felbonthatóak mag vagy más néven központi területekre, peremterületekre és perifériára. A központi területekre jellemző az erős ipar, a megfelelő mennyiségű nyersanyag és a lakosság kellő létszáma, hogy működtetni tudja az ipart és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokat. A magas szállítási költségek miatt is az egyes központi területek el vannak vágva egymástól, vagyis jól körülhatárolható területekről beszélhetünk. A központi területek mellett levő perifériákra jellemző a munkaintenzív technológia, miközben a feladatuk, hogy kiszolgálják a központi területeket olcsóbb, kevésbé tőkeigényes termékekkel. Myrdal még kiemeli ezen felül, hogy a központ és a periféria közötti kapcsolatok elmélyülését elősegíti a globalizációs folyamat mélyülése is. Szintén lényeges elem, hogy a fejlett, központi régiók az innováció és a technológiai fejlődés következtében képesek pozíciójukon javítani, képesek fejlődni, míg ez a lehetőség nem áll nyitva anyagi erőforrások hiánya miatt a fejlődő országok számára. Hirschman a centrum és periféria elméletét kiegészíti még az úgynevezett polarizációs hatással, amelynek alapján a periférián alacsony hatékonysággal működő vállalatok jönnek létre, ezzel szemben a központra a magas hatékonyságú vállalatok működése lesz a jellemző. Ezen felül megfigyelhető jelenség a migráció is a perifériából a centrumba a magasabb életszínvonal és a munkalehetőség reményében. Kappel ugyan nem említi, de

Immanuel Wallerstein munkásságát is hozzá lehet kapcsolni ehhez a kérdéskörhöz. Wallerstein (1983) szerint a centrum és a periféria közötti viszonyt elsősorban az egyes országok nemzetközi munkamegosztásban (és korábban a munkaerő-ellenőrzési formákban) elfoglalt helye határozza meg. Véleménye szerint a világrendszeren belüli munkamegosztásban az egyes földrajzi területek specifikus termelői feladatokra szakosodtak, és ez egyenlőtlen cserét (a magasabb és alacsonyabb hozzáadott értékű termékek előállításának földrajzilag egyenlőtlen eloszlása miatt) és kizsákmányolást fog eredményezni.

A gazdasági közjavak biztosítását emeli ki Kindleberger (1973) is, aki szerint egy vezető országnak a következőket kell nyújtania a nemzetközi közösség irányába a krízisektől (politikai vagy gazdasági válság) mentes években: biztosítani kell a tőke folyamatos áramlását a szegény országokba; biztosítani kell valamekkora rendet a főbb devizák között és biztosítani valamekkora koordinációt a makroökonómiai politikák között. Ha azonban bekövetkezik egy gazdasági krízis, ez esetben a vezető országnak kötelessége a korábban említett tényezőkön felül piacot és kínálatot is biztosítani, valamint egy végső hitelezői feladatot is betöltenie. Kindleberger annyiben különbözik a korábban említett Kappeltől, hogy Kindlebergernél a hegemon önös gazdasági érdekeinek a biztosítása miatt nyújt közjavakat. Szemben például Gilpin (1987) elméletével, ahol a hegemon önös politikai és biztonsági érdekei miatt biztosít a világ számára szolgáltatásokat. A kérdés, ha Dél-Afrikára kívánjuk alkalmazni az elhangzottakat, hogy melyek azok a gazdasági vagy politikai közjavak, amelyeket a Dél-afrikai Köztársaság nyújt a régió számára.

A regionális erőközpontok vizsgálata terén talán Detlef Nolte a hamburgi GIGA (German Institute of Global and Area Studies) intézet vezetője a legismertebb szaktekintély. Nolte (2010, 893. o.) tanulmányában a középhatalmat és a regionális hatalmat kívánja összehasonlítani. Definíciója szerint regionális hatalomnak tekinthetjük azt az országot, amelyik:

- vezetőként jelenik meg egy földrajzilag, gazdaságilag és politikailag körülhatárolt régióban;
- rendelkezik az anyagi értelemben vett (katonai, gazdasági, demográfiai), szervezeti (politikai) és ideológiai erőforrásokkal és lehetőségekkel, hogy szükség esetén beavatkozzon a régiójában;

- tényleges lehetőségekkel rendelkezik annak érdekében, hogy hatékonyan és eredményesen beavatkozzon a régióban.

Ezen felül ugyancsak lényeges elem, hogy az adott regionális hatalom gazdaságilag, politikailag és kulturálisan is összekapcsolódjon a régióval; a helyi regionális kormányzás terén vezető szerepet töltsön be; közös regionális identitást adó programok kidolgozásában vegyen részt; a régió belüli és a régió kívüli országok is elismerjék a régió vezetőjének; és olyan ország legyen, amely képviseli nemzetközi fórumokon az ország és a régió érdekeit. Nolte abban is túlmutat a korábban említett szerzőkön, hogy meghatározza a középhatalom és a regionális hatalom közötti különbséget. A középhatalmakat tradicionálisan a nemzetközi rendszerben elfoglalt helyzetük miatt tekintjük középhatalmaknak, azonban az újonnan iparosodó országok, mint Dél-Afrika, India, Brazília vagy Mexikó elsősorban regionális befolyással bírnak, és csak másodsorban tekinthetünk rájuk, mint középhatalmakra. Hasonlóan lényeges elem, hogy a regionális hatalomnak a régióján belül stabilizáló és vezető szereppel kell rendelkeznie. Ez nem csak politikai, hanem katonai és gazdasági értelemben is értendő, vagyis a regionális hatalomnak kell biztosítania a békét, vagy legalábbis a békéről való tárgyalási feltételeket katonai konfliktus esetén, és általánosságban véve minden szereplő által megbízhatónak, de legalábbis elfogadottnak kell lennie. *Ezen felül akkor regionális hegemon egy regionális hatalom, ha vannak követő országok, amelyek számára a regionális hegemon a globális kormányzás (global governance) struktúrájához hasonlóan regionális kormányzást biztosít.* Vagyis Nolte a regionális hatalom és regionális hegemon között a különbséget a követők számában jeleníti meg és az élesebb határvonal nála a regionális hatalom és középhatalom között van. Érdekes módon Haugaard – Lentner (2006) Arisztotelészre hivatkozva hasonlóan jellemzőt társít a hegemonhoz. A hegemoniát Arisztotelész a birodalommal szemben definiálja, amelynek értelmében a hegemon egy konszenzussal vezető ország, szemben a birodalommal, amely csakis a vezető ország saját önös érdekeit helyezi előtérbe.

Prys (2008) nem állapotként, hanem szerepként határozza meg a hegemon létet. Tanulmánya alapján a regionális hegemonnak két feladata van: a külső hatalmakat távol tartani a regionális hegemon befolyási övezetétől, ezzel egyidejűleg ugyanezeket a külső hatalmakat beengedni (az általuk biztosítható anyagi és immateriális erőforrások miatt), de közben befolyásukat minimalizálni. Prys azzal járul hozzá és mutat túl a korábbi

szakirodalmon, hogy három dimenzió keresztül kívánja megkülönböztetni a regionális hegemonokat a birodalmaktól vagy uralkodástól. Az *első* dimenziót talán észlelésként (perception) fordíthatjuk a legpontosabban magyarra. Ebben az esetben azt a kérdést kell körüljárunk, hogy vajon az állam, amelyet vizsgálunk, hogyan is került regionális hatalmi pozícióba. Vagyis a kérdés, hogy mennyiben hajlandó ezt a feladatot ellátni. A *második dimenziót* terjesztésként (projection) fordíthatnánk. Ennek eleme, hogy a regionális hatalom terjeszt bizonyos elveket, értékeket, természetesen kérdés, hogy milyeneket és milyen médiumokon keresztül. Az elvek terjesztésével egyfajta példaképpé válhat a régióban, vagyis az egyes országok az ottani életmód elveit akarják majd lemásolni, evvel is terjesztve a regionális hegemon befolyását. A *harmadik dimenziót* gondoskodásnak vagy ellátásnak (provision) fordíthatnánk. Ennek alapján a hegemon biztosít bizonyos szolgáltatásokat, mint regionális kereskedelmi övezet, regionális identitást és szolidaritást. Ezen felül betöltheti a végső hitelezői funkciót is. Ez alapján a Nolte féle regionális hegemon koncepció majdnem megegyezik a Prys féle regionális hegemon koncepcióval, hiszen mindketten középhatalmakról írnak, akik követőik számára közjavakat biztosítanak. Amennyiben e három dimenziót akarnánk alkalmazni a Dél-afrikai Köztársaságra, az észlelés (perception) esetében a DAK a demokratikus átalakulása következtében került regionális hatalmi szerepkörbe, az adott neki megkérdőjelezhetetlen legitimitást a környező országokkal szemben. A második dimenzió, vagyis a terjesztés (projection) alapján, a Dél-afrikai Köztársaság demokratikus és emberi jogi elveket terjeszt (erről bővebben az ötödik fejezetben). Míg a harmadik dimenzió, vagyis az ellátás (provision) a hetedik és nyolcadik fejezetben kerül majd kifejtésre.

1.2. A regionális hegemon értelmezése a disszertációban

Az előző alfejezetben olvashattunk számos egymással ellentétes témájú és tartalmú definíciót, amelyek többé-kevésbé alkalmasak a disszertációnkban a Dél-afrikai Köztársaság pozíciójának megvilágítására. Mi a továbbiakban Nolte (2010) definícióját a regionális hatalmakról és Gilpin (1987) definícióját a hegemoniáról ötvözni fogjuk. Vagyis regionális hegemonnak tekintjük azokat az országokat, amelyek gazdaságilag, politikailag és katonailag vezető szereppel rendelkeznek a régiójukban, ezen felül kapacitással rendelkeznek ahhoz, hogy beavatkozzanak a régió problémáiba. Viszont a képesség a más államokban való beavatkozáshoz véleményünk szerint csak annyit

determinál, hogy egy ország erős és befolyásos-e. Ellenben arról már nem szól, hogy ezt felhasználja-e valamire, és ha igen, mire. Henry Kissinger (1998) írja azt *Diplomácia* című könyvében, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak is eltartott jó pár évig, amíg elfogadta azt a Brit Birodalomtól ráhagyott szerepet, hogy immár ő a világ csendőre, és más nem fogja a globális problémákat megoldani. Ugyanez megfigyelhető más regionális hegemonoknál is, amelyek újonnan jutottak hatalomhoz elsősorban jól teljesítő gazdaságuk miatt. Fontos megjegyezni, hogy a regionális hegemon egyben középhatalom is, csak annyi a különbség, hogy amíg egy középhatalom, mint mondjuk Kanada vagy Svédország nem rendelkezik túl sok lehetőséggel annak érdekében, hogy a régióján belül befolyásolja a régiós tagországok gazdasági, politikai és katonai megnyilvánulásait, a regionális hegemonok számára a lehetőségek kiterjedtebbek.

Az általunk alkalmazott definíció a korábban elhangzottak alapján kiegészíti Habib (2009) definícióját ama szerepről, amelyet a regionális hegemonok betöltenek. Habib (2009: 150) alapján: *„Minden egyes hegemon kulcsfontosságú állam. De ennél többnek kell lennie. A hegemonok nem csak a vezető szerepre pályáznak, és nem csak arról szól a létük, hogy rendelkeznek katonai, gazdasági és egyéb erőforrásokkal. Rendelkeznek továbbá politikai és szociológiai elképzeléssel a transznacionális környezetüket illetően és az ennek megvalósításához szükséges politikai elköteleződéssel is. Amennyiben a jövőbeni terv a régió katonai biztonsága, stabilitása és fejlődése, ez esetben a hegemon arra fog törekedni, hogy ezeknek a céloknak az anyagi értelemben vett erőforrásait is előteremtse.”* Habib azt is megemlíti, hogy partnerei is lehetnek a regionális hegemonnak tervei véghez vitelében, és látva Afrika általános gazdasági helyzetét, erre szüksége is van a DAK-nak tervei megvalósításához. Az is rendkívül fontos eleme a definíciónak, illetve a definíció mögött álló tartalomnak, hogy az esetben, hogyha a regionális hegemonnak választania kell aközött, hogy csökkenjen a befolyása a régióban, vagy elősegíti a régió felemelkedését, mindig a régió felemelkedését kell választania. Ezt teszi egy felelős vezető állam, amely elkötelezett célja megvalósítása érdekében.

Meg kell még fogalmaznunk, melyek azok közjavak, amelyek nyújtása szükséges ahhoz, hogy a Dél-afrikai Köztársaság regionális hegemonnak legyen tekinthető. Véleményünk szerint a regionális hegemonnak mindenképpen tudnia kell egyrésztől *békét és biztonságot biztosítani* a régiójában (Nolte 2010, Habib 2009). Ez alatt természetesen nem azt értjük, hogy állandó katonai és rendőri felügyeletet kell fenntartania a környező

veszélyeztetett államokban, hanem sokkal inkább azt, hogyha kitör valamilyen belső konfliktus vagy külső államközi konfliktus, a hegemon rendelkezni fog olyan erőforrásokkal, amelyek segítségével ez a konfliktus rendezhető. Ezek az erőforrások lehetnek természetesen katonaiak gyors reagálású katonai egységek révén; lehetnek politikai erőforrások, amelyek elősegítik a kiegyezést a közvetítőkön keresztül; lehet humanitárius segítségnyújtási támogatás a konfliktus miatt kirobbant veszélyhelyzet kezelésére. Ha egy regionális hegemon nem tudja vagy nem akarja elősegíteni a régiójában kialakult katonai konfliktusos helyzetet, joggal kérdőjeleződik meg a vezető szerepe, hiszen felmerül a kérdés: mégis mit biztosít az ország a régiónak, ha békét nem? Márpedig a béke biztosítása, de legalábbis a konfliktusok kezelése a hegemonok egyik fő feladata.

A második tényező, amelyet egy regionális hegomónnak biztosítani kell régiójában, az *érdekképviselés a nemzetközi szervezetek irányába* (Kappel 2010, Nolte 2010, Prys 2008, Habib 2009). Az érdekképviselésre két okból is szükség van: egyrészt szükséges az érdekképviselés, mert számos kisebb vagy szegényebb országnak nincs pénze vagy megfelelő mennyiségű szakképzett diplomatája, hogy minden egyes jelentősebb és kevésbé jelentős nemzetközi szervezetben magas szinten és állandóan képviseltesse magát. Márpedig, ha számításba vesszük, hogy az ENSZ-be (és szakosított szerveibe), a Világbankba, az IMF-be, a WTO-ba, az Afrikai Fejlesztési Bankba stb. hány delegáltat kellene küldeni, a végeredmény az, hogy kisebb (és számos nagyobb) ország válogatni kénytelen, hogy mely szervezetekben fontos számára a képviselés. Viszont az érdekképviselésnek van egy másik oldala is: ha például Zambia képes is delegáltat küldeni az ENSZ-be, ez sajnos még nem jelenti azt, hogy az hatékonyan képes is országa érdekeiért lobbizni. Emiatt szükséges, hogy a regionális hegemon felvállalja a régiós érdekek képviselését a főbb nemzetközi szervezetekben, és különböző nemzetközi megállapodásokon keresztül elősegítse a régiós államok közös érdekeinek előmozdítását. Természetesen ehhez szükségeltetik vagy egyértelmű régiós érdek, vagy régiós közmegegyezés arról, hogy milyen álláspontot érdemes képviselni. Az egyik interjúalany, amikor feltettem neki a kérdést, hogy milyen módon képes a Dél-afrikai Köztársaság képet kapni arról, hogy mi is a régiós érdek, azt a választ adta, hogy az AU tanácskozásai során megfogalmazott határozatok alapján kísérel meg eljárni egyéb nemzetközi szervezetekben, például az ENSZ-ben. A korábbi két tényezőtől kissé eltér, de szintén e kategóriába sorolható, hogy egy regionális hegomónnak feladata még a régiós nemzetközi

szervezetek munkájának elősegítése, tevékenységének elmélyítése és ezen keresztül a régió fejlesztése is. E téren végezhet olyan tevékenységet a regionális hegemon, hogy új regionális szervezeteket hoz létre, vagy a régit látja el új tartalommal.

A harmadik közjóság (Kappel 2010, Kindleberger 1973, Nolte 2010, Prys 2008, Habib 2009), amelyet egy regionális hegemonnak biztosítani kell régiójában, a *külkereskedelmi piac*. Ez a tényező hagyományosabbnak tekinthető a korábbi szolgáltatásoknál, és talán könnyebb is megfogni. Egy regionális hegemon pozíciójából adódóan exportál a régiójába tartozó országokba nagyobb mennyiségű feldolgozott árut, ellátja őket azokkal a termékekkel, amelyeket azok nehezebben képesek beszerezni, cserébe számukra is biztosít felvevő piacot. Vagyis a regionális hegemon intenzív és kölcsönös külkereskedelmi kapcsolatot folytat a régiójába tartozó országokkal. Ezen kívül a felhalmozódott tőkéjét külföldi közvetlen tőkeberuházás formájában beruházza a régióban, ezáltal vállalatai terjeszkednek a környező országok területén.

A negyedik közjóság pedig a *hivatalos fejlesztési segélyek* biztosítása (Kappel 2010, Prys 2008). A negyedik szolgáltatás jöllehet a régebbi, tradicionális regionális hatalmaknál az 1970-es évek óta (amióta az ENSZ-ben megfogalmazásra került az az elv, hogy a fejlett országoknak bruttó nemzeti jövedelmük (GNI) 0,7 százalékát fejlődő országok számára kell biztosítaniuk különböző formákban) jelen van, az újonnan iparosodó országok és az új regionális hatalmak esetében ez csak a 2000-es évek elején bukkant fel. Vagyis, amíg azok a regionális hatalmak, amelyek hosszabb múltra tekintenek vissza ebben a pozícióban, és nem kategorizálhatóak újonnan iparosodó országgént, régóta biztosítanak hivatalos fejlesztési segélyeket, addig az újonnan iparosodó regionális hatalmaknál ez egészen újkeletű dolog, emiatt az új donorok hatékonyságban nem is versenyezhetnek a régi donor országokkal. Mindezek ellenére elmondható, hogy a hivatalos fejlesztési segélyek biztosítása fontos szerepet tölthet be egy fejlődő ország gazdaságának javításában, ugyanis ezen keresztül olyan területek, mint az oktatás, egészségügy, infrastruktúra vagy az intézményfejlesztés kerülhetnek előtérbe, amelyekre a recipiens országnak nem lenne saját erőforrása.

1.3. Az alkalmazott fogalmak definíciója

A dolgozat szempontjából az alábbi kulcsfogalmakat, illetve fogalomcsoportokat tartjuk fontosnak körülhatárolni: (1) regionális hegemon; (2) erő/hatalom.

1.3.1. A regionális hegemon jelentése

A 1.2-es fejezetben már elkezdtek annak kifejtését, milyen feladatokat és milyen szerepet kell betöltenie egy regionális hegemónnak. *Regionális hegemónnak fogjuk tekinteni azokat az országokat, amelyek gazdaságilag, politikailag és katonailag vezető szereppel rendelkeznek a régiójukban, és ezen felül közjavakat biztosítanak a régió országai számára.* A kérdés természetesen az, hogy milyen közjavakat rendelünk hozzá a hegemon ország létehez. Véleményünk szerint a regionális hegemonnak elsősorban olyan szolgáltatások nyújtására kell törekednie, amelyet a régióban levő államok önerejükből nem lennének képesek biztosítani. Ilyen lehet a békés egymás mellett élés; a regionális nemzetközi szervezetek vezetése és fenntartása; az érdekképviselő a globális nemzetközi szervezetekben, amire a kisebb és szegényebb államoknak sem lehetőségük, sem pénzük nincs; illetve a régióval folytatott intenzív fejlesztési és segélyezési kapcsolat. Ha ezek a tényezők fennállnak, akkor beszélhetünk regionális hegemonról.

Van azonban még egy rendkívül fontos megkülönböztetés. Amennyiben egy ország nem nyújtja azokat a közjavakat, amelyeket korábban említettünk, még mindig regionális hatalom vagy középhatalom maradhat. A dolgozatunkban pontosan ezek a közjavak különböztetik meg az erős államokat azoktól az államoktól, amelyek a régiójuk számára nyújtanak is valamilyen plusz szolgáltatást és jelentős befolyással is rendelkeznek.

1.3.2. Az erő/hatalom fogalma

Amikor angol nyelvű szakirodalmat fordítunk magyarra, sokszor keressük arra a választ, hogy a „power” kifejezés minek a megfelelője. Ezt lehet erőnek és hatalomnak egyaránt fordítani. Viszont mivel a magyar nyelvű szakirodalom többnyire hatalomként fordítja, ezért a továbbiakban mi is ezt a megnevezést használjuk. A hatalom meghatározásának a kérdését számos nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szerző járta már körbe, és adott hasonló definíciókat ugyanarra a fogalomra.

John Mearsheimer (2001) offenzív realista nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó kutató szerint egy állam két típusú hatalommal rendelkezhet:

- látens hatalommal, ami az állam lakosságszámának és gazdagságának a függvénye, mivel e két tényezőnek a segítségével határozhatjuk meg egy ország katonai potenciálját. Ez a definíció azon alapul, hogy egy ország hadserege akkor lehet sikeres, ha megvan a kellő mennyiségű ember, akiket be lehet sorozni, illetve ha a gazdaság rendelkezik azzal a potenciállal, hogy kifejlessze a háborúk megnyeréséhez szükséges újító technikákat.
- tényleges katonai hatalommal, amely a hadseregen, haditengerészen és légierőn alapul. Természetesen a tényleges hatalom esetében az egyes katonai egységeknek a minősége, felszereltsége, technológiai ellátottsága jelentősen befolyásolhatja, hogy mekkora a katonai képessége, tehát hatalma az országnak. A tényleges katonai hatalom alapul a látensén, vagyis azon, hogy milyen technológiákat sikerült kifejleszteni, de emellett azon is természetesen, hogy ezt milyen hatékonysággal tudja a hadsereg magáévá tenni.

A katonai és gazdasági tényezőkhöz kapcsolódik Csizmadia Sándornak (1998) az a gondolata, amely a tengerhez kijutás vagy szárazföldi bezártsággal foglalkozik. Azon országok, amelyek rendelkeznek tengerparttal, képesek lehetnek a környező vizeket ellenőrzésük alá vonni, és a tengerről elérhető országokra szükség esetén katonai és gazdasági nyomást gyakorolni. A DAK nem csupán rendelkezik tengerparttal, hanem két óceán is határolja, aminek következtében képes lehet mind az Atlanti-, mind pedig a Csendes-óceán afrikai országait tengerről is elérni. Emellett ugyancsak területi előnye, hogy a tengerparttal nem rendelkező SADC országokat tőle lehet a leggyorsabban megközelíteni fejlett infrastruktúrája révén.

A nemzetközi katonai konfliktusok számának csökkenése miatt elengedhetetlen, hogy felvázoljunk olyan definíciót is, amely nem csak katonai, hanem egyéb tényezőket is számításba vesz. Vigvári Gábor (2012: 64) disszertációjában hivatkozik Joseph Nye-ra (1990), aki szerint a hatalom az a képesség, hogy rávegyünk valakit, azt tegye, amit szeretnénk. Ennek a hatalomnak három összetevője van:

- megkülönböztethetünk ún. „hard power”-t, amely egy állam katonai, politikai illetve gazdasági erejéből áll. A gazdasági, katonai és politikai erőt külön-külön

is lehet gyakorolni a külpolitikai célok megvalósítása érdekében, viszont együttes gyakorlása lehet a leghatékonyabb. Látni fogjuk a Dél-afrikai Köztársaság esetében, hogy a különböző külpolitikai célok megvalósítása mellé, különböző „hard power” elemeket rendel.

- Illetve megkülönböztethetünk „soft power”-t is, avagy puha hatalmat, amely tartalmazza az adott hegemonnak vagy középhatalomnak a vonzerejét, követhetőségét, illetve az általa alkalmazott elveknek, módszereknek az elfogadottságát a régió más államaiban. A Dél-afrikai Köztársaságnak talán ebből van relatíve többlete, ami - annak ellenére, hogy a jelenlegi Zuma kormány némi tekintélyvesztéssel járt - még mindig jelentős legitimitást biztosít az ország számára a példa értékű 1994-es politikai átalakulás következtében.
- Ezen kívül a kettőnek egyfajta ötvözete az okos hatalom (Armitage – Nye 2007:7), amelynek célja a szerzőpáros szerint, hogy a kemény és a puha hatalmat együtt használják fel szövetségek és intézmények kiépítésére, valamint globális szolgáltatások nyújtására például az Egyesült Államok befolyásának és legitimitációjának növelése céljából. Ez a stratégia, ahogyan már korábban említettük egyértelműen hasznos lehet a dél-afrikai kormányzat számára, ennek segítségével képes lehet javítani az ország megítélését más afrikai országokban.

A fenti azonban csak egy megközelítés (bár talán az egyik legnépszerűbb) a sok közül, amely definiálni próbálja a hatalmat. Használata azért lehet sok esetben célszerű, mert elválasztja a tradicionális katonai alapú hatalmi definíciót a vonzerő alapú definíciótól, illetve kiegészíti egy szintetizálással. A XXI. században jóllehet a katonai potenciálnak még mindig jelentős a szerepe az államközi kapcsolatok alakításában, de az államok közötti (különösen a fejlett világban potenciálisan fenyegető) háborúk számának a csökkenése miatt egyre lényegesebbé kezd válni az alternatív megközelítés, vagyis miképpen képesek államok puha vagy okos hatalmat használni céljaik eléréséhez.

1.4. Koncentrikus körök és befolyási övezetek

Az előző alfejezetben összefoglaltuk, hogy mit értünk regionális hegemon alatt, illetve milyen közjavakat társítunk e pozícióhoz. Viszont nem beszéltünk még arról, hogy az érintett regionális hegemonnak meddig ér el a befolyási övezete. Az egyes regionális

hegemónoknak földrajzi távolság és más regionális hatalmaktól vagy hegemónoktól való távolság következtében változik a befolyásuk mértéke az egyes területeken. Ezt figyelembe véve a regionális hegemón befolyási övezetének nagysága a következő tényezőktől függ:

- a szomszédos és a régióban található országok relatíve mennyivel tekinthetők gyengébbnek gazdasági, politikai és katonai értelemben a regionális hegemónnál. Ez meg fogja határozni a potenciális befolyás kiterjedési lehetőségét;
- meg tudunk különböztetni szűken értelmezett és tágan értelmezett regionális befolyási övezetet is. Ahogyan földrajzilag távolodunk az általunk elemzett országtól, úgy nő az esélye annak, hogy egy másik regionális hatalom (ha nem is feltétlenül hegemón) színre lép, és csökkenteni befolyásunkat. Szűken értelmezett befolyási övezetnek tekintjük azt a földrajzi területet, amikor a regionális hegemón a régió belül gyakorolja a hatalmát, más hatalmak jelentős befolyása nélkül. Tágan vett régióknak tekintjük azt a területet, ahol már más regionális hatalmak is megjelennek a globális hatalmak mellett.
- ha a tágan vett régiókat elhagytuk, akkor azt láthatjuk, hogy az adott regionális hegemónnak szövetségeseket kell találnia az általa kitűzött külpolitikai célok megvalósítása érdekében. Ezen a területen ugyanis már nem ő rendelkezik a legnagyobb hatalommal, hanem egyensúlyi helyzet figyelhető meg, vagy pedig más regionális hegemón vagy hatalom is rendelkezik jelentősebb befolyással. A szövetségesek természetesen lehetnek politikai, ideológiai, gazdasági vagy katonai szövetségesek is. A vizsgált regionális hegemón erejét megnöveli, ha olyan országokat talál, amelyek mind a négy területen lehetnek szövetségesei.

A Dél-afrikai Köztársaság esetében ezek a koncentrikus körök és befolyási övezetek Geldenhuys (2010) alapján a következők:

1. A szűken számított és emiatt számára legfontosabb régióknak tekinthető a dél-afrikai szubkontinens. Ehhez többnyire a SACU, vagyis a Dél-afrikai Vámunió és a SADC, vagyis a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség tagállamai tartoznak.
2. A Dél-afrikai Köztársaság tágan számított befolyási övezete Afrikára, illetve az Afrikai Unió országaira korlátozódik. Jóllehet például az Afrikai Unióban már megjelennek olyan jelentősebb befolyással rendelkező országok, mint Nigéria

vagy Egyiptom, mindezek ellenére a DAK-nak még mindig jelentős a befolyása a kontinens működésére.

3. Ha elhagyjuk az afrikai kontinenst, meghatározhatjuk a Dél-afrikai Köztársaság harmadik befolyási övezetét, amelyet a régió kívüli szövetségesei alkotnak. Ide lehet sorolni nagy általánosságban a BRICS országokat, illetve a fejlődő országokat vagy El Nem Kötelezett Országokat is. Ezek az országok természetes szövetségesek, hiszen Oroszország kivételével mindegyik volt gyarmati ország, és valamilyen okból kifolyólag a nyugati birodalmak építésnek áldozata. Többnyire alulfejlettek vagy alacsonyán fejlettek, és ez már önmagában alapot biztosít arra, hogy ezek az országok támaszkodhatnak egymásra.
4. A negyedik és legtagabb befolyási övezete alatt pedig a világ összes többi országát érthetjük. Ezek azok az országok, amelyekkel ugyan van kapcsolata a Dél-afrikai Köztársaságnak, főleg a nyersanyagexport révén, de a viszony semmiképpen sem tekinthető interdependensnek. A Dél-afrikai Köztársaság viszonya ezekkel az országokkal, mint például az Európai Unió tagállamai, Japán vagy az Egyesült Államok, ha nem is egyértelműen, de alárendeltnek tekinthető.

1.5. A hipotézisek megfogalmazása

A disszertáció alapfeltételezése, hogy a Dél-afrikai Köztársaságot tekinthetjük regionális hegemónnak a régióban, az afrikai földrészen és globálisan betöltött szerepe miatt. A Dél-afrikai Köztársaság gazdaságának ereje és potenciálja miatt már jó ideje regionális középhatalom volt, de az apartheid rendszer kirekesztő és szélsőségesen többségellenes politikája miatt Afrikában és globálisan egyre jobban elszigetelődött, és a kontinens számára nem tudott és nem is akart erejéhez mérten szolgáltatásokat nyújtani. Ez vett gyökeres fordulatot 1994-ben Nelson Mandela és az ANC hatalomra kerülésével, amikor a népesség többségét képviselő kormány került hatalomra. Ettől kezdve lehetővé vált, hogy Dél-Afrika ne csak méretéből és gazdasági erejéből adódóan legyen hasznos tagja az afrikai közösségnek, hanem az általa biztosított szolgáltatások révén is.

A jelen fejezetben megfogalmazott elméleti keret alapján ismét bemutatjuk a tanulmány hipotéziseit, amelyeket a bevezetésben már röviden ismertettünk. Ezek a következők:

- 1) A Dél-afrikai Köztársaságot, afrikai és globális szerepvállalása miatt regionális hegemonnak tekinthetjük.

Annak érdekében, hogy megállapítsuk, hogy valóban regionális hegemon-e a Dél-afrikai Köztársaság négy alhipotézisen keresztül kívánjuk elemezni a tevékenységét. Ezek az alhipotézisek a négy következő területre vonatkoznak: nemzetközi szervezetekkel való kapcsolat és globális szerepvállalás; békefenntartás Afrikában; kereskedelmi és befektetői kapcsolatok Afrikában; valamint a nemzetközi fejlesztési tevékenység.

- a) A Dél-afrikai Köztársaság, külpolitikája alappilléreként hatékonyan képviseli a régió érdekeit a nemzetközi szervezetekben.
- b) A Dél-afrikai Köztársaság az 1994-es rendszerváltás óta meghatározó szerepet vállal az afrikai békefenntartási műveletekben.
- c) A Dél-afrikai Köztársaság külgazdasági politikájában az afrikai partnerek meghatározó és növekvő szerepet töltenek be.
- d) A Dél-afrikai Köztársaság az afrikai szolidaritás jegyében aktívan részt vesz a nemzetközi fejlesztési segélyezésben az afrikai kontinensen.

A négy alhipotézis bizonyításával igazolni fogjuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság valóban biztosítja az általunk fontosnak vélt szolgáltatásokat a régióban. A következő fejezetben, az elméleti részben felvázoltakból kiindulva, meghatározzuk a hipotéziseink bizonyításához szükséges módszereket.

2. Az alkalmazott módszertan

A következő fejezetben az alaphipotézisünk és négy alhipotézisünk vizsgálatához alkalmazott módszertan főbb elemeit vázoljuk fel. Definiáljuk a legfontosabb használt fogalmakat, ezt követően felvázoljuk és indokoljuk, hogy az egyes (al)hipotézisek vizsgálatakor milyen módszereket használunk. (A részletes vizsgálatra azonban már nem ebben a fejezetben kerül sor, hanem hipotézisenként haladva az ötödik, hatodik, hetedik, illetve nyolcadik fejezetben.) Végezetül pontosan elhatároljuk a disszertáció időbeni és térbeli kiterjedését, valamint felvázoljuk a hipotézisek vizsgálatához felhasználandó források körét.

2.1. A hipotézisek vizsgálatára alkalmazott módszerek

A következő fejezetben először bemutatjuk, hogy milyen módszerekkel gyűjtöttünk adatokat a disszertációnkhoz, majd definiáljuk, hogy milyen módon szeretnénk bizonyítani az alhipotéziseinket, és ennek függvényében a fő hipotézisünket.

2.1.1. Adatgyűjtési módszerek

A disszertáció egyaránt épít elsődleges és másodlagos forrásokra. A másodlagos források három nagyobb csoportra bonthatók. Ezek közül az első fontos forráscsoportot a vonatkozó tudományos irodalom képezi. Ez egyrészt tartalmazza a regionális hegemonok és regionális hatalmak kategorizálásához szükséges irodalmat, valamint a Dél-afrikai Köztársaság regionális elhelyezéséhez szükséges történelmi, gazdasági, külpolitikai, békefenntartó, külkereskedelmi, valamint nemzetközi fejlesztési együttműködéshez kapcsolódó irodalmat. A dolgozat egyaránt épít az angol, valamint a magyar nyelvű szakirodalomra, bár az előbbi érthetően túlsúlyban van az ilyen irodalom bősége és mélyebb kidolgozottsága miatt. A másodlagos források második nagyobb csoportját alkotják a hivatalos dokumentumok és stratégiák, amelyek a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikáját, biztonságpolitikáját, valamint nemzetközi fejlesztési együttműködését meghatározzák. Tekintettel arra, hogy e forrásoknak a pártatlansága időnként megkérdőjelezhető, elsődleges forráshasználattal (interjúkkal) arra kívántunk fényt deríteni, hogy a valóság és a hivatalos álláspont között hol és milyen mértékű eltérés mutatkozik. A másodlagos források harmadik csoportját alkotják a gazdasági és

békefenntartói kapcsolatok alapos elemzését lehetővé tevő statisztikai adatok. Ezek összegyűjtésénél külön figyelmet fordítottunk arra, hogy lehetőség szerint független nemzetközi szervezetek által összegyűjtött statisztikákból dolgozzunk annak érdekében, hogy a kellő objektivitást megőrizzük.

A kutatás első lépcsőjében összegyűjtöttük, melyek az alapvető irodalmak annak meghatározására, hogy mi a regionális hegemon. A kutatás második lépcsőjében összeszedtük azokat a nélkülözhetetlen magyar és külföldi forrásokat, amelyek a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikáját, külgazdasági politikáját, békefenntartó tevékenységét és fejlesztési együttműködését vizsgálják. A források összegyűjtése során figyelmet fordítottunk arra, hogy megszerezzük és bemutassuk a hivatalos kormányzati stratégiát és annak a gyakorlati megvalósulását mutató másodlagos forrásokat is. Tekintettel azonban arra a tényre, hogy a rendelkezésre álló adatok még így is jobbára feldolgozott és másodlagos forrásokból állnak, a hipotézisek és ez elemzés megerősítése érdekében interjút vettem fel 10 emberrel.

Az interjúalanyok kiválasztása a következőképpen zajlott: törekedtünk arra, hogy az akadémiai, a hivatalos diplomáciai és az üzleti szférából egyaránt legyenek képviselők; illetve, hogy a magyar és a külföldi interjúalanyok súlya közel hasonló legyen. Összesen 21 kollégát kerestem meg annak érdekében, hogy adjon interjúlehetőséget, vagy ha ez nem megy, vagy nem szívesen vállalja, ajánljon valakit, aki az adott területen szakértő. Az interjúalany szakemberek listája a forrásjegyzékben található: összesen 10 ember adott végül interjút. Az interjúk 2014. június és 2014. november között készültek. Lehetőség szerint személyes találkozók voltak ezek, amennyiben azonban ez nem volt kivitelezhető a földrajzi távolság miatt, skype vagy telefon segítségével, illetve egy esetben írásban történt az interjú felvétele. Az interjúalanyoknak teljes anonimitást biztosítottam, amire szükség is volt, hiszen nagykövetek vagy vezető diplomata e garancia nélkül feltehetően kevésbé nyíltan beszéltek volna arról, hogy véleményük szerint mi történik a Dél-afrikai Köztársaságban. Az interjúalanyoknak feltett kérdések kiválasztásánál törekedtem arra, hogy mind a négy alhipotézis szerepeljen a tágabb témák között, és ezekhez illesztettem további kérdéseket. Az interjúk félig strukturált formában valósultak meg, amennyiben mindenkinek ugyanazokat a kezdeti kérdéseket tettem fel az összehasonlíthatóság érdekében. Ezen kívül törekedtem arra, hogy amennyiben egy interjúalany olyan választ adott, amely ellentétben állt a korábbi másodlagos forrásokban

olvasottakkal, avagy más interjúalany válaszaival, akkor további irodalmat kerestem, vagy pedig további interjúalanyt a tényleges helyzet kiderítése érdekében. A félig strukturált interjúk kérdőíve a mellékletben olvasható.

A kutatás metódusát illetően, tekintettel arra, hogy a disszertáció a nemzetközi kapcsolatok tudományterületén íródott, multidiszciplináris megközelítést alkalmaz, vagyis egyaránt használja a nemzetközi politikaelmélet, a nemzetközi gazdaságtan, a fejlődésgazdaságtan és a történelem tudományterületeit. A kutatás elsősorban összehasonlító vizsgálatokkal történt, mások kutatási eredményeit veti össze egymással, valamint a saját interjúkkal. A kutatás Kiss (2009) alapján a nemzetközi rendszer szintű külpolitikai elemzést alkalmazza, és kevésbé merít az állam vagy az egyén szintjéből, hogy elhelyezze a Dél-afrikai Köztársaságot regionálisan és globálisan. A Tarrósy István által említett (Csizmadia – Tarrósy 2009) államközpontú elemzés egyes elemeit is átvettük, amennyiben a dél-afrikai vezetés és a dél-afrikai elit fellépésén keresztül próbáltuk meghatározni a külkapcsolatok sikerességét.

2.1.2. A nemzetközi szervezetekben való hatékony fellépés és a régiós érdekképviselő vizsgálatának módszerei

A megfogalmazott négy alhipotézisünk közül talán ezt tekinthetjük a legkevésbé egzaktnak és könnyen bizonyíthatónak, hiszen a hatékonyság kérdésére kíván választ adni abban a tekintetben, hogy a DAK a régiós érdekképviselőt hatékonyan látja-e el nemzetközi szervezetekben. A következő sorokban véleményünk szerint két kérdésre kell választ adnunk:

- mit jelent a régió érdekeinek hatékony érdekképviselője?
- mi a nemzetközi szervezet?

A nemzetközi szervezet definiálásához két szerzőpárosra hivatkozunk a teljesség kedvéért. A Blahó – Prandler (2005) szerzőpáros szerint „*a nemzetközi szervezetek az államközi együttműködés azon formái, amelyek nemzetközi szerződés révén jönnek létre – legalább két vagy három állam között -, állandó struktúrával, azaz legalább egy, de általában több állandó szervvel rendelkeznek, és az alapító okiratukból következően nemzetközi jogalanyisággal vannak felruházva.*” A Karns – Mingst (2010) szerzőpáros szerint a nemzetközi szervezetek legalább három tagállammal rendelkeznek, valamilyen

általánosnak tekinthető tevékenységet végeznek különböző államokban, és egy formális alapító okirat, szerződés vagy statútum rendelkezik megalapításukról. Fontos az is, hogy a nemzetközi szervezeteket kategorizálhatjuk földrajzi aktivitás szerint, tehát globális (ENSZ, WTO), regionális (EU, AU) és régió belüli (SACU, SADC) nemzetközi szervezetekre; illetve célja szerint is lehet általános (ENSZ) és specializált céllal (WTO, NATO) rendelkező nemzetközi szervezet.

A hipotézis bizonyításánál megkülönböztetjük, hogy milyen földrajzi fekvés szerinti és milyen specializált céllal rendelkező nemzetközi szervezetekben tag a Dél-afrikai Köztársaság, és ezek esetében vizsgáljuk meg az érdekképviselőt Afrika, mint régió vonatkozásában. Természetesen a disszertáció keretei között nincs lehetőség az összes létező nemzetközi szervezetet megvizsgálni. Ezért a vizsgált nemzetközi szervezeteket alapvetően két kategóriára bontjuk:

- afrikai nemzetközi szervezetek, amelyekben a DAK tagsággal rendelkezik. Ilyen az Afrikai Unió, a SACU és a SADC. Illetve ezeknek a szervezeteknek a fejlesztési programjai, mint például a NEPAD.
- A globális nemzetközi szervezetek esetében fontossági sorrendet kívánunk felállítani az elemzésnél, így természetesen az ENSZ-nek kell a vizsgálat középpontjában állnia. Viszont felmerül, hogy az ENSZ szakosított szervei közül, illetve az egyéb nemzetközi szervezetek közül melyeket érdemes elemezni. Véleményünk szerint a Bretton Woods-i intézményeket nem lehet megkerülni, vagyis az IMF és Világbankban betöltött tevékenységről feltétlenül szükséges említést tenni, ezen kívül a WTO, valamint az UNFCCC az a szervezet, amelyet feltétlenül elemeznünk érdemes. A válasz azért esett erre az öt szervezetre, mert eltérő globális ügyekkel foglalkoznak, és a befolyásuk feltehetően ezeknek a legjelentősebb az adott területen. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a hipotézis vizsgálata során arra a következtetésre jutunk, hogy a DAK mégsem ezeken a szervezeteken keresztül látja el a régiós érdekképviselőt. Ha más nemzetközi szervezeteket vagy csoportosulásokat találunk, meg kell vizsgálnunk azokat is relevancia és befolyás szempontjából. Jóllehet a BRICS országok csoportosulása nem tekinthető nemzetközi szervezetnek, mégis rendkívül fontos szerepet játszik a DAK külpolitikájában az itteni szerepvállalás. Ezért reflektálni fogunk a BRICS-ben betöltött szerepre is.

Miután a nemzetközi szervezetet már definiáltuk, nem foglalkoztunk azzal, hogy miképpen lehet a hatékony érdekképviselőt definiálni. Marton Péter (2013) kiváló fogódzót nyújt annak megértéséhez, hogy mely esetekben nevezhető a külpolitika, vagy annak részpolitikája sikeresnek. Ennek feltétele, hogy vagy a deklarált külpolitikai célok teljesüljenek; vagy költséghatékony legyen; vagy a teljesítmény célja nagy legyen. Ez alapján véleményünk szerint akkor képviseli egy ország saját, vagy a Dél-afrikai Köztársaság esetében a régió érdekeit egy nemzetközi szervezetben, ha az ő bevonásával, az ő megkérdése vagy jóváhagyása nélkül nem fogadnak el a régiót érintő megállapodásokat. Ezen felül a jelentős globális kérdések esetén ugyancsak képes formálni a napirendet. Az vizsgálat nélkül is valószínűsíthető, hogy a Dél-afrikai Köztársaság más szerepet tölt be a régiós, mint a globális nemzetközi szervezetekben. Vagyis amíg a régiós nemzetközi szervezetekben vezető szerepet tölt be (ha érdekeit megfelelő módon képviseli), addig a globális nemzetközi szervezetekben sokkal valószínűbb, hogy csak egyes, a régió számára fontos kérdésekben játszik vezető szerepet, az összes többi kérdésben megkísérli ugyan formálni a napirendet, de nem feltétlenül ér el átütő sikereket.

A hipotézist elfogadottnak tekintjük, ha a Dél-afrikai Köztársaságról bebizonyosodik, hogy az általunk vizsgált nemzetközi szervezetekben képes érdekeinek megfelelően változtatni és befolyásolni egyes kérdéseket a napirendben, ezen felül képes a régiós nemzetközi szervezetekben vezető szerepet betölteni. A hipotézist félig elfogadottnak tekintjük, amennyiben vagy a régiós nemzetközi szervezetekben vezető szereppel rendelkezik, vagy pedig a globális nemzetközi szervezetekben képes az érdekek aktív és hatékony képviselőre. A hipotézist el fogjuk vetni, hogyha nem játszik vezető szerepet a régiós intézményekben, és a globális intézményekben végzett tevékenysége is elhanyagolható.

2.1.3. Az afrikai békefenntartás vizsgálata

A második alhipotézisünk az afrikai békefenntartásban végzett tevékenységre fókuszál. Mindenekelőtt definiálnunk kell, hogy mit értünk békefenntartói tevékenység alatt. Nibishka (2011) egy meglehetősen leegyszerűsített definícióval él: békefenntartásnak tekinthetjük a nemzetközi felügyelet és irányítás alatt álló katonai és civil egységek

bevetését a békeszerződés megkötése után. Ezekben az esetekben a hadban álló felek beleegyeznek békefenntartók megjelenésébe.

Tisovszky (1997) felhívja a figyelmet, hogy a közvélemény minden ENSZ által végrehajtott beavatkozást békefenntartásként értelmez, noha ez nincs teljesen így. *„A valóságban a békefenntartás meghatározott típusú ENSZ-beavatkozást jelent, olyan jellegű missziót, amelyre bizonyos lényeges feltételek megléte esetén kerül csak sor. Ilyen feltétel a béke megléte valamilyen tartósnak vélt tűzszünet alapján, amelyet a szemben álló felek hajlandóak fenntartani. További feltétel, hogy a szemben álló felek elfogadják az ENSZ jelenlétét, hogy az így semleges szereplőként álljon a két fél közé, segítve a konfliktus rendezését, vagy legalábbis akadályozva a fegyveres harc újbóli fellángolását.”* (Tisovszky 1997: 6) A békefenntartók tevékenysége a történelem előre haladtával fejlődött, átalakult, emiatt megkülönböztethetünk három generációnyi békefenntartói tevékenységet is. Az első és a második generációs békefenntartás között a lényeges különbség, hogy míg az első a szűken szabott béke kialakítására koncentrált a harcoló felek elválasztásával, az újabb generációs békefenntartás esetében a cél már sokkal inkább az intézményépítés és a társadalom új alapokra helyezése. Ebben érdekes módon az ENSZ békefenntartói tevékenysége kapcsolódik a Világbank és más fejlődésre orientált nemzetközi szervezetek által hangsúlyozott célokhoz, vagyis hogy nem elég megteremtteni a békét vagy bevezetni a demokráciát és a piacgazdaságot, azt fenn is kell tartani, emiatt a fő cél az intézményépítés és a jó kormányzás megvalósítása.

Számunkra azért is volt lényeges felsorolni a régi és az új típusú békefenntartás elemeit, mert ha a Dél-afrikai Köztársaság meghatározó szerepét vizsgáljuk a békefenntartás terén, meg kell különböztetnünk azt, hogy melyik feladatot végzi és melyik szervezet keretei között. Nemcsak az ENSZ-nek vannak ugyanis békefenntartó missziói, hanem az Afrikai Uniónak is. Emiatt a hipotézisünk bizonyításához meg fogjuk vizsgálni, hogy melyek voltak azok a missziók, amelyekben részt vettek dél-afrikai katonák és kormányzati tisztviselők 2001¹¹ óta. Ezen túlmenően azt is megvizsgáljuk, hogy az Afrikában megvalósításra kerülő békefenntartói küldetésekből a dél-afrikai hozzájárulás

---

¹¹ Ez a disszertáció során ténylegesen 2003-t jelent, mert 2003-tól vesznek részt ENSZ békefenntartó missziókban a dél-afrikai hadsereg alakulatai. Korábban is vettek részt békefenntartásban, de nem az ENSZ keretei között, és erről nincsenek pontos adataink.

milyen százalékot képviselt a többi résztvevő államhoz képest, és vajon a DAK nélkül is megvalósult volna a békefenntartói misszió?

A hipotézisünket elfogadottnak tekintjük, ha azt tapasztaljuk, hogy az afrikai országok között Dél-Afrika vezető szerepet játszik a békefenntartás kivitelezésében és finanszírozásában, vagy pedig gazdasági és politikai súlyához mérten veszi ki a részét a feladatból. A hipotézist részben elfogadottnak tekintjük, ha Dél-Afrika ugyan végez békefenntartói tevékenységet az afrikai kontinensen, de ez sem katonai sem pedig finanszírozói szempontból nem számít a leglényegesebbek közé. A hipotézist elvetjük, amennyiben a dél-afrikai hozzájárulás elenyésző, és nem különböztethető meg lényegében a többi afrikai ország által felajánlott erőforrásoktól.

2.1.4. A régiós kereskedelem és befektetések vizsgálata

Harmadik alhipotézisünk vizsgálata talán a legeggyértelműbb. Ebben az esetben két jelentősebb kérdésre keresünk választ. Az első kérdés, hogy vajon kimutatható-e valamilyen trend, amely a Dél-afrikai Köztársaság és Afrika között a kereskedelmi kapcsolatok növekedését igazolja. Itt természetesen figyelni kell mind az export, mind pedig az import egyes indikátoraira. Vagyis kimutatható-e valamilyen szabályszerűség, hogy a DAK miatt azokkal az országokkal létesít kereskedelmi kapcsolatokat, amelyekkel, milyen termékekre korlátozódik a kereskedelme mind a fejlett, mind pedig a fejlődő országok szempontjából.

Ezen felül a második kérdésünk, hogy vajon a dél-afrikai tőke milyen szerepet játszik a kontinensen. Amennyiben ugyanis jelentős szerepet tölt be, akkor azt láthatjuk, hogy az egyes érintett és az érdekszférájába tartozó országokban jelentős szerepet töltenek be a dél-afrikai vállalatok. A kérdéssel foglalkozó fejezetben ez alapján két kérdésre fókuszálunk: a dél-afrikai külkereskedelemre, valamint a dél-afrikai közvetlen külföldi tőkeberuházásokra. Hipotézisünk vizsgálatához a rendelkezésre álló külkereskedelmi adatok alapján áttekintjük a legfontosabb partnereket ország, régió, valamint földrész szerint. Emellett az egyes külkereskedelmi forgalomba bekerülő termékeket is elemezni fogjuk származási hely és desztináció szerint. Ugyancsak kitérünk arra a kérdésre, hogy a dél-afrikai FDI mely országokban kerül felhasználásra, illetve milyen a százalékos aránya a kontinensen befektetett termékek között.

Az alhipotézist elfogadottnak tekintjük, amennyiben 2009-től kezdődően folyamatosan nőtt a dél-afrikai export Afrikán belül, valamint meg tudjuk találni azokat a termékcsoportokat, amelyek kimutathatóan jelentősek az afrikai kereskedelmi partnerek gazdaságában. Az alhipotézist elvetjük, ha vagy nem növekedett az export, vagy nem találunk ilyen meghatározó termékeket.

2.1.5. A nemzetközi fejlesztési együttműködés vizsgálata

A nemzetközi fejlesztési együttműködésben az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején új országcsoport tevékenységét kezdhettük el megfigyelni: az újonnan iparosodó országok egyre jelentősebb gazdasági tartalékokra tettek szert, és így a nemzetközi fejlesztési együttműködésben is elkezdtek aktív szerepet vállalni. Egy részük, mint India, Kína vagy Dél-Afrika még a mai napig jogosultak fejlesztési segélyekre, míg egy másik részük, mint Dél-Korea vagy korábban Japán, már csak segélyek nyújtásában jeleskednek.

A hipotézis megválaszolása során arra keresünk választ, hogy milyen a DAK segélyezési politikája, milyen módon biztosít segélyeket, mely országoknak, bekövetkezett-e valamilyen minőségi javulás az elmúlt időszakban, milyen volumenben biztosítja ezeket a segélyeket, és azok mennyiben felelnek meg az OECD által megfogalmazott segélyhatékonysági kritériumoknak.

A hipotézist elfogadottnak tekintjük, ha a DAK a bruttó nemzeti jövedelmének 0,2 százalékát fordítja fejlesztési segélyekre, és ha ezeknek a segélyeknek jelentős része (több mint 50%-a) Afrikában kerül felhasználásra. A 0,2% azért a választott határérték, mert a régebbi jelentős donor országoknak (pl. Japán és Egyesült Államok) is gondot okoz néha ennek az értéknek az elérése, ráadásul az OECD DAC csoportjába 2013-ban bekerült Csehország sem éri el ezt a szintet, vagyis nem mondhatjuk túl ambiciózusnak. A hipotézist félig elfogadottnak tekintjük, ha a DAK ennél kevesebb erőforrást fordít nemzetközi fejlesztési segélyre, vagy ha azt nem nagyrészt Afrikában, hanem más régiókban használja fel. A hipotézist elutasítjuk, ha sem volumenében, sem pedig a régiót tekintve nem vonatkoztatható Afrikára a fejlesztési tevékenység.

2.1.6. Az alaphipotézisünk vizsgálata

Alaphipotézisünket az alhipotézisek alapján kapott eredmények szerint tudjuk majd elfogadni vagy elutasítani. Az 1.3.1.-es fejezet legelején megfogalmaztunk egy definíciót a regionális hegemonokról, amely szerint *regionális hegemónnak tekintjük azokat az országokat, amelyek gazdaságilag, politikailag és katonailag vezető szerepet töltenek be a régiójukban és szolgáltatásokat is nyújtanak a régió országai számára.* Az egyes szolgáltatások meglétét vizsgáljuk az egyes alhipotéziseken keresztül. Abban az esetben, ha legalább három alhipotézist el tudunk fogadni és a negyediket legalább fenntartásokkal, elfogadottnak tekintjük a hipotézisünket.

2.2. A kutatás időkerete

A kutatás alapvető célja meghatározni a Dél-afrikai Köztársaság jelenlegi regionális és globális helyzetét. E meghatározás érdekében az elemzés során leginkább arra vagyunk kíváncsiak, hogy mi a helyzete a jelenben (2012-2013-2014-ben) az országnak, s így az elemzés leginkább az aktuális események és helyzet bemutatására törekszik. Viszont egy ország külpolitikai pozíciójának javulásáról, illetve az ország felemelkedéséről nem lehet csupán néhány év vizsgálatával teljes képet kapni, hiszen a külpolitikában, hasonlóan a világgazdasághoz megfigyelhető bizonyos ciklikus ingadozás, másrészt sikeres külpolitika megvalósításához legalább 5-10 év szükségeltetik.

Ezért az időbeni elhatárolást illetően a következő módon kívánunk eljárni: ahol lehetőség nyílik rá (vagyis a külpolitika, békefenntartás és fejlesztési együttműködés terén), 1994-től kezdődően törekszünk az idő előrehaladtával egyre részletesebben bemutatni, hogyan vált képessé a Dél-afrikai Köztársaság magát regionálisan és globálisan elhelyezni. A külgazdaságot illetően sajnos nem volt lehetőség pontos külkereskedelmi és külföldi közvetlen tőkeberuházási adatok áttekintésére részben hely, de legfőképpen az adatok hiánya miatt (nem állnak rendelkezésre pontos adatok 2009-et megelőzően), így itt csak a 2009-2013 közötti évekre koncentráltunk. Adott helyen röviden reflektálunk ugyan az 1994-et megelőző időszakra is, de csak annak érdekében, hogy az olvasó jobban megérthesse a sajátos viszonyokat, amelyek a Dél-afrikai Köztársaságot jellemzik, illetve

jobban átláthatóvá tegyük azt a nagyon összetett társadalmi helyzetet, amelyből a mai Dél-afrikai Köztársaság kialakult.

Földrajzi értelemben a disszertáció során leginkább Afrikára kívánunk koncentrálni, és Afrikán belül is a DAK helyzetének meghatározására. A BRICS országokkal összehasonlítási táblázatot is beiktatunk, de összehasonlító elemzésre, például Nigériával nem vállalkoztunk. Érdeemes megjegyezni, hogy amennyiben csak a SADC országokra vonatkoztattuk volna a Dél-afrikai Köztársaság regionális hegemon létét, sokkal könnyebben bizonyítást nyert volna állításunk, hiszen e régió belül a DAK-nak egyáltalán nincs kihívója. Azonban ez esetben külpolitikájának jelentős része elveszett volna a disszertáció szempontjából, mert annak számottevő része nem csak az SADC országok számára kíván hasznot hajtani, hanem egész Afrika számára.

2.3. A felhasznált szakirodalom és adatforrások

A disszertáció - a kutatás multidiszciplináris jellegéből adódóan - a nemzetközi politikai gazdaságtan szakirodalmára támaszkodik. Ám tekintettel arra, hogy a kifejtés során egymás után elemezzük politikai, gazdasági, védelmi, fejlesztési és történelmi eseményeket, az alábbi csoportokra bonthatjuk a felhasznált szakirodalmakat:

- A regionális hegemonokhoz kapcsolódó irodalom megismeréséhez: Mearsheimer (2001); Kappel (2010); Gilpin (1987); Krasner (1987); Nolte (2010); Prys (2008); Huntington (1999); Habib (2009); Geldenhuys (2010); Flesmes (2009); Flesmes – Vaz (2011); Armitage-Nye (2007) munkáit használtuk fel.
- A Dél-afrikai Köztársaság történelmének megismeréséhez: Burger (2008), Búr (2007, 2008, 2010); Lloyd (1985); Meredith (2006, 2007); Thompson (2001); Welsh (2009); Wintrobe (2000); Worden (2007) könyveit használtuk fel.
- A dél-afrikai gazdaság külkereskedelmi pozíciójának megértéséhez: Aghion – Braun – Fedderke (2008); Arvanitis (2005); Flatters – Stern (2007); Kalimi-Phiri (2005); SACU (2009); UNCTAD (2005, 2011, 2012, 2013); Ernst and Young (2012, 2013) tanulmányokat használtuk fel.
- A dél-afrikai külpolitikának az elemzéséhez: Alden – le Pere (2009); Henwood (1997); Barber (2005); Lipton (2009); Marthoz (2012); Department of

International Relations and Cooperation (2008, 2009, 2010, 2011a-b, 2012 a-b-c,); Tjemolane (2011) és Taljaard (2009) munkáit használtuk fel.

- A dél-afrikai békefenntartás megismeréséhez: Tisovszky (1997); Nibishka (2011); Accord (2007); Jackson (2006); Johnson (2009); Joordan (2005); Neethling (2003); Department of Defence: Republic of South Africa (1996, 1998, 2012, 2013); Heinecken – Ferreira (2012 a,b) munkáit használtuk fel.
- A dél-afrikai fejlesztési együttműködés elemzéséhez: Besharati (2013); Gore (2013); Szent-Iványi (2012 a,b); Szent-Iványi – Tétényi (2013); Vickers (2012); Braude et al (2008); UNDP (2011), Lucey – O’Riordan (2013) munkáira építettünk.

3. A Dél-afrikai Köztársaság tágabb világgazdasági és regionális pozíciója

E fejezetben, bevezető jelleggel, a Dél-afrikai Köztársaságot el kívánjuk helyezni globálisan és regionálisan, kitérve röviden történelmi múltjára is. Noha a téma önmagában is megérne önálló értekezést, mégis kísérletet teszünk arra, hogy röviden összefoglaljuk azokat a legfontosabb hatásokat és folyamatokat, amelyek nélkül a továbbiakban csak nehezen tudnánk értelmezni a Dél-afrikai Köztársaság regionális és globális helyzetét.

3.1. A DAK múltja és jelene

3.1.1. Az alapítástól az apartheid végéig (1652-1994)

A mai Dél-afrikai Köztársaság területének első európai felfedezői a portugálok voltak: Bartolomeo Diaz 1488-ban érte el a Jóreménység fokát. Az 1500-as évek során gyakori látogatóknak bizonyultak a portugál kereskedőhajók, tekintettel arra, hogy indiai, illetve távol-keleti gyarmataikat, kereskedővárosaikat a Jóreménység fokának megkerülésével tudták a leghamarabb elérni, és a hajóút hosszúsága miatt szükséges volt a portugálok számára itt lerakatok, bázisok létesítése. A portugálok idővel kiszorultak, amikor a Holland Kelet-indiai Társaság képviselői 1652-ben a mai Fokváros tengeröblében várost alapítottak saját kereskedőiknek, katonáiknak a kiszolgálására, illetve a hajózási utak védelmére (Balogh – Rostoványi – Búr - Anderle 2002; Burger 2008: 29-30, Acemoglu – Robinson 2006: 10-11). Ennek következtében Fokföld területén jött létre az első jelentősebb európai telep, amely a Szezei-csatorna megnyitásig a keletre irányuló kereskedelem szempontjából kulcspozícióval bírt (Búr 2007).

Dél-Afrika brit fennhatóság¹² alá tartozó része (Fokföld és Natal) a Szezei-csatorna 1869-es átadása következtében jócskán veszíthetett volna a jelentőségéből (a britek leginkább kereskedelmi és haditengerészeti bázisnak, illetve az indiai klímát rosszul viselő katonáik számára üdülőhelynek tekintették (Ferguson 2004), ha 1867-ben nem találnak gyémántot

---

¹² Dél-Afrikát négy jelentősebb területre lehetett osztani: Fokföldre, ahova a fehér telepesek legelőször érkeztek, Natalra, Transvaalra és Oranje Szabad Államra. Míg Fokföld és Natal mindvégig brit fennhatóság alatt állt, Transvaal és Oranje Szabad Állam a XIX. század egyes részeiben független búr köztársaságot alkottak.

az Oranje folyó partján a mai Kimberley mellett. Ez a hely éppen a brit és búr fennhatóságú terület közé esett. Az aranyból (amelyet 1886-ban találtak Witwatersrandnál, a mai Johannesburg körzetében) és a gyémántból potenciálisan realizálható nyereségek nagysága miatt a Brit Birodalom célul tűzte ki a fragmentált területek egyesítését. A geopolitikailag értékes terület egy csapásra stratégiai nyersanyagkészleteket birtokló területté vált. Az egyesítés nem volt zökkenőmentes és a zulu állam felszámolása mellett a második angol-búr polgárháború lezárására is szükség volt hozzá. A második angol-búr háború idővel gerillaháborúvá alakult át, amely teljesen felőrölte mind a búr lakosságot, mind pedig a búr ellenállók fizikai és lelki tartalékait. A britek végül olyan feltételeket biztosítottak a búrok számára, amely „arcvesztés” nélküli megállapodásra nyújtott módott, s így 1902. május 31-én megkötötték a béke a szemben álló felek között és Transvaal, illetve Oranje Szabad Állam koronagyarmatként visszakerült brit igazgatás alá. A négy területet a Dél-afrikai Unió (Union of South Africa) formájában sikerült 1910-re¹³ egyesíteni, és az a Brit Birodalom domíniuma lett (Balogh – Rostoványi – Búr - Anderle 2002, Burger 2008:33-34, Búr (2010: 34-40) Lloyd 1985: 254-258, Thompson 2000: 136-146, Meredith 2007: 428-470). A domínium valahol fél úton állt a gyarmat és a független ország között. A Brit Birodalom kinevezett egy kormányzót, akinek a kezében volt a végrehajtói hatalom és azt a helyi miniszterelnök javaslatait figyelembe véve használta. Az ország első miniszterelnöke Louis Botha búr tábornok lett (a korábbi búr ellenállás egyik katonai vezetője), vagyis egyfajta kompromisszumos megoldás alakult ki az ország irányítására.

A fekete bőrű afrikai lakosság joggal remélhette, hogy az újonnan létrehozott entitásban a jogaik jobban fognak érvényesülni, mint a korábbi gyarmati lét esetében, és a búr háborúk alatt a brit propaganda ezt is sugallta. Emiatt körülbelül 30 ezer afrikai szolgált a britek oldalán. Azonban a brit kormánynak az érdeke a fehérek közötti békés együttélés, a gazdasági növekedés és nem a nem-fehérek politikai jogainak biztosítása volt. Ebből is látható, hogy a később kialakuló apartheid rendszernek a magvai már közel negyven évvel korábban el lettek vetve a fehérek egymás közötti megegyezése révén. A háború után az afrikáner farmerek jogait újfent úgy szabályozták, hogy a farmjaikon dolgozó afrikaiak a háború előttinél is jobban kiszolgáltatottá váltak a fehérek közötti békés egymás mellett

---

¹³ Az ország irányítását megosztották: a kormány Pretoriába, a parlament Fokvárosba, míg a központi bíróság Bloemfonteinbe költözött.

élés érdekében. A bányákban bércsökkentést hajtottak végre és a munka mobilitását gátló törvényeket léptettek életbe annak érdekében, hogy az afrikai lakosság vidéken maradjon, és olcsó munkaerőt biztosítson az afrikáner földbirtokosok részére. A színes bőrű lakosság egyedül Fokföldön volt választható és szavazhatott, a másik három területen¹⁴ nem élveztek politikai jogokat (Thompson 2001: 146-152, Meredith 2007:482-526). A két világháború közöttre tehető az az időszak, amikor a szegregációt országgyűlési törvények is kodifikálták:

- 1911-ben elfogadták a Bányákról és Munkáról szóló törvényt (Mines and Works Act),¹⁵
- 1913-ban elfogadta a törvényhozás a Bennszülöttek Területeiről szóló törvényt (Natives Land Act-t), amely az afrikaiak földtulajdonlását a rezervátumokra korlátozta.
- 1923-ban a Bennszülöttek Helyzete a Városokban (Natives Urban Areas Act) törvény alapján az önkormányzatok jogot kaptak szegregálni a lakóterületeken és megakadályozni, hogy afrikaiak újabb földterületet vagy lakást vegyenek a rezervátumokon kívül (Worden 2007: 48)
- 1926-ban a Bányákról és Munkáról szóló törvény kiegészítése (Mines and Works Amendment Act) biztosította a jogi lehetőséget arra, hogy a megkülönböztető bérezés faji alapon a magánszektorban is megvalósulhasson.¹⁶

1931-ben a westminsteri statútum alapján a Dél-afrikai Unió (DAU) és a többi domínium helyzete gyökeresen megváltozott a Brit Birodalmon belül: a domíniumok önálló, szuverén jogalanyokká váltak, amelyek többé nem tartoztak jogi felelősséggel a Brit Birodalom felé, bel-, és külpolitikájukat szabadon alakíthatták. A világgazdasági válság negatív következményeinek kivédésére 1934-ben a két nagy párt egyesült, és megalakult az Egységes Párt, amely egészen 1939-ig kormányozta az országot. Az ellenzék szerepét a Daniel Malan vezette Nemzeti Párt vette át, amely radikálisabb, afrikánereket támogató

---

¹⁴ Natalban rendkívül magas jövedelemhez kötötték a cenzust, így gyakorlatilag kizorultak a nem fehérek a politikai döntéshozatalból, de elvben nyitott volt a lehetőség számukra a közügyekben való részvételhez.

¹⁵ A törvény keretei között monopóliumot biztosítottak a fehéreknek egyes szaktudást igénylő ágazatokban, mint például a bányászatban, és a fekete bőrűeket a szaktudást nem igénylő bányászati munkára szorították, ezen felül megtiltották a fekete bőrűeknek, hogy sztrájkoljanak. Ennek direkt eredménye volt, hogy 1911-ben 11,7-szeres volt a különbség a fehérek és a feketék bére között, ami 1951-re 14,7-szeresre emelkedett (Thompson 2001: 167).

¹⁶ Az érvelés alapján „azok a személyek, akiknek az életszínvonala az európai életszínvonal alapján elfogadhatónak minősül, magasabb bérezésben kell, hogy részesüljenek, mint azok a személyek, akiknek a célja a szimpla megélhetés, mint az a barbár és alulfejlett törzsek esetében általános” (Worden, 2007: 83)

politikát követett. Malan elsősorban azzal kampányolt, hogy a hadigazdaság következtében megnőtt az igény az olcsó afrikai, fekete munkaerő iránt, és megnövekedett a városi lakosság körében is az arányuk. Az afrikánereknek két félelmük volt: a Smuts kormányzat idővel garantálja a nem-fehérek politikai jogait; és a feketék vidékről való elvándorlása következtében az afrikáner farmerek elveszítik az olcsó munkaerőhöz való hozzáférést. Ezek a félelmek nem voltak alaptalanok, és mivel az idősödő Jan Smuts nem vette komolyan a választásra való felkészülést, a Nemzeti Párt viszonylag könnyen megnyerte az 1948-as választást, és fokozatosan megvalósította a borszín alapú teljes szegregációt a lakosságon belül (Worden 2007: 69-73, 101-104; Lloyd 1985: 300-313).¹⁷

Az apartheid Hendrik Verwoerd miniszterelnöksége (1958-1966) idején érte el a tetőfokát, amikor a kormány megkísérelte a fekete bőrű lakosságot tíz régióba áttelepíteni. Ezen kívül csakis azok a fekete bőrűek tartózkodhattak fehérek által lakott területeken, akiknek a munkája létfontosságú volt a gazdaság számára. A betöltetlen munkahelyeket a vállalkozóknak első körben fehérekkel kellett betölteniük.¹⁸ A DAU fekete bőrű lakossága azonban nem nézte tétlenül az apartheid megerősödését, és az ANC (Afrikai Nemzeti Kongresszus) keretein belül szervezett ellenállásba kezdett. Az 1952-es ellenszegülési kampány következtében több mint 8000 ember került börtönbe. 1955-ben az ANC kihirdette a Szabadság Kartája (Freedom Charter) nevű nyilatkozatot, amelyben egyenlő jogokat követelt a Dél-afrikai Unió minden lakosa számára borszínre való tekintet nélkül. 1959-ben az ANC két részre szakadt, és megalakult a félkatonai szervezete, a Pánafrikai Kongresszus (PAC), amely nem riadt vissza erőszak alkalmazásától sem a célok elérése érdekében. 1960. március 21-én a rendőrség Sharpeville mellett tüzet nyitott PAC demonstrálókra, aminek következtében 69-en meghaltak és 186-an megsebesültek. 1961-ben az ANC háromnapos engedetlenségi mozgalmat hirdetett, és 1961 decemberében tizenhét hónapos szabotázsakció vette kezdetét. 1962 novemberében Nelson Mandelát, aki akkorra az ellenállás vezetőjévé vált,

---

¹⁷ Az 1948-as választás megnyerését követően a fehérek törvény által is biztosított fensőbbisége vált a kormányzat nyíltan deklarált prioritásává. 1949-ben és 1950-ben¹⁷ olyan törvényeket léptettek életbe, amelyek tiltották például szexuális kapcsolat létesítését fehérek és más népcsoportokba tartozók között. Az 1953-as Szociális Szegregációs törvény (Social Segregation Act, Reservation of Separate Amenities Act) kikényszerítette a szegregációt minden szórakozóhelyen, majd ezt idővel kiterjesztették az iskolákra (1953), szakközépiskolákra (1955) és egyetemekre is (1959) (Worden 2007: 105-106.)

¹⁸ A rendőrségnek az 1953-as Public Safety Act alapján jogában állt bárkit tárgyalás nélkül börtönbe zárni és magánzárkában tartani (Acemoglu – Robinson 2006: 11-12).

5 éves börtönbüntetésre ítélték, amelyet 1964-ben életfogytiglanra változtattak (Meredith 2006: 117-128, Burger 2008: 35-37).

A Sharpeville mellett elkövetett atrocitásnak azonban már nemzetközi visszhangja is támadt, szemben a korábbi elnyomó intézkedésekkel, amelyeket a nemzetközi sajtó nem kapott fel. Az ENSZ közgyűlés 1962. november 6-án az 1761-es határozatában a Dél-afrikai Köztársasággal fenntartott kapcsolatok megszakítására szólította fel a tagállamokat, ezen felül apartheid ellenes ENSZ bizottság felállításáról döntött. Hozzá kell tenni a teljes képhez, hogy az újonnan megalakult afrikai és volt gyarmati országok elévülhetetlen érdemeket szereztek ebben a kezdeményezésben. A fejlett államok kezdetben bojkottálták ezt a bizottságot, azonban 1963-ban az ENSZ BT önkéntes fegyverembargót hirdetett a DAK-al szemben. Verwoerd, az ország miniszterelnöke a politikai nyomás erősödése miatt a Brit Nemzetközösségből is kilépett 1961. május 31-én, és megalakult a Dél-afrikai Köztársaság (Búr, 2008: 8, Worden 2007: 118).

A második világháború utáni apartheidpolitika nem lassította a GDP növekedését, sőt körülbelül öt százalékos volt az éves gazdasági növekedés, emiatt a fehérek életszínvonala jelentősen emelkedett. A farmerek helyzete a mesterségesen magasan tartott élelmiszerárak miatt, a munkások helyzete a pozitív diszkrimináció miatt, a vállalatok jövedelmezősége pedig a magas védővámok miatt javult és az arany világpiaci ára is emelkedett (Worden 2007). Ez a kedvező helyzet azonban jelentősen megváltozott az első olajválság után: esett az arany világpiaci ára, a magasabb infláció recesszióhoz vezetett, és általánossá váltak a sztrájkok, tüntetések is. Ám egy sokkal súlyosabb változás is bekövetkezett az 1970-es években: a magasabb hozzáadott értéket igénylő ipari termelés egyre jelentősebb szerepet kezdett el betölteni a dél-afrikai gazdaságban, amelynek hatására megnövekedett az igény a szakképzett és állandó munkásokra, legyen az színes, fekete vagy fehér bőrű (Wintrobe 2000).

Az apartheid ellenes mozgalom az 1970-es években éledt újra Steve Biko vezetésével, aki 1977-ben halt meg börtönben több napos vallatás és kínzás után. A megmozdulások 1976-ban Soweto környékén kezdődtek, amikor az afrikáner nyelvet kötelező jelleggel bevezették a középfokú oktatásban. Körülbelül 20 ezer diák vett részt a megmozdulásokban, és 176-an haltak meg a kormány válaszcsapása következtében. Ezen súlyos események dacára az apartheid rendszer bukását mégis a gazdasági helyzet okozta.

Az 1970-es évekre legalább 100 ezer jól képzett munkás hiányzott a gyárakból, és egyedül a fekete bőrű lakosság lett volna képes ezt a munkaerőlétszámot biztosítani. Sajátossága volt például az apartheid rendszernek, hogy bár a fehér vállalattulajdonosoknak az olcsó munkaerő állt érdekében, a kormány ezt nem volt képes biztosítani, mert folyamatosan ellehetetlenítette a fekete bőrű lakosság munkavállalását (Wintrobe 2000: 166). 1984 szeptemberében a csökkenő gazdasági teljesítmény (a GDP visszaesett 1982, 1983 és 1985-ben, 1986-ban pedig zéró volt a növekedés mértéke) következtében általánossá váltak az utcai zavargások, amelyek végül olyan méreteket öltöttek, hogy a Botha kormányzatot a nemzetközi porondon szinte már mindenki tárgyalásokra próbálta rábírní az ANC-vel. Kiss (2009) úgy jellemzi az akkori viszonyokat, hogy a dél-afrikai kormány megkísérelte különválasztani a belpolitikát a külpolitikától és fenntartani a diplomáciai kapcsolatokban a „business as usual” gyakorlatát. Egy ideig képes is volt a dél-afrikai diplomácia megosztani az együttműködésre kész fekete-afrikai politikusokat, de a mind nyilvánvalóbbá váló atrocitások túl „drágává” tették a kapcsolatok fenntartását a belpolitikailag teljesen megosztott DAK-al.

A soweói lázadás véres leverésének következményeként az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1977. november 4-én fegyverembargót¹⁹ vezetett be a Dél-afrikai Köztársasággal szemben, amelyhez gazdasági szankciók is kapcsolódtak. Az OPEC országok 1970-ben vezettek be olajembargót az országgal szemben, ám ez nem érte el a kívánt hatást, mert a kormány még az 1960-as években hatalmas olajkészleteket halmozott fel a már nem használt aranybányákban rendkívül alacsony költséggel, s ezt az embargó során fel is használta. Ezen felül az olajembargó következtében kiépült egy rendkívül jövedelmező petrokémiai szektor, amelynek során köszénből állítottak elő kőolajat.²⁰ Ez a szektor a mai napig része a top 10 exportra termelő szektornak. Az 1963-ban bevezetett önkéntes fegyverembargónak az lett a következménye, hogy a dél-afrikai fegyveripar fellendült, és az 1980-as évek közepére az ország egyik legfőbb exportágazatává vált. Az amerikai vállalatokra erős nyomás nehezedett, hogy vonják ki a befektetéseiket, és például a General Motors csak úgy volt képes felszámolni a gyártókapacitásait, hogy 1987-ben

---

¹⁹ Ez a fegyverembargó már kötelező érvényű volt, szemben a korábbival.

²⁰ Az egyik interjúalany megjegyezte, hogy ez részben a második világháborús német szintetikus olajiparra épült.

jelentős összegekkel hitelezett meg dél-afrikai vállalkozókat, hogy azok nyomott áron felvásárolják a részleget. A General Motors leányvállalatának utódja, a Delta Motors végül ugyanazokat az Opeleket gyártotta tovább, mint korábban, és jelentős profitra is szert tett ennek következtében. Sajnálatos módon a szankciók negatív hatásait legelőször az afrikai munkások érezték meg, mert amikor munkaadójuk exportpiacainak egy része elveszett, ők voltak az elsők, akiket elbocsátottak, vagyis éppen azokat sújtotta leginkább, akiknek érdekében a szankciókat életbe léptették. Ugyancsak szerencsétlennek tekinthetjük, hogy pontosan azok az afrikai országok, amelyek a szankcióért oly hangosan és sikeresen kampányoltak, voltak azok, amelyek végül a szankciókat nem léptették életbe. A határos afrikai országok például egyáltalán nem zárták le az országhatárokat a kereskedelmi áruforgalommal szemben, mert ezek az országok a Dél-afrikai Vasúttársaság segítségével juttatták el áruikat dél-afrikai kikötőkön keresztül a fejlett világba.²¹ Mindezek ellenére a szankciók következtében éves szinten körülbelül 1,5 százalékponttal csökkent a növekedés (de Klerk: 2004). Ugyancsak ezt erősíti meg Búr Gábor is (2008: 9), amikor azt írja, hogy a diplomáciai elszigeteltség nem zárta el teljesen a DAK-ot a kontinens ügyeitől. A dél-afrikai vállalatok rendkívül aktívak voltak a kontinensen, és főleg az infrastruktúra-fejlesztésben és a bányászati iparágakban vettek részt.

Zárásképpen foglaljuk össze, hogy a Dél-afrikai Köztársaság kormányainak az apartheid rendszer fenntartása érdekében milyen költségeket kellett kigazdálkodniuk:

- az apartheid programok implementálásának és fenntartásának a költségét;
- az apartheid programok erőszakos kikényszerítésének a költségét;
- az elveszett használdozati költséget a (külföldi) befektetések valamint a humán erőforrás fejlesztésének területén;
- a szankciók és az embargó büntető költségét;
- és a szenvedésből és megaláztatásból származó humán költséget.

Egyes számítások szerint a rendszer fenntartása az 1980-as években megközelítően 10-21 százalékát vette el az éves költségvetésnek, miközben ezt az összeget szinte bármilyen

---

²¹ Ez a mai napig fennáll. Az egyik interjúalany szerint lényegesen olcsóbb és gyorsabb eljuttatni a különböző árukat a DAK-on keresztül a dél-afrikai országokba, mint földrajzilag esetleg közelebb eső kikötőt használni.

magasabb hozadéku befektetésre lehetett volna fordítani (Welsh 2009: 252-253, Meredith 2006: 412-440, 647-675 Acemoglu – Robinson 2006: 12-14, Burger 2008: 37-39).

3.1.2. Dél-Afrika helyzete a rendszerváltást követően (1994-2014)

3.1.2.1. A belső környezet

Az apartheid rendszer fenntartásának magas költségei, a gazdasági növekedés visszaesése és a nemzetközi elszigeteltség miatt egyértelműen váltásra volt szükség, és 1990. február 2-án az új miniszterelnök, Frederik Willem de Klerk bejelentette az ANC-t sújtó tilalmak megszüntetését és Nelson Mandela szabadon bocsátását. Összességében három fő indokot lehet felsorolni annak alátámasztására, hogy miért nem volt fenntartható az apartheid rendszer.

- a Dél-afrikai Köztársaság demográfiai helyzete: az afrikaiak immár több mint 70 százalékát tették ki a lakosságnak (lásd 1. táblázat);
- az ország gazdasága nem állt biztos lábakon (ahogyan korábban is láthattuk), ugyanakkor rá volt utalva az afrikai munkaerőre, hiszen enélkül a vállalatok nem voltak képesek termelni;
- a Szovjetunió ebben az időszakban kezdett darabjaira hullani, vagyis nem volt már szükség további bátyára a kommunizmus ellen az afrikai kontinensen, és a fejlett világ keményebb pozíciót foglalhatott el az apartheid rezsimmel szemben.

1. táblázat: a Dél-afrikai Köztársaság lakossága milliókban, 1911-2010

	1911		1936		1960		1980		1996		2010	
	M fő	%	M fő	%	M fő	%	M fő	%	M fő	%	M fő	%
fekete	4,0	67,0	6,6	69,0	10,9	68,0	20,8	72,0	31,1	77,0	39,7	79,4
színes	0,5	9,0	0,8	8,0	1,5	9,0	2,6	9,0	3,6	9,0	4,4	8,8
indiai	0,2	3,0	0,2	2,0	0,5	3,0	0,8	3,0	1,0	2,5	1,3	2,6
fehér	1,3	21,0	2,0	21,0	3,1	19,0	4,5	16,0	4,4	10,9	4,6	9,2
összesen	6,0		9,6		16,0		28,7		40,6		50,0	

Forrás: Thompson 2001: 297; Statistics South Africa 2010:4

Tekintettel arra, hogy a kormánypárt és ellenzéke körülbelül hasonló erőt képviselt, mindenképpen kompromisszumos megoldásra volt szükség annak érdekében, hogy az országban ne törjön ki polgárháború a szembenálló felek között. Ennek a

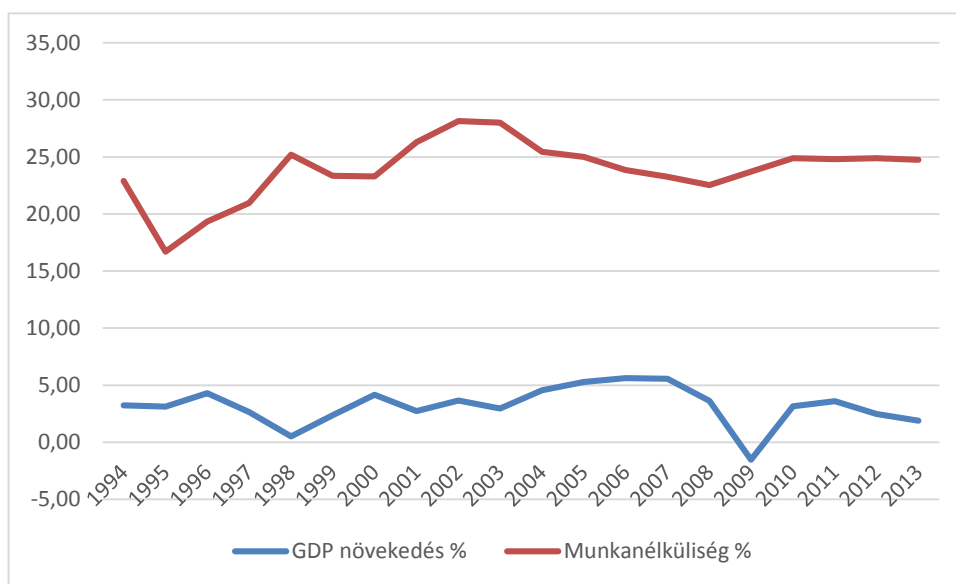
megállapodásnak része volt, hogy a közalkalmazottak, bírák, rendőrök, katonák, illetve gyakorlatilag bárki, aki valamilyen tisztséget töltött be az apartheid rendszer közigazgatásában, megtarthatta állását, amíg el nem érte a nyugdíjkorhatárt. Ezen felül bárki, aki valamilyen bűnt követett el a régi rezsim alatt, mentesült a büntetőjogi felelősségrevonás alól abban az esetben, ha bevallotta a bűneit (Bratton – van de Walle 1997). A hatalom megosztása szintén kötelező volt 1999-ig, és a kisebbségi párt, ha elérte a szavazatok húsz százalékát, biztosíthatott egy alelnököt, és bármelyik párt, amely 5 százalékot ért az országos szavazáson, kapott a kormányban egy tárcát (Thompson 2001). Az ország hadserege és annak irányítása afrikai vezetést kapott annak érdekében, hogy egy potenciális puccsot megakadályozzanak, és ha bárkinek fenntartásai voltak az új rendszerrel kapcsolatban, lehetőséget biztosítottak arra, hogy elhagyhassa az országot (Inman – Rubinfeld 2008:5). Ugyancsak gesztus értékű volt az a lépés, amelyben de Klerk a parlament három házának ülésén 1993. március 24-én bejelentette: az 1980 és 1989 között előállított hét atombombát megsemmisítették. Ennek a bejelentésnek mind rövid, mind pedig hosszú távon rendkívül lényeges következményei lettek. A rövid távú eredménye az volt, hogy az atomfegyverek nem válhattak zsarolás eszközévé a dél-afrikai fehér lakossággal szemben. Hosszú távon és globálisan nézve azonban sokkal lényegesebb szerepet töltött be ez az önkéntes lefegyverzés: a Dél-afrikai Köztársaság vált a világ első és ezidáig egyetlen olyan államává, amely önszántából lemondott atomfegyvereiről, ezzel is demonstrálva a nemzetközi béke iránti elkötelezettségét – hosszú távon ezért az ország külpolitikai megbecsültsége jelentősen javult (Búr 2007: 61).

Az 1994-es első szabad és demokratikus választás eredménye a következő módon alakult: az ANC 62,65%-ot szerzett és 252 helyett kapott a parlamentben, az NP 20,39%-ot és 82 helyet szerzett, míg az Inkatha Szabadság Párt 10,54%-ot és 43 helyet kapott. Nelson Mandelát választották az állam elnökévé, Thabo Mbeki az első alelnök, Willem de Klerk pedig a második alelnök lehetett. Az első demokratikusan megválasztott kormány beiktatása után az egyik legégetőbb kérdés az volt, hogy miképpen tudja az új kormány a rendszerváltás ígértét, a jobb életkörülményeket és az elnyomástól mentes életet biztosítani a lakosság számára. Nelson Mandela szerint nem volt elég politikai jogokat, hanem tisztességes megélhetést is kötelessége volt biztosítani a kormánynak. Ennek érdekében hozták létre az Újjáépítési és Fejlesztési Programot (Reconstruction and Development Programme), amelynek feladata volt, hogy a helyi közösségek számára

javítsa az egészségügyi ellátást, az oktatás színvonalát, növelje a jólétet, valamint házakat / lakásokat építsen a rászorulóknak részére és közegészségügyi alapellátást biztosítson, amelyek az apartheid rendszer alatt hiányoztak (Worden 2007:161, Kalima-Phiri 2005). A közszolgáltatások biztosítását annyira lényegesnek tekintette az új kormányzat, hogy az alkotmány 26. és 27. paragrafusába is bekerültek a fentebb említett feladatok (Constitution of the Republic of South Africa 1996).

Jóllehet az Újjáépítési és Fejlesztési Program számos dél-afrikai részére biztosított jobb életkörülményeket, az erőforrások szűkösek voltak és a teendők számottevők. Ennek érdekében a kormányzat 1997-ben bevezette a Növekedés, Foglalkoztatottság, Újraelosztás Programot (Growth, Employment and Redistribution Policy a.k.a. GEAR), amely az akkor uralkodó közgazdasági normák alapján a hangsúlyt a szabad piacra, a kapitalizmusra, az állami vállalatok privatizációjára helyezte, illetve a tarifa, vám és adó jellegű eszközök csökkentésére (Hart 2002). A cél a külföldi közvetlen tőkebefektetések vonzása, a munkahelyteremtés és a GDP növekedés megindítása volt. A 2. ábra alapján látható mennyiben voltak hatással a gazdaságélénkítő programok a gazdaságra: magas maradt a munkanélküliség és 2004-ig 2-3 százalék közötti a gazdasági növekedés.

2. ábra: A munkanélküliség és a GDP növekedés százalékos változása 1994-2013

Forrás: IMF 2014b

A munkanélküliségnél is súlyosabb problémát jelentett a rendszerváltás után az iskolázottsági különbségek mértéke. 1994-ben a Dél-afrikai Köztársaságban 19 különböző oktatásért felelős kormányhivatal létezett: jutott egy minden egyes borszínre, egy pedig minden egyes bantusztánra. Szintén jelentős probléma volt 1994 után, hogy az

ANC katonai szárnyát alkotó militánsok, körülbelül 11 ezren hazatértek, viszont a civil életre, beilleszkedésre semmilyen „átképzést” nem kaptak. Részben ennek, részben a fiatalok körében lévő munkanélküliség hatására a gyilkosságok és az erőszakos bűncselekmények száma rekord méreteket öltött. Összehasonlításképpen az 1990-es évek elején Németországban és Franciaországban 100 ezer lakosra 4 gyilkosság jutott éves szinten, az Egyesült Államokban 10, amíg a Dél-afrikai Köztársaságban 98 (Thompson 2001: 266-267).

Ahogy már korábban említettük és a 2. ábrán láthattuk, a rendszerváltást követően a munkanélküliség az 1995-ös 17% körüli értékről 2001-2002-re elérte a 30 százalékos szintet, és 10 százalékpontos csökkenés után, amely az évtized közepén valósult meg, 2011-re ismét elérte a 25%-ot.²² Erről a helyzetről amúgy a relatíve magas szociális juttatások is tehetnek: egyes számítások szerint amennyiben egy háztartás valamelyik tagja részesül öregségi nyugdíjban²³ és ezeket a háztartásokat összehasonlítjuk az öregségi nyugdíjban nem részesülő háztartásokkal, azt láthatjuk, hogy a nyugdíjban nem részesülő háztartásoknak három százalékkal volt magasabb a munkaerőpici aktivitásuk, s ez 8 százalékkal magasabb foglalkoztatási arányt jelentett (Sienaert 2008). Szintén magyarázhatja valamennyire a munkanélküliség magas szintjét az, hogy a szakszervezetek jelentős befolyással rendelkeznek a kormányban, elsősorban a COSATU (Congress of South African Trade Unions) révén, amely az ANC-vel alkot stratégiai szövetséget. Egyes számítások szerint a szakszervezeti tagok bére körülbelül 17 százalékkal magasabb, mint a nem szakszervezeti tagoké. Ugyancsak problémát jelent, hogy az apartheid rendszer alatt a bantusztánokból csak kivételes esetekben engedélyezték a kiutazást, ennek következtében nem is fejlesztették az oda irányuló infrastruktúrát. Így aki rezervátumban született, nagyon nehezen tud más területen munkát találni, mert nem képes ingázni a nagyváros és a lakhelye között, továbbá az is gondot jelent, hogy egyáltalán eljusson egy állásinterjúra, vagy akárcsak tudomást szerezzen ilyen lehetőségről (Bannerjee 2008, Mhone 2001).

---

²² Ugyancsak problémát okozott, hogy a munkavállalók részéről tapasztalható részvétel a munkaerőpiacon az 1995-ös 51,4 százalékról 2001-re 59,4 százalékra emelkedett, vagyis jóval több ember keresett megélhetést a munkaerőpiacon, mint korábban (Bannerjee 2008). További probléma, hogy a munkanélküliek jelentős hányada a fiatalok közül került ki. Az egyik interjúalany megjegyezte, hogy további probléma a munkanélküliség számításával, hogy csak a regisztrált munkanélküliek kerülnek be a munkanélküliségi arányba, aki nem regisztrált munkanélkülinek, az nem. Emiatt a valós munkanélküliségi adat közelebb lehetett és lehet a 40-50 százalékhoz.

²³ State Old Age Pension (SOAP)

Jól mutatja a népcsoportok közötti egyenlőtlenséget az az adat is, hogy ugyan az afrikaiak a leggazdagabb kvintilisnek 2008-ban már 42 százalékát adják, ez még mindig nem arányos a népességen belüli arányukkal. Ugyanakkor a fekete középosztály még mindig nem konszolidálta eléggé pozícióját, amit abból is láthatunk, hogy összehasonlítva más népcsoportokkal, többnyire tartós fogyasztási cikkeket vásárolnak, mint például mosógép, személygépkocsi vagy televízió.²⁴ Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a kormányzat miért nem tesz valamit a szegénység csökkentése érdekében? 2014-ben a kormányzat a kb. 1124 milliárd randos költségvetés 10,3 százalékát (144,5 milliárd randot) fordította szociális támogatásra, ez a GDP 3,7 százaléka (National Treasury 2014).²⁵

Ezen felül a kormányzat 2004-ben bevezette az ún. Feketéket Megsegítő Gazdasági Tervet (Broad Based Black Economic Empowerment Act), amelynek célja, hogy az afrikaiak több vállalatban rendelkezzenek tulajdonnal és irányítási joggal; elősegítse az afrikaiak anyagi erőforrásokhoz való hozzáférését; és támogassa, hogy a fekete nők tulajdonoljanak és vezessenek különböző új alapítású vállalkozásokat. Vagyis a törvény hatékony végrehajtásának segítségével egy gazdaságilag egyenlőbb társadalom jöhetne létre, ugyanis a törvény alapján a feketék, színesek pozitív diszkriminációban részesülnek a vállalatokhoz való jelentkezésük esetében. Krüger (2010) empirikus elemzése alapján a lakosság nem kifejezetten tartja sikeresnek a programot, sőt véleményük szerint a program kifejezetten rontott a vállalatok teljesítményén: a közvélemény-kutatás alapján a válaszolók 56 százaléka szerint a törvény hatására visszaesik az érintett vállalat teljesítménye, 53 százaléka szerint a vállalat minősége, és 50 százaléka szerint a pénzügyi helyzete. Ezen felül negatívan hat a vállalatra a törvény az eladások terén, a dolgozók moráljának tekintetében és a termelékenység tekintetében is. A válaszadók 61 százaléka

---

²⁴ A Gini koefficiens segítségével mért egyenlőtlenség az 1996-os szinthez képest, ami akkor 0,694 volt, 2007-re 0,743-ra növekedett. Ez azzal magyarázható, hogy ugyan csökkent az abszolút szegénységben élők aránya, de akik szerencséjükre nem voltak rossz helyzetben, és élni tudtak a rendszerváltás adta lehetőséggel, már magasabb jövedelmeket vittek haza (lásd a korábban említett afrikai középosztályt), s ennek következtében növekedtek az egyenlőtlenségek.

²⁵ A szociális támogatásokon kívül minden háztartás jogosult 6000 liter vízre havonta, 50 kWh áramra havonta, ingyenes csatornahasználatra (ha van). Amennyiben korrigáljuk a Gini adatokat a különböző ingyenes szolgáltatásokkal, a mutató akár 0,59-re is csökkenhetett 2006-ra Bosch – Rossouw – Claassens – du Plessis (2010) szerint. Itt azért meg kell jegyeznünk, hogy még ez az érték is kirívóan magas, és bőven van tennivaló az egyenlőbb társadalom kialakítása érdekében.

volt fekete, vagyis nem mondhatjuk, hogy csak a fehérek kritizálták az őket károsan érintő programot.²⁶

3.1.2.2. A külső környezet

Az 1994-ben megválasztott első demokratikus kormány, olyan külpolitikai elvekre helyezte a hangsúlyt, amelyek valóra váltását a nemzetközi közvélemény szerint az új országnak célul kellett kitűznie:

- az emberi jogok előmozdítása, külön hangsúlyt fektetve a politikai, gazdasági, szociális és környezeti hatásokra;
- a szabadságjogok és a demokrácia terjesztése a világban;
- Afrika helyzetének javítása a globalizált világban;
- kiterjesztett regionális és nemzetközi gazdasági együttműködés, ezen belül is külön figyelmet fordítva a dél-afrikai régió helyzetének javítására, és
- a regionális, kontinentális és globális multilaterális szervezetek munkájában való részvétel.

A kormányzat felismerte azt is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság gazdasága lehetetlen feladat elé állítaná magát, ha az ország elzárkóznék a szomszédaitól. Szintén veszélyes lenne, hogyha a Dél-afrikai Köztársaság elnyomná a régiós országokat gazdasági értelemben, mert ennek egyenes ágú következménye lenne, hogy a gazdaságuk nem fejlődne, csökkenne a potenciáljuk a dél-afrikai termékek vásárlására, valamint növekedne a munkanélküliség, aminek következtében megnövekedne a migráció a Dél-afrikai Köztársaság irányába. Emiatt a Dél-afrikai Fejlesztési Közösségben (Southern African Development Community; SADC²⁷), valamint a Dél-afrikai Vámunióban

²⁶ Több interjúalanyból is rákérdeztem a BBEE-vel kapcsolatos véleményükre. A vélemények eltérőek voltak a program sikerességéről és fenntartásának szükségességéről. Volt olyan interjúalany, aki kimondottan piacellenesnek és versenytorzítónak nevezte a programot, amiért feleslegesen kell alkalmazni fekete munkavállalókat bizonyos pozíciókban, akiknek ráadásul nem feltétlenül van meg a kellő munkatapasztalatuk. Az interjúalanyok másik csoportja szerint pedig kimondottan szerencsés a betelepülő vállalatok számára, hogy létezik a BBEE, hiszen a kínálatot tekintve úgyis fel kell venniük fekete munkásokat, s így automatikusan olyan embereket is felvehetnek, akik aztán lobbizási képességeiket latba vethetik a vállalat profitjának növelése érdekében.

²⁷ Tagállamok: Angola, Botswana, Kongói Demokratikus Köztársaság, Lesotho, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namíbia, Szváziföld, Tanzánia, Zambia, Zimbabwe, Dél-afrikai Köztársaság, Seychelles-szigetek, illetve Madagaszkár, amelynek tagsága jelenleg fel van függesztve. 2013. március 25.

(Southern African Customs Union SACU²⁸) való szerepvállalás az ország hosszú távú érdeke. Szintén lényeges az együttműködés a dél-afrikai régióban annak érdekében, hogy a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap által felállított gazdaságpolitikai szabadságot korlátozó intézkedésektől (szankcióktól) szabadulni lehessen. A hosszabb távú stratégiának részét képezte, hogy a külpolitika és a külgazdaság-politika együttműködésével növelni lehessen a Dél-Dél együttműködések intenzitását és volumenét, ezzel is biztosítva a fejlődő országok közötti kölcsönösen előnyös kapcsolatok javítását (Henwood 1997). Rhamey – Völgy (2014) tanulmányukban arra vállalkoztak, hogy meghatározzák, egyes gazdasági és politikai régiókat milyen országok alkotnak. A szerzők a velük folytatott beszélgetés során említették, hogy a DAK az apartheid során teljes mértékben el volt szigetelve az afrikai kontinenstől, viszont 1994-et követően a DAK által dominált dél-afrikai régió²⁹ 2010-re olyan mértékben megerősödött, hogy Afrika legerősebb régiójává vált. Ez a külpolitikai előretörés is bizonyítja véleményünk szerint, hogy sikeres volt a külkapcsolatok újragondolása.

A 2011-ben megfogalmazott külpolitikai Fehér Könyv a korábban lejegyzett elvekre épít (Department of International Relations and Cooperation 2011a). Megerősíti az emberi jogok, a demokrácia, a szegénység felszámolása és a megbékélés irányában tett elkötelezettséget. Ezen felül kulcsfontosságot tulajdonít a környező afrikai országokkal való kapcsolatok elmélyítésének, illetve a Dél-Dél kapcsolatok további fejlesztésének. Szintén lényegesnek tarja a külpolitikai állásfoglalás a nemzetközi szervezetekben való aktív részvétel: vagyis: az SADC-ben, az Afrikai Unióban, a Brit Nemzetközösségben, az ENSZ-ben, a BRICS-ben valamint a G77 + Kínában. Jól mutatja az ország elkötelezettségét a nemzetközi multilaterális szervezetek irányába, hogy 2007-2008, valamint 2011-2012-ben a Dél-afrikai Köztársaság az ENSZ Biztonsági Tanácsa tagja lehetett. A távlati cél, hogy 2025-re a Dél-afrikai Köztársaság hasznos tagja legyen a nemzetközösségnek, csökkentse a munkanélküliséget és az egyenlőtlenséget, ezen kívül diverzifikálja a külgazdasági kapcsolatait.

A külgazdasági kapcsolatok diverzifikálása szintén rendkívül szükséges volt a rendszerváltást követően tekintettel arra, hogy az ország megalakulásától kezdve erősen

²⁸ Tagállamok: Dél-afrikai Köztársaság, Botswana, Lesotho, Szváziföld, Namíbia. 2013. március 25.

²⁹ Ennek tagjai: a SADC országai, valamint Burundi, Ruanda, Kenya, Uganda és a Komoros-szigetek.

rá volt utalva a természeti erőforrások és az energiahordozók exportjára, aminek egyrészt az 1990-es években csökkent a jelentősége a világkereskedelemben, másrészt erős árfluktuációnak volt kitéve. Az import ugyancsak kiszolgáltatottá tette az országot, mert a külföldi tőke és technológia behozatala nélkül nem volt működőképes a gazdaság. A 2000-es évek elején a dél-afrikai export legnagyobb részét gépek, gépjárművek és műtrágya adta az afrikai országok irányában, míg természeti erőforrásokat és mezőgazdasági termékeket exportált a fejlett országokba (Kalimi-Phiri 2005). 2013-ra a helyzet annyiban változott a top 10 export kategóriában, hogy a primer termékek exportja már csak 42 százalékot tett ki (lásd 2. táblázat) (International Trade Centre 2014).

2. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság 10 legjelentősebb exportterméke 2009-2013; ezer USD

	2009	2010	2011	2012	2013
Ásványi anyagok, drágakövek HS 71	8 448 494	11 801 431	20 750 979	18 783 390	17 538 374
Érc HS 26	5 887 069	9 784 733	14 288 173	12 559 082	13 669 149
Üzemanyag, olaj HS 27	6 048 226	7 223 353	9 734 556	9 805 015	10 254 341
Gépjárművek a vasútin kívül HS 87	4 992 738	6 437 205	7 205 370	7 524 566	8 296 946
Gépi termékek HS 84	4 009 230	5 126 963	6 249 013	6 119 537	6 693 144
Vas és acél HS 72	5 270 653	7 929 536	7 983 509	6 617 017	6 420 689
Gyümölcs HS 08	1 619 162	2 120 292	2 240 208	2 308 558	2 640 960
Elektronikai termékek HS 85	1 258 957	1 413 290	1 658 834	1 713 968	2 257 638
Alumínium és készült termékek HS 76	1 539 660	1 986 506	2 252 419	1 759 830	1 930 369
Vas és acélból készült feldolgozott termékek HS 73	911 435	1 157 018	1 164 416	1 272 449	1 553 025
Összesen	53 863 892	71 484 309	92 975 613	86 711 971	95 224 783

Forrás: International Trade Centre 2014; (saját összeállítás)

A 2. táblázat kiegészítéseképpen érdemes megjegyezni, hogy a Dél-afrikai Köztársaság rendelkezett 2009-ben a világ krómtermelésének 42 százalékával és tartalékainak 37 százalékával; drágakőtermelésének 5 százalékával; aranytermelésének 9 százalékával és tartalékainak 21 százalékával; mangántermelésének 2008-ban 21 százalékával tartalékainak 24 százalékával (US Department of the Interior, US Geological Survey 2010). Ezen felül a világ platíntermelésének 90 százalékát és tartalékainak 80 százalékát is birtokolja.

A DAK külkereskedelmében a legmeghatározóbb partner az EU, ahova 2013-ban az export 17,7 százaléka irányult, míg az import 28,4 százaléka onnan érkezett. A második

legfontosabb partner a BRIC országok, amely csoporttal az export 15,6 százaléka, valamint az import 22,6 százaléka bonyolódott; míg immár a harmadik leglényegesebb kereskedelmi régió az afrikai országoké, ahova a dél-afrikai export 28,7 százaléka ment és ahonnan az import 11,8 százaléka érkezett. Egyértelműen örömteli fejlemény, hogy sikerült megvalósítani az apartheid rendszer utáni kormányoknak azt a célját, hogy növeljék a külkereskedelmi és gazdasági aktivitást a kontinensen, amelynek következtében például a SADC országaiba irányuló export az összesített dél-afrikai exportnak majdnem 25 százalékát tette ki 2013-ban. (A részletesebb kifejtést lásd a 7. fejezetben)

Nem került eddig említésre a dél-afrikai külföldi közvetlen tőkeberuházások szerepe. A következőekben két területet fogunk röviden áttekinteni: mekkora volt a be és a kiáramló FDI mértéke a Dél-afrikai Köztársaság területén, és milyen szektorokba áramlik ez az összeg. Az állomány alapú megközelítés szerint 2013-ig körülbelül 140 milliárd dollárnyi FDI áramlott be a Dél-afrikai Köztársaságba, míg a 2013-as FDI beáramlási adat 8,1 milliárd dollár. Külföldön 2013-ban 5,6 milliárd dollárt fektettek be dél-afrikai vállalatok, és az összes külföldre helyezett tőke addigra 95 milliárd dollárra rúgott (UNCTAD 2014). A pénzügyi szektorba érkezett az FDI kb. 39 százaléka, a bányászatba az FDI kb. 28 százaléka és az iparba kb. 26 százaléka. Jelentős befektetőnek számított korábban a Mercedes-Benz, a BMW, a General Motors, valamint a Coca-Cola. Az Economist Intelligence Unit (2011) szerint a beáramló FDI pozitív hatással volt a termelékenységre és az export növelésére az autógyártásban, a telekommunikációban, a bankszektorban és a bányászatban.

A Dél-afrikai Köztársaság Afrikába irányuló befektetései jelentősnek mondhatóak a következő szektorokban: bányászat, mérnöki szolgáltatások és építőipar, mezőgazdaság, turizmus és vendéglátás, valamint a szállítmányozás és telekommunikáció. A bányászatba irányul a legnagyobb volumenű befektetés, ezen kívül azonban az MTN mobilszolgáltató is jelentős pozíciókat szerzett Nigériában, Ugandában, Zambiában és Botswanában (UNCTAD 2011). Afrika fontosságának a növekedését mutatja az az adat, hogy míg 2005-ben csak 8 százaléka irányult a külföldi közvetlen tőkebefektetéseknek Afrikába, addig 2009-re ez az érték 22 százalékra növekedett. A dél-afrikai vállalatok a franchise módszer segítségével is terjeszkednek: a legismertebb ilyen vállalataik a Woolworth's, a

Debonair's, a Shoprite, a Protea Hotels, a Nando's és a Wimpy voltak.³⁰ Ezen felül a világ száz legjelentősebb fejlődő országbeli vállalata között szerepel az MTN (telekommunikáció), a Sasol (vegyipar), a Sappi (papírgyártás), Netcare Limited (kórházüzemeltetés), Steinhoff International Holdings (pénzügyi befektetések), Gold Fields Limited (bányászat), Medi Clinic Corp (gyógyászat), Naspers Limited (műsorszolgáltatás) (UNCTAD 2011). Az Anglo-American Company-t érdemes itt még megemlíteni, bár nem a DAK-ban van bejegyezve, de itt alapították, és a központja 1999-ig Johannesburgban volt. Ez a vállalat a többségi tulajdonosa a Luxemburgban bejegyzett De Beersnek, a világ legjelentősebb gyémántkitermelő vállalatának, de ezen felül is számos platina-, gyémánt-, réz-, nikkel-, vasérc- és szénbányát tulajdonol szerte a világban, egyes becslések szerint az 5. legnagyobb bányaiipari vállalat a világon.³¹ Jóllehet a beáramló FDI adatok nagyon jók, az egyik interjúalany megjegyezte, hogy a betelepülő nagyvállalatok az ilyen lehetőségeket kihasználva sajnos eléggé hozzászoktak a korrupcióhoz, s ha így folytatódnak a dolgok, erősen át kell gondolni, hogy továbbra is maradhatnak-e a DAK-ban, és nem kívánatosabb-e áttelepülésük máshova.

Az ország nemzetközi versenyképességét jól mérhetjük a Global Competitiveness Index 2013-as jelentésének segítségével, amely alapján a Dél-afrikai Köztársaság 53. volt 2013-ban. Hét hellyel szerepelt Magyarország előtt, és a BRICS országok között második volt Kína után. Az ország kifejezetten jól szerepel a tulajdonjogok védelmének területén (20.), a bíróságok vitarendezési eljárásainál (12.), a kormányzati átláthatóságnál (35.), a légiközlekedés minőségénél (11.), a monopólium ellenes törvények hatékonyságánál (8.), és a belső piac nagyságánál (24.). Első helyen áll a könyvelésben, a vállalati igazgatótanácsok hatékonyságánál, a kistrészcsoportok érdekeinek a védelmének, a jogbiztonságnál és a tőzsdei csereforgatások szabályozásánál, második helyen áll a pénzügyi szolgáltatások terén és a tőzsdei finanszírozásban, harmadik helyen a banki biztonság területén. Ugyanakkor a 148. helyen áll 148-ból a munkaadói-munkavállalói együttműködésnél, 144. helyen a bérmegállapítás rugalmasságánál; 147. helyen a felvételi és elbocsátási szabályozásnál, 142. helyen a fizetésnél és termelékenységénél, illetve 146. helyen az oktatás minőségénél, de 23. helyen az üzleti iskolák minőségénél

---

³⁰ A vállalatok sorrendben kiskereskedelemmel, pizza-kiszállítással, gyorséttermekkel, luxushotelekkel, illetve szintén gyorséttermekkel foglalkoznak.

³¹ Az FDI részletes kifejtését ugyancsak lásd a 7. fejezetben

(World Economic Forum 2013). Mindezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy azok a szektorok, amelyek az apartheid rendszer működtetéséhez szükségesek voltak, és amelyekbe jelentős összegeket fektettek korábban is az egyes kormányzatok és vállalatok, nemzetközileg is versenyképesnek számítanak, viszont az egész lakosságra kiterjedő szolgáltatások esetén nagyon jelentősek még az elmaradások.

Nem hasonlítottuk azonban még össze a Dél-afrikai Köztársaságot a legerősebb fejlődő országokkal, az úgynevezett BRICS országokkal, valamint a fejlett nyugati országokkal (G7, illetve EU), ezen felül Nigériával és Egyiptommal sem, a két legjelentősebb afrikai gazdasággal. A fejezet során kitérünk a leglényegesebbnek vélt gazdasági adatokra (összesített GDP, GDP/fő, népesség, HDI, Gini együttható, területméret, folyó fizetési mérleg), illetve katonai adatokra (éves hadikiadás). A 3. táblázatból látható, hogy a Dél-afrikai Köztársaság összehasonlítva akárcsak a G7 országaival, illetve a BRICS többi tagjával, jelentős lemaradásban van mind gazdasági téren, mind pedig fejlettség, egyenlőtlenség terén. Ugyan a BRICS országoknál találhatók olyan indikátorok, amely alapján hasonlóan vagy jobban teljesít, mégis az összkép, amely alapján el tudjuk helyezni az országot regionálisan és globálisan, nem túl biztató. Pozitív indikátornak tekinthetjük például az Indiával való összehasonlításban az egy főre eső GDP-t, amely mutató Dél-Afrikában körülbelül háromszoros eltérést mutat, vagy az ország méretét, amely körülbelül Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság együttes nagyságával egyenlő. Az országok, amelyekkel minden területen felveszi a versenyt, azok a legjelentősebb afrikai gazdaságok, vagyis Nigéria³² és Egyiptom. Viszont Dél-Afrikát sem a lakosságszáma (globálisan inkább csekélynek számító 53 millió fő), sem a részesedése a világ gazdaság összesített GDP-jéből, sem pedig a katonai kiadásai nem predesztinálják arra, hogy globális szerepet töltsön be. Ennek ellenére az ország meghatározó szerepet tölt be a globális nemzetközi viszonyokban. Joggal tehető fel a kérdés, hogy miért? Ezt ugyan részletesen is ki fogjuk fejteni a későbbiekben, néhány megállapítást szeretnénk megtenni már ebben az alfejezetben:

---

³² Az újrakalkulált nigériai GDP még nem szerepel a legjelentősebb nemzetközi szervezetek adatbázisaiban, emiatt a 2012-es, adatokra támaszkodtunk.

3. táblázat: Összehasonlító táblázat BRICS országokkal, G7 országokkal, illetve jelentősebb afrikai országokkal³³

	GDP kumulált (PPP, M USD, 2012)	GDP per fő (PPP, USD, 2012)	Részesedé se a Világ össz GDP- jéből (%)	Lakosság száma 2012 (M fő)	FFM a GDP %-os arányában	HDI	Gini koefficiens	Méret (négyzetkilo méter)	Katonai kiadás M USD (2012)
Brazília	2 355,586	11 875,256	2,833	198,361	-2,264	0,730	54,7 (2009)	8 511 965	36 751
Kanada	1 488,311	42 734,362	1,790	34,827	-3,683	0,911	32,6 (2000)	9 976 140	22 382
Kína	12 405,670	9 161,967	14,921	1 354,040	2,598	0,699	42,1 (2009)	9 596 960	157 603
Egyiptom	539,952	6 544,874	0,649	82,500	-3,088	0,662	30,8 (2008)	1 001 450	4 175
Franciaország	2 254,067	35 547,962	2,711	63,409	-2,411	0,893	32,7 (2008)	547 030	62 582
Németország	3 197,069	39 028,385	3,845	81,917	7,013	0,920	28,3 (2000)	357 021	48 617
India	4 684,372	3 829,700	5,634	1 223,170	-5,113	0,554	33,9 (2010)	3 287 590	48 255
Olaszország	1 832,916	30 136,383	2,205	60,821	-0,529	0,881	36 (2000)	301 230	35 719
Japán	4 627,891	36 265,746	5,566	127,611	0,989	0,912	38,1 (2002)	377 835	59 242
Nigéria	448,126	2 720,006	0,539	164,752	6,603	0,471	39,7 (2011)	923 768	2 100
Oroszország	2 513,299	17 708,744	3,023	141,924	4,021	0,788	40,1 (2009)	17 075 200	90 646
Dél-afrikai Köztársaság	582,391	11 375,476	0,700	51,197	-6,263	0,629	63,1 (2009)	1 219 912	4 785
Egyesült Királyság	2 336,295	36 941,063	2,810	63,244	-3,505	0,875	34,5 (2005)	244 820	59 795
Egyesült Államok	15 684,750	49 922,113	18,865	314,184	-3,028	0,937	45 (2007)	9 629 091	668 841
G7	31 421,299	42 119,014	37,793	746,013	-1,189				
EU	16 092,525	32 021,450	19,356	503,660	0,975			4 422 773	

Forrás: Worldatlas 2013, Világbank 2013b, UNDP 2013, SIPRI 2013, IMF 2013 (saját összeállítás)

³³ Minden adat 2012-es, ha a táblázatban nincs jelölve másképpen.

- Mindenekelőtt a Dél-afrikai Köztársaság Afrikában kimagasló kumulált és egy főre eső GDP adattal rendelkezik, ennek következtében érthető módon képes befolyásolni a környező országok gazdasági és politikai helyzetét.
- Másodszor: a Dél-afrikai Köztársaságnak gazdaságilag ugyan nehezen kimutatható módon, de az 1994-es vér nélküli rendszerváltást követően kialakult egyfajta megbecsülése nem csak az afrikai kontinensen, hanem szerte a világban. Ez azonos mértékben köszönhető Nelson Mandela személyének, mint az ANC és a Nemzeti Párt vezetésének, ők közösen vezényelték le az átalakulás folyamatát.
- Harmadszor: a Dél-afrikai Köztársaság rendelkezik olyan globálisan szűkösen rendelkezésre álló természeti erőforrásokkal (arany, gyémánt, platina), amely nélkülözhetetlenné teszi az ilyen nyersanyagokat felhasználó vállalatok számára.
- Negyedszer: az apartheid rendszer alatt kialakult egy olyan felsőoktatási rendszer, amely ugyan a nem-fehér lakosságot hátrányosan megkülönböztette, de ennek ellenére a segítségével ki lehet termelni olyan vezetői réteget, amely mind az üzleti életben, mind pedig a diplomáciában képes elősegíteni az ország érdekeit mind regionálisan, mind pedig globálisan.³⁴
- Ötödször és utolsósorban: a DAK 1994-et követően nemzetközi megbecsülésnek örvend (dacára az országon belüli problémáknak), emiatt számára könnyebb a környező afrikai országok nemzetközi érdekképviselését ellátni, mint más, kevésbé elismert országnak.

Összefoglalva a külső környezet alfejezetben részben leírtakat, a Dél-afrikai Köztársaságnak sikerült kitörnie a nemzetközi elszigeteltségből, amely az apartheid rendszer alatt jellemző volt, és a nemzetközi gazdasági közösségnek aktív tagjává válnia. Ám a külső és belső tényezők összefüggése miatt megoldandó probléma bőven maradt még a kormányzat számára: továbbra is főként nyersanyag-beszállító akar-e maradni az ország a fejlett világ számára, és a gépipari termékeit csupán afrikai országokba akarja exportálni, vagy sikerül-e olyan ipari termékek gyártását megvalósítania, amelyekre a fejlett világnak is szüksége van (később látni fogjuk a hetedik fejezetben, hogy erre már van precedens). Hosszú távon ilyen cél megvalósításhoz mindenképpen tovább kell

---

³⁴ A 2013-as Times Higher Education World University Ranking-ben négy dél-afrikai egyetem is szerepelt. A University of Cape Town az igen előkelő 113. helyen. (THE 2013)

képezni a munkaerőt, ami azután fejlettebb ipari kapacitások kialakítását tenné lehetővé, ez pedig magasabb béreket eredményezhet, és fokozhatja a gazdaság növekedési ütemét, ezen keresztül idővel csökkentve az egyenlőtlenségeket és szegénységet. Ugyancsak szükséges az apartheid rendszerből fennmaradt intézményi egyenlőtlenségek megszüntetése (oktatáspolitikai, munkaadó-munkavállaló közti kapcsolatok), mert ez hosszú távon alááshatja a versenyképességet.

3.1.2.3. A világgazdasági válság hatásai a Dél-afrikai Köztársaságra

A Dél-afrikai Köztársaságban már a gazdasági válság kialakulását megelőzően is érezhető volt ciklikus visszaesés, ami elsősorban a magas hazai kamatlábaknak volt köszönhető, ennek hatására a lakáspiaci árak csökkenni kezdtek és visszaesett a lakossági fogyasztás is. A megtakarítások növekedésén keresztül a háztartások adott esetben le is dolgozhatták volna kintlévőségeik egy részét, ugyanakkor az ipari termékek és a bányászati termékek exportpiacainak csökkenő kereslete miatt dolgozói létszámcsökkentések következtek, és a 2007-es 5 százalékos GDP növekedés 2009-re 2 százalékra csökkent. Szerencsére nem volt minden területen megfigyelhető visszaesés, például az építőipar - feltehetően a labdarúgó VB-hez kapcsolódó stadionrekonstrukciók következtében - nem esett vissza, s ez húzta magával a gazdaságot. Ezen felül nem voltak bankcsődök sem, és a banki hitelek vissza nem fizetésének aránya szerencsére alacsony maradt. Ennek több magyarázata is adott: a bankok magas profitrátája, az európai és az amerikai rossz hiteleknek való direkt kitettség alacsony volta, valamint a csődtörvények, amelyek a hitelezőket részesítették előnyben a jelzálogok visszaszerzésével. A bankok termelékenysége ugyan egyes számítások szerint 17 százalékkal visszaesett a válság éveitől összehasonlítva a válság előtti időszakkal, ennek ellenére a jelentős bankcsődök elmaradtak (Maredza – Ikhude 2013). A költségvetés hiánya jóllehet 2009-ben 6,7 százalékos és 2010-ben 6,1 százalékos volt, 2011-re 5,3 százalékra csökkent, és 2014-re 4 százalékot jeleznek előre. Ez a tervezett 2 százalékos növekedéssel és a viszonylag alacsony államadóssággal (kb. 40%) fenntarthatónak mondható (National Treasury 2014). Sajnos a munkanélküliség is nőtt a 2008-as 22,9 százalékról 2014-re 25 százalékosra (Statistics South Africa 2008, 2009, 2010, 2011, 2014). A munkanélküliség elleni küzdelem részeként a kormányzat bejelentette, hogy létrehoznak egy 9 milliárd rand (kb. 1,1 milliárd USD) értékű alapot, amelynek célja a fiatalok álláshoz juttatása, a remények szerint ezzel 50 és 100 ezer közötti munkahelyet lehet majd teremteni. Ezen

felül létesül egy 5 milliárd rand értékű alap is, ami a munkáltatóknak nyújt támogatást, amennyiben fiatal, szakképzetlen munkaerőt alkalmaznak. Ugyancsak távlati cél, hogy 2030-ra 11 millió új munkahelyet teremtsen a gazdaság. Véleményünk szerint kockázatos ilyen hosszú távra tervezni, sokkal fontosabb lenne a jelenben megoldani a problémákat. Ugyancsak szerepel a már most megvalósítható tervek között, hogy javítsák a bejegyzett munkanélküliek arányát; a regisztrált munkanélküliek számára átképzést vagy továbbképzést biztosítsanak a gyorsabb munkábaállás reményében; javítsák a tartósan fogytékosok munkába állását, valamint növeljék a különböző társadalmi csoportok körében a munkával és képzettséggel rendelkezők arányát (National Treasury 2014). Az egyik interjúalany erre vonatkozóan kifejtette, hogy a kormányzat pozitív diszkriminációt alkalmaz az egyetemi felvételik esetében, s ez azt eredményezi, hogy a nem fekete bőrű lakossághoz tartozó fiataloknak lényegesen jobb pontszámot kell elérniük, mint néhány évvel korábban, ha be akarnak kerülni az egyetemre.

4. A Dél-afrikai Köztársaság belső feltételrendszere a külpolitikai ambíciók eléréséhez

4.1. A gazdasági helyzet

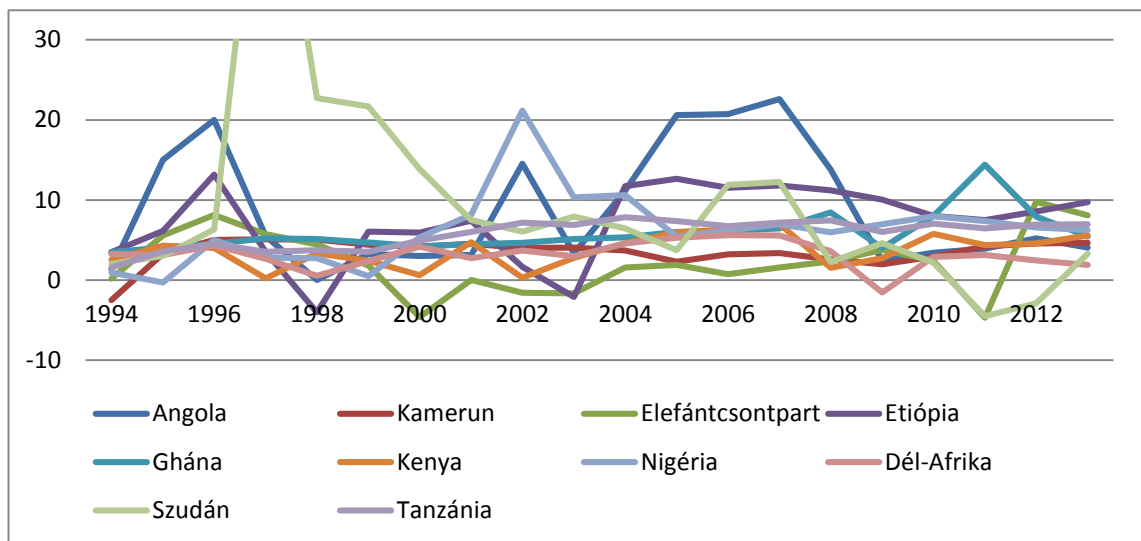
A harmadik fejezetben röviden már kitértünk a Dél-afrikai Köztársaság belső környezetére, röviden ismertette az intézményrendszert, a főbb gazdasági problémákat, illetve az aktuális gazdasági trendeket. Ebben az alfejezetben azt kívánjuk bemutatni, hogy a DAK gazdasági helyzete milyen módon járulhat hozzá a külpolitikai célok megvalósításához, ezen belül mennyiben képes az ország kihasználni a feltárulkozó gazdasági lehetőségeket a szűken és tágan vett afrikai környezetben, mennyi többlet termelődik, és vajon ellentétes-e a gazdaság hosszú távú érdekeivel, hogy a DAK jelentős külgazdaság-politikai expanzióba kezdett? Véleményünk szerint azért szükséges ez a fejezet, mert például Kiss (2009) alapján nem lehet a külpolitikát a belpolitikától elkülönült rendszerként kezelni, hiszen éppen a belpolitikai és a külpolitikai környezet együttmozgása képes meghatározni, hogy egy adott külügyi stratégia mennyiben sikeres.

Ahogy már a 2. ábra alapján láthattuk, a Dél-afrikai Köztársaság 1994-et követő átlagos gazdasági növekedésének üteme éves szinten 3,19 százalék volt, ami a fejlődő országok körében egyáltalán nem tekinthető jelentős értéknek. Ha összehasonlítjuk a dél-afrikai GDP növekedési értékeket a Szaharától délre eső területek volumenben legjelentősebb tíz gazdaságával,³⁵ akkor azt láthatjuk, hogy csak Elefántcsontpartnak volt alacsonyabb az átlagos növekedési üteme az 1994 és 2013 közé eső időszakban. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy ahogyan a 3. ábrán is látszik, a GDP növekedési ütemek erősen volatilisak. Természetesen a 2008-ban kirobbanó gazdasági világválság hatására a legtöbb gazdaság visszaesett, ennek ellenére megfigyelhető még számos kiugró adat, mint például Szudán 1996-ról 1997-re mért 62 százalékos növekedése, majd visszaesése, vagy Angola legalább három különböző évben megfigyelhető kiugró gazdasági növekedése, majd szintén visszaesése.

---

³⁵ Szándékosan vizsgáltuk a legjelentősebbeket, így a magas növekedési ütemet, de alacsony lakosságot vagy aggregált GDP-t felmutató Botswana nem került be az elemzésbe.

3. ábra: A Szaharától délre fekvő területek gazdaságilag 10 legjelentősebb afrikai országának GDP növekedése 1994 és 2013 között

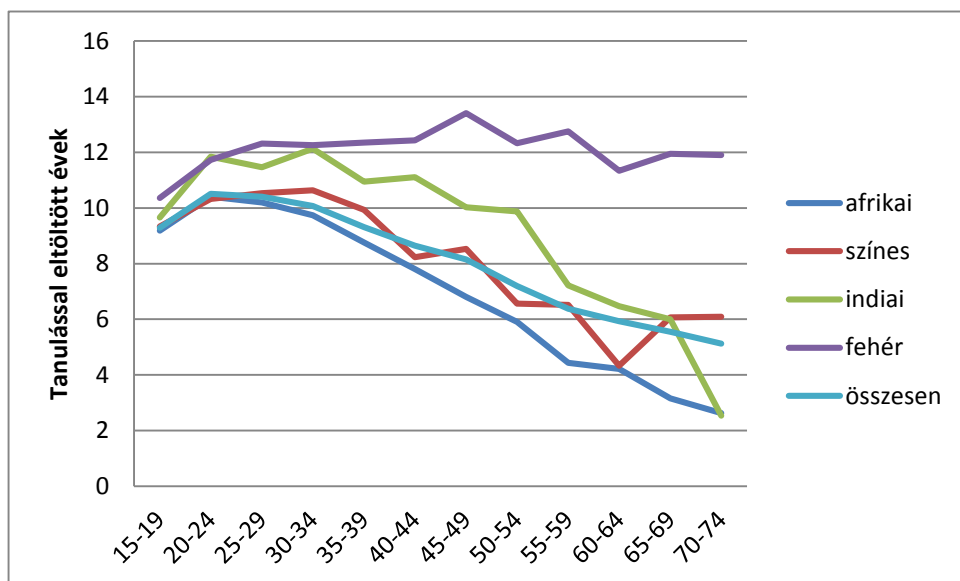
Forrás: IMF 2014b

Ezzel szemben a dél-afrikai gazdaság meglepően stabil, ha nem is túlzottan dinamikus képet mutat. Ha illesztünk egy trendvonalat a GDP növekedési ütemre az 1994 és 2013 között vizsgált időszakra, akkor a trend csak nagyon halványan rosszabbodott 1994-et követően: 3,2 százalékos növekedésről 3 százalék körüli növekedésre romlott. Az ország gazdasága két nagyobb sokkot szenvedett el a rendszerváltást követő időszakban: az első 1998-ban következett be, amikor bebizonyosodott, hogy a Mandela által bevezetett Újjáépítési és Fejlesztési Program (Reconstruction and Development Programme) nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Szerencsére még egy évvel előtte a kormányzat áttért liberális gazdaságpolitikára, ami a Növekedés, Foglalkoztatottság, Újraelosztás Program (Growth, Employment and Redistribution Policy a.k.a. GEAR) nevet kapta. Az akkor uralkodóvá lett közgazdasági normák alapján a program a szabad piacra, a kapitalizmusra, az állami vállalatok privatizációjára fókuszált, illetve a tarifa-, vám- és adó jellegű eszközök csökkentésére (Hart 2002). A második jelentősebb gazdasági visszaesés természetesen itt is a 2008-2009-es gazdasági világválság hatására következett be, amelynek a negatív következményeit a DAK sem kerülhette el.

Dél-Afrika gazdaságáról elmondható, hogy a válság kitörését követő időszakban magára talált: ez látható a nem túl magas, de létező GDP növekedési adaton is. Ugyancsak derűlátásra ad okot az a tény, hogy a 2012 harmadik negyedében mért foglalkoztatottsági adatok elérték a válság kirobbanása előtti foglalkoztatottsági szintet, a 2008 harmadik negyedében mértet, és a formális szektorban, tehát a „nem fekete

gazdaságban” jelenleg (2014 nyarán) 15 millió munkást alkalmaznak. Sajnos borúlátásra ad okot azonban az, hogy a 35 milliós 15 és 64 év közötti korosztályból csak 15 millió főnek van munkája (és sokan, 15 milliónyian nem számítanak gazdaságilag aktívnak).³⁶ Ugyan a társadalmi csoportok közötti beiskolázottsági arányok tekintetében (4. ábra) jelentős javulás figyelhető meg az elmúlt években, úgy tűnik, hogy ez még nem nyilvánul meg olyan képességekben, amelyek segítségével a színesek és a feketék társadalmi csoportja is a fehérekkel azonos arányban magasabb fizetésű és biztosabb munkát kaphatna.

4. ábra: Az oktatásban eltöltött évek átlaga életkor és társadalmi csoport szerint (2008)

Forrás: de Vos 2011: 6

Fontos még megemlítenünk a gazdaság szektorális beosztását is (lásd 5. ábra):

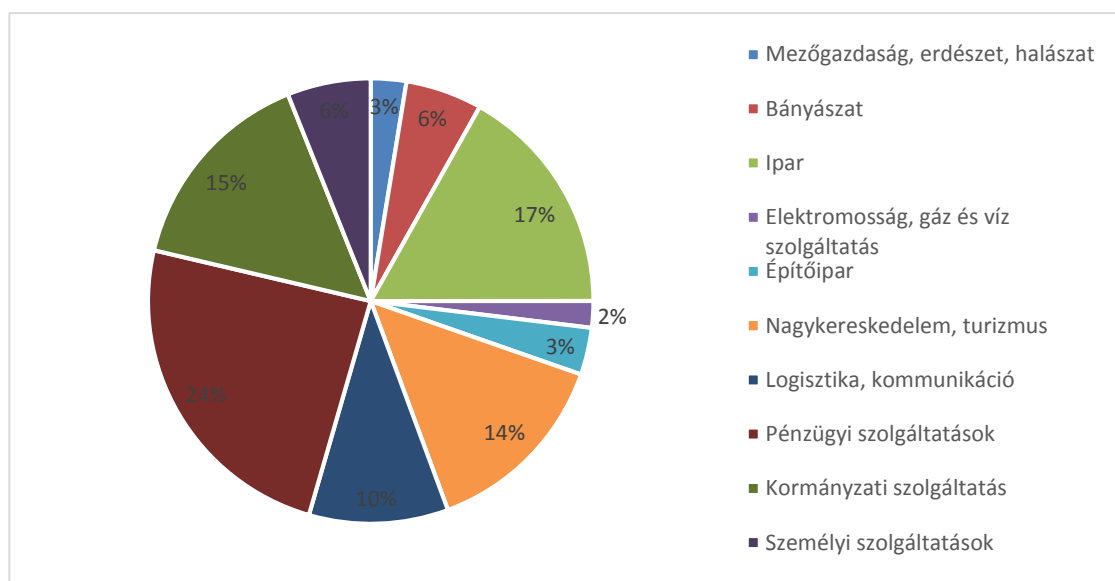
- a mezőgazdaság, ahol az alacsonyan képzettek legkönnyebben kaphatnak munkát, a foglalkoztatottság 4,4 százalékát teszi ki, és a GDP-hez három százalékkal járul hozzá;
- a bányászat, ahol szintén az alacsonyan képzettek számára nyílik munkalehetőség, 6 százalékkal járul hozzá a GDP-hez, és a foglalkoztatottság 2,7 százalékát adja;

³⁶ Ugyancsak borúlátásra ad okot, hogy a 2011-es census alapján a DAK lakossága körülbelül 53 millió fő, vagyis a lakosság körülbelül 28 százaléka tartja el a fennmaradó 72 százalékot. Szintén negatív tendencia, hogy a viszonylag alacsony képzettséget igénylő szektorokban, mint a mezőgazdaság, a bányászat vagy az ipar egy része stagnált vagy csökkent a foglalkoztatottság. Ezen felül a Dél-afrikai Köztársaságban sajnos még a mai napig gondot jelent az alulképzettség, ez egyértelműen tetten érhető a munkanélküliségi adatoknál is: azok között, akik nem fejezték be a középiskolát, 30,2 százalékos, akik befejezték a középiskolát, 26,1 százalékos, míg az egyetemet végzettek között 11,3 százalékos a munkanélküliség (Statistics South Africa 2014).

- az egyéb jelentősebb foglalkoztatók közül:
  - az ipar 12 százalékot foglalkoztat és a GDP-hez adott értéke 17 százalék;
  - a nagykereskedelem 21,2 százalékot foglalkoztat és a GDP-hez adott értéke 14 százalék;
  - a pénzügyi szolgáltatások területe 13,6 százalékot foglalkoztat és a GDP-hez hozzáadott értéke 24 százalék;
  - a kormányzat (közigazgatás) pedig 22,8 százalékkal járul hozzá a foglalkoztatáshoz; és ez a GDP 15 százalékát adja hozzáadott értékben.

Miért érdemes ezeket az adatokat felsorolni, elemezni? Azt láthatjuk belőlük először is, hogy feltűnik egy paradoxon a foglalkoztatás és a GDP növekedés kapcsolatában: az ország lakosságának az lenne az érdeke, hogy minél jelentősebb mértékben kaphatna munkát a képzettségnek és a képességeknek megfelelő iparágakban, tehát a mezőgazdaságban, bányászatban, kereskedelemben, egyszóval az alacsonyabb képzettséget igénylő ágazatokban.

5. ábra: Az egyes dél-afrikai szektorok hozzáadott értéke százalékban 2013-ban

Forrás: Statistics South Africa 2014b

A probléma viszont az, hogy a GDP növekedéshez szükséges szektorok, mint például az ipar vagy a pénzügyi szolgáltatások, mind magasabban képzett munkaerőt igényelnek. Ez önmagában nem jelent feloldhatatlan problémát, mert a megoldás nyilvánvaló: növelni kell az oktatás és a képzés színvonalát. Ez olyan igény, ami régóta ismert a dél-afrikai döntéshozók számára, és a statisztikák alapján történt is előrelépés, csak ez még nem vezetett átütő és könnyen látható eredményre. Az egyik interjúalany szerint legalább 20

ezer tanár hiányzik az oktatásból és a szakképzésből, és az is előfordul számos alkalommal, hogy a meglévő oktatók közül sokan akár évi 10-20 napig is kimaradnak a munkából.

Tekintettel arra, hogy a disszertáció nemzetközileg kívánja elhelyezni a Dél-afrikai Köztársaságot, nem kívánunk részletesen foglalkozni a belső problémák kifejtésével, inkább azt kívánjuk bemutatni, hogy melyek azok az iparágak, szektorok, amelyek olyan kapacitással rendelkeznek, hogy külföldön is jelen legyenek, és képviseljék az ország érdekeit. A korábban említett szektorok közül a bányászati vállalatok, a közműszolgáltatók, az ipar, a telekommunikáció és logisztika, valamint a pénzügyi szolgáltatások azok, amelyek viszonylag könnyen kapcsolatba kerülhetnek a nemzetközi kereskedelemmel, és amelyek elősegíthetik a DAK pozíciójának javulását a régióban, de bővebben erről a hetedik fejezetben lesz szó.

Eddig még nem esett szó arról, hogy az éves költségvetésből mekkora összeg kerül elkülönítésre a külpolitikai célok megvalósítására. A 4. táblázat ezt szemlélteti részletesebben. A disszertációnk számára három költségvetési tételt tekinthetünk fontosnak annak érdekében, hogy megvilágítsuk az ország nemzetközi helyzetét. Az első természetesen a külügyi kiadások és ezen belül a Nemzetközi Kapcsolatok és Együttműködés minisztériumának költségvetése (Department for International Relations and Cooperation, DIRCO), ami 7,5 milliárd rand, a teljes költségvetés 6 ezreléke. A második a Védelmi Minisztérium (Department of Defense), amelynek 47,9 milliárd rand a költségvetése, s ez a teljes költségvetés 3,8 százaléka. Illetve megtalálhatóak még az általános gazdasági, gazdaságfejlesztési kiadások, amelyek 142 milliárd randot tesznek ki az éves költségvetésben, vagyis 11,4 százalékot. Ezeket főleg a Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium használja fel (Department of Trade and Industry). Természetesen a gazdasági kiadások közül nem mindegyik olyan, ami tárgykörünkbe vág, mert köztük találhatóak olyan tételek is, mint kommunikáció vagy mezőgazdasági támogatások. Összességében elmondható, hogy ha a külügyi (ide tartozik a NEFE politika is) és katonai kiadásokat nézzük, akkor a teljes költségvetés körülbelül 4,4 százalékaról beszélünk, ami nem alacsony ugyan, de kimagaslónak sem tekinthető. Tekintettel arra, hogy mint már korábban említettük, az alulképzettség jelentős probléma a Dél-afrikai Köztársaságban, az oktatásra költi a kormányzat a legnagyobb összeget 253 milliárd randot.

4. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság 2014-es költségvetése

Költségvetési sor	Összeg Mrd R	Alköltségvetési sor	Összeg Mrd R
Általános közszolgáltatások	180	Végrehajtói és törvényhozási kiadások	31,8
		Államadósság refinanszírozása	114,9
		Nemzetközi kapcsolatok és együttműködés	7,5
		Belügyek	6,8
		Egyéb általános közszolgáltatás	19
Védelmi kiadás	47,9		
Közbiztonság	115,7	Rendőrség	78,1
		Büntetés végrehajtás	19,7
		Bíróságok fenntartása	17,9
Gazdasági kiadások	142,8		
Általános tartalék	3		
Tudomány és technológia	18,7		
Szociális szolgáltatások	744,2	Oktatás	253,8
		Szociális támogatások	144,5
		Egészségügy	145,7
		Lakhatási és közüzemi támogatás	142,9
		Munkavállalói TB	57,3
Összesen	1250		

Forrás: National Treasury Republic of South Africa 2014

Véleményünk szerint ahhoz, hogy a Dél-afrikai Köztársaság megtartsa vagy fejlessze a nemzetközi pozícióját, a költségvetési szinten felhasznált 4,5 százalék nem feltétlenül elegendő, de ha átváltjuk amerikai dollárra, akkor 5,25 milliárd dollárt kapunk, s ez kifejezetten kevés. Mivel a nemzetközi porondon (Afrikában, illetve globális szinten) a Dél-afrikai Köztársaság a BRICS országokkal, illetve az EU-val és az USA-val versenyez, ez az összeg az elért eredményekhez képest kifejezetten alacsonynak mondható.

A kérdés természetesen az, hogy ebből mekkora haszna származik az országnak? Erre a kérdésre az egyes alhipotézisek kifejtésekor és megválaszolásakor adunk választ az 5-8. fejezetekben.

4.2. A belső intézményrendszer alkalmassága

A következő fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a DAK belső intézményrendszere mennyire tekinthető alkalmasnak arra, hogy az ország hatékony külpolitikát folytasson. Alkalmasságon főként két dolgot értünk: legitimitást és stabilitást, vagyis egy ország nem folytathat hatékony külpolitikát, ha belső problémákkal küzd, illetve ugyancsak megkérdőjeleződik a külpolitika értelme, ha a lakosság nem tekinti azt legitimnek. A dél-afrikai intézmények legitimitását 2011-ben vizsgálta az Afrobarometer, és elemzésünket az abban foglaltakra építjük. Az intézményrendszer stabilitásának meghatározásához két nagyobb indikátorcsoportot kívánunk felhasználni. Az egyik a Világbank Intézetnek a Worldwide Governance Indicators nevű kompozit indexe, a másik pedig az Ibrahim Mo Alapítvány indikátora.

Előtte azonban véleményünk szerint érdemes röviden áttekinteni az 1994 utáni tranzíció tanulságait az intézményekre nézve. A szakirodalomban nincs egységes álláspont arra vonatkozóan, milyen feltételek esetén tekinthető sikeresnek a békés átmenet egy autokrata rezsimből, mint amilyen a DAK volt 1994-et megelőzően, egy demokratikus rezsimbe. A következő tényezőknek kell Inman – Rubinfeld (2012b: 32) alapján teljesülniük, hogy a rendszerváltás vér nélküli maradjon:

- az uralkodó elit és a kihívó többségnek közel azonos erővel kell rendelkeznie;
- rendszerváltás után a hadsereg irányítása többségi vezetés alá kell kerülni;
- a korábbi elit tagjai szabadon elhagyhassák az országot, és
- a rendszerváltást kellően vonzóvá kell anyagi ösztönzőkkel tenni az elit számára, hogy megérje számukra áldásukat adni rá.

Inman – Rubinfeld (2012a: 32) alapján korábban a szakirodalom három módszert ismert arra, hogy az uralkodó elit milyen módon kaphat biztosítékot, hogy az új többségi rendszerben nem kell üldözéstől tartania:

- a hadsereg irányítása továbbra is a kisebbség kezében marad (ez nem valósult meg a DAK-ban);
- vétójog biztosítása egyes érzékeny kérdésekben kétkamarás parlamenttel, ahol a felsőházban a korábbi elit képviselői ülnek (ez sem valósult meg), illetve

- a demokrácia intézményeinek a fokozatos bevezetése, amely alkalmazkodik a többségi középosztály terjedéséhez is.

A Dél-afrikai Köztársaságban végül egy negyedik típusú berendezkedés valósult meg: a demokratikus föderalizmus. Ennek lényegét az Időszakos Alkotmányban (Interim Constitution) fogalmazták meg, s e szerint a Parlament választja meg az állam elnökét és minden aktív választójoggal rendelkező dél-afrikai állampolgár szavazata egyenlő értékű. Ugyancsak megállapodás született kilenc tartomány létrehozásáról a korábbi négy helyén. Nyugat-Fokföld, Észak-Fokföld, Kelet-Fokföld többnyire a korábbi Fokföld területeiből jött létre; KwaZulu-Natal a régi Natal tartományból és Zulu bantusztánból; Szabadállam tartomány Oranje Szabadállam helyébe lépett; amíg az újonnan létrehozott Északnyugat, Gauteng, Mpumalanga és Limpopo pedig a régi Transvaal helyébe. A kilenc tartomány létrehozásánál arra törekedtek a törvényhozók, hogy a kilencből lehetőség szerint háromban ne a potenciális győztes ANC politikusai legyenek a vezetők. Mára már csak Nyugat-Fokföld olyan tartomány, ahol kisebbségi a vezető: Helen Zille a Demokratikus Szövetségből. A tartományoknak az Alkotmány szabad kezet adott a különböző szociális szolgáltatások (oktatás, egészségügy, lakhatási támogatások, nyugdíj) nyújtására, vagyis lehetőség nyílt a központi kormánytól kapott adóbevételeket a saját preferenciák alapján elkölteni, így a saját szavazóbázisát is támogathatta ezzel a helyi vezetés. Az egyensúly azzal vált fenntarthatóvá Inman – Rubinfeld (2012a.) szerint a központi kormányzat és a kisebbségi tartományi kormányzat között, hogy amíg bármelyik tartomány kisebbségi vezetés alatt állt, addig az adókat nem emelhetette túl magasra a központi kormányzat attól való félelmében, hogy a tartomány ez esetben a bevételeket nem egyenlően, hanem csak az általa preferált csoportnak fogja visszaosztani. Természetesen attól is lehetett tartani, hogyha túl magasak lennének az adók, a relatíve magasán képzett osztály kivándorol az országból, és nem lesz, aki betöltse a bürokratikus igazgatási intézmények posztjait. A fekete középosztály előretörésével és megerősödésével immár saját érdekeit és támogatóit is sértené az ANC a különböző adókulcsok megemelésével.

A DAK külpolitikai irányvonala jelentős változásokon ment keresztül az 1994-es választásokat követően, ami részben betudható a politikai szinteken végbemenő változásoknak. Két jelentős elv, illetve érdekcsoporti megnyilvánulás vetekszik a külpolitika megfogalmazásánál, és mindkét elv az apartheid ellenes harcra vezethető vissza: az egyik elv a demokrácia és az emberi jogok terjesztésén alapul, a másik pedig

az imperializmus ellenes harcon és a Dél-Dél együttműködésen. Nelson Mandela hatalomra kerülésével és Thabo Mbeki elnöksége idején is többnyire az emberi jogi alapú diplomácia volt a jellemző, ám Mbeki utolsó éveiben és Zuma alatt már sokkal inkább előtérbe került az afrikai egységen és a gazdasági érdekeken alapuló külpolitika. Jelentős problémát okoz, hogy névlegesen ugyan a DIRCO, a Nemzetközi Kapcsolatok és Együttműködés Minisztériuma felel a külpolitikáért, de ahogyan láthattuk, ez jelentősen alul van finanszírozva. Marthoz (2012) egyenesen kijelenti DIRCO alkalmazottakkal folytatott interjúkra támaszkodva, hogy az esetek többségében a minisztérium feladata sokkal inkább olyan, mint egy végrehajtási ügynökségé, semmint egy önálló programmal rendelkező kormányzati szervé. Az országnak természetesen van önálló külpolitikája, csak az irányvonal szinte teljes egészében az uralkodó ANC párt nézetei és érdekei alapján kerül kialakításra. Ez különösen jól tetten érhető abban, hogy a 2011-es Fehér Könyv jelentősen épít a szintén 2011-es ANC külpolitikai dokumentumra (ANC 2011). Problémának tekinthetjük, hogy az ANC dokumentum tartalmaz olyan tételeket, mint törekvést a NATO megszüntetésére, valamint a világon minden egyes nem nemzeten belüli katonai támaszpont bezárása. Természetesen lehet ez külpolitikai cél, de a megvalósíthatósága egy Dél-afrikai Köztársaság méretű és erejű ország számára irreális. Probléma lehet a jövőre nézve, hogy maga az ANC és pártbeli szövetségesei a COSATU (Dél-afrikai Szakszervezetek Kongresszusa) és az SACP (Dél-afrikai Kommunista Párt) sem egységesek több külpolitikai lépéssel kapcsolatban. Ez következett be például Zimbabwe kapcsán is, ahol a COSATU az ottani ellenzéki vezetőt, aki egyben a helyi szakszervezeti vezető, Morgan Tsvangirait támogatta, míg a hivatalos dél-afrikai álláspont a Robert Mugabe elnökkel folytatandó tárgyalások fenntartását támogatja. A mindenkori dél-afrikai elnöknek az a feladata a külpolitika kapcsán, hogy a különböző ANC-n belüli nézeteket és érdekeket összehangolja, és egységes álláspontot képviseljen a külvilág felé. Ez sajnos számos esetben nem valósul meg, jegyzi meg Marthoz (2012), mert sok esetben egymással párhuzamos üzenetek is megjelennek a sajtóban. Jó példa erre az ANC ifjúsági ligájának esete: a liga egyértelmű kapcsolatot lát a feketéknek adott lehetőségek lassú térnyerése és aközött, hogy az ország vezetése véleményük szerint fejezt hajt a nyugati liberális elvek előtt és azok szerint alakítja ki a külpolitikáját. Véleményük szerint bővíteni kellene a feketéknek adott jogokat és lehetőségeket, ha kell a kisebbségek kárára is. Természetesen, ha ezek a belpolitikai hangok elég erősek, az ország külpolitikája nem lesz egységes és tudatos, valamiért mindig magyarázkodnia kell. Több interjúalany is hangsúlyozta, hogy a dél-afrikai elnöknek, Zumának egyik legnagyobb

erénye éppen az, hogy képes az ANC-n belüli ellentétes nézeteket elnémítani, és a külvilág felé egységesnek megjeleníteni a DAK-t. Nem hajlik se a radikalizmus, se a liberalizmus irányába, és ezt megteheti, mert az ország lakossága szemében ő még mindig szabadságharcos, aki küzdött az apartheid ellen. Itt érdemes visszagondolni a korábban már Tarrósy (Csizmadia – Tarrósy 2009) alapján említett államközpontú modellre, amelynek lényeges eleme az afrikai vezetők szerepe egy ország felvirágoztatásában vagy tönkretételében. Amennyiben Zumát leváltanák a hatalomból, kihívást jelentene olyan vezető kiválasztása, aki az országon belüli érdekellentéteket ilyen hatékonyan tudná kezelni. Sajnos a kezelés nem jár mindig együtt megoldással, ami a relatíve alacsony GDP növekedési adatokban is tetten érhető.

A lakosság érdeklődése a külpolitika iránt meglehetősen alacsony, kivéve, ha egy nemzetközi esemény direkt hatással jár a DAK lakosságára. Erre példa, ha Zimbabwéből megnövekszik a menekültek száma a növekvő szegénység hatására, vagy az a kérdés, hogy adjon-e a kormány vízumot a Dalai Lama (2011-es) látogatására. Ez alapján kijelenthető, hogy a külpolitika irányítására a mindenkori kormány szabad kezet kapott, ami abból a szempontból pozitív, hogy ha valami szükségessé válik, különösebb belső ellenállás nélkül végrehajtható. Viszont ellenpontosza ezt, hogy nincs belső hajtóerő, vagyis nem kell a szavazóknak a külpolitikával is megfelelni és ezzel szavazatokat szerezni, emiatt a kormányzat csak annyi feladatot vállal külpolitikailag, amennyit az érdekei feltétlenül megkívánnak, és nem valószínű, hogy erőn felül kívánná teljesíteni. Szintén probléma az így kialakuló demokratikus deficit, hiszen a kormány felhatalmazás nélkül alakítja ki a külpolitikáját.

Az Afrobarometerben megjelent (Carter 2011) tanulmány alapján a dél-afrikai lakosság legitimnek ítéli meg kormányát és az államigazgatást. A továbbiakban néhány általam lényegesnek ítélt részletet emelnék ki. A legnagyobb legitimitással a bíróságok bírnak: a lakosság 70 százaléka megerősíti vagy nyomatékkal megerősíti, hogy a bíróságnak joga van számára kötelező jellegű intézkedéseket meghoznia. A rendőrség legitimitása 66 százalékos, míg az adóhivatalé 62 százalékos. (A felmérések 2008-ben készültek).³⁷

---

³⁷ Amit meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy mindhárom intézmény legitimitása a fehérek társadalmi csoportjában a legalacsonyabb: 5 és 10 százalékpont közötti értékkel alacsonyabb, mint a feketék esetében. Az alacsonyabb támogatottságban közrejátszik, hogy a fehérek többsége elítélte például a Jacob Zuma

Ugyancsak érdemes itt megjegyezni, hogy Carter (2011) elvégzett egy regressziós elemzést is különböző politikai jogok megléte és az állam legitimitásának az összefüggését vizsgálva. Arra az eredményre jutott, hogy amennyiben a politikai jogok megléte és alkalmazása egységnyivel javul, az állam legitimitásába vetett hit 0,503-as mértékben növekszik. Érdekes eredményt szült a személyes biztonság kérdése: vagyis a szerző szerint minél inkább félnek az emberek a bűnözéstől és erőszaktól, annál inkább legitimnek tartják az államot, mert sokkal inkább kapcsolatba kerülnek a rendvédelmi szervekkel, s ez legitimáló hatással bír. A béta érték ebben az esetben 0,165. Nem meglepő eredményt hozott a jogbiztonság vizsgálata, vagyis minél gyakoribbak olyan esetek, amikor a törvényeket nem tartják tiszteletben, annál inkább meginog az államba vetett hit. Hasonló véleményen van Mattes (2002) is, aki közvélemény-kutatási adatok alapján azt írja, hogy 1994-et követően minden évben a lakosság működő demokratikus rendszerként tekintett az országra. Graham – Alpin (2012) Afrobarometer felmérése alapján a megkérdezettek 63 százaléka bízik az elnökben, Jacob Zumában, és a megkérdezettek 66 százaléka elégedett az elnök teljesítményével.³⁸ Lehet ugyan némi különbséget találni a támogatást illetően életkor szerint: az idősebb korosztály valamivel negatívabban viszonyul az elnök munkájához, hasonló a helyzet a képzett lakosság és a nyugat-fokföldiek körében, de még ezekben az esetekben is stabilnak tekinthető a támogatás mértéke. Ezt az eredményt erősítette meg a 2014-es választás is, amelyen az ANC 62 százaléket szerzett.³⁹

Hasonló eredményeket mutat a Világbank Intézet által készített Worldwide Governance Indicator (Világbank 2014) skálája is. A Világbank által készített indikátor hat területre terjed ki, számunkra a belső intézményrendszer alkalmasságánál leginkább a kormányzati hatékonyság és a politikai stabilitás a lényeges. A Világbank indikátorát számos egyéb kutató intézet (például: Freedom House, Gallup, Economist Intelligence Unit, Afrikai Fejlesztési Bank stb.) felméréseit összesíti és aggregálja, hogy közös trendvonalat tudjon

---

elnök bírósági ügye körüli botrányt és meg is kérdőjelezte az ítéletet. A legpozitívabban viszont az ázsiaiak viszonyulnak az említett intézményekhez: az adóhivatalt az ázsiaiak 79 százaléka támogatja munkájában.

³⁸ Érdekes módon az ellenzéki pártban, a Demokratikus Szövetségben is többségében vannak azok (5 százalékponttal), akik elégedettek az elnök munkájával. Ha megvizsgáljuk a tartományokra lebontott vagy a képzettség, életkor alapján számított adatokat, akkor is arra az eredményre jutunk, hogy egyértelműen többségben vannak azok, akik pozitívan ítélik meg az elnök munkáját.

³⁹ Valamelyest csökkent az ANC támogatottsága, 3,75 százalékkal kevesebbet kapott, mint az előző választás alkalmával. A legfőbb kihívója, a Demokratikus Szövetség még mindig csak 22,23 százaléket szerzett, és egyetlen tartományban, Nyugat-Fokföldön őrizte meg a vezető helyét.

felmutatni. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a Dél-afrikai Köztársaság a kormányzati hatékonyságot tekintve 2012-ben 0,33⁴⁰-es értéket ért el.⁴¹ A másik, számunkra érdekes kérdés, a politikai stabilitás, illetve politika által motivált erőszak hiánya: ebben az esetben azt láthatjuk, hogy az indikátor 0,00-es értéket vesz fel, amely erősen középszerűnek számít, de sokat javult 1996-hoz képest, amikor -0,43 volt, és a világrangsorban 31 százalékon állt, vagyis a világ országainak majdnem 70 százaléka biztonságosabbnak és stabilabbnak számított.⁴²

Az Ibrahim Mo Alapítvány (2014) különböző indikátorainak segítségével ugyancsak mérhető, hogy milyen stabil a DAK intézményrendszere. Az ún. Ibrahim index, hasonlóan a Világbank által alkalmazott indexhez mind rangsort, mind pedig abszolút értékeket meghatároz. Jelen esetben számunka a biztonság és jogbiztonság kategória az érdekes: ebben a DAK a hetedik helyet foglalja el, és abszolút értékét tekintve a pozíciója stagnált. Ez nem rossz, de nem is kiemelkedő érték. Akkor lehetne lényegesen jobb, ha a személyes biztonság nem lenne Afrikában az egyik legrosszabb, a rangsorban a 42.

Összefoglalásképpen mit is jelentenek a különböző, eddig felsorolt mutatók a belső intézményrendszer külpolitikát elősegítő mozzanatainak kapcsán? Elmondhatjuk, hogy a DAK-ban Afrikához mérten egyértelműen stabil és hatékony intézményrendszert mutatnak a nemzetközi indikátorok, az ország vezetése egyértelműen élvezzi a lakosság bizalmát, dacára a hosszú és költséges sztrájkoknak. A külpolitika kapcsán ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy ez nem olyan kérdés, ami igazán megmozgatná az emberek érdeklődését és fantáziáját. Ezzel természetesen a Dél-afrikai Köztársaság nem áll egyedül, például az Egyesült Államokban 2013-ban a top 20 hírből mindössze hat foglalkozott külfölddel.⁴³ Ebből a hat hírből pedig az egyik Nelson Mandela halálhíre volt. Vagyis a külpolitika, illetve az ország hatalmi helyzete nem olyan kérdés, amellyel a dél-afrikai lakosság nagyon foglalkozna.

⁴⁰ Az értékek -2,5 és + 2,5 között mozoghatnak, minél magasabb az érték annál hatékonyabb a kormányzás.

⁴¹ Ez például magasabb, mint az EU tag Romániáé (-0,31) vagy Görögorszáé (0,33). 1996-hoz képest (abban az évben 0,88 volt ugyanez az érték) folyamatosan csökkent a kormányzati hatékonyság, de még így is biztató az adat.

⁴² Jelenleg csak a világ országainak 50 százaléka tekinthető stabilabbnak, ami, ha nem is jelentős javulás, a tendencia figyelemre méltó. Ez talán nem is meglepő, hiszen 1996-ban még egyáltalán nem lehetett látni, hogy az újonnan alakult Dél-afrikai Köztársaság fennmarad-e, és ha igen, meddig.

⁴³ <http://tyndallreport.com/yearinreview2013/>

4.3. Az elit érdekei

Az elit érdekeinek vizsgálata a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikai aktivitása kapcsán nem túl egyszerű kérdés, és ennek bemutatásához főleg újságcikkekre és az interjúalanyaink által közölt információkra tudunk hagyatkozni. Ezzel természetesen az a probléma, hogy újságcikk esetében az olvasó sosem lehet teljesen biztos, hogy az vajon tárgyilagos véleménynek tekinthető-e, vagy inkább politikailag elfogult véleménynek. Mindezek ellenére igyekeztünk főleg olyan újságokra hagyatkozni, amelyek pártatlansága kevesebb kérdőjelet hagy maga után, és a közölt információkat lehetőség szerint egyeztetni az interjúalanyokkal.

Talán leghasznosabb forrás a dél-afrikai elit érdekeit illetően Mandy de Waal (2013) újságíróntól származik. Az ő véleménye szerint a DAK elitje szorosan összefügg az országot vezető ANC körül létrejött vállalkozói csoporttal. Ezeknek a vállalkozóknak közös tulajdonságuk, hogy az ANC-t és annak vezetőjét támogatják különböző formákban, viszonzásképp állami megrendelésekben részesülnek. Jó példa erre Vivian Reddy esete, aki alapítója és egyben tulajdonosa az Edison Power Group nevű vállalatnak, amely KwaZulu-Natal egyik legjelentősebb energetikai, egészségügyi és pénzügyi beruházója. Például a 2010-ben megnyílt durbani King Shaka nemzetközi repülőtéren az Edison Power Group végezte az energetikai berendezések beszerelését 500 millió rand értékben. Ugyanez a Vivian Reddy állítólag 450 ezer randot fizetett, hogy jelen legyen a 2013. január 11-én megtartott, az ANC fennállásának 101. évfordulóját ünneplő rendezvényen. Az ilyen és ehhez hasonló példák nem tekinthetők egyedinek, és mutatják, mekkora az összefonódás a politika és a gazdasági élet között.

A 3.1.2.1-es alfejezetben már említettük a Black Economic Empowerment Actet, amely azt tűzte ki célul, hogy a rendszerváltás után a feketék több vállalatban rendelkezzenek tulajdonnal és irányítási joggal. Ennek keretei között a korábbi fehér gazdasági elit a társaságaik egy részére tulajdonjogot biztosított fekete üzletemberek számára is. Ez a folyamat érdekes módon már 1992-ben elkezdődött, amikor a Sanlam Limited, az afrikáner tőke egyik oszlopa elősegítette a New African Investments Limited vállalat létrejöttét, amelyet Nelson Mandela korábbi kezelőorvosa vezetett. A felszínen, ahogyan már korábban említettük, e politikát akár sikeresnek is tekinthetnénk, ugyanis körülbelül 250 milliárd rand értékben juttattak fekete üzletembereknek erőforrásokat,

vállalatrészeket. Ez azonban az összesített fehérek által is birtokolt erőforrásokhoz képest (körülbelül 6000 milliárd rand), még mindig elhanyagolható értéket jelentett csupán. Ráadásul az újonnan létrejött üzemek erőforrást kaptak, de ez kedvezményes hitelek révén valósult meg, s ezeket azután vissza kellett volna fizetni. A probléma abból adódott, hogy az újonnan létrejött vállalatok vezetése többnyire olyan ANC közeli politikusokból állt, akik semmilyen üzleti tapasztalattal nem rendelkeztek, ennek következtében új vállalataik hamarosan működési nehézségekkel kerültek szembe. A feketét megsegítő üzleti program végeredménye végül az lett, hogy a fekete vállalkozói réteg megerősödött, de egy részük esetében folyamatos állami szubvenciókra van szükség fennmaradásukhoz (Plaut 2012), mert nem saját ötletre, innovációra vagy kemény munkára épülnek (tisztelt a kivételnek), hanem politikai befolyásra.

Arra a kérdésre, hogy mi valójában a dél-afrikai elit érdeke a külpolitikát illetően, nehéz egyértelműen felelni:

- egyrészt egyértelműen érdeke, hogy a külföldi közvetlen tőkeberuházásokat, illetve az exportot támogassa a kormányzat, ahol csak lehet. Tekintettel a deklarált külpolitikai célokra, ez az export- és beruházás-támogatás leginkább afrikai országokban valósulhat meg.
- Másrészt érdeke az is, hogy ha külföldi közvetlen tőkeberuházásokat hajt végre, minél nagyobb profitra tegyen szert oly módon, hogy ne vonatkozzanak rá a dél-afrikai törvények. Vagyis például a kiskereskedelemben érdekelt Shoprite alkalmazottai Nigériában a dél-afrikai minimálbér töredékét keresik csak.
- Ugyancsak érdemes megjegyezni, hogy két típusú vállalat hajt végre külföldi befektetéseket: tradicionális részvénytársasági struktúrában működő profitorientált vállalat, illetve állami vállalat. A versenyszférához tartozó vállalatok közül például a telekommunikációban érdekelt MTN Nigériában fektetett be, és mára már több 10 millió előfizetője van; ugyancsak fontos a korábban már említett Shoprite számára az egész dél-afrikai régió. S érdemes még itt megjegyeznünk a Sasol vegyipari vállalatot, illetve az Eskom energetikai állami vállalatot, amelyek szintén igen aktívak a Szaharától délre eső Afrikában.
- Az ANC elitnek egyes interjúalanyok véleménye szerint ugyancsak érdeke, hogy a politikai befolyás mellé immáron a gazdasági befolyást is megszerezzék. Míg az 1994-es rendszerváltást követően bekövetkezett a politikai rendszerváltás,

mostanra már a gazdasági tranzíció kerül egyre inkább napirendre, s ezt a kormányzat igyekszik támogatni pozitív diszkrimináció segítségével. Emellett természetes átrendeződésnek is tanúi lehetünk, aminek egyik eleme a jelenleg körülbelül százezer főt számláló fekete vállalkozói réteg kialakulása. Ez a vállalkozói réteg az 1994-es rendszerváltást követően erősödött meg, és idővel képes lehet társulni a jelenlegi többnyire fehér tőkés osztályhoz.

Röviden összefoglalva a negyedik fejezet tanulságait, vagyis hogy milyen mértékben és módon segíti elő a Dél-afrikai Köztársaság belső feltételrendszere a külpolitikai célok elérését, a következő konklúziókra juthatunk:

1. a DAK gazdasága GDP-ben mérve a legerősebb a kontinensen, ugyanakkor növekedése átlagosan 3 százalék körüli éves szinten 1994 óta.
2. Az ország gazdasága szerkezetét tekintve modern, tőkés ország gazdaságára hasonlít: a legjelentősebb részt a szolgáltató szektor adja, utána az ipar, majd az elsődleges szektor következik.
3. A problémát ugyanakkor az okozza, és ez vissza is fogja a DAK növekedési lehetőségeit, hogy a munkaerő képzettsége rendkívül alacsony és (részben emiatt is) magas a munkanélküliség és alacsony az aktivitás.
4. A költségvetés elenyésző mértékben támogatja a külpolitikai aktivitást, a teljes költségvetés alig 4,5 százaléka megy el ilyen területre (védelem, külügy) az összes többi erőforrást belső problémák megoldására fordítják.
5. Az ország intézményrendszere stabilnak és legitimnek tekinthető mind a dél-afrikai lakosság véleménye szerint, mind pedig a nemzetközi szervezetek szerint. Egyetlen jelentős megoldásra váró probléma: a bűnözés mértékének visszaszorítása, de ez véleményünk szerint nem veszélyezteti a külpolitikai aktivitást.
6. A dél-afrikai elit jelen állás szerint két részre osztható: egyrészt jelen van a régi apartheid alatt is jelentős befolyással rendelkező réteg, amelynek vállalatai a dél-afrikai piac telítettsége vagy új üzleti lehetőségek miatt már eddig is aktívak voltak a kontinensen befektetőként. Az elit újabb részét pedig az ANC köré szerveződő, elsősorban fekete vállalkozói-politikusi réteg alkotja, amely ugyan híján van gazdasági tapasztalatoknak, de a kormánytól támogatásáért cserébe bőséges megrendelésekben részesül. E vállalatok külpolitikai aktivitása lényegesen alacsonyabb, mint a régebbi, tradicionális vállalatoké.

5. A Dél-afrikai Köztársaság regionális és globális külpolitikája

Ebben a fejezetben választ keresünk az első alhipotézisünkre, vagyis arra, hogy „*A Dél-afrikai Köztársaság, külpolitikája alappilléreként hatékonyan képviseli a régió érdekeit a nemzetközi szervezetekben*”. A hipotézis vizsgálatához a következő gondolatmenetet követjük. Először is meghatározzuk, melyek a Dél-afrikai Köztársaság hivatalos külpolitikai céljai. Másodszor feltérképezzük, hogy melyek számára a stratégiai partnerek, mely nemzetközi szervezetekben tag, illetve mely nemzetközi szervezeteket tekint fontosnak külpolitikai céljai megvalósítása szempontjából. Harmadszor azt tekintjük át, hogy miképpen képes a régió és ezen belül a saját érdekeit képviselni és megvalósítani e szervezetekben. Legvégül reflektálunk arra a kérdésre, hogy hipotézisünket elvethetjük-e vagy sem. A fejezet során felhasznált forrásaink három nagyobb csoportra bonthatók: egyrészt a dél-afrikai Nemzetközi Kapcsolatok és Együttműködés Minisztériuma által megjelentetett stratégiai dokumentumok alapján feltérképezzük az egyes országokkal és régiókkal folytatott kapcsolatokat, másrészt a szakirodalom alapján megpróbáljuk a minisztériumi kijelentések valóságát kiegészíteni és kontextusba helyezni, legvégül az interjúinkra hagyatkozva megpróbáljuk finomítani a hivatalos forrásokban és a szakirodalomban olvasott állításokat. Itt a leglényegesebb forrásaink a következők voltak: Henwood 1997, Barber 2005, Habib 2009, Prys 2008, Geldenhuys 2010, Department of International Relations and Cooperation 2008, 2009, 2010, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b, 2012 c, 2013.

5.1. A Dél-afrikai Köztársaság külpolitikai céljai

A következő alfejezetben az 3.1.2.2-es fejezetben már korábban megfogalmazott külpolitikai célokat szeretnénk kontextusba helyezni és részben kibővíteni. Ismertetjük, hogy miképpen alakult át az ország külpolitikája defenzív, az országot a külső hatásoktól óvni akaró külpolitikából terjeszkedő, expanzív külpolitikává. Először megvizsgáljuk a rendszerváltáskori külpolitikát, majd a szakirodalom segítségével reflektálunk arra, hogy a kezdeti elveket mennyiben sikerült megvalósítani. A fejezet végén az aktuális külpolitikát és eredményeket ismertetjük mind a külpolitikai stratégiai dokumentumok, mind pedig interjúalanyok véleménye alapján.

Az 1994-ben megválasztott első demokratikus kormány a hangsúlyt a kormány, olyan elvekre helyezte, amelyeket a nemzetközi közvélemény szerint az új országnak leginkább szem előtt kellett tartania:

- az emberi jogok érvényesítése, külön hangsúlyt fektetve a politikai, gazdasági, szociális és környezeti hatásokra;
- a szabadságjogok és a demokrácia terjesztése a világban;
- a nemzetközi konfliktusoknak az igazság és a nemzetközi jog alapján történő rendezése;
- Afrika helyzetének javítása a globalizált világban, illetve
- kiterjesztett regionális és nemzetközi gazdasági együttműködés; ezen belül is külön figyelmet fordítva a dél-afrikai régió helyzetének javítására. Az interjúalanyaink is egyértelműen megerősítették, hogy a DAK külpolitikai fókusz 1994 után Afrikára irányult.

1994 augusztusában a külügyminiszter a korábban megfogalmazott pontokat újabb feladatokkal egészítette ki:

- a Dél-afrikai Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak transzparensnek kell lenniük és a Parlamenttel közösen kell azokat alakítani;
- a mindenkori nemzeti érdek szem előtt tartásával kell alakítani a külpolitikát;
- a DAK-nak javítania kell a jelenlétén a regionális és a globális nemzetközi szervezetekben, és
- a DAK-nak nem szabad kimaradnia fennkölt célú nemzetközi feladatok végrehajtásából az erőforrások szükségére hivatkozva.

A kormányzat felismerte azt is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság gazdasága megszenvedné, ha az ország elzárkóznék a szomszédaitól. Az is veszélyes lenne, ha a Dél-afrikai Köztársaság elnyomná a régiós országokat gazdasági értelemben, mert ennek egyenes következménye lenne, hogy azok gazdasága nem fejlődik. Emiatt csökkenne potenciáljuk dél-afrikai termékek vásárlására, és nőne a munkanélküliség, aminek következtében megnövekedne a migráció a Dél-afrikai Köztársaság irányába. Ezért a SADC-ben, valamint a SACU-ban való szerepvállalás az ország hosszú távú érdeke. Szintén lényeges az együttműködés fokozása a dél-afrikai régióban annak érdekében, hogy a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap keretében bevezetett, gazdaságpolitikai szabadságot korlátozó intézkedésektől szabadulni lehessen. A hosszabb távú stratégiának részét képezte, hogy a külpolitika és a külgazdaság-politika együttműködésével növelni lehessen a Dél-Dél

együttműködések intenzitását és volumenét, ezzel is biztosítva a fejlődő országok közötti kölcsönösen előnyös kapcsolatok javítását (Henwood 1997).

Hasonló véleményen van Barber (2005) és Habib (2009). Véleményük szerint az 1994 utáni ANC vezetés és Mandela külpolitikai alapelve az emberi jogok előmozdítása volt. Az emberi jogokat azonban tágan fogalmazták meg vagy fogták fel: vagyis gazdasági, szociális, környezeti és politikai jogokat is beleértettek. Mandela szerint csakis a demokrácia megteremtésével lehet ezeket a célokat tartósan is megvalósítani, és a demokratikus értékek mentén kívánta elérni a nemzetközi problémák megoldását is. Megjegyzendő, hogy nem minden esetben volt lehetősége fenntartani ezeket az elveket. Az emberi jogok előmozdítását Mandela négy pillérre építve kívánta megvalósítani (Barber 2005):

- először is szemben az apartheid rezsimmel, Mandela DAK-ja egyértelműen a harmadik vagy fejlődő világhoz sorolta önmagát, és itt kívánt változásokat elérni;
- a második színteret a nemzetközi multilaterális intézmények jelentették, mint az ENSZ, az El Nem Kötelezett Országok csoportja, valamint a későbbi Afrikai Unió. Az 5.2-es és 5.3-as fejezetben bemutatjuk, hogy ezek a prioritások a mai napig fennmaradtak;
- a harmadik szintér a lefegyverzés: vagyis a DAK elkötelezte magát, hogy a jövőben csakis védelmi, illetve békefenntartó és béketeremtő célokra használja a haderejét. Itt kell megjegyezni, hogy a DAK azzal is pozitív példát mutatott, hogy az első ország volt, amely atomfegyvereit megsemmisítette még 1990 és 1994 között;
- a negyedik pillér viszont arra fókuszál, hogy Dél-Afrika nem tud felemelkedni, ha szegény országok veszik közre, emiatt és ezen felül hálával és adóssággal tartozik a környező országoknak, mert elősegítették a felszabadítási akciót, tehát támogatni fogja őket a jövőben is.

Látható: a dolgozat négy alhipotézise részben ugyanezeket a pontokat, kérdéseket fogalmazza meg, jóllehet jelenlegi környezetbe helyezve őket.

Habib (2009) ugyanezeket a pontokat fogalmazza meg csak másfajta megközelítésből. Véleménye szerint az ANC nemzeti érzelmei egyértelműen Afrikát helyezték a külpolitika fókuszába:

- Első körben a Dél-afrikai Köztársaság gazdasági és katonai erőforrásainak jelentős részét a kontinens stabilizálására használták fel. 1994-et követően Dél-Afrika részt vett tárgyalóként a következő konfliktus sújtotta térségekben: Angola, Burundi, Lesotho, Kenya, Mozambik, Sierra Leone, Szudán és Zimbabwe. A katonái pedig a következő országokban állomásoztak békefenntartói szerepkörben: Burundi, Kongói Demokratikus Köztársaság, Comore-szigetek, Eritrea, Etiópia, Közép-afrikai Köztársaság és Szudán.
- Másodszor a DAK Nigéria segítségével újjáépítette Afrika intézményi architektúráját. Kulcsszerepet töltött be az Afrikai Unió és az Afrikai Parlament új tartalommal való megtöltésében. Az AU-n és az Afrikai Parlamenten kívül a két ország a NEPAD és az APRM létrehozásával is fontos szerepet játszott abban, hogy a földrészt hitelét növeljék a fejlett országok szemében.
- Harmadik körben a DAK ugyancsak kulcsszerepet töltött be azzal, hogy nyomatékkel felhívta a nemzetközi közvélemény figyelmét az afrikai kontinens problémáira. Ennek nyománt bővültek a kereskedelmi, a független külföldi tőkeberuházási lehetőségek, valamint nőtt természetesen a hivatalos fejlesztési segélyek mértéke is Afrika felé. A DAK is jelentősen növelte saját gazdasági kapcsolatait Afrika irányába, de erről részletesen a 7. fejezetben teszünk említést.

1994 előtt, mint már említettük, az ország mindössze 30 misszióval rendelkezett külföldön. 1996-ra ez 124-re emelkedett, köszönhetően a rendszerváltásnak és a külpolitikai expanciónak. 1994 előtt alig volt olyan nemzetközi szervezet, amelynek tagja lehetett a Dél-afrikai Köztársaság, 1996-ra már 45-ben volt tagsága (Barber 2005: 1082). 1996 más szempontból is egyfajta fordulópontnak tekinthető a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikájában, részben talán úgy is megfogalmazható, hogy az ország ekkor „veszítette el ártatlanságát”.⁴⁴ Mandela nemzetközi összefogást hirdetett meg az autoriter nigériai

---

⁴⁴ Mandela hatalomra kerülésekor Nigériában Sani Abacha tábornok volt hatalmon, erősen autoriter rezsim vezetőjeként. Nigériában az ogoni népcsoporthoz tartozók demonstrációba kezdtek a tábornok ellen, mert a földjeiket az olajipar megromlalta. A demonstrálókat katonai bíróság elé állították, ahol bűnösnek találták őket puccskísérlet vádjával és kivégzésre ítélték őket. Mandela megkísérelte a helyzetet orvosolni, és a külügyminiszterét, Mbekit, valamint Desmond Tutu bíborost Nigériába küldte, hogy próbálják meg jobb belátásra bírni a tábornokot. Mandela akkor a Nemzetközösség éves találkozásán vett részt, és kérésére felfüggesztették Nigéria tagságát a Brit Nemzetközösségben. Ez azonban csak részben volt kielégítő Mandelának, így kezdeményezte a SADC rendkívüli ülését is, ahol összehangolt akcióra szólította fel az egybegyűlt tagállamokat Nigériával szemben, felszólítva őket, ne vásároljanak kőolajat Nigériától. Ám Mandela fellépése hatástalannak bizonyult: a nyugati országok továbbra is vásároltak Nigériától kőolajat, az afrikai országok pedig kiálltak Nigéria mellett, mert nem autoriter országgént tekintettek rá, hanem

vezetéssel szemben, amelyet végül pont az afrikai országok ellenkezése miatt kellett felfüggesztenie. A történetből sokat tanulhatott a dél-afrikai vezetés, a továbbiakban egyértelművé vált számára, hogy fontos ugyan az emberi jogok terjesztésének elve, de ezt a kontinensen belül csakis az afrikai szolidaritás elvének fenntartásával szabad hangoztatnia, és nem az afrikai országok deklarált vagy nem deklarált céljai ellenében. Később a Zimbabweval kapcsolatos dél-afrikai állásfoglalás gyökere feltehetően erre az esetre nyúlik vissza.⁴⁵

Mbeki hatalomra kerülésével a dél-afrikai retorika némi változáson ment keresztül, a korábbi felváltotta egy új beszédmód, amelynek három összetevőjét lehet megkülönböztetni: demokrácia párti, Afrikát előtérbe helyező és anti-imperialista. A Nigériával való kapcsolatok lassan javulni kezdtek Abacha tábornok 1999-es halálát követően, és Mbeki elnök 2000-ben tett hivatalos látogatása, valamint Obasanjo elnök dél-afrikai látogatása azt mutatta, hogy a két ország között normalizálódnak a viszonyok. Az Afrikai Unió keretében 2001 októberében került sor a NEPAD program beindítására, amelyhez a titkárságot a DAK biztosította. A NEPAD célja a szegénység felszámolása, a fenntartható fejlődés és Afrika integrációja a globális gazdaságba. Mbeki és kollégái felismerték, hogy az egyik legszükségesebb elem Afrika fejlődésének előmozdítása szempontjából a G8 országok támogatásának elnyerése, ezen felül természetesen a jó kormányzás elveinek az előmozdítása és a politikai stabilitás biztosítása Afrikában. Ennek érdekében került kialakításra az ún. African Peer Review Mechanism (APRM)⁴⁶ részben az OECD példáját alapul véve. Az APRM lényege, hogy minden egyes afrikai állam, amely részese a programnak, aláveti magát intenzív átvilágításnak, amelynek keretében négy kérdéscsoportra kell felelnie: demokrácia és politikai kormányzás,

---

regionális vezetőként. Szemben a DAK-kal, amely ezúttal szembe ment az afrikai egységgel, és „magára hagyta egy afrikai társát”. Olyan vélemények is megfogalmazódtak, hogy a Dél-afrikai Köztársaság valójában fehér állam fekete vezetővel. Végül Mbekinek sikerült a helyzetet megoldania anti-imperialista retorikával, amikor megvádolta a nyugati országokat, hogy bár lenne lehetőségük tenni valamit bojkott révén, de továbbra is vásárolják Nigériától az olajat, akkor miért a DAK-tól várják el mások a cselekvést.

⁴⁵ Egy másik, hasonló példa Kínával kapcsolatos. A Dél-afrikai Köztársaság az univerzalizmus elvét hirdette ugyan, vagyis hogy senkit sem rekeszt ki, s ennek keretei között a két Kína elvet is támogatta, hiszen az apartheid rezsimtől viszonylag erős kapcsolatot örökölt meg Tajvannal. Tajvan nagyban támogatta a Dél-afrikai Köztársaságot: például az 1994-es választások során jelentős összegeket adott az ANC-nek. Ugyanakkor Pekingnek nem volt ínyére ez a közeli viszony, és közölte, hogy választani kell a két ország között. Dél-Afrika végül Kínát választotta Tajvannal szemben (Barber 2005: 1086).

⁴⁶ Az APRM tagjai 2013-ban: Algéria, Mali, Burkina Faso, Sierra Leone, Szenegál, Ghána, Togo, Benin, Nigéria, Kamerun, Egyenlítői Guinea, Gabon, Kongó, Angola, Dél-afrikai Köztársaság, Lesotho, Mozambik, Zambia, Tanzánia, Ruanda, Uganda, Kenya, Dél-Szudán, Szudán, Etiópia, Egyiptom.

gazdasági kormányzás, vállalati kormányzás, valamint gazdasági és szociális fejlődés (Barber 2005). A megfogalmazott ajánlásokat pedig célszerű betartani.

A dél-afrikai külpolitika számára talán a legproblémásabb kérdés, hogy miképpen viszonyuljon az átalakuló Zimbabwehez. Robert Mugabe, aki talán az egyik utolsó élő tagja az afrikai szabadságharcosok régi nemzedékének, az 1990-es évek végétől már túlzottan is ragaszkodott a hatalomhoz Zimbabwe elnökeként.⁴⁷ Mbeki számos nemzetközi szervezet és fejlett ország próbálta meggyőzni, hogy lépjen fel Mugabéval szemben, ám részben afrikai támogatás hiányában, részben pedig a saját meggyőződése miatt jelentős lépést nem tett ez ügyben. Érdeemes megjegyezni, hogy az afrikai országok jelentős része támogatta Mugabe politikáját. A Brit Nemzetközösség választási megfigyelői 2002-ben arról tudósítottak, hogy Zimbabweban a megfélemlítés politikája zajlik, addig az ANC megfigyelői, illetve az AU megfigyelői szerint a választások tiszták voltak és minden rendben zajlott (Prys 2008). Mbeki 2003-ban például azt írta, hogy a jelenlegi problémák Zimbabweban a gyarmati múltból és a fehér uralomból fakadnak, és Zimbabwe lakosságának joga van ahhoz, hogy problémáit maga oldja meg külső beleszólás nélkül (Barber 2005: 1093). Mbeki a Nemzetközösség ülésein is mindig támogatta Zimbabwe ügyét/helyzetét. A kérdés természetesen, hogy ez miért történt így. Ezt Barber (2005) szerint négy okra lehet visszavezetni:

- Mugabe pozíciója: a fejlett világban Mugabét ugyan emberi jogokat eltipró diktátornak tekintik, Afrikában azonban sokáig egészen más volt a megítélése. Afrikában a mai napig úgy tekintenek rá, mint a függetlenség kiharcolójára, aki leváltotta Ian Smith kormányát az akkori Rhodesiában.
- Visszavette a fehérek által birtokolt földeket, és feketéknek osztotta ki őket. Afrikában az egyik legfontosabb kérdés a földtulajdon, és azzal, hogy Mugabe visszaszolgáltatta a feketéknek azokat a földterületeket, amelyek régen hozzájuk tartoztak, jelentős népszerűsége tett szert.
- Az előzőek alapján nem meglepő, hogy Mugabe a DAK-ban is nagy népszerűségnek örvend, hiszen a Dél-afrikai Köztársaságban a fehérek birtokában

---

⁴⁷ Figyelmen kívül hagyott emberi jogokat, a választásokat nem törvényes és egyenlő feltételek között tartották meg, a sajtószabadságot és a szabad véleménynyilvánítást korlátozták, a fehérek által birtokolt földterületeket államosították. Amikor a független bíróság elmarasztaló ítéletet hozott Mugabe elnök terhére, Mugabe kijelentette, hogy a bíróságnak ehhez nincs joga, és hozzá nem értéssel vádolta a bírakat. Több független bírót el is mozdítottak tisztségükből és kormányhű bírakkal váltották fel őket.

levő földterületeket nem sajátították ki erőszakkal, ezért Mbekinek saját hazai választói bázisára is figyelnie kellett a saját és az ANC népszerűsége fenntartása érdekében.

- A negyedik szempont pedig az afrikai szolidaritás fenntartása. Korábban már bemutattuk, hogy Nelson Mandelával szemben milyen ellenséges hangulat alakult ki Afrikán belül, amikor megkísérelte a Nigériával szembeni szankciókat, még akkor is, ha az a nem afrikaiak szemszögéből jogosnak tűnhetett. Ezért is érthető, hogy Mbekinek nem állt érdekében olyan érzést kelteni az afrikai államokban, hogy cserbenhagyja őket.

Lipton (2009) a korábbi pontokat a következőkkel egészíti ki. A DAK Zimbabweval kapcsolatos külpolitikája a következő pontokon alapul:

- A szuverenitás tisztelete és annak az elvnek a visszautasítása, hogy afrikai államok vezetőit a nyugati országok kérésére elmozdítsák. Ezt egyfajta afrikai „Monroe-elvnek” is lehet tekinteni.
- Ugyancsak ellenzése annak az elvnek, hogy a nyugati országok (saját külpolitikai céljaik érdekében) felhasználják az ENSZ BT-t, hogy emberi jogok megsértése ürügyén egyes országokat elmarasztaljanak, mint például Zimbabwe-t. A DAK szerint az ilyen és ehhez hasonló eseteket demokratikusabb formában az ENSZ Közgyűlésben vagy az Emberi Jogi Tanácsban kellene döntésre vinni.
- Azon a vélekedésen, hogy a DAK csendes diplomáciája hatékonyabb lehet, mint a nyugati országok által szorgalmazott diplomácia.
- Az Egyesült Királyság nem teljesítette az 1980-as ún. „Lancaster House” ígétét, amely alapján anyagi erőforrásokat juttatott volna a föld újraosztásához. A DAK szerint ez vezetett a termőföldek erőszakos elfoglalásához. Ezen felül Zimbabwe gazdasági problémáiról nem a korrupció és az alacsony hatékonyságú bürokrácia, hanem az IMF által diktált programok sikertelensége tehet.

Lipton (2009) kritikusan áll hozzá a dél-afrikai állásponthoz és megjegyzi, hogy ugyan:

- Az Egyesült Királyság nem utalta át az ígért 44 millió fontot a Lancaster House megállapodás keretei között, de 40 millió fontot igen. A fennmaradó 4 millió angol fontot azért tartotta vissza, mert a program jól kezdődött, de egy idő után a pénzek nem a kisbirtokosoknak jutottak, hanem Mugabe párttársainak. Az

Egyesült Királyság fenntartotta ígéretét akkor is és most is, hogy biztosít addicionális erőforrásokat a földreformra egy feltétellel: ha a pénzosztás transzparens módon történik.

- A Zimbabwét sújtó szankciók Lipton szerint minimálisan befolyásolták Zimbabwe gazdaságának fejlődését, arra sokkal inkább hatással volt a jogállamiság hiánya, a korrupció, a rossz kormányzás, amelyek elijesztették a befektetőket.

Prys (2008) és Geldenhuys (2010) hasonló véleményen van, mint Barber (2005) és Lipton (2009) azt illetően, hogy a Zimbabwéval kapcsolatos problémák miért maradtak megoldatlanok. Véleményük szerint a Dél-afrikai Köztársaságnak nem áll érdekében fenntartani ezt a helyzetet, sokkal inkább érdekében áll az ún. csendes diplomácia alkalmazása, amelynek keretei között lassan, de biztosan megpróbálhatja megoldani a helyzetet. Így nem veszíti el a többi afrikai ország támogatását, hiszen azok a mai napig is felnéznek Mugabéra, mint az egyik utolsó függetlenségi harcosra, és az ő szemükben nem tűnik nyugati imperialista érdekeket kiszolgáló országnak. Mivel a fejlett nyugati világ számára még mindig a Dél-afrikai Köztársaság a legmegbízhatóbb partner a régióban, dél-afrikai diplomaták és szakemberek rendszeres konzultációkon vesznek részt az IMF, illetve a Világbank képviselőivel (Prys 2008: 24), amikor a Mugabe rezsim gazdasági hatásait vizsgálják. Ennek következtében a DAK számára olyan konzultációs lehetőségek nyílnak meg az IMF és a Világbank köreiben, amelyek Zimbabwe nélkül talán nem lennének elérhetőek. Ennek következtében a DAK részben tudatosan fenn is tartja a jelenlegi helyzetet Zimbabwében, de feltehetően a korábban említett problémák miatt nem tudja vagy nem is akarja megoldani a helyzetet. Femes (2009) szerint a dilemma abban áll, hogy a DAK miként tudja végül elmozdítani Mugabét anélkül, hogy az afrikai országok ne tekintsenek rá árulóként, aki feladta Zimbabwét a nyugati országok kedvét keresve. Sajnos nem elhanyagolható szempont a régiós nemzetközi szervezetekben való befolyásért zajló küzdelem sem. Abban az esetben, hogyha a DAK megdöntené Mugabét, joggal számíthatna rá, hogy befolyása és támogatottsága a SADC-ben, NEPAD-ban és AU-ban jelentősen csökkenne. Az általa hagyott űrt pedig Nigéria töltené be, amely ország egyre erősebb igénnyel lép fel a regionális vezető pozícióért folytatott harcban, hiszen minden ötödik fekete-afrikai Nigériában él.

Habib (2009) annyiban megy túl a korábban említett szerzőkön a DAK Zimbabwe politikája kapcsán, hogy kontextusba helyezi azt, és összehasonlítja ezt a politikát más nagyhatalmak diktatúrákkal szemben folytatott politikájával. A Dél-afrikai Köztársaság négy alkalommal működött együtt Kínával és Oroszországgal annak érdekében, hogy a félkatonai mianmari, illetve zimbabwei rezsimet, vagy Iránt végül ne ítélje el az ENSZ BT. A nemzetközi civil emberi jogvédő közösség részben joggal háborodott fel, és állította, hogy a Dél-afrikai Köztársaság elárulta azokat az elveket, amelyeket korábban az apartheid elleni harc idején vallott.⁴⁸ A Dél-afrikai Köztársaság szerint, miközben az Egyesült Államok szankciókat akart Mianmarral, Szudánnal vagy Zimbabwéval szemben, támogatta Mubarak és Musharaf rendszerét, illetve nem tett semmit Izraellel szemben. Az Iránnal szemben javasolt szankciók esetében ugyancsak a nagyhatalmak álszentségére hívta fel a figyelmet.⁴⁹

Összefoglalva az eddigieket azt mondhatjuk: a Mandela elnöksége által meghatározott külpolitika egyértelműen idealista elvekre épített, amelynek keretei között megkísérelte felhasználni az ország iránt tapasztalható globálisan megnyilvánuló jóakaratot. A külpolitikai realitások azonban másképpen alakultak, és a Nigériával szembeni határozott fellépés megmutatta, hogy az afrikai országok nem fogadják el a liberális elvekre épülő külpolitikát. Részben a fejlett világ „ügynökét” látják benne, részben pedig félnek attól, hogy a Dél-afrikai Köztársaság kihasználva gazdasági erőfölényét még jobban fölébük nő, és megkísérli belpolitikájukat is befolyásolni. Véleményem szerint a dél-afrikai külpolitikának fokozatosan kellett azzal szembesülnie, hogy azok a liberális eszmék, amelyek szerencsés körülmények folytán lehetővé tették a vér nélküli rendszerváltást a DAK-ban, már nem működnek a külpolitikában. Hiába volt Mandelának igaza, amikor

---

⁴⁸ A DAK amúgy arra hivatkozott, amikor az ENSZ BT-ben tagként nem támogatta az elítélő határozatokat, hogy véleménye szerint azok nem a megfelelő struktúrában lettek előterjesztve, illetve azért is ellenezte azokat, mert véleménye szerint a fejlett országok olyan országokat akartak elmarasztalni, amelyekhez ellenségesen viszonyultak.

⁴⁹ Irán (elviékben) polgári célú nukleáris létesítményeket kíván fejleszteni, amihez joga van, mint az atomsorompó egyezmény egyik aláírójának. Persze ehhez betekintést kellene biztosítani a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség munkatársainak az iráni nukleáris létesítményekbe, hogy ellenőrizni tudják, valóban csak polgári célúak-e ezek. Mivel erre nem kaptak lehetőséget, az ENSZ BT állandó tagjai kisebb-nagyobb mértékben elmarasztalják Iránt. A DAK azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy az ENSZ BT állandó tagjai sem feddhetetlenek, ugyanis nem tartották magukat az atomfegyverek csökkentéséről szóló megállapodásokhoz, és mindegyikük fejleszti és modernizálja a saját arzenálját. A DAK-nak elvileg igaza van ebben, de túl sok támogatót nem sikerült eddig találnia elveihez. 2013-2014-re a fejlett világ Iránnal való kapcsolata normalizálódni látszik, s ez elsősorban nem a DAK érdeme, hanem sokkal inkább az új iráni vezetés eltérő fellépése és a szankciók hatására következhetett be.

morálisan magasabb értékek mentén akarta kezelni Nigériát és Afrikát Abacha tábornokkal kapcsolatosan, ez szemmel láthatóan ellenállásba ütközött. Hiába támogatta korábban Tajvan az ANC-t, a diplomáciai kapcsolatokat fel kellett függeszteni 1994 után, és mára Kína vált a DAK egyik stratégiai szövetségesevé. Ugyancsak hiába akarná a DAK vezetése elmozdítani Mugabét Zimbabwe éléről, ezt sem teheti meg anélkül, hogy a belpolitikában ne kelljen Zumanak népszerűségvesztéstől tartania, illetve a SADC tagországai ne tekintenének rá úgy, mint imperialista országra. Ahhoz, hogy a DAK képes legyen fenntartani a pozícióját, és elfogadtassa magát a szomszédaival, pragmatikus politikát kell folytatnia, vagyis a Mandela által kiemelten kezelt emberi jogok és a konszenzusra építő külpolitika csak akkor valósulhat meg, ha az más, az adott kérdésben befolyással bíró ország számára nem okoz hátrányokat. A Mbeki által vezetett kormány antiimperialista retorikájával és a Zimbabweval szembeni elnéző magatartásával már sokkal inkább az afrikai országok szája íze szerint cselekedett, jóllehet ezzel el is távolodott Mandela elveitől. Ezt a külpolitikát vitte tovább Zuma is. S ennek a külpolitikának sikerességét mozdította elő a BRICS országok csoportjába való felvétel 2010-ben, ami azután új alternatívákat nyitott az ország számára a fejlett világgal való kapcsolatai kiegészítése érdekében is.

Az aktuális külpolitika a 2011-ben megfogalmazott külpolitikai Fehér Könyv szerint a korábban kialakított elvekre épül (Department of International Relations and Cooperation 2011a). Ez megerősíti az emberi jogok, a demokrácia, a szegénység felszámolása és a megbékélés érdekében vállalt elkötelezettségeket. A nemzeti érdek a dokumentum alapján ember központú, az egyének felemelésén dolgozó, a környezeti fenntarthatóságot középpontba helyező ország kialakítása. Ezen felül kulcsfontosságot tulajdonít ez a dokumentum a környező afrikai országokkal való kapcsolatok elmélyítésének, illetve a Dél-Dél kapcsolatok további fejlesztésének. Szintén lényegesnek tartja a nemzetközi szervezetekben való aktív részvételt, vagyis: a SADC-ban, az Afrikai Unióban, a Brit Nemzetközösségben, az ENSZ-ben, a G77+Kínában és a BRICS-ben. Az interjúk ugyancsak azt erősítették meg, hogy Afrika és a fejlődő világ tekinthető a DAK számára első számú prioritásnak. Azonban érdemes megjegyezni, hogy az interjúk tanulsága alapján ugyan a külpolitikai stratégiai dokumentumokat nyugati minták szerint dolgozták ki, ám azok sokkal inkább azt tartalmazzák, hogy az ország mit szeretne megvalósítani, mint azt, ami valóban megvalósításra is kerül. Ha pozitívan akarunk viszonyulni a külpolitikai stratégiához, akkor azt láthatjuk, hogy legalább a problémákat világosan

látják, ha megvalósítási foratókönyv nincs is egyelőre mellette. Ugyancsak megfigyelhető egyfajta kettős beszéd a külpolitikai kapcsán. Míg a hivatkozott Fehér Könyv egyértelműen külső fogyasztásra készült, ha a már hivatkozott ANC (2011) vitaanyaggal vetjük össze (ami pedig belső fogyasztásra), akkor sokkal egyértelműbbé válik, hogy a politikai elit megosztott azzal kapcsolatban, mi lenne a helyes út az ország számára külpolitikai téren. Az ANC vitaanyaga tartalmaz olyan irreális elképzeléseket, hogy a NATO-t fel kellene oszlatni vagy minden nukleáris fegyvert meg kellene semmisíteni. A vitaanyag értekezik Afrika újkori gyarmatosításáról is, ami a Nyugat és a Kelet segítségével valósulna meg. Ezért különösen érdekes, hogy pár oldallal később már azt írja a dokumentum, hogy a BRICS az az együttműködési keret, amely segítséget nyújthat egy új, igazságosabb világrendszer kiépítéséhez, ami már nem a Washingtoni Konszenzuson alapul. Vagyis a belső fogyasztásra készült retorika egyáltalán nem egységes, feltehetően különböző lobbicsoportok különböző célokat követnek, s ezek együttesen, de nem egységesítve kerültek megfogalmazásra az ANC vitaanyagában. Marton (2013) könyvében felhívja ennek az eltérésnek a lehetséges megvalósulására a figyelmet, vagyis véleménye szerint különbség lehet a hivatalosan kinyilvánított külpolitika, a külpolitikai magatartás, valamint az észlelt külpolitika között. Ha ez bekövetkezik, mint a DAK esetében, az megkérdőjelezi a külpolitikai hitelességet. Az interjúk alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Zuma elnök külpolitikájában azt az elvet követi, hogy mindenkinek igyekszik kedvében járni, vagyis pragmatikus vezető. Míg a Globális Észak felé pozitívan jelez a külpolitikai stratégiában megfogalmazott elvekkel, a belső közvélemény és a Globális Dél felé a belső vitaanyagok segítségével ad jelzéseket. Viszont a két retorikai halmaznak létezik metszete is, és ez az elkötelezettség a nemzetközi multilaterális szervezetek irányában. Jól mutatja az ország elkötelezettségét, hogy 2007-2008, valamint 2011-2012-ben a Dél-afrikai Köztársaság tagságot nyert az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Később részletesen is elemezzük még ezt a kérdést.

A Fehér Könyv szerint a következő kihívásokra kell figyelnie a Dél-afrikai Köztársaságnak külpolitikája megvalósítása közben:

- változó demográfiai viszonyok.⁵⁰

---

⁵⁰ A változó demográfiai viszonyok erősödő nyomást gyakorolnak a jóléti rendszer fenntarthatóságára, a kulcsfontosságú természeti erőforrásokra és a munkaerőpiacra. A fiatal munkaerő egyszerre jelent

- A gazdasági világválság következtében új regionális kereskedelmi egységek jönnek létre, amelyek elsősorban az egymás közötti kereskedelmet támogatják, s ez diszkriminációhoz is vezethet.
- A tudományos innovációk terjedése ugyancsak változásokat hozott például a zöld technológiák terjedése révén, ezek jelentős hatással lehetnek a termelési és fogyasztási folyamatokra, és segítségével fenntarthatóbbá tehető a környezet.⁵¹
- Az új közösségi média-alkalmazásoknak köszönhetően (Facebook, Twitter stb.) a transzparencia és a demokratizálódási folyamat új erővel terjed.⁵²
- A környezetvédelem kérdései: az üvegházhatású gázok kibocsátása és a globális felmelegedés negatív hatást gyakorol a szubszaharai mezőgazdaságra, víz- és élelmiszerellátásra, és könnyen instabilitáshoz vezethet.⁵³
- Megnövekedett verseny a természeti erőforrásokért. A kőolaj és a földgáz talán mostanában a legkeresettebb természeti erőforrás, és azok az országok, amelyekben relatíve könnyen ki lehet ezeket termelni, versenyelőnyt élveznek másokkal szemben.

A Fehér Könyv távlati célja, hogy 2025-re a Dél-afrikai Köztársaság hasznos és befolyásos tagja legyen a nemzetközösségnek, nemzetközileg is versenyképes fenntartható gazdaságra támaszkodva, olyan gazdaságra, amely folyamatosan csökkenti a munkanélküliséget és az egyenlőtlenséget, diverzifikálja a külgazdasági kapcsolatait. Hasonlóan cél a DAK számára, hogy kihasználja a diverzifikációból és a fokozatosan mélyülő világgazdasági integrációból származó előnyöket. Tekintettel arra, hogy a gazdasági diverzifikáció minden egyes stratégiai dokumentumban említésre kerül,

---

lehetőséget és kockázatot. Lehetőség, mert új piac és olcsó munkaerő, viszont a mai városok infrastruktúrája nincs felkészülve a tömeg szolgáltatásokkal való ellátására. Ezen felül növekszik a migrációs nyomás, ami biztonsági kockázatot rejt. A migráció pedig a rasszizmus és idegengyűlölet növekedéséhez vezethet. Mivel a DAK a legfejlettebb ország a dél-afrikai régióban, erősödő migrációs nyomással kell számolnia, ha a környező országok gazdasága nem biztosít elegendő munkalehetőséget.

⁵¹ Az új technológiák helyes felhasználása jelentős kihívás elé állítja a világot. Például: megfelelő új gyógyszer kifejlesztése elősegítheti a HIV/AIDS elleni sikeres küzdelmet, kívánatos, hogy ez legyen mindenki számára olcsón elérhető, de a fejlesztő vállalat milliárdokat ölt bele a fejlesztésbe és szeretné, ha befektetése megtérülne. Nagy kérdés ez esetben, hogy melyik törekvés támogatandó.

⁵² Természetesen a szélsőséges véleményformálók gondolatai is egyre több emberhez juthatnak így el, s ez biztonsági kérdéseket vet fel.

⁵³ Az elszívatosodás növelheti és növelni fogja az éhezést, illetve az alultápláltságot. Emiatt szükséges lenne a létező szerződések áttekintése a vízhasználatról, hogy a már most sem kellő mértékben rendelkezésre álló erőforrást igazságosabban használhassák fel. Az egyik interjúalany említette, hogy az alternatív energiatermelés az a terület, ahol magyar vállalatok is jelen vannak a DAK-ban, elsősorban a biomassza-hasznosítás területén.

rákérdeztem az interjúalanyok körében, hogy ez valójában mit jelent. A válaszok nem voltak egyértelműek. A közös nevező e válaszokban a személygépkocsi gyártás bizonyult, ugyanis ez az az ágazat, amelyben tényleg komoly tradíciókkal rendelkezik az ország. Jóllehet korábban már említettük, hogy egyes személygépkocsi gyártó üzemek vezetői fontolgatják a kivonulást a korrupció elterjedtsége miatt, de eddig ez nem valósult meg.⁵⁴ Fontos tényező a korábban említettek mellett, hogy a DAK-nak nem csak tradicionális, fejlett világbeli kereskedelmi partnereire kell koncentrálnia, hanem súlyt kell helyeznie az újonnan felemelkedő gazdaságokkal való kapcsolatok fenntartására is. Mivel a DAK nyersanyaggal relatíve bőven ellátott, egyértelmű célja kell legyen ennek minél hatékonyabb kiaknázása, vagyis nem csak nyersanyagként, hanem feldolgozott termékként való értékesítése. Ám problémát jelenthet e téren számára, ha az energiaárak tovább emelkednek, hiszen versenytársai, mint például Nigéria, bővelkednek az energia előállításához szükséges természeti erőforrásokban, és ezt regionális pozíciójuk erősítésére használhatják.

A Fehér Könyv (Department of International Relations and Cooperation 2011a: 19) reflektál arra a disszertációban már megfogalmazott felvetésre is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság globális befolyása nem csak attól függ, hogy regionálisan hogyan pozicionálja magát, hanem attól is, milyen képességgel rendelkezik a globális problémák megoldására. A Fehér Könyv szerint a DAK feladata, hogy a fejlődő világ érdekeit képviselje, amit erős bilaterális kapcsolatain keresztül tehet meg a nemzetközi multilaterális szervezetekben.

A Dél-afrikai Köztársaság Nemzetközi Kapcsolatokkal és Együttműködéssel foglalkozó Minisztériuma megalkotott egy 2012-2017 közötti külügyi stratégiával foglalkozó dokumentumot is, amely azonban sokkal inkább tekinthető operatív programnak, mint stratégiaalkotásnak, mert cél-eszköz összekapcsolásokban gondolkodik (Department of International Relations and Cooperation 2012b: 21-23). A következő prioritások kerültek ebben megfogalmazásra:

- *Az Afrikával foglalkozó kérdések előtérbe helyezése és a fenntartható fejlődés:* a Dél-afrikai Köztársaság területén a jobb életkörülményekért folytatott harc

---

⁵⁴ A Mercedes új C-Klass személygépkocsija például részben East-Londonban készül majd egy 286 millió amerikai dolláros beruházás keretében (Department of International Relations and Cooperation 2013).

összekapcsolódik az Afrika egészében e cél elérése érdekében folytatott harccal. Ezért Dél-Afrika elősegíti az afrikai kontinensen a békés vitarendezési folyamatokat, elősegíti a regionális integrációk kialakulását és fennmaradását, támogatja az Afrikán belüli kereskedelem növekedését, és támogatja a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósulását. A kontinensen zajló regionális integrációk előmozdítására a Dél-afrikai Köztársaság leginkább az Afrikai Uniót akarja felhasználni, de emellett a különböző regionális integrációkat, mint például a COMESA-t, SADC-t, stb. is támogatja, hiszen ezek a csoportosulások már működnek és többletet tudnak biztosítani az érintett régióknak. Ezen felül Dél-Afrika támogatja az African Peer Review Mechanism (APRM) kiszélesítését, amelynek célja, hogy a kontinensen zajló demokratizálódási folyamatok átlátható és nemzetközileg is elfogadott formában valósuljanak meg. Ezt kiegészíti az Afrikai Unió és a NEPAD Afrika Cselekvési Tervével, amelynek célja, hogy a nemzetközi fejlesztési vállalkozások konkrét projekteken keresztül valósulhassanak meg a földrészen. Az ország további célja, hogy a saját nemzetközi fejlesztési támogatásainak csatornázása végett létrehozzon egy fejlesztési ügynökséget, a SADPA-t (South African Development Partnership Agency), amely hosszú távon is felügyeli majd a régióban végrehajtott fejlesztési programokat.

- *Elősegíteni a politikai és gazdasági integrációt a SADC országai között:* A SADC országok között megvalósuló egyre mélyebb integráció kulcsfontosságú lehet a dél-afrikai szubkontinens további fejlődése szempontjából. Ezért a kereskedelmi politikák összehangolása, az infrastrukturális fejlesztés, a kormányzati szervek kapacitás-fejlesztése és a politikai kohézió javítása mind hozzájárulhat a SADC és ezen belül a Dél-afrikai Köztársaság versenyképességének és fejlődési ütemének növeléséhez.
- *Dél-Dél kapcsolatok javítása:* A fejlődő országokkal való kapcsolatok erősítése nem csak a rövid távú és a DAK számára realizálható hasznok miatt tekinthető lényegesnek, hanem rajtuk keresztül megvalósítható az a cél is, hogy az afrikai kérdések a jelentősebb nemzetközi szervezetek napirendjén szerepeljenek, ezáltal is elősegítve az elmaradott országok gazdasági fejlődését.
- *Az északi országokkal való stratégiai kapcsolatok javítása:* A Föld északi féltékéjén található országokkal való kapcsolatok javítása elengedhetetlen annak érdekében, hogy a jelenlegi kereskedelmi kapcsolatok fennmaradhassanak vagy javuljanak, ezen felül ennek segítségével el lehet érni, hogy mind két-, mind pedig

többoldalú fórumokon továbbra is napirenden maradjon az afrikai problémák megoldása.

- *Részt venni a globális kormányzási rendszerben:* A Dél-afrikai Köztársaság elkötelezett híve a multilateralizmusnak és ezen belül is az ENSZ rendszerének. Célja, hogy elősegítse a globális biztonság, a fenntartható fejlődés, az emberi jogok és a nemzetközi jog elveinek tiszteletben tartását. Véleménye szerint a globális kihívásokra akkor lehet a legjobb válaszokat adni, ha a világ fejlett és fejlődő országai minél inkább elősegítik a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósulását. Ugyancsak feladat, hogy a különböző akciótervek, amelyek elfogadásra kerülnek egyes nemzetközi fórumokon, minél hamarabb kézzel fogható akciótervekké alakuljanak, és ne maradjanak csak üres szövegek.
- *Erősíteni a gazdasági és politikai kapcsolatokat:* A korábban megfogalmazott pontok között ez talán a legkevésbé specifikus. A célja, hogy javuljanak a Dél-afrikai Köztársaság kereskedelmi kapcsolatai, több külföldi közvetlen tőkeberuházás érkezzen az országba, illetve a turisták számára is kedvelt desztináció legyen.

5.2. A Dél-afrikai Köztársaság stratégiájának gyakorlati megvalósulása 2011-2013-ban

A következő alfejezetben röviden bemutatjuk, hogy az előző alfejezet végén ismertetett Fehér Könyv stratégiája milyen módon valósult meg a gyakorlatban a 2011-2013-as években. A fejezet a Department of International Relations and Cooperation (2012c és 2013) forrás alapján készült, és pontokba gyűjtve mutatja be az eredményeket. A kifejtés során reflektálni fogunk természetesen a hipotézisünkben megfogalmazott kérdésekre is, illetve információkat fogunk gyűjteni az 5.3-as fejezethez, hogy a Dél-afrikai Köztársaság vajon milyen olyan típusú tevékenységet folytatott, amely a régió érdekképviselőjének tekinthető?

5.2.1. Az Afrikával foglalkozó kérdések előtérbe helyezése és a fenntartható fejlődés

- A Dél-afrikai Köztársaság sikeresen lobbizott annak érdekében, hogy az AU elnöki pozíciójába a dél-afrikai Nkosazana Dlamini-Zuma kerüljön 2012 októberében. Több interjúalany egybehangzó véleménye alapján is ez az egyik leglátványosabb eredménye a dél-afrikai külpolitikának az elmúlt években.
- A DAK részt vett az APRM (African Peer Review Mechanism) fórumain. Az Afrikai Uniónak talán ez a legsikeresebb eszköze, amelynek segítségével nemzetközileg is képes hitelesen bizonyítani, hogy a demokrácia és a jó kormányzás elvei Afrikában is kezdenek meghonosodni. A Dél-afrikai Köztársaság sikeresen lobbizott, hogy a korábbi alelnök, Baleka Mbete bekerüljön az APRM vezetői tanácsába.
- A DAK tagja volt 2010 és 2012 májusa között az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsának, amelynek során elősegítette, hogy stratégiát dolgozzanak ki az új típusú biztonsági kihívások kezelésére, az AU/ENSZ együttműködés javítására, az Afrikai Készenléti Haderő támogatására, illetve a fentiek pénzügyi háttérének megteremtésére. A tevékenység elvezetett az ENSZ BT 2033 (2012)-es határozatához, amely új alapra helyezte az AU/ENSZ közötti együttműködést.⁵⁵
- Az AU/ENSZ együttműködés keretei között a Dél-afrikai Köztársaság ugyancsak részt vett békefenntartó missziókban a Kongói Demokratikus Köztársaságban (KDK) (MONUSCO), Szudánban (UNAMID) és Dél-Szudánban (UNMISS). Ezen kívül részt vett a harcoló felek közötti közvetítésben Zimbabwe, Madagaszkár és Líbia esetében. Ezen felül Zuma elnök vezette az AU-nak azt az ad hoc bizottságát, amely végül elkészített egy tervet a harcolók közötti konfliktusok rendezésére Líbiában.
- Az afrikai béke és biztonság elősegítése érdekében a DAK részt vett az AU egyik ülésén, amelynek a célja volt afrikai készenléti hadtest felállítása. Emellett a Dél-afrikai Köztársaság ugyancsak részt vesz az ENSZ egyik Speciális Bizottságában (UN Special Committee on Peacekeeping Operations (C34)), amelynek célja az ENSZ békefenntartás reformja. A Dél-afrikai Köztársaság stratégiája, hogy javuljon az afrikai kontinensen a békefenntartási missziók hatékonysága, illetve képessége.

---

⁵⁵ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2033%282012%29. Letöltés ideje: 2013. március 25.

- 2013. március 28-án az ENSZ BT 2098-as határozata alapján a KDK-ba kirendelt békefenntartó MONUSCO erőket megerősítették egy dandárral, amelyből a Dél-afrikai Köztársaság egy zászlóalj biztosítását vállalta magára.

A leírtakból látszik, hogy a Dél-afrikai Köztársaság három fronton indított harcot az afrikai érdekek védelme érdekében a nemzetközi közösségben. Először is elősegíti, hogy az ENSZ-ben a BT tárgyalja az együttműködési lehetőségeket az Afrikai Unió és az ENSZ között, dolgozik azon, hogy Afrika vezető multilaterális szervezete, az AU tartalommal telítődjék, valamint kulcsfontosságú szerepet tulajdonít annak, hogy dél-afrikai diplomaták kerüljenek vezető regionális nemzetközi szervezetek vezető pozícióiba.

5.2.2. Elősegíteni a politikai és gazdasági integrációt a SADC országai között

- A SADC Szabó (2010) alapján valamelyest eltér a megszokott nemzetközi regionális integrációktól, hiszen a meglévő kapacitások hatékonyságának növelése helyett inkább az infrastruktúra fejlesztését, valamint a regionális alapok és fejlesztési bankok együttműködésével olyan újraelosztást folytat, amely a piaci integrációt összehangolja az iparfejlesztéssel. Ezek az elvek összhangban állnak Mandela elképzeléseivel, vagyis hogy nem lehet szó gazdag és sikeres Dél-Afrikáról, ha szegénység és alacsonyan fejlett országok veszik körül. Emiatt is lényegesek az alább említendő fejlesztési kezdeményezések.
- A dél-afrikai – kongói vegyes bizottság ülését követően, ahol a felek megállapodtak arra vonatkozóan, hogy a DAK úgynevezett kapacitásbővítési programokkal fogja támogatni a Kongói Demokratikus Köztársaságot, aláírásra került egy szándéknyilatkozat a Grand Inga vízügyi projektről. A projekt keretében 39000 MW (egyes források szerint 40000 MW) teljesítményű vízerőmű épülne meg 2020-2025-re. (Összehasonlításképpen a paksi atomerőmű 2000 MW teljesítményű.)⁵⁶

---

⁵⁶ Ha elkészülne, akkor Afrika jelenlegi energiafelhasználásának egyharmadát lehetne ezzel kiváltani. Eddig a Világbank, az Afrikai Fejlesztési Bank és az Európai Beruházási és Fejlesztési Bank jelezte, hogy kész részt venni finanszírozóként a projektben (International Rivers 2013). A projekt költsége jelenlegi becslések szerint 80 milliárd dollár lenne. Más források szerint (UNCTAD 2014) a projektet leszűkítették egy 4800 MW-os erőmű megépítésére, ami a dél-afrikai Eskom közreműködésével épül majd fel. Az egyik interjúalany szerint a projektet nem szűkítették, csak hat különálló fázisra bontották, s ezek első fázisa lesz

- Lesotho és a Dél-afrikai Köztársaság között aláírtak egy megállapodást a Lesotho Highlands vízügyi projekt második fázisáról. A projekt keretei között részben áramot termelnének, részben rendeznék a vízszolgáltatást Lesotho és a DAK között.
- A SADC miniszteri értekezlete 2012. június 28-án döntött egy olyan regionális infrastruktúra fejlesztési programról, amelynek keretei között 2013 és 2027 között 360 milliárd dollár értékben fejlesztik a régió infrastruktúráját.
- Ugyan nem erősíti a SADC országok közötti integrációt, de mindenképpen említésre méltó, hogy a DAK 20 millió dollár értékben támogatta az ENSZ Világélelmészeti Programjának lesothói tevékenységét.
- A puha hatalomnak az egyik eszköze, egy ország oktatási kapacitásának exportja. Az egyik interjúalany felhívta arra a figyelmet, hogy a DAK élen jár Afrikában az oktatás exportja terén is. A University of South Africa nagy számban nyújt online kurzusokat, amelyek célja, hogy olyan afrikai elitet képezzen, akik nem az Egyesült Államokban vagy Európában tanultak, hanem az afrikai professzorok által képviselt elveket, ideológiákat terjesszék további karrierjük során.

5.2.3. Dél-Dél kapcsolatok javítása

- Az IBSA országok (India – Brazília – Dél-afrikai Köztársaság) közötti szorosabb együttműködés a 2011 októberében tartott ötödik IBSA csúcstalálkozón valósult meg. A csúcstalálkozón a felek együttműködési nyilatkozatot írtak alá a globális kormányzás kérdéseit illetően, valamint a béke és biztonság közös megoldása érdekében. Ezen felül a külügyi kapcsolatokért felelős intézmények is szándéknyilatkozatot írtak alá a közös együttműködés érdekében.⁵⁷
- A BRICS országok éves találkozóin elfogadtak egy akciótervet, amelyben a BRICS országok vezetői támogatásukat fejezték ki Afrika infrastrukturális

---

a 4300 MW-os Inga-3 erőmű. A megtermelt elektromos áramból 2500 MW-ot a Dél-afrikai Köztársaság importál majd.

⁵⁷ Az interjúalanyoknál rákérdeztem, miért lényeges az IBSA együttműködés, ha ezek az országok amúgy is tagjai a BRICS-nek. A válaszokból leszűrhetően az IBSA-ra azért van szükség, mert ebben a csoportosulásban csak demokratikus országok vesznek részt, és itt lehet foglalkozni olyan kérdésekkel is, mint a demokrácia vagy a demokratikus normák exportja, ami a BRICS-ben Kína és Oroszország miatt tabu témának számít.

fejlesztésére vonatkozóan, amit a NEPAD struktúráján keresztül kívánnak megvalósítani.

- 2013. március 27-én a dél-afrikai eThekwiniben rendezték meg az ötödik BRICS csúcstalálkozót, amelyen a felek megerősítették, hogy létrehozzák a BRICS fejlesztési bankot. A fejlesztési bank működési részleteiről végül a hatodik BRICS csúcstalálkozón 2014-ben született megállapodás.⁵⁸

5.2.4. Részt venni a globális kormányzási rendszerben

A most következő alfejezet vonatkozik talán a leginkább az első alhipotézisünkre, tehát arra, hogy milyen mértékben valósítja meg a Dél-afrikai Köztársaság más afrikai országok érdekképviselését nemzetközi szervezetekben.

- Az ENSZ Közgyűlésben a Lefegyverzési és Nemzetközi Biztonsági Bizottságban a DAK együttműködött Kambodzsával és Japánnal egy, a könnyűfegyverek csempészését tiltó nemzetközi egyezmény megalkotásában, az egyezményt a Közgyűlés elfogadta. Hollandiával és Svájjal közösen előterjesztettek egy tervezetet, amely előmozdítja a leszerelési folyamatokról szóló tárgyalásokat. Ugyancsak elfogadásra került a nukleáris lefegyverzéssel kapcsolatban egy dokumentum, amely elsősorban az atomfegyverrel nem rendelkező államok jogairól szólt.
- A Dél-afrikai Köztársaság kezdeményezésére és tevékeny közreműködésével született meg egy történelminek számító határozat az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában, amely határozat kötelezővé tette, hogy 2012-ben, történetében először, a tanács foglalkozzék a melegek, leszbikusok és transzsexuálisok emberi jogaival és alapvető szabadságjogaival.⁵⁹
- Az emberi jogok érvényesítésének történelmében ugyancsak előremutatónak tekinthető, hogy a DAK vetette fel az élelmiszerhez való jogot, mint alapvető

---

⁵⁸ A bank 50 milliárdos tőkével indul, Shanghai lesz a székhelye, és az elnökséget rotációval töltik be. A bank első elnöke indiai lesz, míg a rotációban utolsónak a kínaiak következnek. A bank elnöke az igazgatótanácsnak tartozik felelősséggel, ezt a testületet Brazília vezeti majd. A fejlesztési bank tőkéjéhez való hozzájárulás egyenlően oszlik meg a tagországok között (10-10 milliárd dollár). A fejlesztési bank mellett létrejött egy „BRICS-IMF” is Contingency Reserve Arrangement névvel, amelynek a kezdeti tartaléka 100 milliárd dollár (Hou 2014).

⁵⁹ Az Európai Unió részéről egy magyar diplomata, Dékány András nagykövet fejtette ki az uniós álláspontot.

emberi jogot, ezzel is lehetőséget kíván biztosítani arra, hogy a maga által kialakított és alkalmazott gazdasági és szociális politika könnyebben terjedjen el a kontinens más országaiban is.

- Az ENSZ Biztonsági Tanácsának reformja kapcsán a Dél-afrikai Köztársaság, mint az ENSZ BT ideiglenes tagja 2011-2012-ben az afrikai országok álláspontjának a képviselőjére törekedett azzal a céllal, hogy Afrikát állandó tag képviselje az ENSZ BT kibővített Biztonsági Tanácsában.
- 2012 januárjában, amikor a DAK elnökölte az ENSZ BT-t, a szervezet meghallgatta az ENSZ Titkárság, az AU Bizottság, illetve a szomáliai misszióhoz katonákat szolgáltató országok képviselőit, aminek eredményeképpen megszületett az ENSZ BT 2036-os határozata, amelynek keretei között az AMISOM-nál 17 731-re emelték a szolgálatot teljesítő katonák számát.
- A DAK az atomfegyverek leszerelését célzó tárgyalásokban is élen jár, erősen lobbizott az AU-nál, hogy az Atomenergia Afrikai Bizottsága (AFCONE) székhelyét az ország kapja meg. A célja e bizottságnak elősegíteni és ellenőrizni, hogy Afrika továbbra is atomfegyver-mentes kontinens maradjon, és hogy támogassa a nukleáris energia békés célú vagy tudományos felhasználását.⁶⁰
- A Dél-afrikai Köztársaság házigazdája volt 2011-ben a UNFCCC 17. ülészakának Durbanben. Áttörő eredményt ugyan nem értek el ezen a tanácskozáson (a dohai találkozó tükrében különösen nem), de megállapodás született (bár nemzetközi szerződés nem került aláírásra), hogy a kiotói protokoll lejártja után milyen mechanizmusok léphetnek életbe 2020-ig. Ugyancsak ellenjegyzésre került az úgynevezett Green Climate Fund, amelynek célja, hogy 2020-ig 100 milliárd dollár összegű fejlesztési támogatást nyújtson fejlődő országoknak adaptációs és mitigációs célokra a klímaváltozás kapcsán.

5.2.5. Erősíteni a gazdasági és politikai kapcsolatokat

A Dél-afrikai Köztársaság kapcsolatainak erősítése egyes, számára kereskedelmileg és politikailag is fontos országgal ugyancsak lényeges, hiszen ezen keresztül is elő tudja mozdítani saját külpolitikai céljainak megvalósulását egyes nemzetközi multilaterális szervezetekben.

---

⁶⁰ A szervezet székhelye végül Pretoria lett. (AU 2014)

- Az Amerikai Egyesült Államokkal a kapcsolatok szorosnak tekinthetők, az USA szemmel láthatóan partnerének tekinti a DAK-ot a regionális problémák megoldásában. Az USA 2011-ben 691 millió dollár, 2012-ben 541 millió dollár értékben biztosított fejlesztési segélyt a DAK-nak, ezt HIV/AIDS megelőzésre és a rendőrség képzésére kellett fordítani.
- A Dél-afrikai Köztársaság és az Európai Unió közötti szabadkereskedelmi egyezmény 2012. január 1-jén lépett életbe. Ennek keretében a dél-afrikai vámokat az EU-s import 86 százalékára eltörlik a következő 12 évben, ugyanakkor a dél-afrikai termékek EU-s vámtételeit a termékek 95 százaléka esetében 10 év alatt szintén eltörlik.

5.3. A Dél-afrikai Köztársaság érdekérvényesítése nemzetközi szervezetekben

Ebben az alfejezetben arra térünk ki, hogy a Dél-afrikai Köztársaság milyen eszközökkel rendelkezik ahhoz, hogy egyes nemzetközi szervezetekben érvényesítse mind a saját, mind pedig a régió érdekeit. De mielőtt ezt részletesebben elemeznénk, röviden összefoglaljuk, milyen kapacitásokkal rendelkezik egyáltalán a külügyekért felelős minisztérium feladatainak végrehajtásához.

A Dél-afrikai Köztársaság külügyekért felelős egysége a Department for International Relations and Cooperation, jelenlegi (2013) vezetője Maite Nkoana-Mashabane. A dél-afrikai Államkincstár 2014-es költségvetése alapján a DIRCO 5,7 milliárd randnak megfelelő forrással dolgozhat. 2014-ben a következő szinteken képviseltette magát külföldön, illetve a DAK-ban az alábbi számban voltak jelen külképviseletek (5. táblázat). A dél-afrikai diplomáciai missziókat tekintve 2014-ben 47 misszió volt jelen Afrikában, 32 Ázsiában és a Közel-Keleten, 18 Amerikában és a Karibi térségben, illetve 28 Európában. 24 nemzetközi szervezetbe fizetett be tagdíjat, ahol a legjelentősebb tételek 2012-ben az Afrikai Uniónak befizetett támogatás, 167 millió rand (kb. 15,7 millió USD), az ENSZ-nek befizetett tagdíj 129,5 millió rand (kb. 12,19 M USD) és az SADC tagdíj 52,4 millió rand (4,9 M USD) volt. Ezen kívül az African Renaissance and International Cooperation Fund 518 millió rand (48,7 M USD) támogatásban részesült (National Treasury 2014).

5. táblázat: Külképviseltek száma a Dél-afrikai Köztársaságban és dél-afrikai külképviseltek a világban

Dél-afrikai külképviseltek külföldön	Összesen	Dél-Afrikában levő külképviseltek	Összesen
Nagykövetség/Főbiztosság	104	Nagykövetség/Főbiztosság	123
Konzulátus	15	Konzulátus	53
Tiszteletbeli konzulátus	84	Tiszteletbeli konzulátus	79
Egyéb	2	Egyéb	1
Nem-rezidens akkreditáció	68	Nem-rezidens akkreditáció	18
Nemzetközi Szervezet	9	Nemzetközi Szervezet	35

Forrás: Department of International Relations and Cooperation (2014)

A felsoroltakból talán világosabban kitűnik, mint akármilyen kormányzati kinyilatkoztatásból, hogy mely területek és nemzetközi szervezetek a DAK prioritásai. A nemzetközi szervezetek terén Afrikában az Afrikai Unió és a SADC élvez prioritást, míg az általános nemzetközi szervezetek esetében az ENSZ. A diplomáciai kapcsolatokat tekintve már lényegesen nehezebb azt meghatározni, hogy a dél-afrikai diplomácia mely országokra helyezi a hangsúlyt. Egyértelmű, hogy itt már nem érvényes az a tétel, hogy az a földrész képvisel nagyobb súlyt, ahol több a külképviselő, mert önmagában ez csak annyit jelent, hogy azon a területen több ország található. Mindenesetre az azért árulkodó, hogy Európában (ahol csak az Európai Uniónak 28 tagállama van) Dél-Afrikának összesen csak 28 külképviselője van szemben az afrikai 47-el.

A továbbiakban kiemelnénk azt az öt, véleményünk szerint legfontosabb kezdeményezést, amelyen keresztül a Dél-afrikai Köztársaság befolyást gyakorolhat a globális kormányzás rendszerére és érdekeinek érvényesítésére egyes nemzetközi szervezetekben:

1. A Dél-afrikai Köztársaság sikeresen lobbizott annak érdekében, hogy az AU elnöki pozíciójába Nkosazana Dlamini-Zuma kerüljön 2012. októberében. Több interjúalany egybehangzó véleménye alapján nem sok esély volt rá, hogy valóban megtörténjék ez a kinevezés, de okos diplomácia révén sikerült mégis megtörni a frankofón országok ellenállását. A presztízszen kívül, ami a pozícióval jár, azért is rendkívül lényeges Dlamini-Zuma elnökege, mert rajta keresztül a DAK

közvetlenül befolyásolhatja az AU stratégiáját és annak gyakorlati megvalósulását.

2. A BRICS fejlesztési bank és a BRICS készenléti alap létrehozásáról a Durbanben megtartott ötödik BRICS csúcstalálkozón született döntés, viszont a bank működési részletei a hatodik, a braziliai Fortalezában megtartott ülésen kerültek kialakításra. Véleményünk szerint azért rendkívül nagy horderejű a döntés, mert a Világbankkal és az IMF-el szemben létrejött egy más elveket képviselő fejlesztési-pénzügyi architektúra, ami a jövőben a saját prioritásai szerint támogathat egyes fejlődő országokat. Arról is született megállapodás, hogy a BRICS-en keresztül az Afrikában megvalósuló fejlesztéseket a Dél-afrikai Köztársaság koordinálja, s ez szintén jelentős beleszólási lehetőséget biztosít számára az afrikai ügyekbe.⁶¹
3. A DAK tagja volt 2010 és 2012 májusa között az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsának, amelynek során elősegítette stratégia kidolgozását az új típusú biztonsági kihívások kezelésére, az AU/ENSZ együttműködés javítására, az Afrikai Készenléti Haderő támogatására, illetve mindezek pénzügyi hátterének megteremtésére. A tevékenység elvezetett az ENSZ BT 2033 (2012)-es határozatához, amely új alpra helyezte az AU/ENSZ közötti együttműködést. A DAK ugyan már nem tagja az ENSZ BT-nek, de az Afrikai Unió és a SADC Készenléti Erőjén keresztül befolyással lehet arra, hogy milyen feltételek mellett kerüljenek bevetésre a békefenntartó erők.
4. A negyedik, véleményünk szerint leglényegesebb elem a Grand Inga vízügyi projekt megkötése. A projekt keretében egy 39 000 – 40 000 MW teljesítményű vízerőmű épülne meg 2020-2025-re. Amint már korábban jeleztük, sok még a bizonytalanság a projekt körül, de úgy tűnik, az első fázis elkészülhet, s ennek keretei között 4800 MW áram termelése valósulhat meg. Jóllehet ez lényegesen kisebb volumen, de nem elhanyagolható tényező, hogy nem foszillis az alkalmazott technológia, és még inkább jelentőséggel bír, hogy megvalósításával

---

⁶¹ Bizonyos szempontból függetlenséget is jelent a DAK számára a BRICS bankokban való részvétel, hiszen ha likviditási nehézségei támadnának, nem kellene feltétlenül az IMF-hez vagy a fejlett világhoz fordulnia, hiszen a BRICS készenléti alap terhére is vehetne fel hitelt. Természetesen legalább egy évbe telik, amíg ezek a mechanizmusok működni kezdenek, de utána lényegesen nagyobb lehetőség nyílik arra, hogy a DAK a saját szája íze szerint politizáljon Afrikában, hiszen mind a nyugati, mind pedig a keleti forrásokhoz hozzá tud majd férni. Egy korábban még nem említett addicionális előnye is van ennek a megállapodásnak: segítségével a DAK meggyőzheti az afrikai országokat, hogy nem a nyugati érdekek kiszolgálója, és valós alternatívát kínál velük szemben.

és a dél-afrikai vállalatok jelenlétével az építés és a későbbi áramszolgáltatás során a dél-afrikai kormány befolyást gyakorolhat majd a környező országok politikájára az áram árának alakításán keresztül.

5. A Dél-afrikai Köztársaság kezdeményezésére és közreműködésével született meg egy történelminek számító határozat az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában, amely határozat kötelezővé tette, hogy 2012-ben, történetében először a tanács foglalkozzék a meleg, leszbikus, transzsexuálisok emberi jogaival és alapvető szabadságjogaival. A korábban felsorolt eredményektől ez annyiban tér el, hogy sokkal inkább hasonlít a közvetlenül 1994 után, még Mandela elnök által meghatározott külpolitikai gyakorlathoz, bár konkrétan mérhető gazdasági vagy katonai eredménye kevés. Viszont bizonyítja a világ felé, hogy a DAK továbbra is elkötelezett az emberi jogok mellett és támogatja a kisebbségeket.

Az itt felsoroltakból kitűnik, hogy a Dél-afrikai Köztársaság olyan pozícióban van, amelynek segítségével mind a BRICS országok által Afrikának nyújtott fejlesztési forrásokra képes hatást gyakorolni, mind pedig a biztonsági kihívások terén képes befolyásolni, mi történjék Afrikában.⁶² Prys (2008) ugyancsak utal arra, hogy az IMF és a Világbank kikéri a DAK véleményét egyes kényes külpolitikai kérdések rendezését illetően, mint például Zimbabwe helyzetére vonatkozóan. Az interjúk során igyekeztem választ találni arra a kérdésre, hogy az interjúalanyok véleménye szerint miképpen képes egyáltalán a DAK képet alkotni arról, milyen véleményt képviseljen Afrika nevében nemzetközi fórumokon. A válaszok alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a DAK elsősorban a mindenkor AU üléseken elfogadott memorandumok alapján nyer képet arról, hogy milyen álláspontot kell képviselnie, az ugyanis valóban jó barométernek tekinthető annak meghatározásához, mit is akar a kontinens.

5.4. Következtetések

Az ötödik fejezetben áttekintettük a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikáját és megkíséreltünk választ kapni arra a kérdésre, vajon hatékonyan képviseli-e a Dél-afrikai Köztársaság a régió érdekeit a nemzetközi szervezetekben. Ennek a kérdésnek a

---

⁶² A korábban említett tényezőkhöz kapcsolódóan az is mutatja a DAK befolyását globális ügyekre, hogy a 2009-ben megtartott koppenhágai UNFCCC konferencia alatt a végső áttörés a Koppenhágai Akkord elfogadásához egy szűk körű (Obama amerikai elnök, Wen Jiabao kínai elnök, Singh indiai miniszterelnök, Lula brazil elnök és Zuma dél-afrikai elnök) tanácskozáson született meg (Bodansky 2010).

megválaszolása azért is lényeges, mert ennek segítségével tudhatjuk meg, hogy vajon regionális hegemon vagy regionális hatalom-e a Dél-afrikai Köztársaság.

A dél-afrikai külpolitikára vonatkozóan a következő megállapításokat tehetjük: először is megállapítható, hogy 1994-et követően az ország külpolitikai lehetőségei kiszélesedtek, ez tetten érhető a külhoni missziók növekvő számában, és abban, hogy hirtelen megnőtt a nemzetközi szervezeti tagságok száma is. Ugyanakkor történt egy fókuszváltás is: a DAK Afrikában kívánta magát pozicionálni elsősorban, és ott is az emberi jogokra és a demokrácia, valamint a jó kormányzás tapasztalatainak a terjesztésére összpontosította külpolitikai gondolkodását. A vizsgálat során a következő eredményekre jutottunk: a Dél-afrikai Köztársaság rendkívül lényeges szerepet tölt be a régiós nemzetközi szervezetekben, mint az AU (az elnöke dél-afrikai), NEPAD, SADC, és számos működési újítást vezetett be, ilyen például APRM, amely elfogadtathatja ezeket az afrikai szervezeteket a globális észak országai számára. Ezen felül fókuszba állította a régiós nemzetközi szervezetek és a globális nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatok erősítését, például utalhatunk itt az ENSZ és az AU között megkötött szerződésre, amelyik a közös békefenntartói lehetőségeket szabályozta. A Dél-afrikai Köztársaság rendkívül fontos szerepet tölt be az említett szervezetek működtetésében is, a működési költségek egy részének fedezésével, továbbképzések szervezésével és szakmai irányításával.

A globális nemzetközi szervezeteket illetően a Dél-afrikai Köztársaság eredményei talán nehezebben definiálhatóak, hiszen ezen a porondon sokkal nagyobb a verseny, és a globális észak, valamint a BRICS országok is bővebb anyagi erőforrásokkal rendelkeznek. A kiinduló feltételezésünk szerinti hipotézisünket akkor tudjuk elfogadni, ha a DAK tevékenysége jelentősnek minősülhet az ENSZ-ben és szakosított szervezeteiben, valamint a Világbankban, az IMF-ben, a WTO-ban és az UNFCCC-ben. Az ENSZ-ben betöltött szerepre egyértelműen igen a válasz, lásd a korábban már említett ENSZ BT határozatot, de lényeges a DAK ENSZ Emberi Jogi Tanácsában betöltött szerepe, illetve a nők jogaiért való küzdelme is. Az UNFCCC tárgyalásai során szintén érdemi szerepet tölt be, hiszen a DAK képviseli számos esetben az El Nem Kötelezett Országokat, illetve a G77 országokat, ha a képviselőik nem kapnak meghívást valamilyen belső egyeztetésre (lásd Koppenhága COP17 találkozó 2009-ben). A Világbankban, az IMF-ben és a WTO-ban való szerep értékelése már nehezebb. A Bretton Woods-i

szervezetekben a DAK elenyésző szavazati aránnyal rendelkezik, emiatt átütő sikerről nem is nagyon találtunk információt, amely alátámasztotta volna a hipotézisünket. A WTO-val kapcsolatban ugyanez a helyzet volt megfigyelhető. Interjúink során is azt a választ kaptuk, hogy az ENSZ és a BRICS csoport sokkal inkább lényeges partner a DAK számára, mint a Bretton Woods-i intézmények. A BRICS csoportosulás globális jelentősége hirtelen megnőtt 2014 nyarán, hiszen megállapodás született a BRICS fejlesztési bank létrehozásáról, amelynek eredményeképpen a DAK hamarosan beleszólhat 50 milliárd dollárnyi fejlesztési forrás felhasználásába. Ez egyértelműen megnövelte az ország potenciális lehetőségeit, de arról, hogy ezt miképpen fogja kihasználni a kontinens, avagy a saját érdekében még semmilyen információ nem áll rendelkezésre.

Mindezek mellett meg kell még említenünk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság talán legnagyobb hatást eredményező tevékenysége az afrikai kontinens népszerűsítése volt globális méretben. Ezt megtette mind diplomáciai szinten (különböző szerződésekkel és szervezetekkel való kapcsolatokon keresztül), de megtette a média szintjén is, hiszen olyan rendezvényeknek adott otthont (labdarúgó világbajnokság, rögbi világbajnokság, UNFCCC csúcs, BRICS csúcs, stb.), amelyek rendszeresen bekerültek a napi hírekbe.

Véleményem szerint külpolitikáját tekintve a DAK jelentős utat járt be 1994 óta. A magasztos ideákat képviselő értékelvű külpolitika ugyan a stratégiai dokumentumok szintjén fennmaradt, de ma már sokkal inkább jellemzi az ország külpolitikáját a pragmatizmus. A globális észak országaival a külgazdasági kapcsolatok továbbra is életbe vágóak, viszont az ország vezetése tudatosan törekedett arra, hogy alternatívákat építsen ki emellé. Alternatívának végül a BRICS országok csoportjával való együttműködés bizonyult, ami a BRICS bankokon keresztül felbecsülhetetlen befolyást biztosíthat majd számára Afrikában. Összefoglalva az eddigieket: a Dél-afrikai Köztársaság megteremtette annak lehetőségét, hogy képviselje az afrikai érdekeket a jelentősebb nemzetközi szervezetekben, és ezt lehetőségeihez képest meg is teszi. Egyelőre persze nyitott kérdés, hogy a jövőben ez milyen módon alakul, már csak azért is, mert Zuma elnök, már korára tekintettel is, előbb-utóbb visszavonul. A kifejtettek alapján alhipotézisünket elfogadottnak tekintjük.

6. A Dél-afrikai Köztársaság békefenntartói tevékenysége

Ebben az alfejezetben a második alhipotézisünkre keresünk választ, vagyis arra az állításra, hogy „a Dél-afrikai Köztársaság az 1994-es rendszerváltás óta meghatározó szerepet vállal az afrikai békefenntartási műveletekben”. A hipotézis vizsgálata a következő gondolatmenet mentén történik: először is meghatározzuk, melyek a Dél-afrikai Köztársaság deklarált védelmi céljai és ezt hogyan egészíti ki a békefenntartás; másodszor feltérképezzük, milyen kapacitásokkal rendelkezik az ország hadserege, illetve milyen a finanszírozásának helyzete. Harmadszor pedig megvizsgáljuk, milyen békefenntartói missziókban vett részt az ország, illetve milyen kapacitásokat fordított más országokkal való összehasonlításban e területre.

Mindehhez két nagyobb forráscsoportra hagyatkozunk: először is megvizsgáljuk, hogy milyen célokat tűznek ki a hivatalos stratégiai dokumentumok. Ehhez a forrásokat a *South African Defence Review 2012, Defence – Security – Development*; az 1994-es *White Paper on National Defence for the Republic of South Africa - Defence in a Democracy*, és az 1998-as *South African Defence Review* szolgáltatják. Majd e dokumentumokat összevetjük a szakirodalom állításaival, véleményével, és a kettő egyfajta szintéziseként fogalmazzuk meg önálló véleményt a tekintetben, hogy a Dél-afrikai Köztársaságnak milyen lehetőségei és reálisan elérhető céljai vannak, illetve a hipotézisben foglaltakat mennyiben képes realizálni. A dokumentumok kiegészítéseként megvizsgáljuk a SIPRI (2014) adatbázisa alapján, hogy milyen hadi kiadásokat eszközöltek a régiós országokban, valamint az ENSZ békefenntartói adatbázisa alapján, hogy miképpen alakultak a békefenntartó missziók a számok tükrében.

6.1. A Dél-afrikai Köztársaság védelmi céljai

Az 1994-es rendszerváltást megelőző időszakban a Dél-afrikai Köztársaság politikájában a hadsereg kulcsszerepet játszott. Jellemző volt, hogy a védelmi politikában csakis a szűken vett katonai politika játszott szerepet, a hozzá kapcsolódó politikai, gazdasági és szociális kérdések nem. 1994-et követően az ANC politikusai, tanácsadóik javaslatai hatására, a szűken értelmezett, csakis katonai politikára koncentráló védelmi stratégiát felváltották a biztonság tágabb megközelítésével, amelyben már a gazdasági, politikai,

szociális és környezeti szempontok is szerepet játszottak. Az 1994-et követő időszakban két stratégiai dokumentumon alapult a védelmi politika: az 1996-os Védelmi Fehér Könyvön (White Paper on Defence), valamint az 1998-as Védelmi Felülvizsgálaton (Defence Review) (Joordan 2005). A két stratégia témánk szempontjából véve kulcsfontosságú elemének számít, hogy világossá teszi, hogy a SADC országokkal való együttműködés védelmi téren is az ország egyik stratégiai célja (Department of Defence: Republic of South Africa 1996, 1998). Az 1998-as stratégia, békefenntartói beavatkozást csakis akkor tart kivitelezhetőnek, ha a lakosság támogatja azt, illetve ha a parlament is megszavazza a beavatkozást. A 2012-es stratégiai dokumentummal szemben a lehetséges beavatkozást még a SADC, az OAU és az ENSZ felhatalmazásához kötik, ám ez később kikerült a stratégiából. (Department of Defence: Republic of South Africa 1998).

A 2012-es South African Defence Review; Defence – Security – Development (Department of Defence 2012) szükségesnek tartja, hogy:

- elősegítse a békét, a stabilitást, a jó kormányzást és a fejlődést a kontinensen;
- elősegítse olyan környezet létrehozását, amely inkubátorként jó hatással van a fenntartható fejlődés és növekedés terjesztésére a kontinensen;
- elősegítse a konfliktusok megelőzését, a béketeremtést és a békefenntartást, illetve a konfliktusok utáni helyreállítási programokat; és végül
- erősítse a SADC és az Afrikai Uniónak a békével és biztonsággal foglalkozó intézményeit.

Mindezek értelmében a stratégiai dokumentum meghatározta a Dél-afrikai Köztársaság védelmi szerveinek feladatát, leszögezte, hogy a Dél-afrikai Köztársaságnak védelmi célja elősegíteni a biztonság megteremtését a más országokkal folytatott politikai, gazdasági és katonai együttműködésen keresztül. Másodszor, hogy elősegítse a konfliktusok megoldását erőszakmentes eszközök igénybevételével; harmadszor pedig, hogy csakis akkor vegyen igénybe katonai eszközöket a vitás helyzetek megoldására, amikor az erőszakmentes eszközök használata kudarcba fulladt. Bár ez a felsorolás részben általánosnak tekinthető, azért véleményünk szerint néhány átfogó következtetést le lehet belőle vonni. A DAK a konfliktusokat békés és erőszakmentes módon kívánja megoldani, és csak végső esetben kíván katonai eszközökhöz nyúlni. Jóllehet ez a célrendszer számos más ország védelmi politikájában is szerepel, a Dél-afrikai Köztársaság 1994-et követően ezeket be is tartotta.

Az eddigiek részbeni kiegészítéseképpen idézzük Flesmes – Vaz (2011) alapján, hogy a Dél-afrikai Köztársaság számára a különböző regionális konfliktusok megelőzése, békefenntartáson keresztül történő menedzselése a védelmi stratégia egyik leglényegesebb eleme. Ugyancsak fontos szerepet tölt be az AU gyorsreagálású hadteste, amely elviekben gyorsan képes reagálni a kialakuló krízishelyzetekre. Az általunk is említett stratégiák Flesmes – Vaz (2011) véleménye alapján már csak azért is újító szelleműek, mert a megelőzésre, az együttműködésre és a diplomatisztikus megoldásokra helyezik a hangsúlyt biztonsági kérdésekben, szemben minden unilateralizmussal.

A szerzőpáros leginkább arra vezeti vissza a multilateralizmus iránti igényt katonai kérdésekben is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság, ahogyan már említettük, erősen megégette magát Nigéria kapcsán 1995-ben, amikor beavatkozást sürgetett a nigériai rezsim ellen. Az afrikai államok megvádolták Mandelát, hogy ő is csak a nyugati imperialista érdekek előmozdítója, és nem veszi figyelembe az afrikaiak érdekeit. Ez is szerepet játszhat abban, hogy a stratégia visszafogottabb a beavatkozások kérdése tekintetében. Neetheling (2003) alapján figyelembe kell venni a békefenntartás során azt a tényezőt is, hogy az apartheid korszak militarizmusa, valamint az 1998-as Lesothóban megvalósult dél-afrikai beavatkozás megerősítette azt a képet a kontinensen, hogy a DAK hajlamos egyedül lépni, ha érdekei úgy kívánják.

6.2. A Dél-afrikai Köztársaság hadseregének kapacitásai

A Dél-afrikai Köztársaság hadseregének kapacitásait illetően nem tudunk maradéktalanul biztosat állítani, hiszen a hadsereg készenlétére vonatkozóan a hivatalos dokumentumok nem feltétlenül mutatják be minden esetben a teljes valóságot, ráadásul az ilyen és hasonló kérdéskörökben rendszerint nem nyilvánosak az adatok. Ennek a problémának a feloldása miatt egymás mellett fogjuk bemutatni a hivatalos kommunikét, illetve a szakirodalom állításait. A Védelmi Minisztérium tervezett költségvetése 2013 és 2016 között a következő tervek szerint alakul (6. táblázat).

6. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság védelmi kiadásai 1000 randban

Program megnevezése	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Adminisztráció	4 434 602	4 778 369	5 096 303
Bevetési költségek	3 283 875	3 423 185	3 647 456
Földi védelem	13 853 840	13 992 816	15 145 567
Légi védelem	6 250 213	7 210 275	7 483 684
Tengeri védelem	3 171 066	3 651 493	3 719 314
Katonai kórházak	3 642 498	3 791 342	3 904 539
Katonai hírszerzés	762 405	789 858	825 822
Általános támogatás	4 844 844	5 058 126	5 298 824
Összesen	40 243 343	42 695 464	45 121 509

Forrás: Department of Defence (2013: 51)

A 2013-as védelmi kiadás ugyan nem alacsony (a 2012-es kiadási szintnél 10 százalékkal magasabb), ugyanakkor, ha összehasonlítjuk a fejlett országok vagy akár csak a BRICS országok hadikiadásaiával, azt láthatjuk, hogy nem is kiemelkedően magas érték sem GDP arányosan, sem pedig abszolút értékben (lásd 7. táblázat).

7. táblázat: Egyes országok hadikiadásai 2013-ban

Ország	2013-as hadikiadás (USD, Mrd.)	2013-as hadikiadás GDP arányosan
Brazília	31,5	1,4
Dél-afrikai Köztársaság	4,1	1,2
Egyesült Államok	640,2	3,8
Egyesült Királyság	57,8	2,3
Egyiptom	4,3	1,7
Franciaország	61,2	2,2
India	47,3	2,5
Kína	188,4	2,0
Nigéria	2,4	1,0
Oroszország	87,8	4,1

Forrás: SIPRI 2014; saját összeállítás

Mindezek ellenére, amennyiben a Dél-afrikai Köztársaságot a környező országokkal hasonlítjuk össze hadikiadások tekintetében, azt láthatjuk, hogy nemzetközi összehasonlításban nem feltétlenül jelentős katonai kiadásai toronymagasan vezetnek mind a dél-afrikai régióban, mind pedig az afrikai kontinensen. Viszont kicsit mélyebben nézve a számok mögé, és megvizsgálva egyenként, mire megy el a földi, légi és tengeri kiadás, nem igazán modern hadsereg képe rajzolódik ki:

- a haditengerészet tekintetében: a dél-afrikai e fegyvernem 4 darab „Valour” típusú fregattal, három darab „Heroine” típusú tengeralattjáróval, két darab „Warrior” típusú fregattnál kisebb támadó tengeri járművel, ezen felül 26 kikötők őrzésére alkalmas hajóval, valamint néhány aknaszedővel rendelkezik (SA Navy 2013).⁶³
- Hasonlóan vegyes képet mutat a légierő is, sőt itt talán még nagyobb a kontraszt. A légierő kötelékeiben ugyanúgy megtalálhatóak második világháborús modellek („Dakota” típusú szállítógép), mint SAAB JAS 39 Gripen C és D típusok. Az egyedüli vadászgépekből álló repülőszázad, a „2 Squadron” hivatalosan 24 vadászgépből áll⁶⁴ (SAAF 2013).⁶⁵
- A szárazföldi hadsereg tekintetében talán még elmaradottabb a Dél-afrikai Köztársaság. A tankok és páncélozott szállító harcjárművek (PSZH) legalább harminc évesek. A dél-afrikai teljes haderőt tekintve 2010-es adatok alapján tartalékosokkal és kiegészítővel együtt majdnem 90 ezer ember szolgált a védelmi erők kötelékeiben, s e létszám jelentős részét a hadsereg tette ki (Hackett 2010). Ez az adat, hasonlóan a légierő és a haditengerészet adataihoz, nem vall hatékony és modern, jelentős kapacitásokkal rendelkező hadseregre.

Nibishka (2011) alapján Nelson Mandela elnöksége alatt a dél-afrikai védelmi erők költségeit erősen csökkentették, aminek hatására problémák adódtak a kulcsfontosságú

⁶³ Természetesen csak a hajószám alapján nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, de a 4,3 millió négyzetkilométernyi felségvizet tekintve valószínűtlennek tűnik, hogy ezek a hajók teljes egészében képesek e területet felügyelni. Jóllehet a kihívások is feltehetően kisebbek béke idején, ezért a négy modern (2004-ben adták át az elsőt) fregatt képes lehet ezekkel többé-kevésbé megbirkózni (SA Navy 2013).

⁶⁴ Az 1998-es dél-afrikai hadiipari közbeszerzés alapján 28 JAS 39 Gripen típusú vadászgépet kívántak beszerezni. Ebből végül 26 került leszállításra, amelyből 12 nincs még hadrendbe állítva; 10 készenlétben van, de csak 6 pilóta rendelkezik a képesítéssel ezeknek a vezetésére. A légierőnek annyira nincs pénze, hogy 2013-ra összesen 150 repülőóra áll a „2 Squadron” rendelkezésére. (Maynier 2013)

⁶⁵ Jóllehet légvédelmi vadászgépekből kevés van, harci és szállítóhelikopterekből már lényegesen több áll a dél-afrikai légierő rendelkezésére. A helikopterek ugyan nem lennének képesek megvédeni a dél-afrikai légteret jelentős támadás esetén, de funkciójukat tekintve hatékonyan használhatóak - többek között - a békefenntartó műveletek során is

vezetők megtartásában, illetve a hadfelszerelés szinten tartásában. Ezen felül magas volt a HIV/AIDS-ben szenvedők aránya, a katonai állomány elöregedőben volt, túl magas volt tábornok/közlegény arány, továbbá problémát jelentett az is, hogy alacsony volt azoknak a katonáknak a száma, akik valamilyen speciális szakképzettséggel rendelkeztek. Mbeki elnöksége alatt további problémát jelentett, hogy megjelent a békefenntartó feladatkör a dél-afrikai védelmi erők számára, s ennek ellátására nem volt sem kellő anyagi fedezet, sem pedig szakértelem. További problémát jelentett, hogy a Mandela idején készült stratégiai dokumentumokat (lásd korábbi fejezet) Mbeki nem mindig tartotta szem előtt a döntések meghozatalakor, s ennek egyértelmű következményeként ad hoc típusú döntéshozatal alakult ki. 2010-ben egy parlamenti vegyes bizottság megállapította, hogy:

- a rendelkezésre álló katonák fele orvosilag nem alkalmas katonai szolgálatra;
- számos katona túl öreg a szolgálathoz;
- a finanszírozási gondok miatt csak egy 3000 fős dandár hadrendbe állítására van lehetőség, illetve 19 század és 23 tartalékos század hadrendbe állítása lehetetlen feladat;
- a tartalékos haderőben szolgálók 1986 óta nem voltak hadgyakorlaton, és
- a 168 rendelkezésre álló „Olifant” típusú tankból (amelyeknek tervezése még az 1970-es években kezdődött) összesen 20 tankot lehetne hadrendbe állítani.

A bizottság azt is megállapította, hogy a katonaságnál a fegyelem mélyponton van: a 2002 és 2008 közötti Burundiban végzett békefenntartás során körülbelül 1000 esetben katonai bírói meghallgatásra volt szükség. A Kongói Demokratikus Köztársaságban végzett békefenntartás során 546 katonai bírói eljárást folytatott le a katonai rendőrség (Nibishka 2011). Tekintettel arra, hogy a kongói békefenntartás időben később volt, lehet, hogy tanult a vezetés, hogyan és miképpen kell fegyelmezni a katonákat.

A kapacitások tekintetében érdemes még megjegyezni a dél-afrikai haditengerészet és a dél-afrikai speciális haderők növekvő szerepét a régióban. A dél-afrikai haditengerészet erejét leginkább a négy fregatt és három tengeralattjáró jelenti. A szomáliai kalózkod megjelenése nyomán megnövekedett biztonsági kockázat kezelése érdekében Mozambik kormánya segítséget kért a dél-afrikai kormánytól annak érdekében, hogy Észak-Mozambik felségvizeit biztonságossá tegyék. Így a dél-afrikai fregattok már abban a térségben is elláttak járőrözési feladatokat. Mindezek alapján vélhető, hogy a dél-afrikai védelmi erők egységei közül a haditengerészet az, amelyik a legjelentősebb bevetési

tapasztalattal rendelkezik. Ám a nyílt tengeri bevetésre alkalmas hajók ennek következtében jócskán túllépik a tervezett évi 200 napos tengeren töltött időt. Hosszú távon azonban a tengeren és a kalózok elleni fellépés során szerzett tapasztalat igen hasznos lehet, amennyiben a haditengerészet a különböző békefenntartási feladatokban segédkezne utánpótlás biztosításával vagy katonák bevetésével (Campbell 2012). A dél-afrikai speciális katonák bevetése különböző békefenntartói feladatokra szintén szóba jöhet. Nincsenek ugyan sokan (1000 fő alatti a létszámuk), de egyes állítások szerint 25 órás készenlétben állnak, és nyolc óra alatt képesek reagálni bármilyen szituációra. Ez jóval meghaladja a SADC gyors reagálású hadtestének képességeit, mert az 54 nap alatt képes csupán beavatkozni. A speciálisan képzett katonák előnye még, hogy egyfajta katalizátor szerepet is betöltenek, vagyis képesek a reguláris katonákat is jobb teljesítményre serkenteni. Mindez fontos lehet a békefenntartó műveleteknél (Defenceweb 2013b).⁶⁶ Neetheling szerint közös hadgyakorlatokat⁶⁷ is tartottak a SADC nyolc országának részvételével, ahol azt szimulálták, miképpen avatkoznának be a béketeremtés érdekében. Az afrikai országoknak azt is figyelembe kell venniük, hogy a nyugati országok nem feltétlenül érdekeltek a részvételben saját katonáikkal az afrikai békefenntartási folyamatokban. Egyrészt az iraki és az afganisztáni konfliktus erősen lekötötte a kapacitásaikat, másrészt számukra lényegesen olcsóbb tanácsadással, pénzzel, erőforrásokkal támogatni az afrikai békefenntartó hadseregeket, mintha saját alakulataikat vetnék be a térségben. A Dél-afrikai Köztársaság ezért, bár alulfinanszírozott és nem megfelelő állapotú a hadserege, mégis talán jobb pozícióban van ahhoz, hogy különböző békefolyamatokat előmozdítsa a kontinensen, pusztán logisztikai, valamint anyagi potenciálja miatt is.

---

⁶⁶ Neetheling (2003) szerint a békefenntartásban részt vevő katonák számára szükség van egy szabályzatra arra vonatkozóan, hogy miképpen valósítsák meg feladataikat. Pontosan e célra a dél-afrikai hadsereg kidolgozott egy dokumentumot, amely azt a kérdést igyekszik körüljárni, hogy egyes feladatokat (például a fegyverszünet ellenőrzése, ellenőrzőpontok védelme, hogyan kezeljék a tömeget élelmiszerosztás esetében, stb.) miképpen kell végrehajtani. A képességek, amelyeket fejleszteni akarnak a hadsereg alakulatainál, egybevág a korábban már említett feladatokkal: közvetítés, tárgyalás, konszenzusépítési képességek, pártatlanság, politikai érzékenység, valamint toleráns magatartás. E tulajdonságok kialakítása és begyakorlása érdekében a vezérkar egyes tagjai, valamint kiválasztott tisztek képzésekben vettek részt, ennek keretében egyes NATO békefenntartó missziókban (például Bosznia-Hercegovinában) is részt vállaltak. Ekkor megfigyelhették, hogyan látják el ezeket a feladatokat a nyugati katonák.

⁶⁷ Például: Blue Hungwe, Blue Crane stb.

6.3. A Dél-afrikai Köztársaság békefenntartó misszióinak bemutatása

A következő alfejezetben röviden bemutatjuk a Dél-afrikai Köztársaság részvételét egyes békefenntartó missziókban az afrikai kontinensen. Tekintettel arra, hogy az elmúlt években számos ilyen akció történt, csupán a két legjelentősebbre szorítkozunk (Burundi és a Kongói Demokratikus Köztársaság), és a leginkább arra koncentrálva, hogy milyen szerepet tölthettek be pontosan e misszióban a dél-afrikai csapatok. Annak érdekében, hogy fel tudjuk mérni, hány katonát, szakértőt, katonai megfigyelőt, illetve rendőrt mozgósított a Dél-afrikai Köztársaság békefenntartó feladatok ellátására, összegyűjtöttük 2003-tól kezdődően az ENSZ békefenntartói adatbázisa alapján, hogy milyen missziókban vettek részt dél-afrikaiak. Az eredmények a 8. táblázatban láthatóak.^{68,69,70} A táblázat alapján kijelenthető, hogy átlagosan 2000 fő körül mozgott az a létszám, amely dél-afrikai színekben részt vett az ENSZ békefenntartó tevékenységében. A táblázat alapján látható, hogy a 2003-2012-es időszakban négy olyan békefenntartó program futott, amelyben nagyobb számú dél-afrikai állampolgár vett részt. Ezek a

- MONUC; (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo)
- MONUSCO; (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo)
- ONUB; (United Nation Operation in Burundi)
- UNAMID; (United Nations Mission in Darfur) voltak.

---

⁶⁸ A békefenntartó programok rövidítései az alkalmazott rövidítések jegyzékében találhatóak.

⁶⁹ A táblázat sajnos nem teljes körű. A SIPRI adatbázisa a megkeresés időpontjában nem volt elérhető, az ENSZ adatbázisa pedig nem tartalmazza például az AU keretei között zajló missziókat. A táblázatba be lehetne írni az ONUB alá akár a 700 főt 2003-2004-re is, de nem az volt a misszió neve, és nem rendelkezünk biztos adattal erre vonatkozóan. 2003 előtt Dél-Afrika csak 1-2 fővel vett részt békefenntartásban, ezért ezt kihagytuk a táblázatból.

⁷⁰ Az egyes számok kerekített adatok. Az egy évre vonatkozó ENSZ havi jelentésekből készített átlagos békefenntartó számot jelölnek.

8. táblázat: Dél-afrikai részvétel ENSZ békefenntartó missziókban

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BINUB	katonai megfigyelő					1	1					
MONUC	szakértők								16			
	katona	784	1408	1290	1128	1171	1164	1206	1163			
	katonai megfigyelő	2	2	7	26	15	15	16				
MONUSCO	szakértők									14	17	7
	katona									1215	1218	1180
ONUB	katona		1081	906	882							
	katonai megfigyelő		4	5	4							
UNAMID	rendőr					67	108	160	145	117	57	11
	szakértők								13	10	12	13
	katona						596	664	781	773	797	807
	katonai megfigyelő						13	12				
UNMEE	katonai megfigyelő	5	5	4	5	4	2					
	katona	3	2	1								
UNMIL	katona	2	3	3								
UNMIN	katonai megfigyelő					5	3	1				
UNMIS	katona				1	4						
	rendőr					2						
UNMISS	rendőr										14	18
Összesen		796	2506	2216	2046	1269	1903	2059	2118	2129	2115	2036

Forrás: UN peacekeeping (2014); saját összeállítás

A legfrissebb adatok szerint a dél-afrikai hozzájárulás a békefenntartó műveletekhez globális összehasonlításban a 13. helyhez volt elegendő (lásd 9. táblázat).

9. táblázat: 2014. július 31-én békefenntartók ország megoszlás szerint

Rangsor	Ország	Békefenntartásban résztvevő katona és rendőr
1	Banglades	8430
2	India	8129
3	Etiópia	7806
4	Pakisztán	7205
5	Nepál	5104
6	Ruanda	4623
7	Nigéria	2977
8	Ghána	2928
9	Szenegál	2870
10	Egyiptom	2647
11	Tanzánia	2321
12	Jordánia	2313
13	Dél-afrikai Köztársaság	2226
14	Kína	2196
15	Marokkó	2138

Forrás: UN peacekeeping 2014; saját összeállítás

E táblázat alapján a DAK-ot számos fejlődő és számos afrikai ország megelőzi, például Etiópia, Ruanda, Ghána, Egyiptom vagy Nigéria. Tény ugyanakkor, hogy legyen bármilyen rossz állapotban is a dél-afrikai védelmi erő, fajlagosan így is magas az egy főre eső katonai költség, ami megnehezíti azt, hogy ilyen feladatokban nagyobb létszámmal vehessenek részt. Indokolja továbbá az alacsonyabb mobilitást az is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság számára a SADC és az azt körülvevő országok jelentik a szűken vett érdekszférát, ezért máshol, mivel anyagi lehetőségei nem engedték ezt, nem igazán avatkozott be.

Az interjúk során rákérdeztem arra, hogy összehasonlítva más afrikai országokkal miért alacsonyabb viszonylag a dél-afrikai részvétel a békefenntartó műveletekben. A kapott

válaszokat két csoportra lehet osztani: az egyik szerint a Dél-afrikai Köztársaság azért vesz részt kevesebb békefenntartó műveletben, mert emellett jelentős hangsúlyt helyez a konfliktusmegelőzésre. Erre hozható fel példaként, hogy 2003-ban a dél-afrikai külügyminiszterhelyettes az utolsó pillanatig győzködte Szaddam Husszeint, hogy biztosítson lehetőséget a NAÜ ellenőreinek bejutni az országba. Hasonló példa, hogy izraeli és palesztin vezetőket hívtak meg 2002-ben a Dél-afrikai Köztársaságba közös workshopra azzal a céllal, hogy megismertessék velük, milyen módon valósult meg a kiegyezés a DAK-ban a fehérek és az ANC között. A workshop sikeres volt, abban az értelemben, hogy a jelen lévő palesztinok és izraeliek között jó viszony alakult ki, bár ez végül semmilyen hatással nem járt a köztük fennálló probléma feloldására. A másik ok, amiért a Dél-afrikai Köztársaság kevésbé vesz részt békefenntartó műveletekben, azok költsége. Míg a 9. táblázatban szereplő afrikai országok földrajzilag közel esnek a békefenntartás helyszínéhez, a Dél-afrikai Köztársaság azonban több ezer kilométerre fekszik onnan, jelentősen megemelve mind a bevetés, mind pedig az utánpótlás költségeit. Az egyik interjúalany részt vett még Mandela elnöksége idején egy dél-afrikai hadihajó Guineai-öbölbe küldésében, és személyes tapasztalatból mondhatta, hogy ennek a relatíve egyszerű műveletnek mind a költség, mind a szervezési oldala hatalmas erőforrásokat emésztett fel. A költségvonzatot egyébként megerősíti Heineken – Ferreira (2012a) is. A továbbiakban röviden bemutatjuk a Burundiban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban végzett békefenntartás dél-afrikai tapasztalatait.

6.3.1. Burundi

Ehhez előbb röviden vázoljuk, hogy miért és milyen keretek között vett részt a Dél-afrikai Köztársaság a Burundiban kialakult helyzet rendezésében. A részletezés előtt válaszolnunk kell arra a kérdésre is, „miért éppen Burundi”? Burundi volt az első ország az 1994-es rendszerváltást követően, ahol dél-afrikai csapatok megjelentek békefenntartóként. Hogy a dél-afrikai vezetés miért Burundit választotta első missziója helyszínéül, arról megoszlanak a vélemények. Feltehetően azért esett erre a területre a választás, mert semmilyen biztonsági kockázatot nem jelentett a DAK számára (a SADC-ra már inkább), ezen felül olcsóbb volt a határaihoz közelebb tartani a csapatait. Nem lehet attól sem eltekinteni, hogy a DAK elsősorban azokban a régiókban vállalt békefenntartást, amelyek a dél-afrikai külföldi közvetlen tőkeberuházások számára célterületet jelentettek. Mandela és Mbeki elgondolása szerint a dél-afrikai átalakulás

tapasztalatai átültethetőek a gyakorlatba Burundi esetében is, így egyfajta komparatív előnye is lenne a dél-afrikai tanácsadóknak más országokkal szemben.

Az Arushai Béke és Megbékélési Megállapodást 2000. augusztus 28-án írták alá,⁷¹ e megállapodás nyújtott jogalapot arra, hogy békefenntartó csapatokat hívjon a területére Burundi.⁷² A 2001-es bevonulást követően 2003-ban a misszió kibővült, és immár az AU keretei között folytatódott a békefenntartás (Jackson 2006). Ekkor már csatlakoztak katonák Etiópiából és Mozambikból is. Az eredeti 700 fős dél-afrikai kontingens is kibővült 3500 nemzetközi békefenntartóra. Jól mutatja az AU nehézségeit, hogy míg az AU misszió költségei 110 millió dollárra rúgtak, az AU éves költségvetése mindössze 32 millió dollárt tett ki, vagyis erősen rászorult a nagyobb donor országok támogatására. Az ENSZ végül 2004 májusában vette át a békefenntartás koordinálását és felügyeletét, s az körülbelül 6000 fővel működött (Accord 2007).

A dél-afrikai kormánynak a békefenntartás során a következő kihívásokkal kellett megküzdenie:

- a dél-afrikai védelmi minisztérium nem volt felkészülve a kiadásokra, ezért 2003-ban költségvetését körülbelül 200 millió ranggal túllépte;
- a dél-afrikai békefenntartóknak gondot okozott, hogy nem voltak felkészülve a felszerelés szervizelésére, valamint nem rendelkeztek békefenntartáshoz használható felszereléssel. A dél-afrikai hadsereg háborúra volt felkészülve, vagyis a felszerelés arra szolgált, hogy ellenséges tüztől megvédje a katonákat. Békefenntartás során viszont sokkal inkább olyan felszerelésre van szükség, amely könnyű és járőrözésre alkalmas.

⁷¹ A történethez hozzátartozik, hogy a békemegállapodást aláírták ugyan, de a legnagyobb lázadó csapat nem írta azt alá, vagyis a tűzszünet eléggé ingatagnak tűnt.

⁷² Az ENSZ nem volt hajlandó csapatokat küldeni addig, amíg az arushai megállapodás mellett egy tűzszüneti megállapodást is alá nem írnak, ezért a DAK-nak gyorsan kellett cselekednie, ha az ingatag békét meg akarta őrizni. Így biletarális megkeresés és megállapodás keretei között a dél-afrikai vezetés megállapodott a burundi vezetéssel, hogy dél-afrikai csapatokat küldenek a béke fenntartása érdekében. Kiderült hamar, hogy ha a dél-afrikai csapatok nem vonulnak be, nem biztos, hogy fent maradhatott volna a béke. A dél-afrikai alakulatok végül 2001. október 29-én vonultak be Burundiba, és tekintettel arra, hogy sem az AU, sem pedig az ENSZ a korábban említett okok miatt nem támogatta az akciót, eleinte egyedül kellett cselekedniük. Mandelának sikerült a Burundival kötött bilaterális megállapodás után elérnie egy ENSZ BT határozat (SCR 1375/2011) elfogadását is, ami azután legitimálta a dél-afrikai csapatok nemzetközi helyzetét.

- Hasonló probléma volt az is, hogy a bevetett PSZH-k túl nehezek voltak és könnyen elsüllyedtek a burundi utakon. Nehézséget jelentett például az is, hogy a dél-afrikai hadsereg 110 főnek ételmezt készítő gulyáságyúkkal rendelkezett, viszont az átlagos küldetési létszám ennél jóval alacsonyabb volt, új módon kellett tehát megoldani a katonák ételmezését.
- Problémát jelentett, hogy a csapatok nem voltak kiképezve békefenntartói feladatokra, nem volt megfelelő az egészségi állapotuk, és magas volt körükben a HIV/AIDS fertőzöttség is.
- A bevetett zászlóaljokat különböző egységekből kellett összeválogatni, ami azt eredményezte, hogy a békefenntartó katonáknak nem volt alkalmuk együtt gyakorlatozni, nem ismerték egymást, s ez csökkentette a csapaton belüli kohéziót.
- A megfelelően kiképzett katonák alacsony száma miatt nehézséget jelentett az is, hogy nem volt lehetőség megfelelő mértékben rotálni egyes bevetési periódusok között a katonákat, ez pedig fáradtsághoz, illetve egyes burundi tapasztalattal rendelkező katonák túlhasználásához vezetett.
- Egészen addig, amíg nem került ENSZ-mandátum alá a Burundiban folytatott békefenntartói misszió, a DAK-nak magának kellett viselnie minden költséget, például a kimustrált felszerelés újbóli beszerzésének a költségeit (Accord 2007).⁷³

Összességében elmondható a Burundiban megvalósított misszióról, hogy a dél-afrikai szerepvállalás nélkül a helyzet nem rendeződött volna. A szerepvállalás az első periódusban volt a legkritikusabb, ha 2001-ben nem vonulnak be dél-afrikai csapatok, az ország feltehetően könnyen visszasüllyedt volna a polgárháborúba. Ennek fényében, illetve a dél-afrikai csapatok ilyen téren rendelkezésre álló tapasztalatai hiányának tükrében, a Dél-afrikai Köztársaságnak nagy presztízst és tapasztalatot biztosított, hogy végül képesnek mutatkozott egyedül belevágni, majd véghez vinni egy másik ország konfliktusainak rendezését az afrikai kontinensen.⁷⁴

---

⁷³ Az ENSZ amúgy biztosít lehetőséget az elhasználandó felszerelés cseréjére, de csak abban az esetben, ha már eredetileg is kompatibilisnek találták. Ez a dél-afrikai felszerelésnél sokszor nem állt fent

⁷⁴ A békefenntartók számát tekintve a 2003-as kontingensből, amely 2800-3500 fő között mozgott, körülbelül 700-1000 békefenntartó, vagyis a kontingens egyharmada volt dél-afrikai. A 2005-ös legmagasabb békefenntartói jelenlétből pedig körülbelül 20 százalék volt dél-afrikai, vagyis kijelenthető, hogy egyértelműen meghatározó szerepet játszott a misszió végrehajtásában.

6.3.2. Kongói Demokratikus Köztársaság

A dél-afrikai részvétel a Kongói Demokratikus Köztársaságban megvalósuló békefenntartási missziókban nem meglepő.⁷⁵ A Kongói Demokratikus Köztársaság legnagyobb importpartnere ugyanis éppen a Dél-afrikai Köztársaság volt 22,5 százalékkal, míg a második Belgium 10,3 százalékkal. Szabó Lóránd (Csizmadia – Tarrósy 2009) felveti, hogy az egyik kongói tartomány, Katanga sokkal inkább kötődik a Dél-afrikai Köztársasághoz és a déli anglofón országokhoz, mint saját fővárosához. Ha ezek az exportpiacok kiesnének a Dél-afrikai Köztársaság számára háború vagy konfliktus miatt, feltehetően negatívan érintené az ország gazdaságát és külkereskedelmét is (részletesebben erről a 7. fejezetben).

A békefenntartás során hasonló problémák jelentkeztek a KDK-ban, mint Burundiban. Egy példa csupán: a teherautó és PSZH sofőröket nem képezték ki, hogyan kell dzsungelben vezetni, ezért nőtt a balesetek és sérülések száma. Problémát okozott a frissen érkező békefenntartók számára az is, hogy semmilyen bázis vagy szállás nem állt rendelkezésre az elszállásolásukhoz, mindezt nulláról kellett a dél-afrikai katonáknak felépíteniük. De talán a leglényegesebb probléma az volt, hogy a dél-afrikai békefenntartók még mindig nem kaptak kiképzést a konfliktusok békés kezelésére, így nem voltak mindig tisztában azzal, mely esetekben kell erőt alkalmazni és fegyverrel fellépni, és mikor szükséges inkább a meggyőzésre törekedni. Sajátos problémának bizonyult, hogy a dél-afrikai békefenntartó haderő számos fegyvernemből tevődött össze, vagyis a szárazföldi hadsereg, a légierő és a haditengerészet egységei is képviseltették magukat benne, ám a szárazföldi hadsereg katonái például nem ismerték a haditengerészek rangbeosztását, így nem tudták, ki adhat nekik parancsot, illetve kinek adhatnak parancsot. Ez számos esetben kavargáshoz vezetett, ami megfelelő felkészüléssel kiküszöbölhető lett volna (Heineken – Ferreira 2012a and 2012b).

---

⁷⁵ A Kongói Demokratikus Köztársaságban ellátandó békefenntartó feladatokra 1999 novemberében hozták létre az ENSZ BT vonatkozó határozata alapján (UNSC 1279) a MONUC-ot, amelynek feladata volt a békefolyamat betartásának ellenőrzése, a polgári lakosság védelme, valamint a humanitárius segítségnyújtás. Az ENSZ BT 1493. számú határozata alapján ez meglehetősen egyedi békefenntartó missziónak bizonyult, ugyanis a benne részt vevő alakulatok bármilyen eszközt alkalmazhattak a béke biztosításának érdekében. A MONUC során a maximálisan rendelkezésre álló békefenntartók száma körülbelül 22 000 fő volt, ezek közül az ötödik legnagyobb (és a legnagyobb afrikai) volt a dél-afrikai kontingens.

6.4. Következtetések

A békefenntartás olyan feladat, amivel a Dél-afrikai Köztársaság az apartheid időszak alatt egyáltalán nem találkozott. Ezért az 1994-es rendszerváltás és a megújult katonai stratégiák tükrében (1996-os Fehér Könyv, 1998-as Defence Review) az alapoktól kezdve kellett kidolgozni, hogy milyen védelmi céljai vannak a Dél-afrikai Köztársaságnak, s hogy ezeken a kereteken belül milyen szerepet szánnak a békefenntartásnak.

A békefenntartást a Dél-afrikai Köztársaság három okból folytatja: egyrészt biztonsági megfontolásból, mert nem szeretné, ha konfliktusok a vonzáskörzetére terjedjenek át; másrészt gazdasági megfontolásból: külkereskedelmének körülbelül 20 százaléka Afrikában valósul meg; harmadrészt morális indíttatásból, felismerve kötelezettségeit a kontinens felé. A Dél-afrikai Köztársaság első békefenntartó missziója Burundiban valósult meg, ráadásul nem csak egyszerű résztvevőként, hanem az akció elindítójaként, lehetővé téve, hogy később további békefenntartó csapatok menjenek az országba. A misszió kiváló alkalom volt arra, hogy a DAK magára irányítsa a figyelmet, jelezve a kontinens többi országa számára, hogy a továbbiakban részt kíván venni ilyen és ehhez hasonló műveletekben.

A hadikiadásokat és békefenntartó csapatok létszámát tekintve (7. táblázat, 9. táblázat) a Dél-afrikai Köztársaság még mindig lemaradásban van a kontinens olyan országaihoz képest, amelyeknek alacsonyabbak a katonai kiadásai, mint például Egyiptom vagy Nigéria, de mégis legalább 500-1000 katonával többet tudnak küldeni békefenntartói feladatokra. Jóllehet a DAK számára még mindig új ez a szerepkör (összesen 10 éve vesznek részt katonái ENSZ békefenntartásban), ideje lenne eldönteni, képes-e a Védelmi Minisztérium vállalni annak a költségét, hogy nagyobb mértékben küld katonákat, rendőröket, megfigyelőket konfliktus sújtotta országokba/térségekbe? Ennek az a jelenleg is alkalmazott alternatívája, hogy kiválaszt két olyan missziót, amelyben ha nem is a legjelentősebb aktor, de az afrikai résztvevő országok közül az egyik legtöbb erőforrást biztosítja a misszió sikeréhez, és ezen keresztül próbálja meg a stratégiáját és elkötelezettségét nyilvánvalóvá tenni a világ számára. A mostani (2014-es) missziói közül a Kongói Demokratikus Köztársaságban a DAK a legjelentősebb afrikai ország, hiszen ez a SADC ország is a vonzáskörzetébe tartozik (ahogyan Burundi is határos volt

a vonzáskörzetével), míg a másik misszió, ahol jelen van (Darfúr), létszámban ugyan nincsenek kevesen a dél-afrikai csapatok, de legalább 10 másik afrikai ország megelőzi őket ezen a téren.

Ám a Dél-afrikai Köztársaság nem csak a békefenntartásban és a konfliktus megelőzésében vállalt szerepet, hanem abban is, hogy a SADC országok biztonságát garantálja. Felvállalta a mozambiki felségvizek őrzését a szomáliai kalóztól, amire Mozambiknak nem voltak kapacitásai. Pontosan az ilyen és ehhez hasonló cselekedetek azok, amelyek feltételei annak, hogy a DAK-ot valóban regionális hegemonnak tekintsük, és ne csupán jelentős gazdasági és politikai kapacitásokkal rendelkező országnak.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Dél-afrikai Köztársaság az elmúlt tíz évben gazdasági súlyához mérten megkezdte a békefenntartó folyamatokban való részvételt, és ennek keretei között három misszióhoz is jelentősebb mértékben járult hozzá. A három misszióból kettő esetében (ezek a vonzáskörzetébe eső országok voltak) egyértelműen vezető szerepet játszott mind a katonák számát, mind pedig a politikai támogatást illetően. A harmadik misszióban, amely területileg nem tartozik a vonzáskörzetébe, ellát feladatokat, ha nem is kiemelkedő mértékben.

A módszertani részben megfogalmazott hipotézisünket csak részben tekinthetjük elfogadottnak, mert az elmúlt tíz év békefenntartói tevékenységéhez mérten, egyértelműen fejleszthető még ez a szerepvállalás a Dél-afrikai Köztársaságban. Az azonban egyértelműen elmondható, hogy az esetben, ha a konfliktus a szűkebb vonzáskörzetében volt (vagyis a SADC országaiban), a Dél-afrikai Köztársaság rögtön állást foglalt, és megkísérelte megakadályozni a konfliktus eszkalálódását.

7. A Dél-afrikai Köztársaság gazdasági tevékenysége a kontinensen

E fejezetben a harmadik alhipotézisünkre keresünk választ, vagyis arra, hogy „a Dél-afrikai Köztársaság külgazdasági politikájában az afrikai partnerek meghatározó és növekvő szerepet töltenek be.” Ennek során az alábbi gondolatmenetet követjük: először is megvizsgáljuk, mely országok, kontinensek a legjelentősebb kereskedelmi partnerei a DAK-nak. Utána az afrikai kereskedelem volumenére koncentrálunk, és meghatározzuk, hogy a SADC ebben milyen szerepet tölt be, mind termékek tekintetében, mind pedig arányaiban. Másodszor arra térünk ki, hogy a Dél-afrikai Köztársaságba milyen külföldi közvetlen tőkeberuházások érkeznek, illetve a DAK mely országokat preferál befektetési célpontként, hiszen ebből szintén következtetni tudunk arra, hogy melyek azok az országok, amelyekben a befolyása erős.

Forrásként leginkább elsődleges forrásokra hagyatkozunk. A Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelmének felméréséhez az International Trade Centre adatbázisát használjuk. A külföldi közvetlen tőkeberuházásokhoz pedig az UNCTAD World Investment Reportját, illetve az Ernst and Young nemzetközi tanácsadó vállalat afrikai befektetésekkel foglalkozó jelentését. Ezen kívül interjúalanyainknál is kitértünk arra, hogyan vélekednek a DAK gazdasági befolyásáról. Fontos megjegyezni, hogy helyszűke miatt nem térhetünk ki olyan kérdésekre, bármilyen érdekesek is, hogy például a gazdaság fejlődése érdekében milyen magasabb hozzáadott értékű iparágaknak kellene nagyobb teret biztosítania a gazdaságpolitikának. Itt csak azzal foglalkozunk, hogy a dél-afrikai hegemonia szempontjából mely országok, régiók, térségek azok, amelyekben számottevő befolyása lehet a dél-afrikai politikusoknak vagy üzletembereknek.

7.1. A Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelme

Ebben a fejezetben két kérdéssel foglalkozunk: először is az International Trade Center adatai alapján felrajzoljuk a Dél-afrikai Köztársaság kereskedelmi térképét, és meghatározzuk, hogy Afrika mekkora szerepet tölt be ebben. Ezt követően megvizsgáljuk, mely termékek exportja és importja irányul a leglényegesebb régiókba,

és vajon az exportot lehet-e tovább diverzifikálni, ahogyan azt a dél-afrikai kormány is szeretné.

A 10. táblázat mutatja a Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelmét partnerek szerinti bontásban. Tekintettel arra, hogy a Dél-afrikai Köztársaság mintegy 200 külkereskedelmi partnerországgal áll kapcsolatban, mindenképpen szűkíteni kellett a vizsgált országok körét. A következő felosztást alkalmaztuk: szerepel a táblázatban a BRIC(S) országokkal (összesen és egyenként) folytatott külkereskedelem, szerepel a kontinensenkénti bontás, a DAK számára fontos SADC országok, ezen felül néhány fontosabb ország, amelyekkel a külkereskedelem értéke meghaladja az egymilliárd dollárt. (Magyarországot inkább érdekességgként helyeztük a táblázatba.) A táblázatból a következő megállapítások adódnak:

- A Dél-afrikai Köztársaság jelentős külkereskedelmi hiánnyal rendelkezik. A külkereskedelmi hiány 2013-ban csökkent, de ez inkább a külkereskedelmi statisztikák „rendbetételének köszönhető” és nem új termékek vagy exportpiacok megszerzésének. Ha a 10. táblázatot nézzük, az látható, hogy a 2013-as exportnövekedés szinte kizárólag a SADC országokba irányuló export növekedésének tudható be. A korábbi évek adatait nézve, a botswanai, lesothói, szváziföldi és namíbiai külkereskedelem egyáltalán nem szerepelt a kimutatásban, és ennek bekerülése a statisztikába láttat kedvező változást. Vagyis a statisztikákban is megjelent végül az a tény, amit a különböző interjúalanyok említettek: az afrikai piacok prioritása.
- Az exportpiacokat tekintve a Dél-afrikai Köztársaság számára 2013-ban az ázsiai piac volt a legfontosabb (32,5%-a az összes exportnak ide irányult), majd ezt követi az afrikai (28,8%), és az európai (20,7%). Más a helyzet azonban az importpiacok tekintetében, hiszen az import 46,2%-a származik Ázsiából, amit követ az európai (29,9%), valamint jócskán lemaradva az afrikai piac (11,8%). Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az export tekintetében Afrika az egyik meghatározó piaca a Dél-afrikai Köztársaságnak, viszont míg a DAK képes ellátni afrikai országokat olyan termékekkel, amelyekre ott igény van, addig Afrikában már jóval kevésbé fordulnak elő olyan termékek, amelyekre a DAK-ban lenne kereslet.

- Az Afrikával folytatott export 2013-ban 86 százalékban, 2012-ben 75 százalékban, 2011-ben 73 százalékban, 2010-ben 72 százalékban, 2009-ben 68 százalékban, a SADC országaival zajlott. Cserében a Dél-afrikai Köztársaság az Afrikával folytatott importból 2013-ban 60 százalék, 2012-ben és 2011-ben csak 55 százalék, 2010-ben 59 százalék, 2009-ben 52 százalék származott a SADC országaiból. Ez alátámasztja a korábbi két fejezetben is ismertetett tézist, hogy az afrikai kontinensen a SADC országai számítanak kiemelt vonzáskörzetnek.
- A SADC országai közül a külkereskedelem szempontjából kiemelt országnak tekinthetjük Angolát, Botswanát, Mozambikot, Namíbiát, Zambiát és Zimbabwe-t. Az ezekkel az országokkal folytatott kereskedelem volumene meghaladja az évi 2,7 milliárd dollárt.
- Más régiókat tekintve a NAFTA-val (és az USA-val) folytatott külkereskedelme relatíve egyensúlyban volt az elmúlt öt évben. Ez visszavezethető a szabadkereskedelmi megállapodásra is, amely a SACU és a NAFTA között került aláírásra. Ha részletesebben megnézzük, mi áll az adatsorok mögött, akkor láthatjuk, hogy 2012-ben például a NAFTA-ba irányuló dél-afrikai export közel 22 százaléka a HS 87-es termékcsaládból származó személygépkocsihoz tartozott, valamint a HS 87-es export 25 százaléka tartott a NAFTA-ba. Ez köszönhető például a BMW Dél-afrikai Köztársaságban található gyárának is, amely részben ellátja az amerikai igényeket (Crankmotoring 2011). Hasonló a Ford Ranger is, amelyet a világ 148 országába exportálnak a DAK-ból (Ernst and Young 2012).
- A BRICS országokkal folytatott külkereskedelem esetében a Dél-afrikai Köztársaság jelentős külkereskedelmi passzívumot halmozott fel, amely nagyrészt a kínai és az indiai passzívumból adódik. Az Oroszországgal folytatott kereskedelem volumene nem jelentős.
- A volumenben legjelentősebb kereskedelmi partnerek az EU-27 országai, viszont itt rendelkezik a Dél-afrikai Köztársaság a legjelentősebb passzívummal is.

10. táblázat: A Dél-afrikai Köztársaság árukereskedelme partnerek szerint 2009-2013 (Millió dollárban)

		Export					Import				
		2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Összesen		53 863	71 484	92 975	86 711	95 224	63 766	80 139	99 726	101 610	103 461
Fontosabb országok	Ausztrália	725	952	875	897	811	1 083	1 312	1 585	1 416	1 336
	Dél-Korea	900	1 713	2 268	1 712	1 264	1 135	1 747	2 265	2 272	1 876
	Irán	122	134	96	48	17	2 599	3 147	3 732	1 233	5
	Japán	4 096	6 424	7 662	5 413	5 570	3 093	4 245	4 726	4 622	4 077
	Magyarország	19	43	87	99	46	267	557	723	503	340
	Nigéria	678	622	798	785	807	1 838	2 200	3 118	3 724	3 616
	Szaudi Arábia	297	364	360	351	274	3 204	3 243	4 445	7 877	8 026
	Thaiföld	275	384	456	585	471	1 352	1 829	2 264	2 700	2 750
	USA	4 859	7 060	8 356	7 586	6 894	4 949	5 837	7 954	7 496	6 565
Kontinensek⁷⁶											
Afrika		10 529	12 324	14 769	16 056	27 399	4 751	6 281	7 676	9 677	12 252
		19,5%	17,2%	15,9%	18,5%	28,8%	7,5%	7,8%	7,7%	9,5%	11,8%
Ázsia		18 931	26 927	34 451	30 404	30 930	27 204	35 578	45 080	47 025	47 753
		35,1%	37,7%	37,1%	35,1%	32,5%	42,7%	44,4%	45,2%	46,3%	46,2%
Európa		17 004	21 611	24 157	19 830	19 741	21 877	27 081	32 369	30 625	30 983
		31,6%	30,2%	26,0%	22,9%	20,7%	34,3%	33,8%	32,5%	30,1%	29,9%
Latin Amerika és a Karibi térség		782	1 558	2 162	2 033	1 698	2 728	3 036	3 826	3 896	3 494
		1,5%	2,2%	2,3%	2,3%	1,8%	4,3%	3,8%	3,8%	3,8%	3,4%
NAFTA		5 375	7 797	9 480	8 549	7 435	5 744	6 941	9 399	8 944	7 803
		10,0%	10,9%	10,2%	9,9%	7,8%	9,0%	8,7%	9,4%	8,8%	7,5%

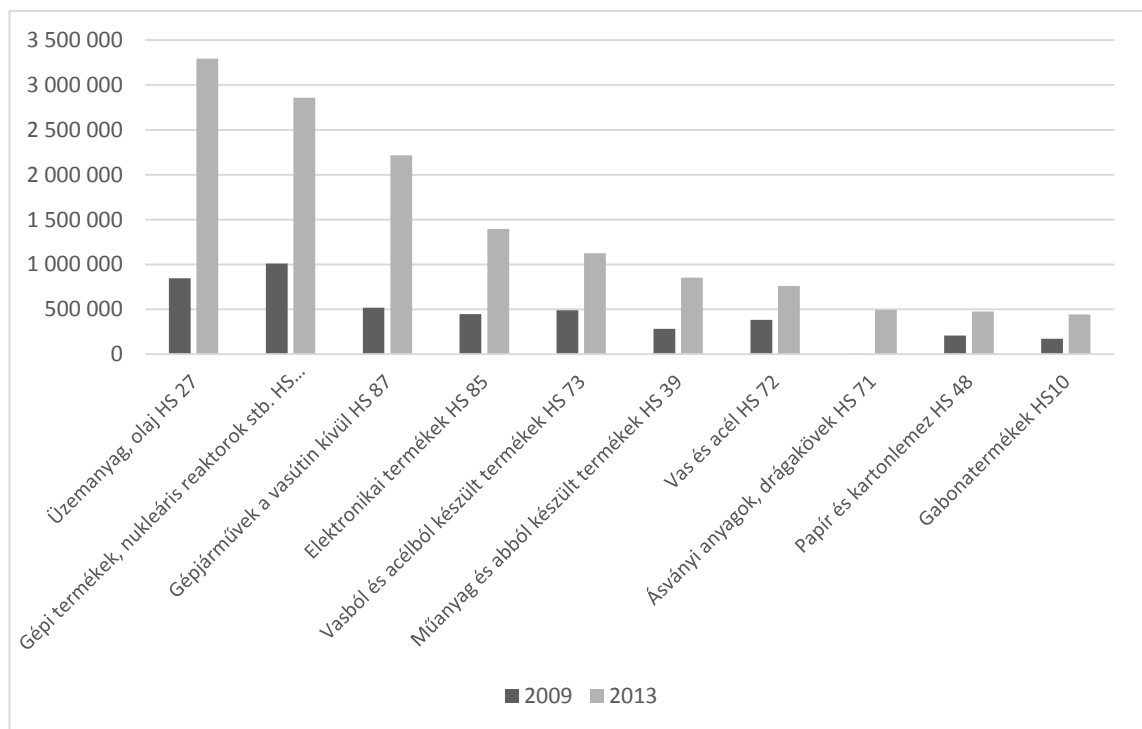
⁷⁶ A kontinensek esetében a százalék a például Afrikának a DAK exportjában százalékosan betöltött szerepére utal.

Régiók	BRIC(S)	8 271	12 114	16 924	15 016	16 117	11 803	16 067	20 340	21 110	23 372
	Brazília	355	717	818	790	656	1 242	1 353	1 667	1 671	1 607
	Kína	5 670	8 132	12 425	10 139	12 058	8 325	11 499	14 199	14 637	16 010
	India	2 067	2 980	3 372	3 674	2 998	1 811	2 839	4 019	1 597	5 377
	Oroszország	178	284	307	412	403	424	105	180	203	377
	EU	14 282	18 671	20 704	17 377	16 856	20 522	25 720	30 551	29 173	29 329
	SADC	7 239	8 950	10 790	12 110	23 630	2 513	3 756	4 283	5 395	7 391
	Angola	681	700	897	1 151	1 004	1 370	1 998	1 584	2 804	1 960
	Botswana	N/A	N/A	N/A	54	4 602	104	148	158	88	525
	Lesotho	N/A	N/A	N/A	4	1 418	14	884	6	40	236
	KDK	573	865	1 106	1 491	1 364	10	14	14	9	12
	Malawi	429	442	401	442	513	65	64	66	68	68
	Mozambique	1 606	1 893	2 435	2 401	2 830	420	528	1 052	1 270	1 270
	Namíbia	N/A	N/A	N/A	197	4 237	46	67	52	25	689
	Seychelles szigetek	58	56	51	47	45	1,45	1,06	0,67	0,74	0,78
	Szváziföld	N/A	0,001	N/A	0,006	1 515	0,162	0,117	0,085	0,075	1 165
	Tanzánia	443	558	577	692	512	27	63	76	58	102
	Zambia	1 415	1 750	2 382	2 685	2 711	195	289	369	407	371
	Zimbabwe	1 607	2 156	2 448	2 439	2 399	187	191	433	380	342

Forrás: International Trade Centre 2014; saját összeállítás

A második táblázatban láthattuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság exportportfoliójában a primer termékek jelentős részt képviselnek. Az interjúk során elhangzott az a vélekedés, hogy a kormány célja ennek a 2013-as 42 százalékos primer termékaránynak a visszaszorítása. (Megjegyzendő: a 2. táblázat alapján 2009 és 2013 között a primer termékek exportban képviselt aránya 40% és 50% között fluktuált.) Véleményünk szerint olyan régiók irányában könnyen megvalósítható a diverzifikáció, amelyek felé a kereskedelem jelentősen nőtt az elmúlt években, valamint földrajzi közelség miatt könnyebben elérhető és a DAK gazdasági és politikai befolyása jelentős. Ezért annak a vizsgálatára vállalkoztunk, hogy megállapítsuk, a SADC-be irányuló export 2009 és 2013 között szerkezetileg hogyan változott. Az eredmények a 6. ábraán láthatóak.

6. ábra: A Dél-afrikai Köztársaság top 10 termékének az exportja a SADC országaiba

Forrás: International Trade Centre 2014

Az ábra alapján az a következtetés vonható le, hogy a SADC országaiba szinte csakis kizárólag valamilyen formában feldolgozott és nem primer termékek kerülnek szállításra. Míg 2009-ben a primer termékek aránya 2,4% volt, addig ez 2013-ra 3,9%-ra növekedett.⁷⁷ A top 10 termékben a nehézipar termékei ugyanúgy képviseltetik magukat, mint a magasabb hozzáadott értéket jelentő elektronikai termékek vagy a gépjárművek

⁷⁷ Ugyan a 6. ábraában szerepel a HS27, amely nyersolajat is jelenthet, ebben az esetben finomított olajat jelent.

exportja. Ezt összevetettük azzal, hogy a DAK összesített exportja átlagosan hány százalékos részesedését alkotja a SADC országok átlagos importjának. 2013-ban ez az érték 13,66% volt. Ugyanez az érték Afrikára már csak 5,18%, viszont az Ázsiába, a BRIC(S) országaiba, az amerikai kontinensre vagy az EU országaiba irányuló részesedés a dél-afrikai exportcikkek tekintetében alig érte el a 0,5%-t. Vagyis Afrika és ezen belül különösen a SADC országai számára lényegesen fontosabb szereplő a DAK, mint a többi régió számára. Sőt, ha mélyebben elemezzük az exportkimutatást, láthatjuk, hogy a dél-afrikai termékcsoportok közül 20 olyan van (összesen 97 közül), amely legalább 20%-os részét képezi a SADC országok importjának, és 33 olyan, amely 10 és 20 százalék közé esik. Érdekes módon a SADC országaiba irányuló dél-afrikai gyümölcsexport az, ami eléri az 50 százalékos részesedést, kb. 148 millió dollár értékben. Ha pedig Afrikára vizsgáljuk ugyanezt, ebben az esetben már csak egyetlen olyan terméket találunk, amelynek a részaránya meghaladja a 20 százalékot (ez a robbanószerek termékcsoportja) és 9 olyat, amely esetében 10 és 20 százalék körüli importról beszélhetünk. A fentiek alapján azért mondhatjuk sokkal lényegesebbnek a SADC országait a Dél-afrikai Köztársaság számára kereskedelmi szempontból, mert ide képes alacsony vagy magas, de hozzáadott értéket képviselő termékeket szállítani szemben a fejlett világba irányuló exportjával, amelynek nagyobb hányadát képviselik a nem feldolgozott termékek.

7.2. A Dél-afrikai Köztársaság külföldi közvetlen tőkeberuházásai

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a Dél-afrikai Köztársaság milyen külföldi közvetlen tőkeberuházásokat valósít meg globálisan és a térségben. Sajnos a mai napig kevés az olyan nemzetközileg is elfogadott tanulmány, amely Afrikával, mint FDI-t vonzó régióval foglalkozik, ráadásul viszonylag naprakész információkkal. Így a következő fejezetben csupán két nagyobb forrásra hagyatkozunk: először is az UNCTAD 2012-es, 2013-as és 2014-es World Investment Reportjára, valamint az Ernst and Young nemzetközi tanácsadó vállalat 2012-es, 2013-as és 2014-es Afrikával foglalkozó kiadványaira.

A Dél-afrikai Köztársaság nem csak kiáramló FDI-ban, hanem a beérkező FDI-ban is élen jár Afrikában. 2003-tól kezdődően az Afrikába érkező új zöldmezős beruházások 16 százaléka valósult meg a Dél-afrikai Köztársaságban. Az Ernst and Young becslése szerint 2012 és 2017 között évi körülbelül 10 milliárd dollár értékű FDI érkezhett az

országba, és ez körülbelül 125 ezer új munkahelyet teremt. Az afrikai országok által megvalósított Afrikán belüli FDI típusú beruházások tekintetében három ország emelkedik ki a többi közül: Kenya, Nigéria és a Dél-afrikai Köztársaság. A DAK-ból Afrikába érkező beruházások 2003 és 2011 között 64,8 százalékkal növekedtek, alig lemaradva a kenyai 77,8%, valamint a nigériai 73,2% mögött. Országokra lebontva a Dél-afrikai Köztársaság a következő országokban volt a top 5 külföldi közvetlen tőke-beruházási projektet megvalósítók között (2003 és 2011 között): Angola (5.); Kongói Demokratikus Köztársaság (4.); Ghána (4.); Kenya (4.); Mauritius (5.); Mozambik (1.); Nigéria (3.); Tanzánia (4.); Uganda (3.) és Zambia (1.). Láthatjuk, hogy a tíz országból, ahol a dél-afrikai vállalatok által megvalósított FDI projektek az első ötben vannak, a SADC országok alkotják a többséget. Sőt Zambiában és Mozambikban a Dél-afrikai Köztársaság valósította meg a legtöbb projektet. Ha a beruházott tőkét vizsgáljuk, a Dél-afrikai Köztársaság már csak hét országban került a legnagyobb beruházó öt ország listájába. Ezek a következő országok: Mauritius (4.), Mozambik (4.), Nigéria (5.), Szenegál (3.), Tanzánia (4.), Uganda (3.) és Zambia (4.) (Ernst and Young 2012). Itt is többségben vannak a SADC országai, alátámasztva tézisünket, hogy ez a régió a DAK preferált befolyási zónája.

A legfrissebb Ernst and Young (2014) beszámoló alapján csak kis mértékben kell módosítanunk az előző bekezdésben ismertetett adatokon, információkon. 2012-ben is és 2013-ban is a Dél-afrikai Köztársaságban valósult meg a legnagyobb számú új FDI projekt (2012-ben 154, 2013-ban 142). Utána messze lemaradva következik Kenya és Nigéria 68, illetve 58 beruházással 2013-ban és 54, illetve 60 beruházással 2012-ben. Az Ernst and Young megkérdezett befektetőket arra vonatkozóan, hogy mely afrikai országok a legvonzóbb desztinációk, ahol üzletet szeretnének kötni: a válaszadók 41%-a a Dél-afrikai Köztársaságot jelölte meg. A második helyezett Nigéria volt 6 százalékkal. Az Ernst and Young-nak arra a kérdésére, hogy mely városban szeretnének üzletet folytatni, 34% Johannesburgot említette, míg 15% Fokvárost és csak 6% Nairobít. Az UNCTAD (2012) hasonló véleményen van: 174 vállalat megkérdezésével felvett kérdőív alapján a DAK a 14. legvonzóbb üzleti célpont, azonos szinten Hollandiával és Lengyelországgal. Fontos kiegészítése az előző bekezdésnek, hogy 2007 és 2012 között az USA, Egyesült Királyság, Franciaország és India után a Dél-afrikai Köztársaság valósította meg a legnagyobb számú FDI projektet Afrikán belül. Viszont ha csak a 2013-

as adatokat nézzük, akkor a harmadik legaktívabb volt 63 projekttel az Egyesült Királyság és az USA mögött.

Az Ernst and Young projektszám alapú megközelítésével szemben az UNCTAD inkább a dollár alapú megközelítést alkalmazza. Ez alapján Afrikában Nigériába érkezett 2011-ben a legtöbb FDI (8,92 milliárd dollár értékben), a második legtöbb pedig a DAK-ba 6,37 milliárd dollár értékben. Ugyancsak fontos adat, hogy a 2011-ben megvalósult tíz, értékben legjelentősebb legkevesbé fejlett országban megvalósult FDI projekt közül, a negyedik legnagyobb, 1,8 milliárd dollár értékben Mozambikban valósult meg dél-afrikai befektetővel (Sasol). Ezen felül Afrikában a Dél-afrikai Köztársaság rendelkezik a legnagyobb bejövő FDI állománnyal (129 milliárd dollár értékben), míg a második Egyiptom 72 milliárd dollárnyi és a harmadik Nigéria 69 milliárd dollárnyi FDI állománnyal. A kiáramló FDI-t tekintve toronymagasan vezet Dél-Afrika 72 milliárd dollárnyi kihelyezett tőkével 2011-ben, a második Líbia 16 milliárd dollárral és a harmadik Angola 6 milliárd dollárral (UNCTAD 2012).

Az UNCTAD (2013) beszámoló még azzal egészíti ki az előbbi statisztikákat, hogy 2011-ben a DAK rendelkezett az ötödik értékben legjelentősebb kihelyezett FDI állománnyal az afrikai kontinensen 18 milliárd dollár értékben (öt megelőzi Malajzia 19 milliárd dollárral, viszont követi Kína 16 milliárd dollárral). A legnagyobb mértékben Mauritiuson találhatóak dél-afrikai beruházások, ezt követi Nigéria, Mozambik és Zimbabwe. (A zimbabwei FDI mértéke magyarázza, hogy a DAK miért nem aktívabb a Mugabe rezsim elítélésében.) 2012-ben annyiban változott az afrikai FDI be- és kiáramlások térképe 2011-hez képest, hogy a DAK visszaszorult a harmadik helyre Nigéria és Mozambik után a bejövő FDI tekintetében. Az éves bejövő FDI így 5,4 milliárd dollár volt, de megjegyzendő, hogy ez az aránycsökkenés annak következménye, hogy egy vezető bányatársaság eladta részesedését a dél-afrikai leányvállalatában, vagyis ezzel tőkét vont ki. Ezzel szemben a dél-afrikai vállalatok rendkívül aktívak voltak a kontinensen körülbelül 4,4 milliárd dollárnyi FDI befektetéssel. Az afrikai FDI állományt illetően jelentős változás nem következett be 2012-ben az UNCTAD (2013) szerint. A DAK rendelkezett a legjelentősebb beérkező FDI állománnyal 138 milliárd dollár értékben és a legjelentősebb kiáramló FDI állománnyal is 82 milliárd dollár értékben. A versenytársai a kimenő FDI-t illetően Angola 9 milliárd dollárral, valamint Nigéria 7

milliárd dollárral. A 11. táblázat tartalmazza azokat a dél-afrikai vállalatokat, amelyek szerepelnek a fejlődő országok 100 legjelentősebb nem-pénzügyi vállalkozásai között.

11. táblázat: Dél-afrikai vállalatok a fejlődő országok 100 legjelentősebb nem-pénzügyi vállalkozásai között (2011, Milliárd dollár)

Név	Iparág	Rangsorban elfoglalt helyezés	Külföldi vagyon	Külföldi alkalmazottak száma
MTN	Telekommunikáció	30	15,1	17 686
Steinhoff International Holding	Egyéb fogyasztói termékek	39	12	30 338
Sasol	Vegyipar	49	9,3	4 793
Naspers	Egyéb fogyasztói termékek	53	8,8	15 413
Gold Fields	Fém és fémipari termékek	64	6,7	4 612
Medi-Clinic Corp	Egyéb fogyasztói termékek	72	5,6	8 135
Netcare	Egyéb fogyasztói termékek	76	5,1	8 629
Sappi	Papírttermékek	88	3,9	10 150

Forrás: UNCTAD 2013

A 2013-ra vonatkozó Ernst and Young (2014), valamint World Investment Report alapján (UNCTAD 2014) alapján még megjegyezhetjük, hogy változott némileg a helyzet a korábbi évekhez képest, ugyanis egyrészt ugyan ismét a DAK lett a legtöbb FDI-t vonzó ország mind tőkében (kb. 10 milliárd USD), mind pedig projektek számában, viszont visszacsúszott a harmadik pozícióba, mint Afrikában befektető ország, hiszen 2013-ban megelőzte az Egyesült Királyság és az USA is. Az interjúk során több esetben is kitértem arra, vajon a külföldi befektetők hogyan tekintenek a Dél-afrikai Köztársaságra, mint befektetési célpontra. A válaszok vegyesen alakultak, egyesek kizárólag a nehézségeket emelték ki, míg néhányan elismerték ugyan a nehézségeket, de sokkal inkább a lehetőségekre koncentráltak. Abban megegyeztek a válaszadók, hogy a DAK-ban való beruházás esetén sajátos szabályok vannak: erre példa a Black Economic Empowerment Act, amelynek keretei között meghatározták, hogy bizonyos vállalkozásoknál hány százalékban kell lennie fekete alkalmazottnak. Természetesen igaz ez a

vállalatvezetésre is, vagyis az igazgatótanácsban meghatározott számú fekete igazgatónak kell ülnie. Az interjúk során elhangzott reakciók két csoportba gyűjthetők: az egyik választípus arra hivatkozott, hogy tökéletesen felesleges beleszólni a vállalatok működésébe különböző jogszabályokkal, értelmetlen, hogy kizárólag a borszín alapján tegyenek a nyakukba valamilyen vállalkozót vagy vezetőt. A másik típus viszont inkább elfogadja ezt a sajátos helyzetet, és megpróbál belőle előnyt kovácsolni. Vagyis, ha már mindenképpen kell a vállalati vezetésbe fekete bőrű ember, akkor lehetőség szerint olyat válasszanak ki, aki megfelelő kapcsolatokkal rendelkezik az üzleti és politikai körökhöz, és ezek segítségével képes legyen előremozdítani az újonnan betelepült vállalat működését. Amikor arról kérdeztem az interjúalanyokat, hogy szerintük miért a DAK-ba megy a legtöbb beruházás Afrikában, egyértelműen az volt a válasz, hogy jó az infrastruktúra, relatíve képzett a munkaerő, és jók a lehetőségek a növekedésre. A korábban említett statisztikák pedig azt támasztják alá, hogy nem csak az interjúalanyok, hanem a vállalkozók is így látják a lehetőségeket a dél-afrikai beruházások esetén.

7.3. Következtetések

A fejezet alhipotézise az volt, hogy „a Dél-afrikai Köztársaság külgazdasági politikájában az afrikai partnerek meghatározó és növekvő szerepet töltenek be”. Ez a feltételezés a leírtak alapján beigazolódott, és így elfogadjuk azt, hiszen láthattuk, hogy a kontinensekre lebontott exportarányoknál a dél-afrikai Afrikába irányuló export már majdnem a legnagyobb volumenben Ázsia után. Ráadásul az afrikai országokba irányuló dél-afrikai export több mint 95 százalékban feldolgozott termékekből áll, szemben azzal, amit a fejlett világba vagy Ázsiába exportálnak. Hasonlóan lényeges az a tényező is a tézisünk szempontjából, hogy a SADC országokba irányuló export az afrikainak közel 86 százalékát tette ki 2013-ban, vagyis ez a régió számít Afrikán belül a lényeges export desztinációnak. Fontos faktor a DAK szempontjából az is, hogy a SADC országokba (és amúgy a NAFTA-ba is) magas hozzáadott értékű termékeket exportál, ami jól szolgálja a gazdaság diverzifikációját, és hogy a világpiaci nyersanyagárak ingadozásával szemben ezek a területek válság esetén is biztos felvevőpiacok lehetnek. Import szempontjából egyértelmű Ázsia és Európa dominanciája, az adatokból az látható, hogy ez a két kontinens körülbelül 77 százalékát adja a behozatalnak.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a külföldi közvetlen tőkeberuházások szempontjából milyen szerepet játszik a Dél-afrikai Köztársaság Afrikában. Szemben a külkereskedelemmel, itt sokkal inkább tetten érhetőnek bizonyult a dél-afrikai tőke dominanciája, viszont érdekes módon nem csak a többi afrikai országgal szemben, hanem például Kínával szemben is. Beáramló FDI szempontból ugyancsak a Dél-afrikai Köztársaság az első számú célpont a mai napig a befektetők számára, ha Afrikában akarnak üzletet létrehozni.

Véleményem szerint a dél-afrikai külkereskedelem 2013-2014 körül ért el arra a pontra, amelyet Nelson Mandela követendő célként megjelölt elnöki periódusában: a Dél-afrikai Köztársaság gazdaságát elsősorban az afrikai kontinens felé kell irányítani. Addig, amíg a DAK inkább exportált primer terméket Ázsiába vagy Európába, és nem foglalkozott afrikai partnereivel sem külkereskedelem, sem pedig külföldi közvetlen tőkeberuházás szempontjából, sokkal inkább tekinthettük enklávének Afrikán belül, semmint kereskedelmileg is hasznos partnerországnak. Ez mára megváltozott. A dél-afrikai gazdaság beágyazódása Afrika gazdaságába véleményem szerint két tényezőnek köszönhető: egyrészt a dél-afrikai üzletemberek, politikusok sokkal jobban ismerik az afrikai befektetési lehetőségeket, mint európai, amerikai vagy ázsiai versenytársaik, ezért ha valamilyen relatíve kockázatosnak tűnő, de nagy nyereséggel kecsegtető lehetőség kínálkozik, inkább mernek belevágni az üzletbe, mint a nem afrikai versenytársak. Erre jó példa a dél-afrikai MTN esete, amely vállalat 2001-ben 285 millió dollárt fizetett az egyik nigériai mobilfrekvenciáért. Több befektető pénzkidobásnak gondolta a frekvenciavásárlást, hiszen az állami mobiltársaság 2001-ig összesen csak néhány százezer mobilelőfizetőt volt képes összegyűjteni. Az MTN-nek 2006-ra 32 millió felhasználója volt (The Economist 2014). A helyismereten kívül a második ok, amiért a dél-afrikai gazdaság képes volt intergrálódni Afrika gazdaságába, az az, hogy megindult az afrikai gazdasági növekedés, aminek következtében fizetőképes kereslet képződött olyan vállalatok és olyan szolgáltatások iránt, amelyek hajlandóak kereskedni vagy beruházni potenciálisan magas profit reményében. Mivel a dél-afrikai gazdaság lényegesen fejlettebb és erősebb afrikai társainál, számos dél-afrikai vállalat rendelkezett azokkal a termékekkel vagy szolgáltatásokkal, amelyekre kereslet mutatkozott máshol Afrikában, és ez visszaköszött mind a statisztikákban, mind pedig az interjúkban.

8. A Dél-afrikai Köztársaság, mint felemelkedő donor⁷⁸ ország

A következő fejezet viszonylag új jelenséggel foglalkozik: egy korábban elzárkózó, de mára dinamikus növekvő gazdasággal rendelkező fejlődő ország hivatalos fejlesztési segélyezési gyakorlatát kívánja bemutatni. A dél-afrikai fejlesztési segélyezés sokban hasonlít az újonnan iparosodó donorok vagy más néven felemelkedő/előretörő donor országok gyakorlatához,⁷⁹ hiszen például Kína, India vagy Brazília⁸⁰ évtizedeken keresztül részesült és a mai napig is részesül fejlesztési segélyekben. Viszont a kétezres évek kezdete óta elmozdulás észlelhető a most már felemelkedő donor országnak nevezett országok esetében: beindult a gazdasági fejlődés, s ennek következtében már ők is elkezdhettek figyelmet fordítani arra, hogy a külpolitikájuk keretei között támogatást nyújtsanak számukra fontos, elmaradottabb országoknak.

E fejezetben tehát a Dél-afrikai Köztársaság hivatalos fejlesztési segélyezésben tanúsított gyakorlatát vizsgáljuk meg. Ennek során négy nagyobb területre térünk ki: milyen fejlesztési segélyekben részesült és részesül a mai napig a DAK; hogyan alakult ki az általa biztosított fejlesztési segélyezés; melyek azok az elvek és gyakorlatok, amelyek alapján folyósításra kerülnek a segélyek; és legvégül azt, hogy mennyire hatékony és milyen összegek kerülnek felhasználásra. Sajnos mivel az általunk vizsgált kérdés nagyon újnak számít, kevés nemzetközi tanulmány foglalkozik a dél-afrikai fejlesztési segélyezéssel, és így szemben a korábbi fejezetekkel, jóval kevesebb forrásra kell hagyatkoznunk. A forrásoknál a legfontosabb Besharati (2013), Braude et al (2008),

⁷⁸ Braude et al (2008) alapján Dél-Afrika sokkal inkább a fejlesztési partner (development partner) kifejezést szereti használni a donor vagy felemelkedő donor ország megjelöléssel szemben, de az egyszerűség kedvéért és a magyar szóhasználat miatt mi továbbra is a donor kifejezést használjuk.

⁷⁹ A továbbiakban felemelkedő donor országnak nevezünk minden olyan országot egyszerűség kedvéért, amely nem OECD DAC tag. Gore (2013) felhívja a figyelmet, hogy a felemelkedő donor országokat is három nagyobb csoportba lehet sorolni:

- nem DAC tag országok, amelyek figyelembe veszik az OECD DAC normáit fejlesztési segélyeik folyósításánál (ilyenek a közép-kelet-európai donor országok);
- a Dél-Dél fejlesztési együttműködésben részt vevő országok, amelyek nem tekintenek magukra donorként, viszont nem is szeretnék, ha annak neveznék őket, (mint például India, Kína, Brazília, Venezuela);
- illetve az arab donorok (Szaúdi-Arábia, Kuvait), amelyeknek nincs kifogásuk a donor szó használatával szemben, de nem tartják be az OECD DAC ajánlásokat.

⁸⁰ Oroszország ebből kivétel, jóllehet ugyan BRICS tag, de a Szovjetunió időszakában jelentős anyagi erőforrásokkal támogatott fejlődő országokat. Bár azt a támogatást nem lehet hivatalos fejlesztési segélynek tekinteni, mert például nagy volt benne a katonai felszerelések aránya, ennek ellenére volt olyan része, amely a mai értelemben fejlesztési segélyként elszámolható lett volna. (Paragi – Szent-Iványi – Vári 2007)

Vickers (2012) és Lucey – O’Riordan (2013) voltak. Érdekesség: az interjúk során ez volt az a téma, amelyről a legtöbb interjúalany vagy nem hallott, vagy egyáltalán nem tudott felelni, hogy milyen prioritások mentén történik.

8.1. A Dél-afrikai Köztársaság, mint segély-befogadó ország

A Dél-afrikai Köztársaság sosem volt segélyfüggő ország, s ez látható abból, hogy az éves ODA/kormányzati költségvetés arány sosem haladta meg az egy százalékot. A tipikus DAK-ba áramló segély viszont más formát is öltött, mint az, ami tipikusan az afrikai vagy a felemelkedő donor országokba áramlott. A Dél-afrikai Köztársaságban az apartheid alatt fejlett infrastruktúra épült ki, így e területen nem volt számottevően szükség fejlett országbeli támogatásra, viszont sokkal nagyobb szükség volt kapacitás-fejlesztési támogatásokra, amelyek segítségével elsajátította a tudást, hogyan kell például fejlett és nemzetközileg is versenyképes egyetemeket létrehozni. 2013-ban a DAK volumenben legjelentősebb donora az Egyesült Államok, az Európai Unió, Franciaország és Németország voltak (OECD 2014). A fejlesztési segélyezés legjelentősebb része az egészségügyi szektorban kerül felhasználásra, amely érthető, hiszen a DAK rendelkezik az egyik legrosszabb HIV/AIDS aránnyal a kontinensen. Éves szinten körülbelül évi 1 milliárd dollárnyi támogatásban részesül a nemzetközi donor közösségtől, ami mindenképpen jelentősnek mondható, hiszen közepesen fejlett országról van szó. Itt, szemben más afrikai országokkal, a fejlesztési segélyeket nem a költségvetési lyukak befoltozására vagy közszolgáltatások biztosítására fordítják, hanem új ötletek, új támogatási mechanizmusok és kísérleti munka megvalósítására. Ez nagy előny, hiszen az ország nem válik segélyfüggővé, és az eredmények is sokkal inkább a magasabb hozzáadott értéket képviselő területeken mutatkozhatnak meg (Besharati 2013).

Az UNDP (2011) dél-afrikai támogatási programját vizsgálva hasonló eredményekre jutottunk, mint Besharati (2013) arra vonatkozóan, hogy melyek azok a területek, amelyek prioritást élveznek a nemzetközi donor közösség részéről. Az UNDP öt területen nyújtott támogatást a 2011-2012-es időszakban: mindenre kiterjedő növekedés; a dél-afrikai gazdaság „zöldebbé” tétele; kapacitásfejlesztés a béke és fejlesztés terén; „gender” transzformáció; segélykoordináció. Ennek keretében a növekedési programban és az afrikai gazdaság zöldebbé tételére irányuló programban technikai támogatás és

programtervezés zajlik, a béke és fejlesztés programban a jelenlegi békefenntartási metódus áttekintése; a „gender” transzformáció során közösségi figyelemfelkeltés folyik; a segélykoordináció során pedig a Párizsi Deklaráció implementációjának kidolgozása és a Dél-Dél együttműködés lehetővé tétele a SADPA keretein belül.

Az UNDP és más nemzetközi donor szervezetek által biztosított technikai segítségnyújtás és kapacitásfejlesztés megkérdőjelezhetetlenül fontos eleme lehet a gazdaság teljesítményjavításának, azonban problémát jelent, hogy nagyon nehezen mérhető az eredményessége. Szent-Iványi – Tétényi (2013) például hasonló problémával szembesült, amikor a kelet-közép-európai újonnan felemelkedő donor országoknak nyújtott technikai támogatások hatásait próbálta vizsgálni. További kutatás anyaga lehetne például annak összehasonlító vizsgálata, hogy a kelet-közép-európai donor országoknak nyújtott technikai támogatásokat mennyire hatékonyan használták fel Európában és a DAK-ban, illetve milyen nehézségekkel találkoztak, amelyek hasonlóak vagy különbözőek voltak.

8.2. A Dél-afrikai Köztársaság, mint segélyt folyósító ország

Érdekes módon a Dél-afrikai Köztársaság nem 1994-et követően kezdett fejlesztési segélyezésbe, hanem már sokkal korábban, még bőven az apartheid korszak idején. Az akkori dél-afrikai Külügyminisztérium 1968-ban hozta létre a Gazdasági Együttműködést Elősegítő Hitel Alapot (Economic Cooperation Promotion Loan Fund), azzal a céllal, hogy pénzügyi támogatást nyújtson környező vagy elszegényedett országoknak, annak érdekében, hogy azok az ENSZ-ben és más nemzetközi multilaterális intézményekben az országot szavazatokkal támogassák. A partnerországok többek között Zaire, Malawi, Elefántcsontpart, Gabon, Szváziföld, Lesotho és Paraguay voltak (Braude et al 2008). Dacára annak, hogy ezek a támogatások a mai értelemben nagyrészt nem tekinthetőek fejlesztési segélynek, mégis hozzájárultak hasznos projektekhez, mint például a lilongwei repülőtér (Malawi fővárosa) megépítéséhez.

Az 1994-es rendszerváltást követően az újonnan létrejött kormány egyik legsürgetőbb feladata az volt, hogy helyrehozza a korábbi apartheid rendszer által Afrikában megvalósított atrocitásokat és egyensúlytalanságokat (mint például a polgárháborúk támogatása Angolában és Mozambikban). Ennek alapján még 1994-ben a dél-afrikai kormányzat elengedte Szváziföld, Mozambik és Namíbia fejenként körülbelül 100 millió

dollár értékben fennálló adósságát. Mindezek mellett a DAK aktívan bekapcsolódott a békefenntartói programokba (ahogyan azt a 6. fejezetben már bemutattuk), és számos humanitárius programot támogatott a Vörös Kereszt, a World Food Programme és egyéb ENSZ szervezetek keretei között. A békefenntartói programokat a dél-afrikaiak számos esetben összekötötték háború utáni újjáépítési programokkal is, aminek kettős funkciója volt: először is lehetőséget biztosított az érintett országok közalkalmazottainak, hogy kapacitás-bővítési tréningekben részesüljenek az adott szakterületüket illetően, ezzel is meggyorsítva a háború utáni helyreállítási folyamatot. A második előny már inkább a DAK számára jelentkezett, hiszen az ilyen tanfolyamokon részt vevő közalkalmazottakban⁸¹ kifejlődhet természetes kötődés az országhoz, ami a jövőben akár pénzzé és befolyássá is tehető (Besharati 2013).

2000-ben a dél-afrikai kormányzat felállított egy új alapot African Renaissance Fund (ARF) néven, amit még az apartheid idején létrehozott Gazdasági Együttműködést Elősegítő Hitel Alap felváltására szántak. Az ARF a mai modern és relatíve koordinált segélyalapokkal szemben teljesen ad hoc alapon működik, gyakorlatilag bármilyen projekt megvalósítható a keretei között, amit a DIRCO jónak tart.⁸² Természetesen az ARF jelentősen hozzájárult a háború utáni fejlesztési feladatok finanszírozásához is a korábban már említett országok esetében, ezen kívül adósság jóváírást is finanszíroztak a keretei között. Az ARF idővel 200-300 millió dél-afrikai randos (20-30 millió USD) költségvetéssel rendelkezett, ami már tekintélyes összeg, de Braude et al (2008) számításai szerint csak 3-4 százalékát adta a dél-afrikai fejlesztési segélyeknek. A 2014-es dél-afrikai költségvetésben az ARF számára 485 millió randos (kb 48,5 millió USD) költségvetést hagytak jóvá, és ebben az évben már szerepel 6 millió rand a SADPA részére ebből elkülönítve, amiből arra lehet következtetni, hogy a törvényileg már létrehozott, de még nem működő szervezet idővel tartalommal is megtöltődik.

A SADPA alapításának története egészen 2007-ig nyúlik vissza, az ANC vezetősége akkor döntött arról, hogy szükség lenne egy olyan szervezetre, amely képes felügyelni a DAK által folyósított segélyeket. Az azóta eltelt időszakban a DIRCO számos végrehajtó

---

⁸¹ Leginkább Burundi, a KDK, Ruanda és Dél-Szudán állampolgárai vettek részt ilyen tréningeken.

⁸² Ilyen volt például a mezőgazdasági fejlesztés Zimbabweban, kulturális projektek Maliban, humanitárius segítségnyújtás Szomáliában, vízerőmű Lesothóban, vagy akár az Afrikai Nemzetek Kupájának a támogatása.

ügynökséggel konzultált, és több látogatást is tett mind felemelkedő donor országoknál, mind pedig régi donor országoknál annak érdekében, hogy megismerje az aktuális trendeket. Ennek keretei között dél-afrikai diplomaták látogatást tettek többek között Ausztráliában, Csehországban, Dániában, Franciaországban, Koreában, Lengyelországban, Svédországban és az USA-ban azért, hogy megtalálják a megfelelő modellt az ügynökség létrehozása érdekében. 2012 decemberében született parlamenti határozat arról, hogy milyen keretek között kell létrehozni a SADPA-t. Az intézet elvileg 2014-ben kezdte meg munkáját, amire az említett költségvetési sorból is következtethetünk, de az interjúalanyaim jelentős része egyáltalán nem hallott még erről az új intézetről.

Folyósított összegben talán kevésbé mérhető, és célját tekintve kapcsolódik az 5. fejezethez is, hogy a Dél-afrikai Köztársaság aktívan részt vesz több olyan kezdeményezésben, amelyek célja többlet-erőforrások behozatala Afrikába, illetve a gazdasági fejlődés előmozdítása a kontinensen. Korábban már említettük: a DAK alapító tagja és kidolgozója a NEPAD-nak és az APRM-nek. A NEPAD titkársága a DAK területén székel, helységeket, felszerelést és adómentességet is kap. Ezen felül évi 35 millió randdal támogatják (3,5 millió USD), aminek a kétharmadát a NEPAD titkárság használja fel és egyharmadát az APRM. Az afrikai infrastruktúra fejlesztésében ugyancsak aktívan vesz részt a Dél-afrikai Fejlesztési Bank (Development Bank of South Africa), amelynek a nettó hitelállománya 2013-ban elérte a 10 milliárd randot (1 milliárd USD). A SADC nemzetközi regionális szervezetet szintén dél-afrikai hozzájárulásból finanszírozzák: az éves költségvetés 20 százalékát a DAK egyedül biztosítja, jöllehet összesen 15 tagállam tartozik a SADC-hoz. A Dél-afrikai Köztársaság az Afrikai Uniónak azon kevés tagállamai közé tartozik, amelyik időben fizeti a tagdíjat. Éves szinten 150-200 millió randot utal át e célra, s ez az AU költségvetésének 15 százaléka (Vickers 2012). A különböző nemzetközi szervezeti tagságokon kívül a Dél-afrikai Köztársaság aktív a (regionális) fejlesztési bankokban is. Az egyedüli afrikai ország, amelyik az IDA (International Development Association) felhívására befizetést teljesít a legszegényebb országoknak kedvezményes hitelt nyújtó alapba. Állandó tagja és harmadik legnagyobb részvényese⁸³ az Afrikai Fejlesztési Banknak (Besharati 2013). Korábban már említettük,

---

⁸³ A két legnagyobb részvényes az Egyesült Államok és Japán.

de ebben a fejezetben is érdemes rá kitérni, hogy a BRICS bank létrehozásával a DAK-nak új eszköze került arra, hogy fejlesztési támogatásokat folyósítson.

Említést kíván az is, hogy a Dél-afrikai Köztársaságnak vajon miért áll érdekében fejlesztési segélyezési tevékenységet folytatni? Erre a továbbiakban próbálunk kitérni. Korábban már említettük, hogy a DAK egyfajta morális kötelezettségének érezte 1994 után, hogy viszonzozza azt a támogatást, amelyet az apartheid időszak alatt a dél-afrikai menekültek kaptak Afrika szerte. Természetesen ezen felül léteznek kevésbé altruista indokok is. Amennyiben a kontinensen a konfliktusok száma növekszik, újfajta járványos betegségek terjednek el vagy a klímaváltozás következtében gyakoribb az aszály és ezért nő az éhínség és a szegénység, alappal feltételezhető, hogy a Dél-afrikai Köztársaságba érkező menekültek száma megnövekszik. Tapasztalható: a dél-afrikaiak hasonlóan viszonyulnak a menekültekhez, mint az európaiak többsége. Általános vélekedés, hogy terjesztik a bűnözést, elfoglalják a limitált számú munkahelyeket és növelik a szegénységet. Emiatt a DAK-nak, hasonlóan az Európai Unióhoz vagy az Egyesült Államokhoz, érdekében áll támogatni a kontinens országainak jobb működését például fejlesztési segélyekkel, hogy elkerülhető legyen a menekültek tömeges érkezése és a más hasonló helyzetek. A fejlesztési segélyek folyósításánál megfigyelhetőek gazdasági szempontok is: Besharati (2013) a Kongói Demokratikus Köztársaság példáját emeli ki. A Kongói Demokratikus Köztársaságban a DAK jelentős békefenntartó tevékenységet végzett, számottevő kereskedelmi partnere és ezen felül még fejlesztési segélyeket is nyújt, vagyis a DAK joggal számíthatott arra, hogy részesül jelentősebb bányászati koncessziókban. Viszont ezeket a koncessziókat végül kínai vállalatok kapták meg a kongói kormánytól cserébe egy 6 milliárd dolláros infrastruktúrafejlesztési csomagért, amelynek létesítményeit kínai vállalatok építik majd meg. Ebből is látszik, hogy a Dél-afrikai Köztársaságnak még meg kell tanulnia, hogy érdemes eltekintenie a pusztán „önzetlen” segélyezéstől, és jobban össze kellene kapcsolni a külpolitikát, a külgazdaságpolitikát és a segélyek folyósítását. A külpolitikával foglalkozó fejezetben már említettük, hogy a DAK megítélése nem egyértelműen pozitív a kontinensen, és ez a fejlesztési együttműködésben is tetten érhető. Lucey – O’Riordan (2013) szerint számos olyan afrikai ország van, amely ugyan elfogadja a fejlesztési forrásokat, de alapvetően ellenzi a támogatásnak ezt a módját, mivel ebben is a dél-afrikai befolyás terjeszkedését látja.

A fejlesztési segélyekről folytatott elemzés nem lehet teljes anélkül, hogy az érintett ország segélyek terén érvényesülő komparatív előnyeit és hátrányait ne mutatónk be. A DAK-nak jelentős előnye, hogy Afrikában lévén, közel esik azokhoz a területekhez földrajzilag, amelyeket meg kell segítenie humanitárius katasztrófa esetén, így ha gyorsan kell cselekedni, hamarabb lehet beszerezni és a helyszínre szállítani a szükséges segélyeket. Hasonlóan előnye, hogy afrikai ország lévén, a déli területek sajátos politikai berendezkedésével tisztában van, míg a középső és északi területekhez is feltehetően jobban ért, mint egy nem-afrikai ország. Az egyik korábbi fejezetben már részletekbe menően taglaltuk a dél-afrikai béketeremtés során szerzett tapasztalatokat, s ezek, kiegészítve az államépítésben szerzett tapasztalatokkal, további területei lehetnek a dél-afrikai segélyezésnek. Ugyancsak jelentős tapasztalatai vannak a DAK-nak a felsőoktatás fejlesztése (bár a közoktatás érdekes módon siralmas állapotú), az adó és vámhivatal működtetése, valamint az infrastruktúra fejlesztése terén. Földrajzilag a fejlesztési együttműködési források hetven százalékban a SADC országai felé irányulnak, de Kubával és Palesztínával is tartanak fent kapcsolatokat (Besharati 2013). Lucey – O’Riordan (2013) alapján egyértelmű eredményei a dél-afrikai fejlesztési együttműködésnek a békefenntartás és a hozzá kapcsolódó újjáépítési feladatok teljesítése; a kormányzati kapacitások fejlesztése háború sújtotta övezetekben; szabad és demokratikus választások megrendezésére irányuló segítség; valamint az infrastruktúra fejlesztése.

Szervezetileg a dél-afrikai fejlesztési segélyek rendkívüli módon fragmentáltak, hiszen legalább húsz dél-afrikai minisztérium, ügynökség vagy vállalat folyósítja őket. Néhány kulcsfontosságú minisztériumot vagy főosztályt ki lehet emelni, mint például a Védelmi Minisztérium, Oktatási Minisztérium, rendőrség, Energetikai Minisztérium, illetve a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium (Braude et al 2008). Ezek mellett azonban még legalább tizenöt jelentős intézet van, amely részt vesz fejlesztési segély folyósításában. A szervezeti széttagoltság miatt sajnos nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy volumenben mekkora összeg számolható el hivatalosan fejlesztési segélyként. Egy számítás szerint az összesített fejlesztési segély összege 2006-ban 363 és 475 millió dollár között mozgott, az éves GNI-nek körülbelül 0,18%-a. Vickers (2012) alapján azonban sokkal inkább a GNI 0,7 és 1,0%-a megy hivatalos fejlesztési segélyekre, ami a DAK-ot egy szintre helyezi a skandináv országokkal. Összességében azonban nem lehet tudni, hogy ez az adat mennyivel lenne magasabb vagy alacsonyabb, ha az összes

kedvezményes hitelt vagy a SACU országoknak nyújtott transfereket is beleszámítanánk. Pontosan e probléma feloldása érdekében lenne szükség a SADPA tartalommal való megtöltésére, hogy végre legyen olyan szervezet, amely rendelkezik felhatalmazással és szakértelemmel, és megfelelően koordinálni tudja ezt a feladatot.⁸⁴ További kihívások a dél-afrikai együttműködés számára Lucey – O’Riordan (2013) szerint, hogy a fejlesztési beavatkozások többnyire egyetlen alkalomra szóltak, és a kezdeti programot nem követte további beavatkozás; a civil társadalommal sok esetben nem épült ki semmilyen kapcsolat; jelentős volt a dél-afrikai segélyezésben résztvevő alkalmazottak rotációja, valamint nem alkalmaztak értékelési és monitoring módszereket.

8.3. Következtetések

A Dél-afrikai Köztársaság fejlesztési segélyezési tevékenysége tehát régi múltra tekint vissza, de igazából csak 1994-et követően kezdődött. Jóllehet 1994 és 2014 között húsz év eltelt már, de ez idő alatt sem sikerült kiépíteni még egy működőképes, átlátható és hatékonyan koordinált struktúrát arra vonatkozóan, hogy milyen feltételek mellett nyújtson a Dél-afrikai Köztársaság fejlesztési segélyeket az általa fontosnak tartott országok számára. Dacára annak, hogy egy többnyire ad hoc struktúra épült ki, az általunk idézett szerzők szerint a hivatalos fejlesztési segélyként elszámolható támogatás 2012-ben elérhette akár a dél-afrikai GNI 0,7 – 1,0 százalékát, aminek 70 százalékát a SADC országaiban használták fel. Ezek alapján kijelenthető, hogy a Dél-afrikai Köztársaság egyértelműen erőn felül teljesít e téren, hiszen nála lényegesen fejlettebb országok (csak néhányat említve: Japán, USA, Franciaország, Ausztrália) közel sem járnak ehhez a mértékhez a támogatások terén.

Joggal tehető fel a kérdés, hogy a DAK miért teljesít erőn felül, illetve miért nem próbál meg nagyobb elismerést szerezni magának avval, hogy a fejlett nyugati országokat meghaladó mértékben vállal felelősséget Afrikában és a fejlődő világban? A kérdés első részére, vagyis hogy miért teljesít erőn felül a Dél-afrikai Köztársaság, három lehetséges válasz adható: először is jóvá akarja tenni Afrika egésze számára az apartheid alatti

---

⁸⁴ A szerző egy beszélgetésen értesült Dmitry Mariassintől (UNDP), hogy a UNDP szakemberei technikai segítségnyújtást biztosítanak a SADPA szakemberei számára, hogyan és miképpen lehet tartalommal megtölteni a SADPA-t, hogy képes legyen hatékonyan koordinálni a folyósított segélyeket.

elnyomást, ezen felül köszönetet akar mondani az évtizedes támogatásért. Második indok lehet, hogy Mandela szellemiségét követve ténylegesen elkötelezett Afrika helyzetének javítsa, a földrész felemelése érdekében. Ez meglepőnek tűnhet a jelenlegi érdekelvű reálpolitikán alapuló világban, de választ adhat a kérdésre. A harmadik lehetséges válasz pedig az, hogy Afrikára saját külpolitikai és külgazdasági érdekszférájaként tekint és a fejlesztési segélyeken keresztül (is) fel akarja venni a versenyt a nyugati (EU, USA) és keleti (Kína, India) imperializmussal szemben. Feltehetően a három lehetséges válasznak egyfajta szintézise az, ami valójában megvalósul. A kérdés másik felére, hogy ti. miért nem próbál magának nagyobb presztízszt szerezni azzal, hogy aktívan promotálja a világ felé, mennyit tesz a DAK a kontinensért, talán könnyebb válaszolni. Először is olyan országban, ahol a Gini együttható magasabb, mint 0,65 nem szerencsés minden esetben a választópolgárok előtt hangosan hirdetni, mennyit költünk más államok szegényeinek a megsegítésére. Amint már említettük, a Dél-afrikai Köztársaságban megfigyelhető a más afrikaiakkal szemben táplált ellenségesség, amit csak felerősítene ilyen deklaráció. A második indok pedig az lehet, hogy az afrikai országok nem tekintenek egyöntetű tisztelettel a DAK-ra a gazdasági eredményei miatt: sok esetben a nyugati imperializmus egyfajta kiszolgálójának tekintik, olyan országnak, amelyik külpolitikájával a többi afrikai ország kizsákmányolására törekszik. Ezt a képet erősítheti az a tudat, hogy a DAK, hasonlóan a nyugati világhoz, számos „ingyen” erőforrást biztosít más afrikai országoknak nem átlátható kondíciók mentén. Ez a bizonytalan helyzet szerencsére feloldódhat a 2014-es év folyamán, hiszen a SADPA működésének a megkezdésével már remélhetőleg elérhetőek lesznek adatok arra vonatkozóan, hogyan és miként teljesít a Dél-afrikai Köztársaság a fejlesztési segélyezés terén, és nem kell bizonytalan adatokra hagyatkozni. Ezzel egyfajta lépéskényszer alakul ki arra vonatkozóan, hogyan kommunikálják a fejlesztési eredményeket a hazai és a külföldi közvélemény felé.

Zárásként azzal reflektálunk az alhipotézisre, hogy azt teljes mértékben elfogadottnak tekintjük, hiszen a Dél-afrikai Köztársaság a GNI 0,2 százalékát meghaladó mértékben és nagyrészt Afrikában folyósítja a segélyeit.

9. Összefoglalás és következtetések

Az értekezés célja a Dél-afrikai Köztársaság elhelyezése regionális kontextusban és azt vizsgáltuk, hogyan alakult át egy politikailag és gazdaságilag is elszigetelt ország pozíciója regionális afrikai hatalommá az 1994-es rendszerváltást követően. Az apartheid időszakában a Dél-afrikai Köztársaság mesterségesen fenntartott egyenlőtlenséget kialakító társadalom volt, amely az 1960-as évek gazdasági fellendülését követően az 1980-as évekre stagnálásba, helyenként recesszióba fulladt. A rendszerváltás körülbelül négy évnyi tárgyalás után békésen zajlott le: az 1994-es választásokon az ANC megszerezte a szavazatok 62 százalékát, és ezzel többségbe került a törvényhozásban.

Számunkra e ponttól vált érdekessé a kérdés, tehát az, milyen szerepet tölt be az „új” Dél-afrikai Köztársaság Afrikában és a világban. Nelson Mandela, az apartheid utáni első elnök, világosan megfogalmazta beiktatása után, hogy a Dél-afrikai Köztársaság nem prosperálhat, ha továbbra is elszigetelődik a külvilágtól mind politikai, mind pedig gazdasági értelemben, és világossá tette, hogy attól a pillanattól a dél-afrikai külpolitika fő területe és iránya Afrika lesz. 1994 és 2014 között húsz év telt el, amely idő alatt számos lehetőség nyílt e külpolitikai stratégia megvalósításához. E disszertációval az volt a célunk, hogy kategorizáljuk, milyen szerepet tölt be a Dél-afrikai Köztársaság Afrikában; milyen funkciókat tölt be az afrikai államközi konfliktusok megoldásában; miben más a kapcsolata a fejlett világgal, mint a fejlődővel; és végül, de nem utolsósorban a gazdasági érdekeihez hogyan és miképpen kapcsolódik az afrikai jelenlét? Egyszóval milyen közjavakat biztosít a Dél-afrikai Köztársaság Afrikának. Mindezt 2012-2013-2014-re vonatkoztatva kívánjuk bemutatni, de közben kitérve arra is, hogyan alakult ki a mostani külpolitikai és külgazdasági helyzet.

9.1. A disszertáció érvelésének és főbb következtetéseinek összefoglalása

A disszertáció alapvető kérdése: tekinthetjük-e a Dél-afrikai Köztársaságot regionális hegemónnak? A regionális hegemon lét definiálásához két fajta szakirodalmat mutattunk be: az egyik azzal foglalkozik, hogy melyek az ismérvei a regionális erőközpont hatalmának (lásd Mearsheimer 2001, Morgenthau 2006, Huntington 1999, Kappel 2010);

míg a másik annak a meghatározására törekszik, hogy milyen közjavakat biztosít egy regionális hegemon az érdekszférájába tartozó országok számára (lásd Kindleberger 1973, Gilpin 1987, Nolte 2010, Prys 2008, Habib 2009).

Az első elmélet, amelyet vizsgáltunk, Mearsheimer (2001) nevéhez fűződik. Mearsheimer szerint „a hegemon olyan állam, amely akkora hatalommal rendelkezik, hogy a nemzetközi rendszer minden egyes állama felett képes uralkodni.” (Mearsheimer 2001: 47) Ezen felül egyetlen államnak sincs lehetősége arra, hogy katonailag sikeresen szembeszálljon a hegomonnal. Miért fontos ez a definíció a disszertációnk szempontjából? Arra kerestük a választ, hogy a Dél-afrikai Köztársaság helyzetét hogyan értékelhetjük globálisan és regionálisan. Vagyis mi a feltétele annak, hogy regionális hegomonnak tekintsük, és melyik az a régió, ahol egyeduralkodónak számít, illetve létezik-e ilyen egyáltalán? Ez Afrika egésze, vagy a Szaharától délre eső területek, vagy a tágra vett Dél-Afrika? Mearsheimer definíciójának száz százalékos alkalmazása esetén, amúgy nem tekinthetnénk regionális hegomonnak a Dél-afrikai Köztársaságot, hiszen távol áll attól, hogy olyan befolyással rendelkezzen Afrikában, mint mondjuk az Egyesült Államok a nyugati világban. Viszont ha a SADC országok által alkotott régiót nézzük, ez esetben a definíció már inkább megállja a helyét, hiszen a SADC tagállamai összesen sem érik el a Dél-afrikai Köztársaság összesített és PPP-n számított GDP-jét. (Melléklet A SADC országok összehasonlítása

12. táblázat). Mearsheimer offenzív realista elmélete azonban talán azért sem illik annyira a Dél-afrikai Köztársaság helyzetére, mert Mearsheimer leginkább a katonai hatalomból, a katonai lehetőségeken keresztül határozza meg azt, hogy melyik állam tekinthető regionális vagy globális hegomonnak. Viszont a Dél-afrikai Köztársaság az 1994-es rendszerváltást követően hangsúlyozottan nem a hadseregen keresztül kívánta terjeszteni befolyását a kontinensen, sokkal inkább a jó példával, a fejlesztési segélyekkel, valamint a régió érdekképviseletével.

A második elmélet, amelyet vizsgáltunk, Morgenthau (2006) nevéhez kapcsolódik. Morgenthau meghatározza, melyek azok a tényezők, amelyek alapján meg tudjuk határozni, hogy mekkora hatalommal bír egy ország. Jóllehet a hatalmi elemzés nem volt sarkalatos része a disszertációnak, mégis megkíséreltünk összeszedni táblázatos formában adatokat arra vonatkozóan, hogy összehasonlítsuk globálisan és regionálisan mekkora hatalommal bír a Dél-afrikai Köztársaság. Az eredmények a 3. táblázatban

olvashatóak. Sajnos nem sikerült minden egyes Morgenthau-féle kritériumra minden egyes ország vonatkozásában indikátort találni, de az eredmények így is meggyőzőnek tekinthetők. Ez alapján ki tudjuk jelteni, hogy a DAK-ot sem a lakosságszáma (egy relatíve globálisan nem túl nagynak tekinthető 53 millió fő), sem a részesedése a világ gazdaság összesített GDP-jéből, sem pedig a katonai kiadásai nem predesztinálják arra, hogy globális szerepet töltsön be. Az afrikai országokat ugyan túlszárnyalja (ahogyan várhattuk előzetesen), Egyiptomban pedig a Mubarak elnök távozását követő időszak erősen megrendítette a bizalmat a gazdaságban, de Nigéria a legfrissebb becslések szerint már megelőzte összesített GDP tekintetében a DAK-ot. Merőben más a helyzet a SADC országokkal való összehasonlítás esetén. Itt azt láthatjuk, hogy szinte minden mutatóban vezet a Dél-afrikai Köztársaság a SADC többi tagállamával szemben. Kivételt jelent a lakosságszám a KDK esetében (74 milliós), valamint az egy főre eső GDP Botswana, Mauritius és a Seychelle-szigetek esetében. Viszont ez a három ország olyan alacsony lakosságszámmal rendelkezik, hogy túlzottan messzemenő következtetéseket nem tudunk levonni az adatokból. Véleményünk szerint, ha Mearsheimer elméletét nem alkalmazhatjuk is teljes egészében a DAK-ra, Morgenthau elmélete alapján már igaznak tűnik az állítás, miszerint a Dél-afrikai Köztársaság a SADC országok csoportjában tekinthető regionális hatalomnak.

Gilpin (1987) Kindlebergerre hivatkozva teljesen más megközelítésből vizsgálja a hegemonok szerepét. Véleménye szerint a hegemon lét nem abból fakad, mint Mearsheimer szerint, hogy egy ország sem rendelkezik még csak megközelítőleg vele azonos katonai erővel, hanem abból, hogy bizonyos közjavakat nyújt a befolyása alá tartozó országok számára. Kappel (2010) és Nolte (2010) kiegészítette Gilpin állításait azzal, hogy meghatározta, melyek azok a tulajdonságok, amelyeket elemeznünk kell a Dél-afrikai Köztársaság esetében, hogy eldönthessük regionális hatalom-e. Jóllehet Nolte regionális hatalmakat említett, amikor felsorolta azokat a tulajdonságokat, amelyeket elemeztünk a Dél-afrikai Köztársaság afrikai politikája esetében, utána hozzáfűzi, hogy e közjavak nyújtása az, ami révén egy ország regionális hegemonná válik. Vagyis a regionális hatalmi lét lehetőség betölteni a regionális hegemon szerepkört, megvalósítva a hozzá kapcsolódó közjavakat.

A hegemon által nyújtott közjavakhoz kapcsolódóan érdemes megjegyeznünk Armitage – Nye (2007) alapján az „okos erő” alkalmazásának a kérdését. Ezt az eredeti

elképzeléshez képest némileg módosíthatjuk, vagyis beruházás olyan afrikai közjavakba, amelyet minden afrikai lakos szeretne, de a DAK nélkül csak nehezen megvalósítható. Ilyen közjószág lehet az afrikai érdekek nemzetközi képviselése, a külkereskedelmi felvevőpiac vagy a békés egymás mellett élés elősegítése.

Mi a regionális hegemon szerep körét a Dél-afrikai Köztársaság esetében Afrikára fogalmaztuk meg, jóllehet ahogyan távolodunk földrajzilag is a DAK-tól, úgy csökken folyamatosan az ország befolyása. Az egyes szerepkörök alkották négy alhipotézisünket, míg a hegemon lét a hipotézisünket. A továbbiakban röviden az egyes alhipotézisek eredményeit foglaljuk össze.

Első alhipotézisünkben áttekintettük a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikáját és azt, vajon hatékonyan képviseli-e az afrikai régió érdekeit a nemzetközi szervezetekben. Az eredmény: a Dél-afrikai Köztársaság rendkívül lényeges szerepet tölt be a régiós nemzetközi szervezetekben (AU, NEPAD, SADC), és számos működési újítást vezetett be pl. APRM, amely legitimé tette ezeket a szervezeteket a globális észak országai számára. Továbbá következetesen törekedett a régiós nemzetközi szervezetek és a globális nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatok fenntartására és javítására, látható ez az ENSZ és az AU között megkötött szerződés esetében, amely a közös békefenntartói lehetőségeket szabályozza. A Dél-afrikai Köztársaság ugyancsak rendkívül fontos szerepet tölt be az említett szervezetek működtetésében, a működési költségek egy részének fedezésével, továbbképzések szervezésével és szakmai irányításával.

Ha csupán a globális nemzetközi szervezeteket nézzük, a Dél-afrikai Köztársaság eredményei talán nehezebben definiálhatóak, hiszen ezen a porondon sokkal nagyobb a verseny és a globális észak, valamint a BRICS országok is bővebb anyagi erőforrásokkal rendelkeznek. Kiinduló feltételezésünk szerint hipotézisünket akkor tekintjük elfogadottnak, ha a DAK tevékenysége az ENSZ csoportban, a Világbankban, az IMF-ben, a WTO-ban és az UNFCCC-ben jelentősnek minsíthető. Az ENSZ-ben betöltött szerepre egyértelműen igen a válasz, de ugyancsak lényeges az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában, illetve a nők jogaiért való közdelemben betöltött szerepe. A UNFCCC tárgyalásai során szintén érdemi szerepet tölt be, hiszen a DAK képviseli számos esetben az El Nem Kötelezett Országokat, illetve a G77 országokat, ha azok képviselői nem kapnak meghívást valamilyen belső egyeztetésre. A Világbankban, az IMF-ben és a

WTO-ban betöltött szerep meghatározása már nehezebb. A Bretton Woods-i szervezetekben a DAK elenyésző szavazati aránnyal rendelkezik, emiatt átütő sikerről nem is nagyon találtunk információt, ami alátámaszthatta volna a hipotézisünket. Viszont az Afrikával kapcsolatos egyeztetésekre az esetek többségében meghívást kap, és ilyenkor lehetősége nyílik arra, hogy fellépjen a régió érdekei mellett. Összekötve az elméletet a gyakorlattal, az afrikai regionális nemzetközi szervezetekben egyértelműen kimutatható a dél-afrikai „okos erő” alkalmazása, vagyis közjavak biztosítása Afrika számára, ami a 2014-től megvalósuló BRICS bankrendszer segítségével jelentős forrásokkal is kibővíülhet. A Prys (2008) féle három dimenzió alapján a DAK a demokratikus átalakulás következtében került regionális vezető pozícióba, ez legitimációt biztosított számára a nemzetközi kapcsolataiban és lehetővé tette, hogy a demokratikus kormányzás elveit terjessze. Saját elveinek a terjesztése nem arat egyértelműen osztatlan sikert a régiós országok körében, hiszen sokan úgy tekintenek rá, mint „nagy testvérré”, amely visszaél relatív erejével. A DAK erejét ugyancsak jól mutatja az is, hogy ellátja a kontinenst mind külkereskedelmi lehetőségekkel, mind pedig tőkeberuházásokkal. Az itt elmondottak alapján az alhipotézisünket elfogadottnak tekintjük.

Második alhipotézisünkben arra kerestük a választ, hogy vajon a Dél-afrikai Köztársaság meghatározó szerepet vállal-e az afrikai békefenntartó műveletekben. Az eredmények ebben az esetben elmaradtak a várakozásoktól. Dacára annak, hogy a DAK rendelkezik az egyik legütőképesebb hadsereggel a kontinensen (legalábbis a katonai kiadások tükrében), a békefenntartás során játszott szerepe, ha nem is elenyésző, de sokkal nagyobb volumenű is lehetne. Ez több okra is visszavezethető: először is számára új a békefenntartói szerepkör, és szinte nulláról kellett felépítenie a kapacitásait és átképezni a hadseregét erre a feladatra. Ám ez az indok lassan húsz évvel a rendszerváltás után már nem annyira állja meg a helyét, különösen ha azt tekintjük, hogy sokkal szerényebb képességű országok is aktívan végeznek békefenntartói tevékenységet. A második ok az apartheid múltban keresendő, amikor a hadsereg vezetése és irányítása a fehérek kezében volt, és néhány esetben határon túli agresszióra is ragadtatta magát az ország vezetése. Ez érthető visszatartó erőt jelentett az 1994 utáni dél-afrikai vezetés számára, hogy ne használja a hadsereget a határokon kívül, részben hasonlóan ahhoz, ahogyan Japán vagy Németország sem küldött katonákat a határain kívül évtizedekig a második világháború után. Mindenesetre elmondható, hogy az elmúlt tíz évben a Dél-afrikai Köztársaság három afrikai misszióban töltött be jelentős szerepet, amiből kettőben vezető szerepet

játszott. Ez a két ország Burundi és a Kongói Demokratikus Köztársaság: a KDK SADC tag, míg Burundi határos a SADC országokkal, emiatt érthető volt a beavatkozás, hiszen a konfliktus eszkalálódása esetén a menekültek a SADC országokba érkeztek volna, ami a DAK szűken vett érdekszférájába tartozik. Az eredményeket nézve nehezen mutatható ki, de a DAK külpolitikusi rendkívül aktívan vesznek részt az egyes konfliktusok kitörését megakadályozni célzó közvetítő szerepkörben is. A hipotézisünket csak részben tudjuk elfogadni, hiszen nem teljesült az eredeti feltevés, miszerint a DAK meghatározó szerepet tölt be a békefenntartásban.

A harmadik alhipotézisben arra kerestük a választ, hogy „a Dél-afrikai Köztársaság külgazdasági politikájában az afrikai partnerek meghatározó és növekvő szerepet töltenek be”. Ennek során két terület vizsgálatát végeztük el: a külkereskedelmi adatokét, valamint a külföldi közvetlen tőkeberuházások adatait. A célunk az volt, hogy képesek legyünk meghatározni, mely országok, régiók, térségek azok, amelyekben számottevő befolyása lehet a dél-afrikai politikusoknak vagy üzletembereknek.

A külkereskedelmi kapcsolatok esetében azt találtuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság exportja Afrika irányában volt egyedül olyan, amely folyamatosan növekedett 2009 óta, és így 2013-ra Ázsia után Afrika vált a második legfontosabb partnerre. Az afrikai kereskedelmi adatok súlya köszönhető volt többek között új afrikai országok statisztikába vételének is. A termékekre lebontott vizsgálatok esetén azt találtuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság afrikai (de legfőképpen SADC) országokba irányuló exportja a fogadó ország számára átlagosan lényegesen fontosabb (az adott termékcsoporton belül magas százalékban jön a Dél-afrikai Köztársaságból), mint egyéb kontinensek esetében. A dél-afrikai termékek között 53 olyan van, amely a SADC országok importjának legalább 10 százalékos részét képezi, míg az EU, NAFTA vagy BRIC országok esetében nem találunk ilyen termékeket. A DAK diverzifikált és magas hozzáadott értékű exportpiaca két régióba irányul: Afrikába (és természetesen a SADC országokba), valamint a NAFTA országaiba. A NAFTA export meglepő eredmény, hiszen azt is vélhettük volna, hogy az amerikai piacra való bejutás lényegesen nehezebb lesz dél-afrikai termékek számára.

A külföldi közvetlen tőkeberuházásokkal kapcsolatban is születettek érdekes eredmények. Az elmúlt években a DAK bizonyult a legtöbb külföldi tőkét vonzó országnak az afrikai kontinensen, és ezt a helyét megőrizte 2013-ban is. A kumulált

tőkekihelyezés tekintetében a dél-afrikai tőke volt értékben az ötödik legjelentősebb 2013-ban az afrikai kontinensen, megelőzve többek között Kínát is. A legjelentősebb partnerországok a DAK számára Mauritius, Nigéria, Mozambik és Zimbabwe voltak. A fent elmondottak alapján itt is kijelenthetjük, hogy az alhipotézist el tudjuk fogadni, hiszen mind a külkereskedelem, mind pedig az FDI tekintetében meghatározó és növekvő a DAK szerepe.

A negyedik és utolsó alhipotézisben arra kerestük a választ, hogy a Dél-afrikai Köztársaság aktívan részt vesz-e a fejlesztési segélyezési tevékenységben az afrikai kontinensen? Bevallhatjuk, hogy ebben az esetben számítottunk a legkevésbé szignifikáns eredményre, hiszen az újonnan iparosodó országok fejlesztési segélyezési tevékenysége általában nem jelentős, de a globális északhoz tartozó leggazdagabb államok NEFE tevékenysége is csak öt esetben lépi át a kívánt 0,7%-nyi GNI arányos értéket.⁸⁵ Ezzel szemben azt találtuk, hogy a Dél-afrikai Köztársaság NEFE tevékenysége 2012-ben egyes becslések szerint a GNI 0,7 és 1 százaléka között mozgott. 2014-ben már elvileg elkezdte működését a dél-afrikai fejlesztési együttműködést koordináló szervezet, a SADPA, de még mindig nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy a dél-afrikai segélyeknek hány százaléka számolható el hivatalos fejlesztési segélynek. Joggal tehető fel a kérdés, hogy Dél-Afrika miért teljesít erőn felül, illetve miért nem próbál meg nagyobb elismerést szerezni magának arra hivatkozva, hogy a fejlett, nyugati országokét meghaladó mértékben vállal felelősséget Afrikában és a fejlődő világban? A kérdésünk első részére, vagyis hogy miért teljesít erőn felül a Dél-afrikai Köztársaság három lehetséges válasz adható: először is jóvá akarja tenni Afrika egésze számára az apartheid alatti elnyomást és köszönetet akar mondani az évtizedes támogatásért. Második indok lehet, hogy Dél-Afrika Mandela szellemiségét követve ténylegesen elkötelezett Afrika helyzetének a javítása érdekében. Ez meglepőnek tűnhet a jelenlegi érdekelvű reálpolitikán alapuló világban, de választ adhat a kérdésre. A harmadik lehetséges válasz pedig az, hogy Afrikára mint a saját külpolitikai és külgazdasági érdekszférájára tekint, és a fejlesztési segélyeken keresztül (is) fel akarja venni a versenyt a nyugati (EU, USA) és keleti (Kína, India) imperializmussal szemben. Feltehetően a három lehetséges válasznak egyfajta szintézise az, ami valójában megvalósul. A válaszuk másik felére,

---

⁸⁵ Az Egyesült Királyság NEFE kiadásai elviekben 2014-ben szintén el fogják érni a 0,7%/GNI értéket.

hogy miért nem szerez magának nagyobb presztízst azzal, hogy aktívan hirdeti a világ felé, hogy mennyit tesz a kontinensért, talán könnyebb válaszolni. Először is olyan országban, ahol a Gini együttható magasabb, mint 0,65, nem szerencsés minden esetben a választópolgárok előtt hangosan hirdetni, mennyit költ a vezetés más államok szegényeinek a megsegítésére. A korábbiakban már említést nyert továbbá, hogy a DAK-ban megfigyelhető a más afrikaiakkal szemben táplált ellenségesség, amit csak erősítene az ilyen deklaráció. A második indok pedig az lehet, hogy az afrikai országok nem tekintenek egyöntetűen tisztelettel a Dél-afrikai Köztársaságra a gazdasági eredményei láttán: sok esetben a nyugati imperializmus egyfajta kiszolgálójának tartják, olyan országnak, amely a saját külpolitikájával a többi afrikai ország kizsákmányolására törekszik. Ezt a képet erősítheti az a tudat, hogy a DAK, hasonlóan a nyugati világhoz számos „ingyen” erőforrást biztosít más afrikai országoknak nem átlátható kondíciók mentén. A leírtak alapján a negyedik alhipotézisünket is elfogadtuk, hiszen teljesültek a kiindulási feltételek.

Az alhipotéziseink eredménye nem egyezett meg teljes mértékben az előzetes várakozásokkal, hiszen például a békefenntartást illetően a dél-afrikai szerepvállalás kevésbé észlelhető a kontinensen, mint amire előzetesen számítottunk. Viszont ezzel szemben a hivatalos fejlesztési segélyezés esetében a Dél-afrikai Köztársaság erőn felül teljesít, és követendő példát állít a többi újonnan iparosodó donor ország számára, valamint régi donorok számára is. A négy tevékenység (külpolitikai érdekképviselés, békefenntartás, külkereskedelem és beruházás, illetve NEFE) földrajzi megoszlása alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amennyiben a DAK-nak prioritásokat kell felállítania az afrikai országok között, akkor a SADC országait fogja választani, emellett azonban számos dologban segítséget nyújt Afrika egészének is. Erre jó példa a külpolitika és ezen belül az afrikai problémákra való globális figyelemfelkeltés, amelyből egész Afrika profitál, nem csak a DAK által fontosnak tekintett országok. Viszont a külgazdaságot, békefenntartást, beruházásokat illetően látszik, hogy a DAK sokkal inkább törekszik a SADC országaival szorosan tartani a kapcsolatot, mint más afrikai országokkal. Ez érthető döntés, hiszen e térségben kevésbé kell tartania más erős afrikai országok beleszólásától.

Az alaphipotézisünk úgy szólt, hogy „a Dél-afrikai Köztársaság afrikai és globális szerepvállalása okán regionális hegemónnak tekinthető”. Az 1.3.1.-es fejezetben a

regionális hegemónt úgy definiáltuk, hogy regionális hegemon az az ország, amely gazdaságilag, politikailag és katonailag vezető szerepet tölt be a régiójában, ezen felül bizonyos szolgáltatásokat nyújt a régió országai számára. A szolgáltatások, amelyek lényegesek, a következők: a békés egymás mellett élés; a regionális nemzetközi szervezetek vezetése és fenntartása; az érdekképviselés a globális nemzetközi szervezetekben; illetve a régióval folytatott intenzív fejlesztési és segélyezési kapcsolat. Összefoglaltuk, hogy ezekből a feltételekből a Dél-afrikai Köztársaság hármat fenntartások nélkül teljesít, míg a békefenntartás esetében bizonyos körülmények fennállása miatt a Dél-afrikai Köztársaság kisebb súlyt vállal, mint azt gazdasági és politikai ereje lehetővé tenné. A korábbiakban erre több indokot is felhoztunk, legyen a következő az utolsó. Nemcsak a békefenntartó tevékenység segítségével lehet békét teremteni egy kontinensen, hanem példamutató magatartással is. A dél-afrikai atomfegyverek önkéntes leszerelése vagy az ENSZ különböző szakosított szervezeteiben a fegyverkereskedelemmel szembeni küzdelem mind arra enged következtetni, hogy a Dél-afrikai Köztársaság a béketeremtésnek egy alternatív módját választotta. Emiatt a hipotézisünket mégis elfogadottnak tekintjük, így kijelenthető, hogy a Dél-afrikai Köztársaság regionális hegemon hatalom.

Természetesen az a tény, hogy regionális hegemonnak tekintjük a Dél-afrikai Köztársaságot, még nem jelenti azt, hogy a régióban a befolyása minden egyes országban megegyező mértékű. Láthattuk, hogy sokkal inkább koncentrált a dél-afrikai országokkal való kapcsolatokra, mint az észak-afrikai országokra, de ez érthető, hiszen ott már például az EU befolyása is sokkal jobban érvényesül. Viszont azt is sejthetjük (bár ennek bizonyítására hely hiányában kevésbé volt lehetőség), hogy az általunk használt hegemon definíciót alkalmazva, más afrikai országok egyikéről sem tudnánk azt állítani, hogy ellátja azokat a feladatokat, mint a Dél-afrikai Köztársaság.

9.2. További kutatási irányok

A disszertáció, noha reményeink szerint megválaszolt néhány kérdést azzal kapcsolatban, hogy milyen szerepet játszik a Dél-afrikai Köztársaság regionálisan és globálisan, számos kérdést nyitva hagyott. A teljesség igénye nélkül az alábbi témákat tartjuk fontosnak, mint amelyek kapcsán egyértelműen további kutatásokra van szükség, mert az eddigiekben nem tértünk ki rájuk részletesen:

1. *Milyen hatással lesz a Dél-afrikai Köztársaság regionális hegemon pozíciójára Nigéria felemelkedése?*

Nigéria helyzetét érintettük a disszertáció során, de érdekes lenne megvizsgálni, hogy a külpolitikája mennyiben képes kiváltani vagy helyettesíteni a Dél-afrikai Köztársaság által jelenleg megvalósított regionális érdekképviselői szerepkört. Ahogyan Nigéria gazdasága növekszik (és 2014-ben már le is hagyta a DAK-ot), úgy lesz majd anyagi lehetősége jobban beleszólni a kontinens ügyeibe és alakítani a globális és regionális dialógust. Tekintettel arra, hogy a nigériai gazdaság még mindig erősen a kőolajexportra van utalva, diverzifikálnia kellene az afrikai országokkal folytatott kereskedelmét, így az lenne vizsgálandó, hogy tesz-e ilyen lépéseket. E kérdés vizsgálata már csak azért is fontos lehet, mert az afrikai országok dinamikus gazdasági növekedése számos lehetőséget rejt magában, és hasznos lenne tudni, mely országok vezetik ezt a felemelkedést.

2. *Milyen hatással lesz a Dél-afrikai Köztársaság globális pozíciójára a BRICS országok felemelkedése a fejlett világ országai által alkotott csoporttal szemben?*

Az elhúzódó világgazdasági válság természetesen negatívan érintette a fejlődő országok csoportját is, de a fejlett világ (USA, EU, Japán) a mai napig csak csekély mértékben volt képes kikecmeregni a válság okozta visszaesésből. Ez a fejlődő világ számára ugyanúgy jelent lehetőséget, mint veszélyt. Veszélyt abból a szempontból, hogy a fejlett világ a DAK számára jelentős exportpiac, s ez az elhúzódó válság miatt visszaesett. Viszont lehetőséget is jelent, hiszen ha a fejlődő országok ki tudnák használni, hogy jelenleg ők rendelkeznek növekvő tőkével, abban az esetben újra is szabhatnák a mostani globális kormányzási rendet (lásd BRICS bank). A Dél-afrikai Köztársaság ebben kulcsszerepet is betölthet, hiszen megszerezheti a fekete-afrikai országok támogatásának számottevő részét ehhez a politikai manőverhez. Ezt a kutatást, hasonlóan az előző ponthoz, folyamatosan kellene végezni, és néhány év tapasztalatával újra elővenni.

3. *Milyen hatással lehet a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikai aktivitására az országon belüli magas munkanélküliség és egyenlőtlenség?*

Sokkal inkább aktuális kérdés annak az áttekintése, hogy mi lesz a hatása a dél-afrikai külpolitikára az országon belüli magas munkanélküliségnek és egyenlőtlenségnek. A munkanélküliség nem csak azért jelent problémát, mert a

gazdaságban kiaknázatlan potenciál rejlik, hanem azért is, mert növekszik a bűnözés és az elégedetlenség, ami destabilizálja az államot. A munkanélküliség már csak azért is jelent problémát, mert társadalmi csoportokhoz köthető: míg a fehérek között átlagosan hat százalékos, addig az indiaiak körében körülbelül 12 százalékos, a színesek körében körülbelül 25 százalékos és a feketék körében majdnem 30 százalékos. A színesek és a fehérek munkaképes lakossági száma megegyezik, viszont a feketéké majdnem három és félszer nagyobb a fehérekénél. Ezek az adatok két tényre engednek következtetni: először is a fehérek társadalmi csoportjába tartozók lényegesen könnyebben találnak munkát, feltehetően a magasabb képzettségük miatt. Másodszor, és ez a lényegesebb, amíg az egyes társadalmi csoportok között nincs hasonló arányú foglalkoztatottság, addig nyugodtan lehet visszafelé mutogatni az apartheid időszakra, hogy annak hatásai még mindig nem múltak el. Ez teret biztosít a szélsőséges véleményeknek, amelyek a feketék felemelését adott esetben a fehérektől való vagyontranszfereken keresztül akarnák megvalósítani. Az eddigi ANC vezetés több-kevesebb sikerrel ellenállt ezeknek a populisták elképzeléseknek, de rendelkezett is legitimációval, hiszen harcoltak a Nemzeti Párt ellen az apartheid időszak alatt. Ám az ANC aktív ellenállókból álló vezetése kezd kiöregedni, vagyis 10-20 éven belül olyan emberek fogják irányítani a vezető pártot, akik nem rendelkeznek az apartheid ellenes harcból származó legitimitással, emiatt könnyen elképzelhető, hogy az így ingataggá váló pártszövetség két vagy három részre szakad. Az pedig kérdéses, hogy a részekre szakadt ANC milyen hatással lesz az ország stabilitására és a populizmus erősödésére.

4. *Hogyan lesz képes a Dél-afrikai Köztársaság javítani az oktatás és szakképzettség színvonalát?*

Az oktatás és szakképzés alacsony színvonala magyarázatot adhat az országban kialakult magas munkanélküliségi rátára. Valószínűsíthető, hogy amennyiben a közoktatás és nem csak a felsőoktatás lenne magas színvonalú, ki lehetne nevelni olyan réteget, amely hatékonyabban képes alkalmazkodni a modern munkaerőpiac kívánalmaihoz. Korábban már említettük, hogy a világ legmagasabb színvonalú egyetemei között négy a Dél-afrikai Köztársaságban található, amely bizonyítja, hogy lenne lehetőség minőségi képzést kialakítani a közoktatásban is, csak valamilyen okból eddig ez nem valósult még meg. A

kormányoknak voltak/vannak törekvései arra, hogy javuljon az oktatás színvonala, és a költségvetési kiadások ezen a területen meglehetősen magasak is. De az átütő eredmény várat még magára. Ebben a kérdésben érdekes lenne annak gazdasági adatokkal mért vizsgálata, hogy vajon milyen mértékben determinálja az oktatás színvonala az ország gazdasági növekedését, és vajon az oktatás színvonalának emelése milyen mértékben növelné a gazdasági növekedés ütemét?

A fent felvetett négy témakör természetesen nem meríti ki a disszertációból következő, vagy annak módszertani keretét felhasználó további kutatási lehetőségeket. Mégis, a fenti négy irányt érezzük leginkább relevánsnak a téma nemzetközi szakirodalmához való hozzájárulás szempontjából.

9.3. Kitekintés

Dolgozatunkból adódóan talán a legfontosabb kérdésfelvetés, hogy milyen szerepet játszhat az átalakuló afrikai rendszerben a Dél-afrikai Köztársaság az elkövetkező években? Az ország egyedülállóan multikulturális társadalma, békés rendszerváltása, gazdasági ereje és nyersanyagokban való kiemelkedő ellátottsága olyan sajátos konstellációt képez, amely az elkövetkező években bőven kínál kutatási lehetőséget magyar vagy külföldi politikatudósok, politikusok, üzletemberek számára.

Véleményünk szerint, ha a dél-afrikai vezető politikusok ügyesen taktikáznak, akkor – bár Nigéria gazdasága már nagyobb, ha nem is erősebb – képesek lesznek megtartani vezető regionális pozíciójukat. Ehhez viszont véleményünk szerint óhatatlanul szembe kell nézni:

- *Az országon belüli munkanélküliséggel és egyenlőtlenséggel.* Ezeknek a felszámolása egyértelműen prioritást kell élvezzen az elkövetkező években. Abban az esetben, ha sikerülne javítani a képzettség színvonalát, a DAK-ban jó eséllyel állíthatnának elő magas hozzáadott értékű termékeket. Ha ezzel párhuzamosan növelnék a kutatási-fejlesztési kiadásokat, kiépülhetnének azok a klaszterek, amelyeknek segítségével az ország hosszú távon is megőrizhetné gazdasági befolyását és versenyképességét a kontinensen. Ám ezt a politikát lassan el kell kezdeni kiépíteni, mert ha Nigéria leszámol a Boko Haram iszlám

terrorszervezet okozta bizonytalansággal, a gazdasága modernizációjára fordíthatja majd az erőforrásait.

- Ugyancsak fontos feladat annak kezelése, hogy az országban *élő számos etnikumot milyen módon és milyen eszközökkel lehet nemzetté kovácsolni*. Nelson Mandela 2013-as halálával eltávozott az az ikonikus vezető, akinek a pusztja jelenléte elősegítette az egyes társadalmi csoportok között a viszonylag békés egymás mellett élést.
- Feladat még az *ANC politikusi utánpótlásának kialakítása*. Semmiképpen sem szabadna engedni olyan vezetés előtérbe kerülését, amelyik nem pragmatikus és nem az ország egységét tartja szem előtt. Sajnos van arra esély, hogy a COSATU vagy a SACP gárdájából olyan politikus kerüljön ki, aki a populizmust helyezi előtérbe, és törekvéseivel megbontja azt a törékeny egyensúlyt, ami jelenleg fennáll az egyes társadalmi csoportok között.
- További kérdés, hogy a jövőben hogyan alakul *Afrika globális gazdasági és politikai súlya*. Jelen állás szerint egyedül a Dél-afrikai Köztársaság az, amely képes némileg befolyást gyakorolni a világpolitikára, viszont globális gazdasági súlya nem jogosítja fel erre. Ezért a dél-afrikai politikusoknak fenn kell tartaniuk ezt a pozíciót egészen addig, amíg más afrikai ország meg nem erősödik annyira, hogy segíthesse ebben a szerepkörben, és/vagy végre kell hajtania a strukturális átalakításokat, amelyeket néhány bekezdéssel korábban említettünk a gazdaság növekedési üteme javítása érdekében.

Függően attól, hogy mennyire néznek szembe az imént említett problémákkal a dél-afrikai vezetők, a Dél-afrikai Köztársaság jövőbeli fejlődése a következő scenáriók között mozoghat:

1. *A DAK gazdasága tovább erősödik és az országon belüli törésvonalak enyhülnek.* Ez abban az esetben következhet be, hogyha a munkanélküliség és az egyenlőtlenség csökken, de ehhez feltétlenül szükség van a képzési struktúra átalakítására is. A Dél-afrikai Köztársaságban 2014-ben jelentős igény van mérnökökre, informatikai és pénzügyi szakemberekre. Amennyiben ezek az igények hosszú távon és fenntarthatóan is kielégítésre kerülnének, akkor a gazdaság tovább tudna erősödni és a hegemon szerepkör betöltéséhez szükséges alapok fennmaradnának.

2. A második lehetőség, hogy a *Dél-afrikai Köztársaságban is megvalósul a „Zimbabwe-modell”*, vagyis a fekete társadalmon belül azok a hangadók erősödnek meg, akik a javak erőszakos újraosztását akarják valóra váltani. Erre sajnos úgyszintén lehetőség van, mert Nelson Mandela halálával felerősödhetnek azok a hangok a dél-afrikai belpolitikában, amelyek nem a békés egymás mellettélést tekintik követendő célnak.
3. Egy lehetséges harmadik scenárió, hogy *a nyersanyagok világpiaci ára olyan mértékben megemelkedik, hogy a DAK felhagy a gazdasági diverzifikációra való törekvéssel* és az elsődleges termékek globális exportjára fókuszál. Erre talán kisebb az esély, hiszen a DAK világszínvonalú pénzügyi és bankrendszerrel rendelkezik, emiatt véleményem szerint a nyersanyagok megnövekedett exportja inkább csak munkát biztosíthatna a képzetlen lakosság számára.
4. A negyedik utat a *status quo fennmaradása jelenti*. Ebben az esetben nem következik be dinamikus javulás sem a munkanélküliség, sem az egyenlőtlenség, sem pedig a GDP növekedési ütemének a terén, az ország fokozatosan mozdul el egy jobb irányba. A bűnözés, ha nem is dinamikus, de fokozatosan csökken, az oktatás átalakításának és a szakképzés bevezetésének hatására növekszik a foglalkoztatottság, Jacob Zumat pragmatikus vezető fogja követni az ANC és a DAK elnöki pozíciójában. Ha ez az út valósul meg, akkor a DAK egészen addig hegemon szerepben maradhat Afrikában, ameddig Nigéria, Kenya vagy más országok nem kezdik el kiépíteni a saját maguk által nyújtott közjavakat.

Összességében sem a Dél-afrikai Köztársaság regionális vagy globális helyzete nincs kőbe vésve, és nagyon sok múlik azon, hogyan és miképpen taktikáznak az elkövetkező években a dél-afrikai politikusok, valamint az, hogy a világgazdasági válság végét követően kialakuló gazdasági rendszerben melyek lesznek a meghatározó államok. Mindenesetre érdekes és izgalmas évek következnek az évtized végéig, és reményeink szerint ezekből a Dél-afrikai Köztársaság és Afrika egésze gazdagodva és fejlődve kerül ki.

Forrásjegyzék

Irodalomjegyzék

- Accord (2007): “South Africa’s peacekeeping role in Burundi: Challenges and opportunities for future peace missions.” *Occasional Paper series*: Volume 2, Number 2, 2007: 1-60.
- Acemoglu, Daron – Robinson, James A. (2006): *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aghion, Philippe – Braun, Matias – Fedderke, Johannes (2008): “Competition and Productivity Growth in South Africa”. *Economics of Transition*, Volume 16 (4) 2008: 741-768.
- Alden, Chris – Soko, Mills (2005): „South Africa's Economic Relations with Africa: Hegemony and Its Discontents”. *The Journal of Modern African Studies*, 43 (3): 367-392.
- Alden, Chris – le Pere, Garth (2009): „South Africa in Africa – bound to lead?” *South African Journal of Political studies*, 36 (1): 145-169.
- Armitage, Richard – Nye, Joseph (2007) (szerk.): *CSIS Commission on Smart Power. A smarter, more secure America*. Washington DC: Center for Strategic and International Studies.
- Arvanitis, Athanasios (2005): „Foreign Direct Investments in South Africa: Why Has It Been So Low?”. M. Nowak and L. A. Ricci (szerk.), *Post-Apartheid South Africa. The First Ten Years*. Washington, DC: IMF.
- Balogh, András – Rostoványi Zsolt – Búr Gábor – Anderle Ádám (2002): *Nemzet és nacionalizmus*. Budapest: Korona Kiadó.
- Banerjee, Abhijit – Galiani, Sebastian – Levinsohn, Jim – McLaren Zoe – Woolard, Ingrid (2008): „Why Has Unemployment Risen in South Africa?” *Economics of Transition*, Volume 16 (4) 2008: 715-740.
- Barber, James (2005): „The new South Africa’s foreign policy: principles and practice.” *International Affairs*, 81, 5 (2005) 1079-1096.
- Besharati, Neissan Alessandro (2013): „South African Development Partnership Agency (SADPA): Strategic Aid or Development Packages for Africa?” *SAAIA, Research Report 12 Economic Diplomacy Programme*, 2013 augusztus.

- Blahó András – Prandler Árpád (2005): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Bodansky, Daniel (2010): „The Copenhagen Climate Change Conference: A Post-Mortem”. *American Journal of International Law*, vol. 104 (2010).
- Bosch, Adél – Rossouw, Jannie – Claassens, Tian – du Plessis, Bertie (2010): „A Second Look at Measuring Inequality in South Africa: A Modified Gini Coefficient.” *School of Development Studies*, Working Paper 58.
- Bratton, Michael – van de Walle, Nicolas (1997): *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braude, Wolfe – Thandrayan, Pearl – Sidiropoulos, Elizabeth (2008): *Emerging Donors in International Development Assistance: The South Africa Case*. South African Institute of International Affairs. 2008 január.
- Brown, Chris – Ainley, Kirsten (2005): *Understanding International Relations*. Basingstoke - New York: Palgrave Macmillan.
- Búr Gábor (2007): „Dél-Afrika, Az elszigeteltségtől a regionális hatalmi státuszig” *Afrika Tanulmányok* 2007, 1. évf. 1 szám.
- Búr Gábor (2008): „Dél-Afrika, Afrika kulcsállama” *Afrika Tanulmányok*, 2008, 2. évf. 1. szám
- Búr, Gábor (2010): *Az apartheid születése: a gyarmati önkormányzat visszaállítása Dél-Afrikában 1906-1907*. L'Harmattan Kiadó.
- Burger, Delien (szerk.) (2008): *South Africa Yearbook*. Pretoria: GCIS.
- Carr, Edward Hallett (2001): *The Twenty Years Crisis 1919-1939, An Introduction to the Study of International Relations*. Első kiadás 1939. New York: Perennial Publisher.
- Carter, Danielle (2011): „Sources of State legitimacy in contemporary South Africa: a theory of political goods” *Afrobarometer* Working paper 134.
- Csizmadia Sándor (1998): *Mondializáció és globalizáció*. Budapest: Számalk Kiadó.
- Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.) (2009): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Pécs: Publikon Kiadó.
- Constitution of the Republic of South Africa (1996): *A Dél-afrikai Köztársaság alkotmánya*, 1996, <http://www.info.gov.za/documents/constitution/> Letöltés dátuma: 2011. október 14.

- de Klerk, Frederik Willem (2004): "The Effect of Sanctions on Constitutional Change in South Africa". *FW de Klerk Foundation*, 2004. június 14. http://www.fwdeklerk.org/cause_data/images/2137/Effects_of_Sanctions_on_Constitutional_Change_in_SA.pdf Letöltés ideje: 2011. december 20.
- de Waal, Mandy (2013): „South Africa's Power Elite”. *The Daily Maverick*, 21 January 2013.
- Department of Defence: Republic of South Africa (1996): *White Paper on National Defence for the Republic of South Africa - Defence in a Democracy*. Department of Defence.
- Department of Defence: Republic of South Africa (1998): *South African Defence Review*. Department of Defence.
- Department of Defence: Republic of South Africa (2012): *South African Defence Review 2012; Defence – Security – Development*. Department of Defence.
- Department of Defence: Republic of South Africa (2013): *Defence Secretariat Annual Performance Plan for 2013*. Department of Defence.
- Department of International Relations and Cooperation (2008): *Annual Report 2007-2008*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of International Relations and Cooperation (2009): *Annual Report 2008-2009*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of International Relations and Cooperation (2010): *Annual Report 2009-2010*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of International Relations and Cooperation (2011a): *Building a Better World: The Diplomacy of Ubuntu – White Paper on South Africa's Foreign Policy*. Department of International Relations and Cooperation, Pretoria, 13th of May 2011.
- Department of International Relations and Cooperation (2011b): *Annual Report 2010-2011*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of International Relations and Cooperation (2012a): *Presentation to the Portfolio Committee on International Relations and Co-operation (Incorporating Annual Performance Plan 2012-2013)*. Cape Town, 15 February 2012.
- Department of International Relations and Cooperation (2012b): *Strategic plan for the Ministry of International Relations and Cooperation 2012-2017*. Department of International Relations and Cooperation.

- Department of International Relations and Cooperation (2012c): *Annual Report 2011-2012*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of International Relations and Cooperation (2013): *Annual Report 2012-2013*. Department of International Relations and Cooperation.
- Department of Trade and Industry (2010): *A South African Trade Policy and Strategy Framework*. Prepared by the International Trade and Economic Development Division of the Department of Trade and Industry, South Africa. 2010. május
- Economist Intelligence Unit (2011): *World Investment Prospects to 2011. Foreign Direct Investment and the Challenge of Political Risk*. Economist Intelligence Unit.
- Ernst and Young (2012): *Building Bridges: Ernst and Young's 2012 attractiveness survey – Africa*. Ernst and Young.
- Ernst and Young (2013): *Ernst and Young's attractiveness survey – Africa 2013 – Getting down to business*. Ernst and Young.
- Ernst and Young (2014): *Ernst and Young's attractiveness survey – Africa 2014 – Executing growth*. Ernst and Young.
- Ferguson, Niall (2004): *Empire, How Britain made the modern world*. London: Penguin Books.
- Flatters, Frank – Stern, Matthew (2007): *Trade and Trade Policy in South Africa: Recent Trends and Future Prospects*. Development Network Africa, 2007 június.
- Flemes, Daniel – Vaz, Alcides Costa (2011): „Security Policies of India, Brazil and South Africa – Regional Security Contexts as Constraints for a Common Agenda”. *GIGA Research Programme: Violence and Security* No. 160: 1-25.
- Flemes, Daniel (2007): „Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case”. *GIGA Research Programme: Violence and Security* No. 53: 1-60.
- Flemes, Daniel (2009): „Regional power South Africa: Co-operative hegemony constrained by historical legacy”. *Journal of Contemporary African Studies*. Vol. 27, No. 2, April 2009, 135-157.
- Geldenhuys, Deon (2010): „South Africa: The Idea-driven Foreign Policy of a Regional Power”. In: Flemes, Daniel (editor): *Regional Leadership in the Global System - Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Surrey: Ashgate Publishing – Farnham.
- Gilpin, Robert (1987): *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton – Oxford: Princeton University Press.

- Gore, Charles (2013): „The new development cooperation landscape: actors, approaches, architecture.” *Journal of International Development*, 25: 769-786.
- Graham, Paul – Alpin, Carmen (2012): „Public attitudes towards the president of the Republic of South Africa, Jacob Zuma”. *Afrobarometer Bulletin* 104.
- Habib, Adam (2009): „South Africa's foreign policy: hegemonic aspirations, neoliberal orientations and global transformation.” *South African Journal of International Affairs*, Volume 16 Issue: 2: 143-159.
- Hackett, James (szerk) (2010): *The Military Balance*. International Institute for Strategic Studies, London: Routledge.
- Hart, Gillian (2002): “Reworking Apartheid Legacies: Global Competition, Gender and Social Wages in South Africa, 1980-2000.” *United Nations Research Institute for Social Development*; Social Policy and Development Programme Paper Number 13.
- Haugaard, Mark – Lentner, Howard (szerk.) (2006): *Hegemony and Power. Consensus and Coercion in Contemporary Politics*. Oxford: Lexington Books.
- Heinecken, Lindy – Ferreira, Rialize (2012a): ‘Fighting for peace’, *African Security Review*, 21:2, 20-35.
- Heinecken, Lindy – Ferreira, Rialize (2012b): ‘Fighting for peace’, *African Security Review*, 21:2, 36-49.
- Henwood, Roland (1997): “South Africa’s Foreign Policy: Principles and Problems” *Monograph No 13, Fairy Godmother, Hegemon or Partner?* May 1997.
- Huntington, Samuel (1999): „The Lonely Superpower”. *Foreign Affairs*, March/April 1999.
- Inman, Robert P. – Rubinfeld, Daniel L. (2008): “Federal Institutions and the Democratic Transition: Learning from South Africa.” *NBER Working Paper 13733*.
- Inman, Robert P. – Rubinfeld, Daniel L. (2012a): „Understanding the democratic transition in South Africa”. *NBER Working Paper 17799*
- Inman, Robert P. – Rubinfeld, Daniel L. (2012b): „Federal institutions and the democratic transition: learning from South Africa”. *NBER Working Paper 13733*
- Jackson, Stephen (2006): “The United Nations Operation in Burundi (ONUB) – Political and Strategic Lessons Learned.” *UN peacekeeping best practices*. 2006 július.
- Johnson, Edward (2009): “The Symbiotic Relationship of MONUC and South Africa” *Accord, Conflict Trends*, Issue 3, 2009.

- Joordan Evert (2005): "South African Defense since 1994 - a study of policy-making"
Thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of MMil in Military Science (Military Strategy) at the University of Stellenbosch.
- Kalimi-Phiri, Barbara (2005): "South Africa's Trade Policy. Country Background Paper for CUTS-CITEE's Trade, Development and Poverty (TDP) Project." *South African Regional Poverty Network*. 2005. szeptember 23.
- Kant, Immanuel (1985): *Az örök béke*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Kappel, Robert (2010): „On the economics of regional powers: comparing China, India, Brazil and South Africa”. *German Institute of Global and Area Studies (GIGA)* working paper 145.
- Karns, Margaret – Mingst, Karen (2010): *International Organizations – The politics and processes of global governance*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Kindleberger, Charles (1973): *The World in Depression 1929-1939*. Berkeley: University of California Press.
- Kiss J. László (2003): *Globalizálódás és külpolitika*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Kiss J. László (2009): *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kissinger, Henry (1998): *Diplomácia*. Budapest: Panem – Grafo.
- Krüger, Louis (2010): "The impact of black economic empowerment (BEE) on South African businesses: Focusing on ten dimensions of business performance." *Southern African Business Review*, Volume 15 Number 3 2011.
- Külügyminisztérium (2011): *Magyar külpolitika az Unió elnökség után*. Kiadta a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma.
- Lipton, Merle (2009): „Understanding South Africa's foreign policy: the perplexing case of Zimbabwe." *South African Journal of International Affairs*, Volume 16, Issue 3: 331-346.
- Lloyd, Trevor Owen (1985): *The British Empire 1558-1983*. Oxford University Press.
- Lucey, Amanda – O'Riordan Alexander: "South Africa and aid effectiveness – Lessons for SADPA as a development partner". *ISS Paper 252*.
- Maredza, Andrew – Ikhide, Sylvanus (2013): „The Impact of the Global Financial Crisis on Efficiency and Productivity of the Banking System in South Africa" ERSA Working Paper 328.
- Marton, Péter (2013): *A külpolitika elemzése*. Budapest: Antall József Tudásközpont.

- Marthoz, Jean-Paul (2012): „The challenges and ambiguities of South Africa’s foreign policy” *NOREF; Norwegian peacebuilding resource centre*, September 2012
- Mattes, Robert (2002): „South Africa: Democracy without the people” *Journal of Democracy*, Volume 13, Number 1 January 2012.
- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, London: W. W. Norton & Company,.
- Meredith, Martin (2006): *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence*. London: The Free Press.
- Meredith, Martin (2007): *Diamonds Gold and War (The British, the Boers and the Making of South Africa)* New York: Public Affairs.
- Mhone, Guy (2001): “Labour Market Discrimination and its Aftermath in Southern Africa.” UNRISD, *Conference Paper presented at Racism and Public Policy conference in Durban South Africa 3-5 September 2001*.
- Morenth, Péter – Tarrósy István (szerk.) (2011): *Stratégiai ajánlások Magyarország leendő afrikai fejlesztési stratégiájához*. Készült a HAND Szövetség „Új Hangok a Nemzetközi Fejlesztésben” elnevezésű keretpályázaton belül megvalósult Afrika-pályázat keretében a szakmai irányító testület koordinációjában.
- Morgenthau, Hans (2006): *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*. 7. kiadás. New York: McGrawHill.
- National Treasury (2011): *Budget Highlights*. National Treasury, Republic of South Africa.
- National Treasury (2012): *Budget 2012, Vote 5, International Relations and Cooperation*. National Treasury, Republic of South Africa.
- National Treasury (2014): *Budget Highlights*. National Treasury, Republic of South Africa
- Neethling, Theo (2003): „SA Military and peacekeeping – The South African military and peacekeeping: Reflections on conditions, capacity-building and prospects”. *Scientia Militaria*, 31. évf. 1 szám: 95-110
- Nibishaka, Emmanuel (2011): „South AfricaS Peacekeeping Role in Africa: Motives and Challenges of Peacekeeping”. *International Politics, Rosa Luxemburg Stiftung, Southern Africa*, 02/2011.
- Nolte, Detlef (2010): „How to compare regional powers: analytical concepts and research topics”. *Review of International Studies*, 36: 881-901.
- Nye, Joseph (1990): „Soft Power”, *Foreign Policy*, 1990 Fall.

- Nye, Joseph (2010): „The Future of American Power. Dominance and Decline in Perspective”. *Foreign Affairs*, 2010 november/december.
- OECD (2010): *OECD Economic Surveys: South Africa*, July 2010.
- Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2007): *Nemzetközi fejlesztési segélyezés*. Budapest: Tett Consult Kft.
- Plaut, Martin (2012): „South Africa’s white elite: the dog that doesn’t bark” *Think Africa Press*, 20 August 2012.
- Prys, Miriam (2008): „Developing a Contextually Relevant Concept of Regional Hegemony: The Case of South Africa, Zimbabwe and „Quiet Diplomacy””. *German Institute of Global and Area Studies (GIGA)* working paper 77.
- Sienaert, Alex (2008): “The Labour Supply Effects of the South African State Old Age Pension: Theory, Evidence and Implications”. *Southern Africa Labour and Development Research Unit Working, Paper Series Number 20*.
- Szabó Gábor (2010): Szétszakadó világunk. A globalizáció emberi jogi kockázatai. Pécs: Publikon Kiadó.
- Szentes Tamás (2005): *Világgazdaságtan I., elméleti és módszertani alapok*. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Szentes Tamás (2011): *Fejlődésgazdaságtan*. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Szent-Iványi Balázs (2012b): Hungarian international development co-operation: context, stakeholders and performance. *Perspectives on European Politics and Society*, 13(1): 50-65.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2013): „The East-Central European New Donors: Mapping Capacity Building and Remaining Challenges.” *Journal of International Development*, Volume 25, Issue 6: 819-831.
- Szent-Iványi, Balázs (2012a): „Aid allocation of emerging Central and Eastern European donors.” *Journal of International Relations and Development*, 2012 (15): 65-89.
- The Economist (2014): „Business in Nigeria – Africa’s testing ground”. *The Economist* 2014. augusztus 23-29.
- Thompson, Leonard (2001): *A History of South Africa*. New Haven and London: Yale University Press.
- Tisovszky János (1997): *Az ENSZ és a békefenntartás*. Magyar ENSZ Társaság, 1997. március.
- Tétényi András (2014): „South Africa vs. Nigeria: competing countries for leadership position in Sub-Saharan Africa”. Előadás, amely az ISA-FLACSO közös

konferencián került bemutatásra Buenos Airesben, Argentínában 2014. július 24-én. A cikk opponense Lyal White volt, a dél-afrikai Gordon Institute of Business Science-ről.

Tjemolane, Tshaba (2011): *South Africa's Foreign Policy towards Africa, 1994-2010: Partner or Hegemon?* Dissertation at the University of the Free State. Bloemfontein.

UNCTAD (2005): *Economic Development in Africa, Rethinking the role of Foreign Direct Investment*. United Nations Conference on Trade and Development.

UNCTAD (2011): *World Investment Report*. United Nations Conference on Trade and Development.

UNCTAD (2012): *World Investment Report*. United Nations Conference on Trade and Development.

UNCTAD (2013): *World Investment Report*. United Nations Conference on Trade and Development.

UNCTAD (2014): *World Investment Report*. United Nations Conference on Trade and Development.

UNDP (2011): *South Africa Annual Workplan 2011-2012*. UNDP - South Africa.

US Department of the Interior, US Geological Survey (2010): *Mineral Commodity Summaries 2010*. United States Government Printing Office, Washington: 2010

Vickers, Brendan (2012): „Towards a new aid paradigm: South Africa as African development partner”. *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 25. Issue 4: 535-556.

Vigvári Gábor (2012): *Globalizáció és fejlesztő állam – A nemzetközi rezsimek változásának hatása a fejlesztő államra*. Doktori disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola

Völgy, Thomas J. – Rhamey, Patrick J. (2014) „A Theoretical Framework for Comparing Regions in International Politics.” Előadás a Buenos Airesben megrendezésre került FLACSO-ISA konferencián 2014. júliusában.

Wallerstein, Immanuel (1983): *A modern világgazdasági rendszer kialakulása. A tőkés mezőgazdaság és az európai világgazdaság eredete a XVI. században*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company.

- Welsh, David (2009): *The Rise and Fall of Apartheid*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Wintrobe, Ronald (2000): *The Political Economy of Dictatorship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Worden, Nigel (2007): *The Making of Modern South Africa (Conquest, Apartheid, Democracy)*. Oxford: Blackwell Publishing.
- World Economic Forum (2011): *The Global Competitiveness Report 2011-2012*. World Economic Forum Geneva, Switzerland
- Yu, Derek (2010): "Poverty and Inequality Trends in South Africa Using Different Survey Data." *Stellenbosch Economic Working Papers: 04/10*, University of Stellenbosch: Stellenbosch, South Africa.

Internetes adatbázisok / adatforrások

- AGOA.info (2013): African Growth and Opportunity Act. <http://www.agoa.info/>.
Letöltés ideje: 2013. március 24.
- ANC (2012): ANC International Relations – Policy Discussion Document. <http://www.anc.org.za/docs/discus/2012/internationalb.pdf>; Letöltés ideje: 2014. július 10.
- AU (2014): African Commission on Nuclear Energy (AFCONE). <http://www.peaceau.org/en/page/78-african-commission-on-nuclear-energy-afcone>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 18.
- BBC (2014): "Nigeria becomes Africa's biggest economy". BBC, 2014. április 6. <http://www.bbc.com/news/business-26913497>; Letöltés ideje: 2014. június 15.
- BBC News (2011): South Africa reopens 1999 arms deal investigation. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14939077>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.
- Campblell, Keith (2012): SA Navy reviews fleet needs as antipiracy patrol highlights capacity constraints. Africa Defense Journal. <http://africadefensejournal.wordpress.com/2012/03/23/sa-navy-reviews-fleet-needs-as-antipiracy-patrol-highlights-capacity-constraints/>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.
- CNBC (2013): „Watch Out, World Bank: Here Comes the BRICS Bank.” 2013. március 27. CNBC; <http://www.cnbc.com/id/100596232>; Letöltés ideje: 2013. május 7.

- Crankmotoring (2011): BMW South Africa expands its export operations. 2011 április 19. <http://www.crankmotoring.co.za/2011/04/bmw-south-africa-expands-its-export-operations/>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 14.
- Defenceweb (2013a): “More arms deal allegations surface”. *Defenceweb*. http://www.defenceweb.co.za/index.php?option=com_content&task=view&id=30869&Itemid=242, Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.
- Defenceweb (2013b): “Special forces a force multiplier for SADC military interventions – expert” *Defenceweb*. http://www.defenceweb.co.za/index.php?option=com_content&view=article&id=31331&catid=74&Itemid=30; Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.
- Department of International Relations and Cooperation (2014): Bilateral, Multilateral and Diplomatic Relations of South Africa. <http://www.dfa.gov.za/foreign/index.html>, Letöltés ideje 2014. augusztus 18.
- ENSZ (2013): ENSZ Alapokmány. <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>, Letöltés ideje: 2013. május 16.
- Eurostat (2013): Population of the EU on the 1st of January 2012. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>; Letöltés ideje: 2013. május 22.
- Hou, Zhenbo (2014): „BRICS development bank, too good to be true?” ODI, 2014. augusztus 6. <http://www.odi.org/comment/8703-brics-development-bank-too-good-be-true>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 18.
- HVG (2013): Újra lehet nagykövetségünk Nigériában. http://hvg.hu/vilag/20130306_Ujra_lehet_nagykovetsegunk_Nigeriaban; Letöltés ideje: 2013. augusztus 23.
- IMF (2013a): Statistical Database.
- IMF (2013): IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors 2013. május 7-én. <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>; Letöltés ideje: 2013. május 7.
- IMF (2013b): World Economic Outlook Database; 2013 április; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx>; Letöltés ideje: 2013. május 22.
- IMF (2014): World Economic Outlook Update. An uneven global recovery continues. 2014. július 24.

- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/update/02/pdf/0714.pdf>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 11.
- IMF (2014b): World Economic Outlook. Recovery strengthens, remains uneven. 2014. április. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/pdf/text.pdf>; Letöltés ideje 2014. augusztus 11.
- IMF (2014b): Statistical Database.
- International Rivers (2013): Grand Inga Hydroelectric Project: An Overview. <http://www.internationalrivers.org/resources/grand-inga-hydroelectric-project-an-overview-3356>. Letöltés ideje: 2013. március 25.
- International Trade Centre (2012): *Trade Competitiveness Map*, http://legacy.intracen.org/appl1/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=710&YR=2009 Letöltés ideje: 2012. január 4.
- International Trade Centre (2013): Trade Map – International Trade Statistics http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx Letöltés ideje: 2013. augusztus 11.
- International Trade Centre (2014): Trade Map – International Trade Statistics http://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx Letöltés ideje: 2014. augusztus 11
- Külgazdasági és Külügyminisztérium (2014): Magyarország pretoriai nagykövetsége munkatársainak névsora. <http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/ZA/hu/Munkatarsak/>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 11.
- Maynier, David (2013): „State of Gripen a stunning indictment of arms deal – David Maynier”. *Politicsweb*. <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71654?oid=363666&sn=Detail&pid=71616>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.
- Mo Ibrahim (2014): South Africa’s recent performance in the Ibrahim Index of African Governance. <http://www.moibrahimfoundation.org/south-africa/>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 15.
- Moss, Todd (2013): „BRICN? When Will Nigeria Pass South Africa?” *CGD* <http://www.cgdev.org/blog/bricn-when-will-nigeria-pass-south-africa>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 28.
- OECD (2014): Aid statistics. <http://www.compareyourcountry.org/aid-statistics?cr=302&cr1=oe&lg=en&page=1>; Letöltés ideje: 2014. szeptember 4.

Pringle, Catherine (2010): „South Africa’s military: a case of biting off more than it can chew?”

http://www.consultancyafrica.com/index.php?option=com_content&view=article&id=614:south-africas-military-a-case-of-biting-off-more-than-it-can-chew&catid=57:africa-watch-discussion-papers&Itemid=263, Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

SA Navy (2013): South African Navy, Equipment. <http://www.navy.mil.za/equipment/index.htm>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 1.

SAAF (2013): The unofficial website on the South African Airforce. <http://www.saairforce.co.za/>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 1.

SIPRI (2014): Stockholm International Peace Research Institute, Military expenditure database. http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database, Letöltés ideje: 2014. augusztus 18.

Statistics South Africa (2008a): “Labour Force Survey, Historical Revision March Series 2001 to 2007.” *Statistical Release P0210*

Statistics South Africa (2008b): “Quarterly Labour Force Survey, 2nd Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2008c): “Quarterly Labour Force Survey, 3rd Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2008d): “Quarterly Labour Force Survey, 4th Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2009a): “Quarterly Labour Force Survey, 1st Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2009b): “Quarterly Labour Force Survey, 2nd Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2009c): “Quarterly Labour Force Survey, 3rd Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2009d): “Quarterly Labour Force Survey, 4th Quarter.” *Statistical Release P0211*

Statistics South Africa (2010a): “Mid-year Population estimates 2010.” *Statistical release P0302*

Statistics South Africa (2010b): “Quarterly Labour Force Survey, 1st Quarter.” *Statistical Release P0211*

- Statistics South Africa (2010c): “Quarterly Labour Force Survey, 2nd Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2010d): “Quarterly Labour Force Survey, 3rd Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2010e): “Quarterly Labour Force Survey, 4th Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2011a): “Quarterly Labour Force Survey, 1st Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2011b): “Quarterly Labour Force Survey, 2nd Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2011c): “Quarterly Labour Force Survey, 3rd Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2014): “Quarterly Labour Force Survey, 2nd Quarter.” *Statistical Release P0211*
- Statistics South Africa (2014b): “Gross Domestic Product. Fourth Quarter 2014” *Statistical Release P0441*.
- Stockholm International Peace Research Institute (2013): SIPRI Military Expenditure Database;
<http://milexdata.sipri.org/files/?file=SIPRI+military+expenditure+database+1988-2012.xlsx>; Letöltés ideje: 2013. május 22.
- THE (2013): Times Higher Education World University Rankings.
<http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2012-13/world-ranking>; Letöltés ideje: 2013. augusztus 28.
- UN peacekeeping (2014): Troop and police contributors archive;
http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors_archive.shtml; Letöltés ideje: 2014. augusztus 18.
- UNDP (2013): Human Development Reports – Human Development Indicators.
<http://hdrstats.undp.org/en/indicators/103106.html>; Letöltés ideje: 2013. május 22.
- Világbank (2013): Nemzetközi Újjáépítési és Beruházási Bank befizetési és szavazati arányai. 2013 május elsején.
<http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf>; Letöltés ideje: 2013. május 7.

Világbank (2013b): World Development Indicators; <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>; Letöltés ideje: 2013. május 22.

Világbank (2014): Worldwide Governance Indicators: Country Data Report, 1996-2012; <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>; Letöltés ideje: 2014. augusztus 15.

Worldatlas.com (2013): Countries of the World; <http://www.worldatlas.com/aatlas/populations/ctyareal.htm>; Letöltés ideje: 2013. május 22.

Interjúalanyok

- Jooste, Nico: professzor, Nelson Mandela Metropolitan University.
- László, Béla: Magyarországnak a Dél-afrikai Köztársaságba akkreditált nagykövete.
- Marx, Johann: a Dél-afrikai Köztársaság Magyarországra akkreditált nagykövete.
- Mészáros, Kálmán: Magyarországnak a Dél-afrikai Köztársaságba akkreditált külgazdasági szakdiplomataja.
- Besharati, Neissan: program menedzser, ENSZ.
- Pelser, Andre: Magyarországnak a Dél-afrikai Köztársaságba akkreditált tiszteletbeli konzula.
- Pineau, Marisa: professzor, University of Buenos Aires.
- Rhamey, Patrick: egyetemi adjunktus, Virginia Military Institute.
- Sütő, Éva: vállalkozó, a dél-afrikai közép-kelet-európai kereskedőház vezetője.
- White, Lyal: a Centre for Dynamic Markets igazgatója a University of Pretoria-hoz tartozó Gordon Institute for Business Science-n.

Mellékletek

A SADC országok összehasonlítása

12. táblázat: SADC országok egymás közötti összehasonlítása 2012-ben

	GDP kumulált (PPP, 2012)	GDP per capita (PPP, 2012)	Részesedése a Világ össz GDP- jéből (%)	Lakosság száma 2012	FFM a GDP %-os arányában	HDI	Gini	Méret (négyzetkilométer)	Katonai kiadás M USD (2012)
Angola	128,200	6 346,700	0,154	20,213	11,346	0,508	42,7 (2009)	1 246 700	3 827
Botswana	31,542	16 820,200	0,038	1,875	0,866	0,634	61 (1994)	600 370	345
KDK	27,575	368,900	0,033	74,700	-2,192	0,304	44,4 (2006)	2 345 410	279
Lesotho	4,064	2 137,525	0,005	1,900	-0,345	0,461	52,5 (2003)	30 355	50
Malawi	14,265	857,672	0,017	16,632	-0,155	0,418	39 (2004)	118 480	54
Mauríciusz	20,200	15 591,974	0,024	1,296	-1,149	0,737	N/A	2 040	22
Mozambik	26,257	1 169,166	0,032	22,457	-3,813	0,327	45,7 (2008)	801 590	N/A
Namíbia	16,754	7 771,696	0,020	2,156	-0,196	0,608	63,9 (2004)	825 418	432
Seychelle- szigetek	2,317	25 229,476	0,003	0,092	-0,226	0,806	65,8 (2007)	178	10
Dél-afrikai Köztársaság	582,391	11 375,476	0,700	51,197	-6,263	0,629	63,1 (2009)	1 219 912	4 785
Tanzánia	73,859	1 566,713	0,089	47,143	-4,462	0,476	37,6 (2007)	945 087	278
Zambia	23,967	1 721,647	0,029	13,921	-0,711	0,448	54,6 (2006)	725 614	319
Zimbabwe	7,247	5 558,582	0,009	12,974	-2,366	0,397	50,1 (1995)	390 580	303

Forrás: WorldAtlas 2013, Világbank 2013b, UNDP 2013, SIPRI 2013, IMF 2013 (saját összeállítás)

Interjú kérdések a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikájáról

- 1) A Dél-afrikai Köztársaság (DAK) külpolitikai céljainak megfelelően aktívan elősegíti a régiós országok érdekképviselését a nemzetközi és regionális szervezetekben
  - a) Melyek a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikai céljai? A külpolitikai gyakorlata mennyiben tér el a Fehér Könyvben: *Building a Better World: The Diplomacy of Ubuntu – White Paper on South Africa's Foreign Policy* megfogalmazottaktól?
  - b) Az Ön véleménye szerint melyek a fejlett és fejlődő világban a DAK stratégiai partnerei?
  - c) Milyen módon és milyen eszközök segítségével mélyítheti az együttműködést a DAK az SADC és az afrikai intézmények között?
  - d) A DAK milyen külpolitikai tettei adnak arról tanúbizonyságot, hogy a globális kormányzás struktúrájában aktív szerepet játszik? Milyen módon és milyen felhatalmazás alapján képes érdekképviselést biztosítani más afrikai országok számára?
  - e) Az afrikai kontinensen Ön szerint egyértelmű a DAK vezető külpolitikai szerepe? Avagy Nigéria és esetleg Egyiptom kihívást jelent számára?
- 2) A DAK aktív szerepet játszik a békefenntartásban.
  - a) Mi a szerepe a DAK-nak a békefenntartásban?
  - b) Milyen kihívásokkal kell szembenéznie a DAK békefenntartóinak?
  - c) Ha összehasonlítom a DAK-t a lényegesen alacsonyabb egy főre eső GDP-vel és katonai kiadással rendelkező országokkal, mint mondjuk Nigéria, Tanzánia vagy Gána ők mégis lényegesen több katonát képesek küldeni békefenntartásra. Miért alacsonyabb a DAK szerepvállalása?
- 3) Az afrikai partnerek a DAK gazdaságdiplomáciájában fontos és szerepüket tekintve egyre lényegesebb szereplők.
  - a) Kereskedelem tekintetében melyek a stratégiai partnerei a DAK-nak?
  - b) Milyen módon és milyen eszközökkel igyekszik a DAK növelni a SADC-vel és a Dél országaival az együttműködést?
  - c) Milyen szerepet játszik a kifelé irányuló FDI a DAK gazdaságpolitikájában? Irányul arra egy trend, hogy növelni kell az SADC országai felé ezeket a típusú beruházásokat?
- 4) A DAK, mint felemelkedő donor ország

- a) Az Ön véleménye szerint miért folytat fejlesztési segélyezést a Dél-afrikai Köztársaság?
- b) Milyen előnye származik ebből?
- c) Kik a kiemelt partnerei és milyen területen figyelhetőek meg komparatív előnyei?

A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

Könyvfejezetek:

- Tétényi, András (2010): „A Dél-Afrikai Köztársaság: demokratizálódás és hanyatlás” In: Blahó András – Kutasi Gábor (2010) (szerk.): *Erőközpontok és régiók*. Akadémiai Kiadó.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2009): „A világgazdasági válság hatásai Fekete-Afrikában” In: Magas István (2009) (szerk.): *Világgazdasági válság 2008-2009: Diagnózisok és kezelések*. Aula Kiadó.
- Tétényi, András (2009): „A fejlesztő állam és a politikai intézményrendszer, illetve a közigazgatás kapcsolata” In: Csáki György (2009) (szerk.): *A látható kéz*. Napvilág Kiadó. (MTMT szerint 1 hivatkozás)
- Kiss, Judit – Tétényi, András (2008): „Kína politikai és gazdasági érdekei Fekete-Afrikában.” A MEH és az MTA közötti együttműködés keretében folyó Kína-projekt 2. számú témablokkja – *Kína nemzetközi kapcsolatai* – számára készített tanulmány. (MTMT szerint 1 hivatkozás)

Cikkek:

- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2013): „The East-Central European New Donors: Mapping Capacity Building and Remaining Challenges.” *Journal of International Development*, Volume 25, Issue 6: 819-831.
- Tétényi, András (2011): “Sustainability within the Social Assistance System of the Republic of South Africa”. *Köz-Gazdaság, Economic Theory and Policy*, December 2011.
- Tétényi, András (2010): “The Economic Dimensions of Global and Regional Governance” Book review of Wioletta Niemiec – István Benczes (szerk.): *The*

Economic Dimensions of Global and Regional Governance. *Society and Economy*, Vol. 32, No. 1.

- Tétényi, András (2009): „60 Years, a Long Way To Go” Review of the papers presented at the Faculty of Economics section of the Conference marking the 60 year old anniversary of the Corvinus University of Budapest. *Society and Economy*, Vol. 31, No. 1.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2008): „Transition and Foreign Aid Policies in the Visegrád Countries: A Path Dependant Approach”. *Transition Studies Review*, Vol. 15, No. 4: 573-587. (MTMT szerint 12 hivatkozás)
- Tétényi, András (2008): „On Mihály Simai’s Book Entitled ‘The World Economy in the Turbulent 21st Century’”. *Development and Finance*, 2008/4: 86-87.

Egyéb tanulmányok:

- Tétényi, András (szerk.) (2012): *Magyarország 2011-2012-re vállalt, Európai Uniótól kívüli, fejlődő országok számára nyújtandó klímavédelmi előfinanszírozási támogatásainak megvalósításáról szóló stratégiai tanulmány*. Zöld Áram Kft.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2012): *Assessing Existing Practices in Capacity Building and Experience Sharing for the Central European New Donors*. Mapping report prepared for the World Bank Institute.
- Tétényi, András (2009): „Global Governance vagy Globális kormányzás” (Global Governance) Háttér tanulmány A Poszt-Lisszaboni Stratégia (PLS) kormányzása kapcsán kialakításra kerülő magyar álláspont megalapozásához.

Előadások / műhelytanulmányok:

- Tétényi, András (2014): „South Africa vs. Nigeria: Competing Countries for Leadership Position in South Africa” Előadás az ISA-FLACSO Global and Regional Powers in a Changing World. című konferencián Buenos Airesben 2014. július 24-n.
- Tétényi, András (2013): „Visegrád countries in International Development Cooperation The Case of Hungary” Előadás a Demnet Alapítvány által rendezett Visegrádi országok a nemzetközi fejlesztési együttműködésben című konferencián, 2013. január 21-én.

- Tétényi, András (2011): “Cosmopolitan democracy in Kyrgyzstan” paper presented at the 8th CEEISA convention in Istanbul.
- Tétényi, András (2011): “Sustainability within the social assistance system of the Republic of South Africa”. Paper presented at a conference organised by Central European University’s Political Economy Research Group
- Tétényi, András (2010): “The Effects of the Economic Crisis on Sub-Saharan Africa’s Political Institutions” Paper presented at the III. International Annual Conference at the M. V. Lomonosov State University in Moscow, 15. April, 2010.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2009): „Transition and Foreign Aid Policies in the Visegrád Countries” Paper presented at the „Beyond Transition: 1989 – 2009” conference in Liverpool.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2009): “A világgazdasági válság hatásai Fekete-Afrikában”. Előadás a 20 éves a Közgazdaságtudományi Kar konferencián. („The Effects of the Economic Crisis on Sub-Saharan Africa”). Paper presented at the Conference held in occasion of the twenty year old Faculty of Economics of the Corvinus University of Budapest.
- Szent-Iványi, Balázs – Tétényi, András (2008): „The Role of Central and Eastern Europe in the EU’s Development Policy.” Paper presented at the 12th EADI General Conference, Geneva.